

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

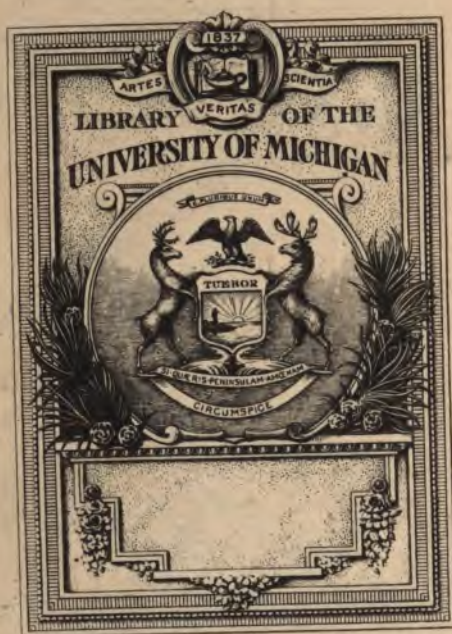
A 406247

4555 **Dobrizhoffer** (Mart.), *Historia de Abiponibus, equestri, Illicosaque Paraquariæ natione.* Viennæ, 1784. 3 vols. 8vo, plates, each half bound in cloth, extra, lettered, uncut, the bolts even not open, 2l. 12s. 6d.

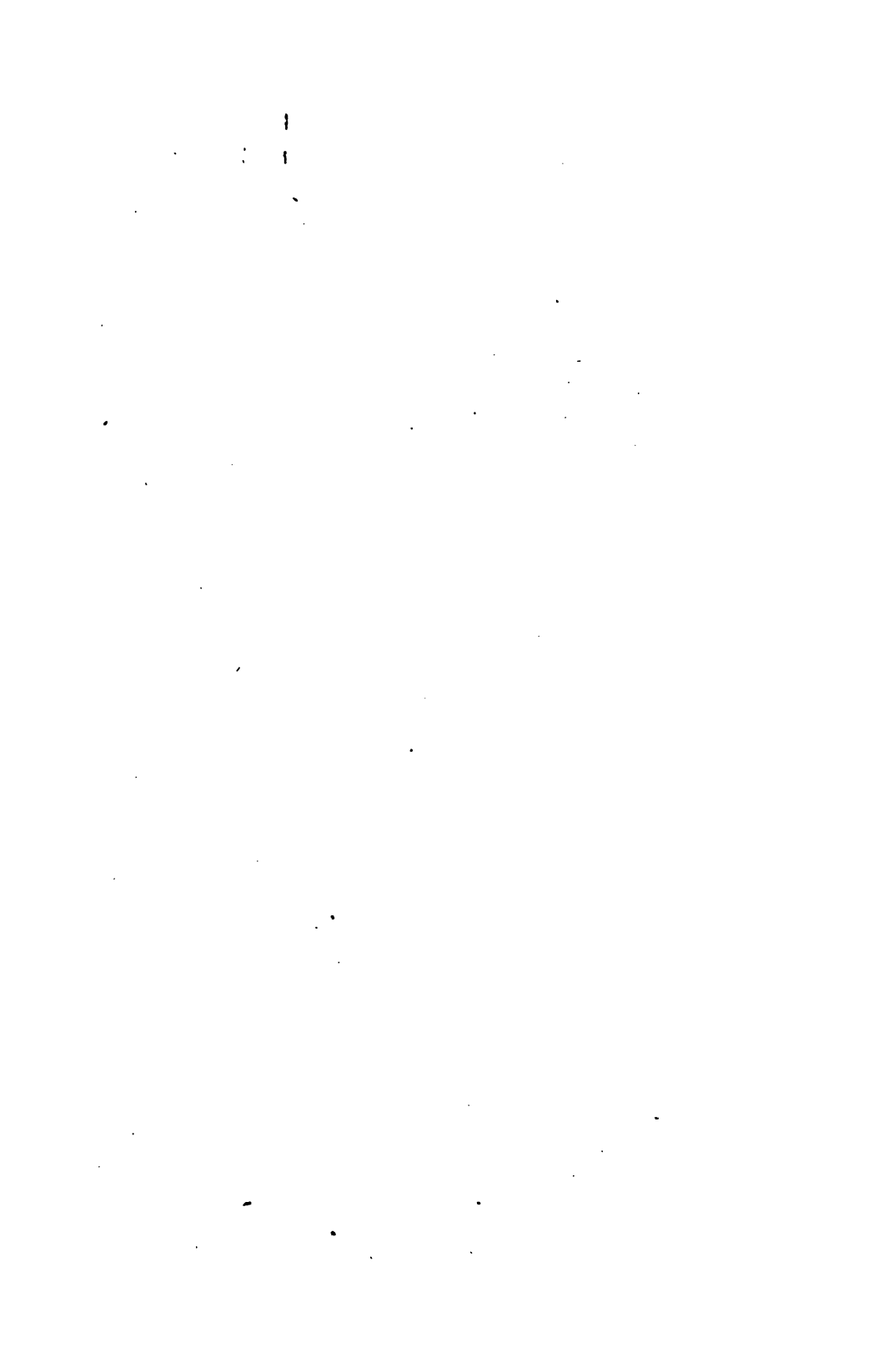
'Dobrizhoffer fut envoyé dans les missions de l'Amérique en 1749, et passa 18 années parmi les Guaranis et les Abipones. A l'expulsion des Jésuites des possessions espagnoles, il retourna dans sa patrie, et après la suppression de la compagnie, il s'établit à Vienne. Marie Thérèse se plaisait à entendre raconter sa vie aventureuse. Il mourut à Vienne en 1791.'—*De Meke.*

'Ouvrage contenant les détails les plus curieux et plus extraordinaires que l'on ait sur la vie des sauvages du Paraguay.'—*Brunet.* See also Southey's *Brazil*.

F
2699
.A2
D63

HISTORIA DE ABIPONIBUS

EQUESTRI, BELLICOSAQUE
PARAQUARIÆ
NATIONE

LOCUPLETATA

COPIOSIS BARBARARUM GENTIUM, URBUM,
FLUMINUM, FERARUM, AMPHIBIORUM, INSECTORUM, SPER-
MENTUM PRÆCIPUORUM, PISCUM, AVIUM, ARBORUM,
PLANTARUM, ALIARUMQUE EIUDEM PROVINCIÆ,
PROPRIETATUM OBSERVATIONIBUS,

AUTHORE

MARTINO, DOBRIZHOFFER

PRESBYTERO, ET PER ANNOS DUO DE
VIGINTI PARAQUARÆ MISSIONARIO.

V I E N N Æ,
TYPIS JOSEPHI NOB. DE KURZBEK
GÆS. REG. AUL. TIPOG. ET BIBLIOP.
ANNO 1784.

**Pluris est oculatus testis unus, quam auriti
decem;**

**Qui audiunt, audita dicunt, qui vident, plane
sciunt.**

Plautus in truculento 2. 6.

Anthropology
 Dublin
 5-20-24
 1876
 3v.

PRÆFATIO A D LECTOREM.

In America de rebus Europæis: In Austriam
 post annos duos, & viginti redux de America-
 nis interrogabar identidem. Alios sciscitandi,
 me respondendi onere ut levarem, ad hos com-
 mentariolos lucubrandos animum, manumque
 adjeci, virorum etiam principum hortatu. Rem
 & ancipitis alexæ, & fastidii plenissimam sum
 aggressus, hac scilicet ætate, Aristarchorum fe-
 racissima, qui partus non nisi suos, vel suorum
 dilaudare, alienos foetus, ceu abortivos asper-
 nari consueverunt.

)(•

De

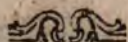
De Paraquaria, quis nescit? scripsere multi multa: Pauci, quos æquus amavit Jupiter, ingenue: Nemo omnia. Eandem a me crambem recoqui, cave, existimes; Historiæ equidem meæ argumentum sunt Abipones Barbari, bellicosique equites, quorum ne nomen quidem, postquam libros Americanos ad unum omnes excusseris, vix aliquando, ac ne vix quidem uspiam deprehendas, Paraquariensibus etsi provinciis, si quod aliud, magnopere formidandum; Ea enim natio avitæ libertatis usque tenax, non bellatorum numero, sed nocendi artibus eximia præ cæteris Barbaris arma, terroremque late circumferebat. Hispanus miles, Americam ingressus, quantum magnitudine animi, armorumque felicitate ante alias Europæ gentes fuit, tantum per omnes antipodum fines victoris timendi nomine inclaruit passim. Vix jam, qui vim vi repellerent, Indi erant super, Hispanica virtute Americanam multitudinem opprimente. Si qui tamen imprudente ausi vomentibus ignem tubis clavas, hastas, fargittas, fundas, lignum scilicet, lapidem, arundinem ferro, ærique opponere, perspexerunt denique satis esse, ut se quis victum fateretur si cum celtiberis advenis dimicasset. Hi parva sæpe manu ingentes Barbarorum exercitus deleverunt alias, alias ne tentato quidem certamine Hispanus triumphum, Indus receptui canebat. Peruviano, Mexitanoque imperio, chili, Quito, Paraquaria, Tucumania, alias ut taceam vastissimas provincias, insulasque, sub jugum missis, nationes pleræque omnes etsi Hispano dudum parerent dominatui, Abipones tamen jam astu ad fugam, jam armis ad victoriam usi libertatem

tem ad nostra usque tempora fartam, testam-
que servarunt suam; Quin per annos sat
multos Hispanorum colonias perpetuis incur-
sionibus, cladibusque cruentis toties eheu! fu-
nestarunt. Anno demum 1747 per nostros
homines ad colonias sensim adducti sunt, ubi
humanitatem juxta, ac Deum docerentur, in-
ciperentque, quod dudum oportuit, Monarchæ
Catholico, Paraquariæ universæ dominatori,
obtemperare.

Septennium ipsum in quatuor Abiponum
coloniis versatus illorum mores, ritus, super-
stitiones, militarem disciplinam, acceptas, illa-
tasque clades, politicas, œconomicasque ra-
tiones, coloniarum recentium vicissitudines co-
minus inspexi, ac, nunc fide, quam elegantia
majori conscripsi, venia certe dignus; Equis
enim Livii, Sallustii, Cæsaris, stradæ, vel Mas-
sei amœnitates a me expectet, cui tot annos
nullum cum Musis commercium, cum latio nul-
lum intercessit. Quamvis, de Barbaris dum
scribo, ne barbara quoque oratio prodiret, aut
proletaria, religiose curavi. Omne tulisse pun-
ctum mihi videbor certe, ingenuitatem si per-
spexeris meam. Candor equidem historici lu-
culentissimus semper fuit historiæ ornatus. Ve-
ra, & quoad eius fieri potuit, certissima scribe-
re, id maxime mihi cordi erat. Non ut me
legas, me admireris, me laudes, sed ut fidem
mihi habeas, id jure abs te peto. Incredibi-
lia videbuntur non pauca, vel exaggerata illis,
qui, quantum America ab Europa abest, tan-
tum Americanos Barbaros a cultioribus Euro-
pæis differre, ignorant.

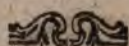
Rerum Abiponensium narrationi antiquitatis jam exempla, jam sententias, ut sale cibos condire solemus, frequenter inspersi, non philologi famam, quod ridiculum, aucupaturus, sed ut Abiponum seu ritus, seu opiniones apud alios Europæ, Asiæque populos dudum viguisse, intento veluti digito commonstrarem. Multus, fateor, sed neutiquam nimius in Abiponum bellis describendis fui, in quibus plus clamoris fere, quam sanguinis profusum. Id enimvero Titi livii exemplo faciendum duxi, qui non solum cruenta ad cannas, ad Trasymenum lacum, ad Trebiam, ad Thermopylas prælia, sed & tumultuarias Romæ nascentis velitationes cum Albanis, fabinis, Fidenatibus, Vejentibus, aliisque vicinioribus populis susceptas prolixa narratione est prosecutus. Quamvis Abipones populabundi magis in Hispanorum fines excurrerent, quam iusti belli more, repetitis tamen identidem assultibus per annos plurimos tantam hominum contrucidarunt multitudinem, ut fidem, ac prope dixerim, numerum excedat. Tempora, quibus res quæque gestæ sunt, rarius adnotavi, partim hallucinandi periculo absterritus, partim brevitatis studio compellus; Malo equidem nonnulla, in quibus parum momenti, te ignorare, quam decipi. Præcipua hæc mihi scribenti cura, & legis instar semper fuit, ne quid dubium, neu minus mihi exploratum pro certo affirmarem. Si quæ mihi haud usquequaque comperta ex idoneis authoribus refero, ii tales erant, quibus perinde, ac oculis meis fidem a me deberi existimabam. De rebus a me seu gestis, seu toleratis frequens, ut res ferebat, mentio recurrit, ne

[man-

manea esset historia. Ecquis id mihi vitio dederit, nisi & (si parva cum magnis conferre liceat) Julio Cæsari, & Paulo Apostolo succenseat, quod tum facinora sua, tum ærumnas ipsi literis consignarint. Hactenus scriptionis meæ argumentum, causas, institutumque exposui. Jam, ne historiæ meæ lectio tibi offensiunculæ, mihi fraudi esset, monitis pauculis mihi videbaris præmuniendus.

Ab aliis Americæ historicis negari quædam, quæ affirmo, affirmari, quæ nego, si quando intellexeris, cave, quæso, præcipiti iudicio seu me, seu alios, qui repugnare videntur, erroris, falsitatisve insimules extemplo. Quid si utrique verissima referant? aliis scilicet de Mexico, de Peruvio, de California loquentibus, me Paraquariæ res duntaxat enarrant; Quod enim de Americæ regione altera certissimum, de altera haud item affirmari potest. Provinciæ illæ ut immensis a se terrarum spatiis sejunguntur, sic Cœlo, solo, rebus, rerumque proprietatibus differunt magnopere. Quot, quantaque, superi boni, discrimina regionum, gentium, linguarum, morum, fructuum, ipsius observavi! Non omnis fert omnia tellus Peruvium, Mexicum, chili, Quito &c. auro, argento, gemmis, unionibus abundant; Paraquaria his omnino destituitur, sed omni pecorum genere ad invidiam opulentissima. Abipones, Mocobii, Tobæ, Quaykurus, Aucàs bellicosissimi non nisi ad pugnas aspirant; E contrario Vilelæ, lules, ehunipies, Quayakies &c. otium, pacemque impense colunt. Quid quod

& varii eiusdem provinciæ tractus incredibiliter a se discrepent. Quam dissimilis sui ubique Paraquaria! Hinc in immensam camporum planitiem ad ducentas leucas quaquaversus excurrit, quin vel arborem usquam deprehendas, rarissime, nisi Cœlo pluvio, aquam. Illinc in arduos montes assurgit, sylvisque perpetuis cingitur, quin Campum detegas vel palmarem. Istinc Abiponum in territoriis per longissima terrarum spatia nec in superficie, neque in visceribus telluris lapillum unicum inveneris; Alibi longe, lateque vias saxis asperas, rupes altissimas quaquaversus suspicies. Sæpe diebus pluribus iter faciens stillam aquæ, quæ aviculæ sufficeret, nequidquam desideres; sæpe alias cum fluviis, amnibus, lacubus, paludibusque timendis quotidie luctandum tibi erit. Si igitur Paraquariam planam, Campestem, palustrem, aquosam scripserit alter, alter aridam, montuosam, sylvestrem, saxosamque affirmarit, utrique tuto credes, cum hic de isto, ille de alio territorio egisse videatur. Hac usus circumspeditione historicos multos mendacii suspitione absolves, vix tamen poteris omnes.

Enim vero risum mihi sæpe, sæpe bilem vivere libelli, qui absurdissimas de America fabulas pro historiis, ficta pro factis, opiniones, conjecturas, imo & somnia pro veritate lectori venditant, multo tamen ære coemuntur, multorum manibus, nec sine assensu teruntur passim. operæ pretium facturus mihi videor, si errorum, qui in Americanas irrepsere historias, fontes detexero. Multis, dum vix a litore Ameri-

mericam salutarunt, jam ad scribendum pruriunt manus. Ad pascendam Europæorum aviditatem mira, ac inaudita potius, quam vera nunciare curant. Ex ore obvii Hispani, Indi, æthiopis pendunt, & quidquid rumusculorum de Indiarum proprietatibus, de Indorum ritibus collegere, literis mandant. Decipiuntur ipsi, decipiunt alios; Nam linguæ seu Hispanicæ, seu Americanæ ignari, vel eius scientia leviter tincti nec interrogare indigenas rite norunt, neque perperam respondentes intelligere; quippe quibuscum nutibus, signisque potius, quam vocibus loquuntur. Nautarum rudium, Militum, mercatorum; aliorumque, qui litoralia Americæ loca turbinis instar pervolarunt potius quam perlustrarunt, narrationes profecto infausti illi canales sunt, per quos tot fabulæ, erroresque historicis, geographicisque lexicis affluerunt. Vix ullum Americanæ provinciae, urbis, nationis, fluvii nomen in illis videas, quod literarum jam adjectione, jam subtractione miserrime mutilatum, mancumque aliqua sui parte non esset. Ex tot imperitorum hominum, ut vulgo inscribuntur, itinerariis Europæi lexicorum, encyclopædiarumque textores rerum mirabilium promiscuam farraginem corradunt, miscent quadrata rotundis, falsa veris substituunt, verbo, centonem, ni chaos mavis dicere, conficiunt, omnium, qui Americam diutius, penitusque inspexerant, risu decumano explodendum.

Næ illud scriptorum genus multo pestilentius, qui jam partium studio, jam invidia, odioque afflati putidissimis mendaciis, atrocibus

calumniis paginas omnes impudenter refereunt. Laudandos vituperant, vituperandos laudant. Quis demum enumeret istiusmodi de Paraquaria libellos, quos cordatior quisque non publica typi luce dignos, sed infami rogo mulctandos iudicavit. Res christiana in nulla Americæ parte luculentiores fecit progressus, quam in Paraquaria apud Quaranos, duorum supra triginta oppidorum, quæ sibi condiderant, habitatores. Nusquam certe florentior pietas, magnificentior cultus divini, templorumque status, ordo, concinnitasque; Nusquam stabiliiores rei domesticæ opportunitates, & artium utilissimarum exercitatio major. Nulla, nisi vehementissime fallor, Americæ natio Regiis in castris seu frequentiore, seu utiliorem operam in alterum jam seculum navavit. Hæc omnibus, qui de Paraquaria norunt aliquid, prorsus indubitata. Sacerdotes tamen impigri, quorum sudore, ac sanguine a gente olim ferocissima id impetratum est, calumniatores, insectatoresque plures, quam Penelope procos; semper numerarunt. Ad conflandam illis invidiam nullum fecere finem alia, atque alia confingendi. At enim laudes amplissimæ, quibus strenuos Quaranicarum coloniarum cultores tot Hispani Monarchæ, tot Episcopi, tot gubernatores, Præfectique Regii liberaliter prosecuti sunt, apud prudentiores, sanæque mentis Europæos plus utique ponderis, quam malevolorum frivole criminationes, habuerunt.

Liber de Quaranicis oppidis lingua gallica scriptus dudum in manus forte incidit meas. Tribus paginis vix dum perlectis sex, & viginti enormia, quæ excusari neutiquam possint, mendacia detexi, calamoque annotavi; Verum numerando alia, atque alia demum fessus librum tot calumniis fartum indignabundus abjeci denique. Paraquariam se vidisse (in mappa fors geographica) affirmat mendax blatero, sed id ut crederem, induci haud possum; Nam hyemem istic inchoari mense Augusto scribit, qui tamen mensis hyemis exitus, veris principium est, quo & reflorescunt arbores, & aves nidos architectantur suos. Id Paraquariensium nemo ignorat. Hic tamen commentarius, et si mendaciorum colluvies, ac calumniarum sit, in vasto, celebrique historiarum peregrinarum volumine nobilem obtinuit locum, & Sol Paraquariæ perperam creditur, quamvis ad cæcandas Europæorum mentes unice natus. Alium de Paraquaria, in quo pariter sancta veritas crudelissime vapulat, libellum gallica quoque lingua vulgatum multis abhinc annis pervolvi. Mirabar historici mendacis, & acerrime dudum refutati, impudentiam simul, simul incredibilem multorum assensum, eorum maxime, qui styli amœnitate capiuntur, corticemque pluris, quam nucleum faciunt. Anglus quidam, homo festivus, de hoc authore nuperrime scripsit: *Amplissima stolidæ audaciæ, & impudentiæ suppellectili est dotatus. Multum peregrinatus fuit, sed & multum mentitus &c.* Multis osculis veneror Britannicum penicillum, quod vivis adeo, sincerisque coloribus authoris istius, Europæ aliis nominibus notissimi, imaginem depinxit.

Plu-

Plures alii de Paraquaria libelli in Europæorum manibus versantur passim, in quibus quo minus veritatis, eo plus convitiis deprehendi. Sed enim ut falsa interdum veris videntur probabiliora, Aristotele testante, sic scriptores mendaciores præ veracibus, sincerisque majori sæpe in pretio a rudibus habentur. Nil id miror; Nam & vespertilioes caliginem noctis præ luce meridiana amant.

Opportune mihi hoc loco in mentem venit illius, quod librorum censor Luxemburgensis in suo: *journal historique, & littéraire* anno 1782 die 15. Junii scripserat, dum literæ, ut vulgo inscribuntur, ædificantes (*lettres edifiantes, & curieuses écrites des missions étrangères*) In Gallia rursus duobus, & viginti voluminibus typo edebantur, quæ literæ ut dilaudatæ fuerunt a viris clarissimis Fontenelle, Buffon, Mayran, Montesquieu, le Franc &c. Sic ab alio quodam hominum genere convitiis perditissime exagitantur. *Legitur*, ait dictus criticus, *quod Missionarii in exteris, transmarinisque provinciis de moribus, ritibus, institutis variarum gentium; De artibus item, & scientiis investigarunt. Magni fiunt sapientissimæ illorum industriæ, quibus usi sunt ad detegendam rerum veritatem, & ad seipso ab erroris, opinionumque vulgarium periculo eximendos; Quidni igitur viris eiusmodi, qui, annos complures in remotis provinciis versati, sagaci oculo, animo sincero, & spiritu scientiis variis illustrato observarunt omnia, fides habenda erit tutius, quam peregrinis illis vagabundis, arrogantibusque, qui, quin ad interiora regionum illarum penetra-*
rint

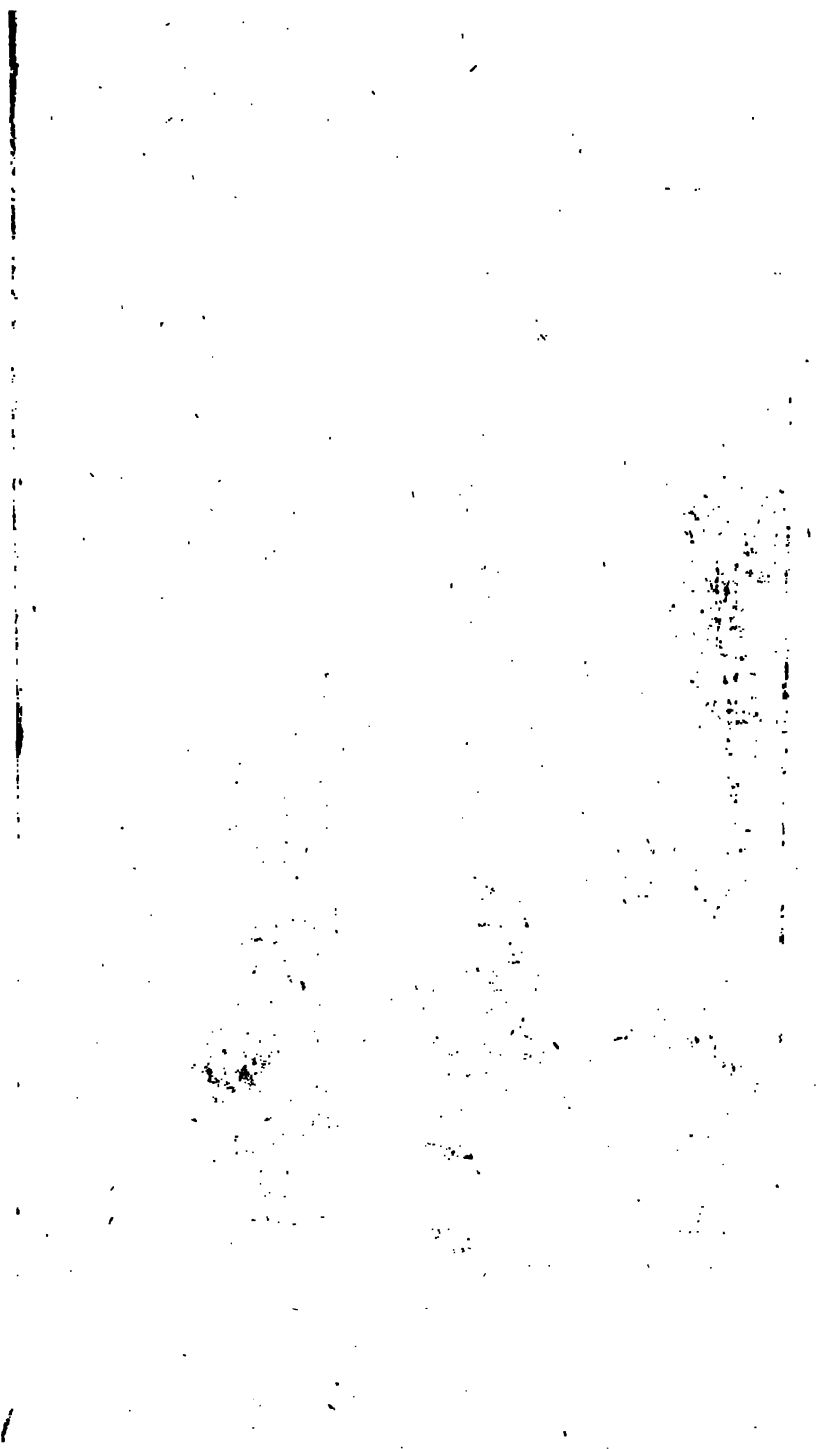
rint unquam, quin linguas, quæ istic in usu, condidicerint, iudicium tamen ferunt de universa aliqua natione ex illis duntaxat rebus, quas in litoribus, ubi e navi exscenderant, obiter spectarunt, Missionariosque illos ceu fanaticos, supersticiosos, ignorantesque per ora hominum traducunt, qui imaginariis, quas venditant, eorum observationibus videntur refragari. Hactenus ille. Verissima hæc viri in omni scientiarum genere versatissimi sententia quem non convincat? Præclare tamen mecum agi existimabo, si eruditorum, qui ne latum quidem unguem a patrio unquam recessere nido, vulgus Paraquariæ res penitus non perspexerit, quam ego, qui eas coram vidi tamdiu. Multi, quo rudiores sunt, eo magis præcipites ad carpendum quemvis esse solent, helleboro, quantum Anticyra habet, vix denique curandi.

Quæ longo viginti duorum annorum usu apud Paraquarios didici, quæ in Indorum, Hispanorumque coloniis, in crebris, diuturnisque per sylvas, montes, campos, fluviisque vastiores itineribus ipsius spectavi, si minus facunda, splendidaque, certe, quantum licuit, accurata, candidaque narratione exposui, ut adeo saltem fide dignus mihi videar. Haud tamen eum me puto, qui nec hallucinari possem, neque corrigi vellem. De errore si me conviceris, victas dabo manus. ut mollem intra digitos ceram me experieris. Lente equidem festinandum suadeo; Nam & ego scribendo peccare potui, & tu perperam iudicando. Tantum abest, ut opusculum meum numeris omnibus absolutum unquam crederem, ut etiam,
ante

antequam typo, ac luci publicæ daretur, de
eo elimando dein', poliendoque cogitarem.
Verum ætate mea in sextum, & sexagesimum
annum declinante parturire diutius mihi haud
licuit, ne partus posthumus evaderet, jure me-
tuenti. Hæc habui, quæ præloquerer. Vale,
quisquis es, lector charissime, erroribusque
typi da veniam, quin & meis. Nihil enim hu-
manum a me alienum puto.

Hi jam terga fugae, jam pugnae pectora praebent.

F. Goussier sc.

Ex Ovidio

LIBER PRODROMUS DE PARAQUARIÆ HABITU.

De Abiponibus, equestri Paraquariæ populo, scripturus, ipso in limine rudem provinciz totius imaginem propono. Hæc lucis plurimum adferet historiz; Equidem regionis cognitio ad perspiciendam incolarum habitudinem magnopere valet, & quæ aut vero minus similis, aut obscuriora, facis instar illustrabit. Ingens illa Americæ, qua Austrum spectat, portio Paraquaria immensis terrarum spatiis quaquaversum protenditur. A Brasilia ad Peruvianum, Chilenseque regnum septingentas leucas Hispanicis illi vulgo tribuunt. Ab ostio fluminis argentei, quod

A

Au-

Austrum respicit, ad Amazonum regionem Borealem centum supra mille. Anglus anonymus in libello de Paraquariæ rebus (Hamburgi a typographica societate 1768 vulgato) ab ortu in occasum leucas Anglicanas ultra mille: ab Austro in Boream mille quingentis plures Paraquariæ asserit. Plures alii, alii pauciores numerant leucas, dum hi Germanica, illi Gallica, vel Hispanica milliaria computarunt. Certam hac de re sententiam ne expectaveris, neque judicem. Amplissimi terrarum tractus, qui a Colonis longissime recedunt, necdum rite explorati; quid si nunquam porro explorandi?

Rara avis isthic Geometra. Et si cui ea scientia tincto metiendi terras animus fuit, animi defuere illas adeundi, vel barbarorum metu, vel viarum difficultate iter retardantibus. Tabulas chorographicas Paraquariæ ex nostrorum hominum observationibus potissimum descriptas, nemo ignorat; Qui, ut barbaros Deo, Regique catholico conquirerent, sylvarum recessus, alpium culmina, fluminumque remotissimorum ripas scrutati omnem late provinciam, quantum licuit, suis obiere pedibus, nunquam sine capitis periculo, sæpe cum ejus jactura. Quatuor supra viginti equidem Jesuitas, Apostolicis per Paraquariam expeditionibus immortuos, barbarorum telis occubuisse, constat. Illorum nomina, mortis genus, tempusque alio loco adnotabo. Nulla in opulento Peruvio, Mexicoque latebra, quam auri odore tracti Europæi non excussissent; Quo illicio cum careret metalli omnis expers Paraquaria, magnam partem ignoratur etiamnum. Quidquid compertum est, id Missionariorum pedibus fere, oculisque deberi quis neget? Quos pedibus emensi sunt campos, flumina quæ transmisere, locorum intervalla fide quidem maxima, arte,

arte, accuratationeque non semper pari adnotarunt. Illorum ex documentis aliæ, atque aliæ Paraquariensis soli icones jam Romæ, jam Matritheri incisæ sunt, sed mendis scatent ad unam omnes. Numeris omnibus absolutam nusquam sane deprehendi. Quæ nostro P. Iosepho Quiroga authore ante annos non multos Matritheri in lucem prodit, præ reliquis fidelior est secundum illa loca, quæ ipse, mathematices gnarus, observavit. Ibat, qua poterat. Mappa Geographi regii Domini d'Anville magnopere mihi probatur vel eo etiam nomine, quod Colonias seu Hispanorum, seu Indorum jam everfas diligenter, ut pleraque alia, expresserit. Neque omni tamen caret uervo. Mihi ad Abipones festinanti haud vacat mapparum errores indicare. Operæ pretium facturus mihi videor, si, quæ ad Paraquariæ cognitionem faciunt, perstrinxero.

Paraquaria omnis uni paret Hispaniarum Regi, ejusque nomine a tribus Gubernatoribus, Episcopia totidem procuratur. Singulis singulæ subsunt provinciae. Prima est fluminis argentei, ad cujus ripam Boni aeris urbs, reliquarum facile princeps, Gubernatoris regii, & Episcopi sedes. Academia, monasteriis utriusque sexus, portu, castroque ad architectonices recentioris leges mediocriter munito gaudet, quod adversus barbarorum, civiumque assaultus valet equidem, adversus machinas bellicas Europæorum minime, a legionario etsi milite defendatur. Flumen, cujus litori incumbit, murorum supplet infirmitatem. Naves enim bellicæ per fyrtes ab accessu arcantur, ut adeo tormentorum ictibus non pateant. Muro cæterum, fossa, portis, atque adeo sepibus quibuscunque hæc caret civitas, ut reliquæ per provinciam universam urbes, quas, quemadmodum

sol astra minora, ædium numero, splendore, commercio, opibus, incolarum frequentia antecellit; Horum ad quadraginta millia censentur. Domus circiter ter mille, cocto plerumque ex latere, ac imbricibus tectæ, sed, si complures duarum contignationum excipias, humiles. Tempia vel Europæorum iudicio venusta. Bina, quorum Primoli, Romanus, laicus noster, architectus jam Romæ clarus, citra controversiam eminent. Fontes publicos, colossos, Divorum simulacra nusquam in foro videas. Carpenteria Viennæ Austriæ plura una in calle unam per horam numerabis, quam hic tota in urbe per annum, Equites per momenta singula spectabis plurimos; Neque mirum, omnes vel mediocris fortunæ homines Cavalleros lingua Hispanica compellari. Marchiones, Comites, Barones hic loci ne quæsieris. Militari præfectura, urbis magistratu, dignitate quacunque, vel opibus conspicui pro nobilissimis habentur. Civium divitiæ pecoribus potius, quam pecuniis definiuntur. Circumfusa urbi tellus, qua seu Magallanicum solum, seu Tucumaniam respicit, ad ducentas prope leucas in planitiem excurrit arboribus passum, & ni pluat liberaliter, sæpe aquis destitutam; Tritici tamen feracissimam, & lætam pascuis, ubi armentorum, equorum, mulorumque infinitas oberat. Quoquo te vertas, equorum sylvestrium occurrent agmina, qui pruni, ut ajunt, capientis. Præter salices, quæis fluminis abundant insulæ, ad alendum focum pomi persicæ quotidiano sunt usui; Hæ manu conficæ celerrime adolescunt.

Hanc Boni aeris civitatem clariora inter Americæ emporia connumerandam utique, existimo, mercibus vel ex Hispania advectis, vel Lusitanorum ex vicinitate clanculum illatis, Opulentiores ex mulorum,

her-

herbæque Paraquaricæ, quam ad Peruvium, Chilensemque devehunt provinciam, mercatu luculentiores proventus habere consueverunt. Cœli temperies humida, procellis, turbinibus, fulminibusque formidabilis; Tempestates equidem nullo mensium discrimine quavis anni parte atrociter sæviunt, continuato sæpius diebus, ac noctibus tonitru; quod toti, quæ patet, Paraquaricæ commune. Nubes jam ignibus, jam aquis foetæ non solum terrent, sed necant crebro hominesque, pecudesque vel fulmine, vel grandine incredibilis magnitudinis, cui parem vix viderit unquam Europa. Boni aeris nomen urbs casu sortita est. Dum classis, Petro Mendoza archithalasso, flumen argenteum subierat, ejus affinis Sancius del Campo inter primos ad novum litus scapha eluctatus est. Qui cum, nescio, quibus favoniis afflaretur: *Que buenos ayres son estos!* quam bona est hæc aura? exclamasse, scribitur. Dictum subitum experientia posteritatis confirmavit. Urbs sita est in gradu 34. 36 m. latitudinis australis, & 341. 3. m. longitudinis.

In adverfo fluminis argentei litore, quod orientem solem spectat, Boni aeris urbi opponitur Colonia SS. Sacramenti, quam Hispani, suo scilicet in solo a Lusitanis conditam olim, munitamque, expugnaverunt toties, totiesque, dum pax in Europa coalesceret, pactorum vi reddidere, palam plaudentibus Boni aeris inquilinis, in quos ex clandestino cum Lusitanis commercio plurimæ redundabant utilitates. Ast privatorum hominum lucra catholici Regis ærario fraudi erant maximopere ob debitorum vestigalium imminutiones. Urbecula hæc, tot discordiarum pomum, editori fluminis ripæ incubat. E domibus & paucis, & humilibus componitur, pago, quam urbi

similior. Neque spernenda tamen; Miseris enim sub
tectis opulenti mercatores, omne mercium genus,
aurum, argentum, adamantes delitescunt. Muro
simplici ac pertenui clauditur, militari præsidio, ma-
chinis bellicis, armorum suppellectili, annona ad su-
bitos belli casus affatim instructa. Nihil cæterum
aut elegantiz, aut roboris ostentat. Oculos testor
meos. Nam anno 1749 navi lusitanica ex Europa
hic appulsi per transfennam circumspectavimus omnis
Territorium, quod lusitanici erat juris, tam exigui
est ambitus, intra semi horam a pedite vel langui-
dissimo perambulari ut possit. Naves lusitanicz An-
glorum, Batavorumque mercibus, &, quæ ingenti
cum sænore in America veneunt, mancipiis Afri-
canis onustæ certatim ad hunc confluxere portum, &
quo delusis, vel ære corruptis Hispanis excubitori-
bus in Paraquariam, Peruvium, Chilenseque regnum
res venales clanculum deportabantur. Fidem superat,
quot milliones ex vetito hoc mercatu Lusitanis acce-
verint, quot periverint Hispanis. Prona hinc est
conjectura, cur hanc coloniam quantovis demum
sumptu conservandam Lusitani, quam primum ever-
tendam Hispani sibi semper putaverint.

Me isthic per biduum commorante, ea eras
loci facies, ut a centuria legionariorum uno impetu
illum capi posse, existimarem. Verum ingruente
dein belli metu veteri muro novas munitiones tumultu-
arie labore fuisse adjectas, nil dubito, cum illius
obsidio labore, temporeque tanto constiterit Petro
Zevallos Hispanorum Duci bellica arte, victoriusque
clarissimo, qui, dum aperto muri hiato assaultum pa-
rabat, urbem numerofo præsidio, bellicisque machi-
nis securam oblati demum conditionibus cepit 31.
Octobris anni 1768. Murorum ruinis nondum res
fecta

fectis aderat classis e duodecim, si rite memini, Anglorum, Lusitanorumque navibus bellicis confecta, Hispanos urbis jam Dominos exturbatura. Strepitus maximo, pessimo successu rem egere suam hostes. Tria admodum globorum millia navalibus e tormentis urbem versus ictu rarius prospero vibrata sunt. Hispani par pari reddiderunt. Dimicationem, quæ horas aliquot tenuit, casus fortuitus diremit. Prætoriam Anglorum navi flammis consumpta, cæteræ fugam in Brasiliæ portus accelerarunt, Anglis Lusitanorum ignaviam, Lusitanis projectam Anglorum audaciam accusantibus: Hi enim, ut destinato ictu hostem læderent, cominus: Illi, ne quovis ictu ab hoste læderentur, eminus pugnare. Hoc alter alteri exprobat. Petrus Zevallos expugnatæ, propugnataeque Coloniz gloriam propitiis Superis tribuit; victoriæ tamen fructus minime diuturnus pro Paraquaria fuit. Nam pace Europæos inter Principes composita Hispani, ut Havanam in Cuba insula, Manilamque in Asia Philippinarum metropolim ab Anglis ereptas recuperarent, Coloniam Lusitanis ultro reddidere. Eandem recrudescenre aliquot post annis bello idem Petrus Zevallos, subacta S. Catharinæ insula, denuo expugnavit. Ultima demum pax, quæ Matritensem, Ulyssipouensemque inter aulam sancita est, Colonia penes Hispanos permansit. Acerba hæc quidem, tolerabilis tamen Lusitanis jactura, quibus canalis, per quem immensæ illis opes affluerant, unus obstructus, plures alii aperti sunt, nova limitum, fluminumque cessione; Cuyaba auriferace, Metogrosso, Rosæ munitiuncula (la Estacada dicitur) aliisque Colonis, quas condidere, illorum ditioni adjudicatis. Sunt, quibus tanta propinguitas Peruvio periculosa, Hispanis noxia, opportuna Lusitanis videatur; Hi equidem, in finibus regni præferendis nunquam somniculosi, armis perinde

tem versus recedere licebit navibus, ni Anglicanas inter syrtes (Banco ynglés) fluctibus sepeliri, arenisque malint.

Ad Boni aeris præfecturam pertinent urbes sanctæ fidei, & Corrientes: Hæc orientali, illa occidentali Paranae litori imminet. Prima elegantior, locupletiorque. Ex commercio vario, pecorumque omnis generis, quæ dinumerare vix queas, cultura opes non mediocres colligit. Per barbaros Abipones, Mocobies, Tobas, & Charruas prope ad incitæ, atque adeo in solitudinein redacta fuit annis superioribus. Meliora, remotioraque prædia everfa. Medio in foro vel sub ipsum meridiem patratæ cædes. Ne quis civium, nisi catapulta armatus templum adeat, legæ publica cavebatur. Colonia S. Xaverii, S. Hieronymi, Conceptionis, sanctorum Petri & Pauli, ubi barbari ad humanitatem, religionisque disciplinam erudiebantur, per nos conditis respirare deum cepit urbs diu calamitosissima, ac reflorescens securitatem nobis in acceptis retulit suam. A fronte, a tergo, a lateribus fluvii stipatur, qui, quoties redundant, exitium minantur incolis, quamvis extra alluvionum tempora utilissimi. Sita est in 31 gr. 46 m. latitudinis. Ab urbe Boni aeris centum distat leucas, dicitur, a ma visa, habitataque sæpius.

Civitas altera, quam de las Siete Corrientes dicunt Hispani, nomen accepit a septem ripæ angulis in Paranam flumen prominentibus, quibus cum impetu inpaeta aqua refringitur cursuque rapido naves adverso flumini oblucentes repellit, ni velis vento turgidis promoveantur. Scapha, quæ remis impellitur, in fluminis tractu multas per ambages circumducenda diu ad declinandam aquarum rapiditatem,

tem, ut ipse toties sum expertus, dum in S. Ferdinandi oppido Abipones yaucanigas inter versaber. Neque id mirandum; nam eodem, quo civitas consistit, loco magnus fluvius Paraguay in majorem Paranaam irruit ea tamen ratione, ut hic cursum, ille nomen mutet suum. Siquidem Parana ab oriente semper ad occidentem properans Paraguayo conjunctus cum illo Austrum versus devolvitur. Paraguayus Paranae associatus jam Parana apud omnes audit. Incredibile, quam vasto aquarum gurgite hi fluviorum principes unum in alveum coeuntes superbiant. Pelagus diceret, illorum ni margines videres. Hi locus, si ædes e limo potissimum compactas, palmisque tectas consideres, solo nomine urbs, urbis nomine vix dignus. Incolæ oris venustate, ut plurimum, excellunt, qua fascinati Europæorum plurimi nuptiis irretiuntur, per omnem vitam pœnitendis. Fœminæ improbo labore se pene conficiunt, texendis, acugne sciissime pingendis vestibus, quas Ponchos vocant, occupatæ. Viri natura agiles, festivæ indolis, equites dexterrimi; sed quia inertes sæpe, otiique amantiores, egestate premuntur, omnibus abundaturi, si modo glebæ fertilis, fluminisque, quas situs offert loci, opportunitatibus uti nossent. Pacatis tandem Abiponibus, qui annos plurimos omnem late viciniam cædibus, rapinisque exhausserant, ut de urbe deferenda jamjam ageretur, collocatisque in S. Ferdinandi nova colonia, revixere cives; Redditus camporum, sylvarumque trans flumen usus. Hæ eximiis arboribus præditæ plausfris, navibusque fabricandis nobilem suppeditant materiam. Illi pecoribus omnis generis educandis insigniter conducunt. Ex utroque quæstus non mediocri in Colonos derivatur, cujus occasionem barbarorum quotidie insidiantium metus, S. Ferdinandi oppido non,

nondum condito, illis diutissime interclusit. Urbis
 situsest 7 gr. 43 m. latit. 318 gr. 57 m. longit.

Gubernatoris Boni aeris juribus obnoxia item
 sunt triginta Quaraniarum oppida, quæ Paranzæ, u-
 ruquay, Paraguay fluviorum ripis propinquiora.
 Hæc uno nomine Doctrinas, vel terram Missionum
 Geographi: Regnum Jesuitarum: Rebellem Catho-
 lico Regi Rempublicam vel rudes, vel malevoli im-
 pudentissime suis in libris appellant, coloribusque,
 quos seu invidia, seu calumniandi libertas porrexe-
 rat, nigerrimis expingunt. Quam expeditus mihi
 foret calamus ad refellendas istorum criminationes,
 si apologias, si satyras historię inspergere in ani-
 mum induxissẽm meum. Paucula tamen, ut calum-
 niarum mendacia eluceant, hoc de argumento o-
 biter perstringenda, duxi. Jesuitas missionarios ad
 has colonias seu condendas, seu conservandas Re-
 gis Hispani sumptibus ex Europa venisse: Annuo
 Ejusdem stipendio ali solitos, quis ignorat? Quara-
 nios Regi annum tributum pendere: sine stipendio
 ullo, quoties, & quotquot demum illorum millia a
 regio Gubernatore ad castra regia evocabantur, in
 alterum jam seculum militasse: Magistratus oppido-
 rum ab eodem Gubernatore quot annis confirmari,
 Jesuitasque regia authoritate parochos constitui: Il-
 lorum parochias, quoties collibitum, ab Episcopis
 visitari: Eos honorificentissime accipi, lautissimeque
 haberi multis sæpe hebdomadibus: Castrum utrum-
 que, quo Boni aeris, & Montevideo urbes gloriantur,
 Hispanorum ductu quidem, sed Quaraniarum
 manibus exædificatum: Exercitum regium ex Quara-
 niis nostris potissimum fuisse conflatum, qui, ut cor-
 pus ab anima, a paucis Hispanis regebantur, quo-
 tiescunque seu contra bellicosos barbaros, seu con-
 tra

tra Lusitanos, eorumque coloniam toties oppugnatam, expugnatamque, seu contra seditiosos urbis Assumptionis res erat: Perspecta hæc omnia, explorata, ac sole meridiano clariora. Quod si ita, sententiam ferat sanior Europa, num assensum mereantur illi, qui has Quaraniarum colonias rebellem Regi provinciam, Jesuitarum regnum appellare audent. Si mentiendi tanta est cupido, vero saltem similia confingerent! Regebantur a Jesuitis Quaranii, non ut servi a dominis, sed ut filii a patribus, quibus catholicis a Regibus datum negotium, illorum curam ut gererent. Et vero ad legum Regiarum amussim gubernata hæc oppida, utilitate Hispanicam in monarchiam redundante.

Duorum prope seculorum laboribus Quaranii olim vagi, & anthropophagi, Hispanorum pertinacissimi hostes ad humanitatem, ad religionem, Regique catholici obsequium sunt traducti. Quanto sudore, quot Jesuitarum sanguine hoc negotium confiterit, quantum tricena hæc oppida incolarum numero, christiana morum disciplina, templorum splendore, officiosa in Hispanos Monarchas voluntate, artium, mechanicæque peritia, militari promptitudine præ reliquis Americæ populis eminuerint, discas, si lubet, ex Regum, regionum Gubernatorum, Episcoporum Hispanorum, quæ typis excusæ passim prostant, literis; Ex libris item Doctoris D. Francisci Xarqué Decani de Albarrazin testis oculati; Doctissimi Abbatis Antonii Muratori, & Angli anonymi ex Anglico in Germanicum traducti Hamburgi 1768. Hic, licet hallucinetur in quibusdam, a me cum voluptate, & sæpius non sine risu perlectus est, præsertim, dum ait: Desipimus nos Europæi, dum Jesuitas Paraguaros vituperamus. Cogitandum nobis potius

potius esset, qua demum ratione id in Europa consequamur, quod illi sine vi, sine pecuniis apud Indos Quarenarios præstiterunt. Illorum in oppidis singuli laborant pro omnibus, omnes pro singulis. Quin aut emere, aut vendere cogantur quidpiam, unicuique in promptu sunt omnia ad vitam commode tolerandam necessaria: Victus, vestitus, habitatio, medicina, institutio. Pecunia deficiente deficere sibi omnia ajunt Europæi, Quarantarii contra auri licet, argentique omnino expertes, omnis monete inscii quotidie experiuntur verissimum illud Veterum: *Dii laboribus omnia vendunt.* Pro ætatis, sexus, ac virium ratione occupantur semper, nunquam labore opprimuntur. Nesciunt lautitias. Superfluis non abundant, opulentissimis tamen quibusque beatiore, quia paucis contenti. Felix equidem ille, non cui multum est, sed cui parum sufficit. Jesuitæ sacerdotes, qui Quarantariis animos procurabant, illorum quoque corporibus consulere. Cum solius Catholici Regis, regionumque Gubernatorum imperiis obnoxii, non privatorum Hispanorum timendæ servituti, Indorum aliorum more, mancipati essent, nobis curantibus nova identidem oppidorum accessione, oppida incolarum numero quotannis, mirum quantum, augebantur. Anno seculi labentis secundo supra tricesimum in triginta Quarantariis coloniis centum quadraginta unum millia ducenti quinquaginta duo incolæ censebantur. Verum lethifera variolarum contagio, quæ paulo post irreperat, ad triginta capitum millia absumpsit. Annorum aliquot intervallo rediens mitior fuit, nam undecim duntaxat millibus lethalis. Morbilli, perinde ut Variolæ, Americanis pestilentes iterum iterumque incredibilem edidere stragem. Utrumque expertus id scribo; Nam & Variolas, & Morbillos patientibus diu, noctuque

ope

operam navavi sacerdos, mensium plurimorum spatio. Fames præterea ex diuturna cœli siccitate, & quæ inde consequebatur, agri sterilitate orta tumultus Quaraniis opplevit. His adde bello consumptos regiis in castris, in quibus quina, sena interdum millia Quaraniis annis pluribus detinebantur. Matres Quaranicæ iterando in partu licet neutiquam aut segnes, aut parvæ supplere numerum eorum haud valebant, quos aliæ, atque aliæ, quæ sibi successerant, calamitates extinxerunt. Anno 1767, quo Americæ valediximus, centum circiter Quaraniis millia his in oppidis numerata. Novi Hispanos complures honesto loco natos, qui, Quaraniis ut contubernio per omnem vitam sibi frui liceret, effictum optaverunt. Nec abs re Muratorius Quaranicis de oppidis rite instructus suo in libro illorum incolas christianos felices vocat, probatque.

Hunc clarissimi authoris commentarium : *Il Cristianismo felice*, aliaque, quorum supra memini, literarum monumenta qui inspexerit, ambabus profecto manibus tanget mendacia, quæ ab aliis vel opinatoribus, vel obtrectatoribus de Paraquaria impudenter effutuntur. Risi toties, & cachinno quidem decumano, dum variorum lexica, geographicos, historicosque codices forte percurri. Videbantur mihi hæc, quoties de Quaraniis oppidis mentio incidit, vel a somniantibus, vel a sponte delirantibus conscripta. Adeo toto cœlo a veritate aberrant. Alio, atque alio modo me afficit ejusmodi librorum lectio. Jam me miseret scriptorum ignorantie. Interdum bilem mihi ciet illorum impudentia, quod partium studio, odio, invidia, cæcati commentitias, rancidasque fabellas pro historia Europæ obtrudunt. Sæpe alias tantam quorundam admiror credulitatem, qui, quam

ingenue scribentibus negant, calumniantibus, fabulantibusve adhibent fidem. Omnium manibus teruntur Hybneri lexica, in quibus tamen, dum de Quaranicis Paraquariæ oppidis agunt, præter errores, calumniasque nobis intolerabiles inveniò nihil. Ut illi artifici nulla dies sine linea; sic hoc in opere nulla linea sine mendacio. De Paraquariæ rebus id dictum velim; De cæterarum veritate conjecturam peritioribus relinquo. Idem lexicon secundis filii authoris curis in lucem editum legeram non sine stomacho Ulyssipone anno 1748. Nam quascunque de Paraquaria fabulas credulus congefserat olim genitor, ejusdem filius typis vulgaverat denuo, sub finem tamen hæc adjecit verba: *Verum hodie alias de his Missionibus nescitis habemus.* Ecce, amabo, quæ falsa id temporis agnoscebantur, non expuncta, correctaque sunt illico? Num posteriores editiones absurdis erroribus expurgatæ prodierint, nescio.

Domini Ludovici Antonii de Bougainville liber: *Voyage autour du monde*, typis datus in Neuchatel 1772 caute legendus, quia callidissime scriptus. Eximie equidem laudibus ornat, oneratque Jesuitas, sed mox trecenta commemorat, quæ, ut veritati planissime contraria, sic nobis, Quaranicisque coloniis minime honorifica. Tacitus in vita Agricolæ *pestimum inimicorum genus, laudantes vocat.* Hi laudes illius præmittunt, quem depressum cupiunt, ut assensum extorqueant denique, dum eundem criminantur, quem laudaverant. Vix tamen inducor, ut credam ad hanc versipellium classem referri unquam posse authorem multis nominibus celebrem, de Marte, de Neptuno, de Musis omnibus, ni fallor, optime meritum. Scripsit perperam de nobis, de nostris Quaraniis, non iniquo alienis laudibus animo, sed alienis narrationibus

nibus infelicitèr deceptus. Quarunica oppida ne eminus quidem vidit, sed, utinam vidisset! Melioribus, nil dubito, coloribus ad exprimendam Indorum, Missionariorumque imaginem fuerat usus. In urbe Boni aeris, Paraquariæ portu, ac limine, tantum hæsit tantisper. Istic ex pessimis fontibus pessimas hausit notitias, quas Europæ pro veritatibus subinde vendidit. Ea eheu! erant tunc tempora, ut qui optime de nobis senserant, optime de nobis loqui sine periculo non possent. Sol oriens, non occidens a plerisque laudatur. Idem nobis tunc fatum. Nec plura de hoc. Hispanus non spernendæ authoritatis mentem suam his aperuit verbis: si cætera omnia, quæ de aliis scripsit provinciis Dominus de Bougainville perinde falsa sunt, ut illa, quæ de Paraquaria adnotavit, illius historia ad aromatopolium pro involvendo pipere, quin ad viliorē officinam erit releganda. Excandui profecto, dum hunc libellum, tot, tantisque erroribus refertissimum apud viros illustres & assensum. & plausum tulisse, intellexi. Amicorum rogatu ante annos complures compluribus foliis errores absurdiores refutavi. Refutationem huic loco infererem, ni brevitati consultum vellem.

Regnum Jesuiticum Paraquariæ abortus, & somnium est Bernardi Ybáñez Hispani, bis ex nostra tunc societate ejecti. Ab homine huius furfuris, vindictæ avido, quis veritatem petat, vel Iesuitarum laudes expectet? Missionarii munere nunquam functus est apud Quarunios, de quibus scribit. Quantum risi, dum istum a scriptore, cætera probo, ut authorem veracem, sapientemque in Hispania celebrari, legeram. Hispani sanx mentis omnes illius & nomen & delirium execrantur. Librum: *Il passage au Americano*, obiter inspexi aliquando, & mox abieci.

jeci. Tantum mihi, quod in descriptione coloniarum Quaranicarum futilis, & ridiculus sit, primo aspectu displicuit. Authoris nomen ignoro etiamnum. Infinitus sum, si memorem ceteros, qui oppida, Missionariosque Quaraniorum libellis mordacibus criminantur. His refellendis ego opponerem historias P. Nicolai del Techo. P. Antonii Ruiz de Montoya *la conquista espiritual*. P. Petri de Lozano. P. Antonii Sepp familiares ad fratrem suum epistolas, P. Francisci Xaverii Charlevoix lingua gallica; Nam in Germanicum traductus miserrime mutilatus est, variisque in locis corruptus. Annus provinciarum Paraquariz typis datas Romæ. Verum istos authores, Cicerones pro domo sua loquentes, atque adeo de veritate suspectos dices, amice lector? Quasivero Julio Cæsari de bellis, victoriisque suis scribenti nulla fides deberetur? fallere potuit, non inficior; sed nemo melius, pleniusque illo, quid actum sit, nosse potuit. Si tamen nostris diffidere relationibus pergas, age, attentis oculis inspice regias literas Philippi quinti, binas ejusdem epistolas ad Paraquariz missionarios nostros anno 1743 die 28 Decembris ex arce Buen retiro datas. His insertam epistolam perlege illustrissimi Boni aeris Episcopi Josephi de Peralta ex clarissimo divi Dominici cœtu, qua eundem Regem Philippum de florentissimo coloniarum Quaranicarum statu testis oculatus edocet. Hæc maximi momenti documenta in latinum traducta typisque data 1745 passim prostant. Quaranos Regi catholico non morigeros duntaxat, verum & ad propulsandos hostes perquam promptos; utilesque semper præ aliis Indiis Americæ existisse, ex hac lectione disces.

Verum objiciet aliquis seditionem, quæ anno 1753 apud Quaranos Uruquayi fluminis accolæ exarsit,

arfit, exasperatos scilicet Regio decreto, quo septem oppida sua omnium, quotquot Paraquaria habet, præstantissima Lusitanis tradere, triginta incolarum milia emigrare in solitudinem, vel in aliis Paranz coloniis precario habitare jubebantur. Huic decreto pedibus, manibusque diu repugnarunt Indi, non Regis, qui exilium imperabat, odio, sed patriæ, qua exulare jubebantur, amore. Quidni idem facturos Hispanos, Germanos, Gallos existimabimus, si ad patriam suam hostibus relinquendam Regum suorum adigerentur imperio? Dulce enim solum patriæ quibuscunque; Americanis dulcissimum. Hinc Indorum Uruquayensium repugnantiam esi probet nemo, excusandam tamen aliqua ex parte, condonandamque quis non putet? Intellectu magis, quam voluntate ab illis peccatum est. Animo in Regem catholicum semper erant propensissimo, integerrimoque. Nulla missionariorum eloquentia induci poterant, ut crederent eam esse optimi Regis voluntatem, patrio solo extorres hostium Lusitanorum in gratiam æternum ut exularent, miserrimeque. Nihil sane (suis in literis ad Gubernatorem regium Iosephum Andonaegui datis, agebant) adversus Regem a nobis, Majoribusque nostris peccatum est unquam. Nil injuriæ illatum Hispanorum coloniis. Ecceur innocuos nos Regis optimi sententia exilio multandos, credamus? Avi, atavi, atque adeo fratres nostri omnes Regiis sub signis adversus Lusitanos militarunt sæpe, sæpe contra barbarorum phalanges. Nostrorum, qui hostium manibus cæsi vel in acie, vel in toties repetita coloniz Lusitanicæ expugnatione occubuerant, quis numerum ineat? Superstites etiamnum nostræ in Regem fidelitatis, strenuitatisque monumenta cicatrices circumferimus. Hispanici imperii fines proferre, tuerique contra quoscunque nobis usque cor-

di fuit. Nunquam vitæ, nunquam sanguini peper-
cimus nostro. Hæc nostra de Hispanis merita acer-
bissimo supplicio, patriæ, templorum insignium,
ædium, agrorum, prædiorumque amplissimorum ja-
ctura, tristi exilio pensanda velit Monarcha catholi-
cus? Id enimvero fidem excedit omnem. Quod si
tamen hoc verum, quid demum incredibile porro
putabimus? Regiis Philippi quinti literis (quæ eodem
jubente e publicis templorum pulpitis nobis lectæ o-
lim) moneban ut identidem; Lusitanos nostris pro-
pinquare finibus ne unquam pateremur; illos & fu-
os, & nostros esse hostes acerrimos. Nunc, ut
nobilissimam, amplissimamque terrarum portionem,
quam natura, quam Deus, quam Hispaniæ Monar-
chæ nobis concesserant, quam uno, & quod ex-
currit, seculo sudore tanto excoluimus, Lusitanis ce-
damus, Regem velle, diu, noctuque nobis clami-
tant. Ecquis sibi persuadeat, Ferdinandum optimæ
frugis filium id nobis mandare, quod Philippus op-
timus illius genitor toties nobis interdixerat? Quod
si tamen, ut frequens est temporum, animorum-
que vicissitudo, conversis forte in amicitiam simul-
tibus gratificari Hispanus Lusitano cupiat, campos
vastissimos, qui incolis, coloniisque vacui passim sup-
petunt, illi tribuat, per nos licet. Quid? oppida
nostra Lusitanis dedamus, a quorum majoribus tot
centena nostratium millia partim trucidata, partim
in sævam Brasiliæ servitutem abrepta fuerunt? Hoc
sane ut intolerabile nobis, sic omnino incredibile.
Dum Christi sacra amplexi Deo, Regique Hispano
sacramentum diximus, Regiam amicitiam, tutelam-
que perennem & sacerdotes, & Gubernatores regii
uno nobis ore sponponderunt. Nunc, quod acerbis-
simum nobis, ac penitus exitiale, criminis nullius
rei, optime de Hispana gente meriti solum vertere
antho-

authoritate Regia cogamur? Tam desultoriam, fluxamque amicitiam, tam versatilem in promissis exolvendis Hispanorum fidem quis bonæ mentis arbitretur? — — — In hanc sententiam scripsere Indorum primates Gubernatori regio, qui, ut erat optimo in Regem, Indosque animo, visis literis ægre lacrymas tenuit; Verum commiseratione per militarem obedientiam suppressa haud destitit decreti Regii executionem pro viribus urgere, minitarique tergiversantibus extrema omnia.

Fuere, quis credat? Hispanorum de vulgo homines prolagare conscientiæ, qui Indorum in aures insusurraverant: Regem oppidorum deditionem neutiquam præcepisse, sed hæc illorum oppida Iesuitas vendidisse Lusitanis. Tam explorata Quaraniis erat Patrum suorum erga se benevolentia, ut pestilens hoc commentum assensu quidem caruerit; suspitionis tamen aliquid imbecilliorum mentibus iniecit. Multi profecto missionariorum, qui migrationem ex oppidis ardentius, &, ut paucis dicam, imprudentius urgebant, capitis periculum apud Indos dolore patriæ ammentes incurrerunt identidem. Illorum nomina, rerum gestarum seriem exponerem, ni hæc per transennam duntaxat memorata vellem. P. Bernardus Nussdorfer Quaranicorum oppidorum, ut dicitur, Superior, gestis apud nos magistratibus, provecta ætate, linguæ Indicæ egregia scientia, autoritate, gratiaque apud omnes conspicuus septem illa oppida percuravit, atque, Regi catholico morem ut gererent, omni argumentorum genere usus oppidorum incolas iterum, iterumque hortabatur. Et vero visus est illis, quod optaverat, persuasisse. Ast, ut varius semper, ac mutabilis Indorum animus, dum de executione agebatur, promissorum, propositorumque immemo-

res, ne mentionem quidem migrationis ferebant. Patrem Ludovicum Altamiranum Jesuitam, qui Regis nomine ex Hispania in Paraquariam missus, ut oppidorum deditionem acceleraret, Indi & Jesuitam, & Hispanum esse negarunt, quod illum in vestibus, vietusque ratione a nobis differre aliquantulum viderant. Quid, quod & ausi sunt illum Lusitanum mercatorem Iesuitarum veste tectum pleno ore dictitare. Hic fuga, ne quid periculi subiret, intempesta nocte sibi consuluit in s. Thomæ oppido, rumore de Indis sibi propinquantibus percussus. Periculo defunctum in sanctæ fidei urbe ad Abiponum colonias properans illum deprehendi, risique. Profecto, si qua contentione focii dubitantium, tergiversantiumque Indorum animis obedientiam inculcaverant, eadem alacritate monitis obtemperatum fuisset, negotium citra omnem strepitum velociter, feliciterque compositum vidissemus. Verum surdis plerumque caneatur fabula. Publicæ per forum supplicationes ad flectendos animos susceptæ, sub quibus sacerdos noster, corona spinea caput redimitus, circumstantes lamentabili voce, minis, gemitibus ad migrationem accelerandam o pulpito hortatus est eo fructu, ut morem gesturos sese plerique sponderent. Nec intra verba res stetit. Postridie missionariis ducibus iter caeptum ad stationes novis oppidis designandas, sed paulo post recurren- te animis oppidi natalis memoria abruptum. Rursus, ut Ovidius l. i. eleg. 4. ingemuit, *amor patriæ ratione valentior omni* ad remetiendam viam pertraxit omnes. Senferunt Patres, quam arduum sit invitis arare bobus, & adverso flumine navigare. Artis prodigium putatur, si quantacunque demum eloquentia de naturali instinctu triumphet.

Interea ut primum percrebuit rumor, Gubernatorem fluminis s. Januarii in Brasilia Gomez Freyre de Andrade, totius tragœdiae authorem, suis cum copiis Utuquayense in territorium irrepsisse, ad arma conclamatum est, alios aliis eodem impetu, ceu praecepitis amnis alveo, non tam trahentibus, quam rapientibus. Hannibalem novum ad portas stare credidisses. Dumque vim vi repellunt Quaranii pro aris, & focus pugnantes, rebelles declarantur; Re tamen ipsa miseratione, quam supplicio digniores. Nam Lusitanorum nativo odio, patriæque desiderio furentes suæ ferebantur, quo cæcos impetus rapiebat. Hispanorum jugum excutere, vicinis Hispanorum coloniis, ut poterant, damnum inferre, nulli eorum in mentem venit. Ardebat semper illorum in pectore antiquus adversus Monarcham suum amor, tantus tamen is haud fuit, innatus amor patriæ illo extingui ut posset. Certissimum illud Nasonis: *Nescio, quo natale solum dulcedine cunctos ducit, & immemores non finit esse sui.* Ulysses quantum sapientia enituit, tantum scribitur patriæ amore insaniisse. Ultro, citroque peregrinatus optabat fumum de patriis posse videre focus. Et qualis desum illius patria Ithaca? *Hanc maris Ionii exilem insulam in asperrimis saxulis, tanquam nidulum, affixam,* Cicero dixit i. de orat. Cui mirum porro videatur, Indos, tantillæ mentis, nullum non movisse lapidem, patrio ne exturbentur solo, quod situ amœnum, aere saluberrimum, longe, lateque patens, templis, ædibusque ad Hispanarum urbium invidiam, ornatum, sylvis, campis uberrimis, fluviiis, omnibus denum, quæ ad vitæ usus pertinent, opportunitatibus liberaliter instructum non poterant non amare. Ioachimus de la Viانا urbis Montevideo gubernator cum equitum turma ad explorandas locorum opportunitates Hispani-

cis e castris præmissus editiore in colle ex equo defiliens s. Michaelis oppidum a septem Indorum milibus habitatum, templo magnifico, concinna ædium serie splendidum tubo oprico speculatur. Visa loci amplitudine attonitus: Hæus vos, ad circumstantes equites exclamat, Matritenses nostri delirare mihi videntur, hoc qui oppidum nulli Paraquariz secundum tradi Lusitanis velint. Hæc ille, quamvis ceterum Lusitanarum partium studiosissimus, ut apud Hispaniz Reginam Barbaram gratiam iniret. Sex alia quoque sanctorum Angelorum, s. Ioannis Baptistæ, s. Aloysii, s. Nicolai, s. Borgiz, s. Lanrentii oppida ut numeroſo incola, sic templis elegantibus, aliisque rei domesticæ prærogativis gloriabantur. Nullum tamen horum muro, fossa, sudibusve munitum, vel porta clausum. Omni ex parte omnibus patebant semper.

Ad horum defensionem ab Uruquayi accolis magni undique fiebant concursus. Sed tumultuarium hoc agmen rudis erat, indigestaque moles, accipiendis, quam inferendis cladibus opportunior, quod Duce artis bellicæ vel mediocriter gnaro destitueretur, armisque imparibus in aciem prodiret, Europæo bellicatori ridendum magis, quam formidandum. Arboris folium ore bajulantes formicas videbar mihi videre, dum Indos sagittis, hastisque ligneis onustos conspicebam, aiebat mihi militum Lusitanorum aliquis. Novimus tamen, Quaraniarum equitatum Lusitanis sæpe formidabilem fuisse, ac periculosum. Nec aut tempus, aut locus ullus vacuus a metu, ac solitudine illis erat, quoties hastati Indorum equites turmatim affiliere, omnia ausuri, si ducem idoneum nacti fuissent. Illud ephemerides Lusitanicis in castris Gomez Freyre scriptæ, & ad Lusitanos limitum designatores

tores datæ, a me in Correntina urbe perlectæ iterum, iterumque significarunt. Minutissima sæpe animalcula, quia numerosa, vel leonibus sunt metuenda. Longis utriusque factionis itineribus, velitationibus varia fortuna habitis bellum præsens definiebatur, finiebaturque. Plus certe strepitus excitatum utrinque quam sanguinis fufum. Quod Livius l 7 de bello Macedonico dixerat, hic quoque locum habet: *Erant, qui fama id majus bellum, quam difficultate rei fuisse, interpretantur.* Illud tamen ex omnium sententia certissimum: Europæos per tot sylvarum, rupiumque fauces, ubi multi a pauculis repelli poterant, ad septem illa oppida penetraturos fuisse nunquam, si triginta, quæ Quaranii numerant, coloniarum incolæ omnes Uruquayensibus suppetias venissent. Sed illi, qui ad Paranz ripas habitant, licet ad ferendam fratribus suis opem prurientes, in officio retenti Patrum opera, & ne armorum societatem cum tumultuantibus inirent, feliciter cohibuit fuerunt. Ex hoc conjice, quid sentiendum de illis, qui nos rebellionis authores, rebellantium duces audacter, impudenterque scripsere. Illorum libelli ut copiosi, sic periculosissimi, quia licet præter obtrectiones, & commenta adferant nihil, argumentorum ficta evidentia, testium autoritate convincere lectores volunt, & assensum extorquere, explodendi certe ab universa Europa, si omnibus perinde, ut nobis, constaret, quales illi fuerint, quorum testimonia allegantur. Lippis notum est, ac tonsoribus, multos multa adversus nos, adversus veritatem scripsisse, garrivisseque vel alterutrius aulæ metu, vel dignitatum aulicarum spe vel placendi illis, quorum gratiam prensabant, studio. Possem hoc loco istorum nomina, conditionem, fallacias, & mille nocendi artes recensere. Sed tutius fuerit, tempori, quod detegit omnia, hoc relinquere.

Interea dicam tibi aliquid ad aurem, amice lector! si Quaranii turbulenti Jesuitas hortatores, adjuutoresque habuissent, nã! Regiis copiis multo plus negotii potuissent tacessere. Patrum consilio, præsentiæque destituti rem suam stupide, ut assolent, infeliciterque gesserunt luculenta Hispanorum, Lusitanorumque utilitate. Istorum victoria illorum stupiditas fuit. Sub initium barbarum sibi ducem contra Lusitanos Iosephum (cognomen ignoro) oppidi s. Michaelis prætorem, qui Corregidor, vel Capitan ab Hispanis dicitur, delegere. Hic ut manu promptus, animique intrepidi partes boni militis implevit semper, Ducis nunquam, quia Strategiam tantum caluit, quantum ego necromantiam. Isti in fortuita velitatione trucidato subrogatus ab Indis est Nicolaus Neenguiru oppidi Conceptionis per annos complures prætor, musices, quam militiæ scientior. Hoc bellum non dexterrime gubernante spes Uruquayensium, resque omnes paulatim cecidere. Septem illa oppida Regiis copiis tradita fuerunt. Sed heus tu, quis quis es, qui hæc legis! Nicolai Neenguiru nomen dum pronuncias, age, caput aperi tuum, in genua procumbe; quin potius, si sapis, in risum totus effundere! Hic equidem ille est celeberrimus Nicolaus, quem inscia omni Paraquaria Paraquariæ Regem dixere Europæi, atque adeo timere. Non sine solutissimis cachinis in Paraquaria legimus illorum folia, qui per Europam suis ephemeridibus eventus recentiores nunciant, vel comminiscuntur. Eodem prorsus tempore quo conficta Paraquarii Regis majestas omnium ora, typographæa omnia fatigabat, hunc Nicolaum Neenguiru in Conceptionis oppido nudis pedibus, Indorum ceterorum more vestitum, jam equitanti, bonique catervam pro oppidi latitena præse agentem, jam publico in foro ligna secantem vidi,

di, consideravi, risi. Manum, ut Indi facitiant, meam osculo veneraturus accessit; Notas musicas, symphonias pro fidium, quas callebat, usu a se describendas enixe a me flagitavit. O factum bene! quod misellus hic Americanus se Regis nomine a transmarinis populis honorari ne per somnium quidem noverit, talem si sese putasset, nunquam sane tam abjectæ fuisset indolis, servili ut operi operam daret, manibusque osculum impertiretur meis, suam mihi probabilius dexteram osculandam porrecturus.

Liceat mihi, quod res est, ingenue dicere. Nicolaus Rex illius tantum in cerebro fuit natus, qui tota nos Paraquaria exturbatos dudum peroptavit, ut nobis Hispanicæ dominationis illa in provincia acerrimis defensoribus anotis uruguayensem, quanta quanta est, regionem Brasiliæ adjiçiat finitimæ. Et vero, dum paucos ante annos Hispanis ad fluminis grandis ripas subita aggressione oppressis bellum moverunt Lusitani stragibus per viam editis ad urbis Montevideo fines progressi sunt, obstante nemine, quod quidem vobis Quaranicas colonias olim procurantibus nec cogitare ausi, nec facere permissi unquam fuerunt. Nostra absentia audaces reddidit Lusitanos, dum denique a Petro Zevallos cum copiis Hispanicis advolante repulsi, victique. En Nicolai Regis genesim! Ad tegendam fraudem, conciliandamque impio commento veritatis speciem ingentibus præmiis Quitensi in regno conductus quispiam, qui cudi monetam, & Nicolai Regis nomine signari curaret. Nummi adulteri (fateor tamen, me nullum vidisse) per orbis utriusque provincias circumferebantur, illosque in Paraquaria excusos esse a conficto Rege, nemo fuit, qui dubitaret, ubi tamen, deficiente omni metallo, ne catholicis quidem Regibus ulla unquam fuerat monetaria offi-

officina. Verum patuit fraus denique. Ipse harum monetarum color I. C. 1760 anno 20 Martii literas ad Regem dedit, quibus fatetur: *occulis mordacis conscientiae stimulis compelli se ad detegendum fugitium &c. Me veo forzado* (verba sunt Hispani) *por unos secretos remordimientos de Conciencia a descubrir está iniquidad &c.* Hoc scripto detegitur venalis fidei, & profligatae conscientiae vir, a quo ad eundem Nicolai Regis nummos fuerat instigatus. Nomen hujus, & cognomen, tota licet Hispania pervulgatum, P. F. M. M., recitandum putavi, ne illi hominum classi, ad quam pertinet, maculam adspicerem. Gaditana in urbe versabatur anno 1768, dum ego cum sociis in vicino Gadibus portu s. Mariae ex America redux aliquamdiu agebam.

Regis Nicolai fama, sparsaque ejus nomine moneta aulam jure tenuit Matritensem; sed terrorem hunc Panicum fuisse missus ad vindicandam Paraquariam cum copiis Petrus Zavallos suis vidit oculis, datisque ad Regem literis declaravit identidem. Quod siquid dubitationis de mea hanc scribentis veracitate animo insederit tuo, age, ephemerides (Gazetas de Madrid) Matritenses anno 1768 mense (ni vehementissime fallor) Octobri editas, inspicere. Leges hanc verba: *Quidquid de Nicolao Rege sparsum, constat jam commentum, fabulamque fuisse.* Quid brevius? quid clarius? quid ad refellendum mendacium validius dici potest? Hanc folia, a censoribus aulicis Matriti visa, probataque, ipse ego hisce oculis perlegi. Si convinci porro argumentis validioribus optas, auscultata. Sedatis in Uruquaria tumultibus, traditisque, quae petebantur, oppidis ipse Nicolaus Neenquiru ultro Hispanorum castra adiit, sua sponte Regio tum Gubernatori Iosepho Andonaegui coram se stirit, omnium,

nium, quæ gesserat, rationem reddidit. Placide auditus, impune dimissus, & veteri prætoris officio, quo dudum in Conceptionis oppido fungebatur, fungi porro permissus est; compedibus onerandus, retro claudendus carcere, suppliciis atrocissimis excruciansque, & in trecenta frustra discerpendus forsitan, si de Paraquariæ regno, de Regis titulo affectato vel suspectus haberetur. Nemo sane in historia rerum Americanarum tam peregrinus fuerit, ac hospes, ut nesciat, quanto rigore inperduellionis reos animadvertere consueverint Hispani. Memineria certe, Ahualpam, vel ut alii, Atabalibam Jugam Peruvii; Montezumam Mexici Monarcham de fidelitate suspectos Hispanorum sententia olim trucidatos, alios aliis suppliciorum generibus interemptos. Num parcendum fuisse existimabis misero Indo Nicolao Neenquiru, si de regis dignitatis ambitu, de cuspis suo nomine monetis, de periculosis Catholicum in Regem consiliis levis suspicio in illum cecidisset? Hebetiore sit, oportet ingenio, qui his intellectis ad ridendam Nicolai Regis fabulam non moveatur. Sed accipe jam fabulæ primam originem.

Tritum hispano sermone adagium est: *la mentira es hija de algo*. Mendacium rei alicujus est filia. Rumores falsissimi, qui urbem sæpe, sæpe orbem omnem pestiferæ luis instar pervagantur, ex nullius momenti recula originem traxerunt suam. Tale omnino fuit Nicolai Regis commentum, quod ex ignorantia linguæ Quaraniæ enatum primo, mox malignororum, ut dixi, hominum linguis quaquaversus sparsum est. Ordine rem exponam. Vox: *Tubichá* Quaraniis *magnum* significat. *Mburubicha* Rex, Cazi-
quius, Capitaneus, quisunque præses dicitur. Indorum manipulis, qui ad standos campos, ad ligna
ceden,

excedenda, vel convenienda, ad remigandum in flumine ex oppidis mittuntur, præfici solet aliquis, qui, quid singulis faciendum, imperet, cujus verbis obtemperandum; Tali: *Namurubicha* noster præfectus, vel Capitaneus, dicitur Indi Hispanorum more, a quibus, qui Gallinarum in navibus bellicis curam gerit, *Capitan de las Gallinas*, Capitaneus Gallinarum dicitur. Qui pueris, quorum est navis pavimentum verrere, invigilat: *Capitan de las escuclas*, Capitaneus scoparum vocatur. Hac ratione Uruguayenses Indi doctorem suum Nicolaum Neenguiru: *Namurubicha* Capitaneum suum appellarunt. Quod cum audirent Hispani ex Assumptionis, & Corrientes urbibus oriundi, qui lingua utuntur ex Hispanica, & Quaranica pro cuiusque arbitrio mixta, & neutram harum plene norunt, inepte, nequiterque affirmarunt; Nicolaum ab Indis Regem dici suum. Apud Quaraniis certe nostros more receptum est, ut Hispaniz Regem *Mburubichabete*, vel *Mburubicha quaza*, vel *Carayrubichabete* summum, magnum Capitaneum, vel Hispanorum summum Monarcham appellarent. Plerisque tamen familiare erat, quoties de Rege mentio incidit, cum venerationis tenerrima significatione lingua semi-hispanica dicere: *Nande Rey marangatu*. Noster bonus, vel sanctus Rex. *Nande* enim Quaraniis *noster* significat, *Rey* Rex est apud Hispanos. Vox *marangatu* bonum, vel sanctum exprimit. Hinc & cœlites quosvis, dum precantur hoc epitheto *marangatu* prosequi consueverunt. Ex his liquet, linguæ Quaranicæ incertam seu causam seu occasionem fuisse, ut Nicolaus Neenguiru Rex putaretur. Neque silentio hic prætereundum, ex interpretum Hispanorum, Lusitanorumque ignorantia sinistras de rebus nostris opiniones sæpius profluxisse, calumniasque execrandas. Rudissimi hi homines, & sæpe non piissimi, quia lin-

gua

gua latina, vel Quaronica ne mediocriter quidem tincti, literas nostras perperam interpretati sunt toties coram Gubernatoribus hispanicæ duntaxat linguæ gnaris, quo factum, ut actiones, locutionesque prorsus innoxie pro flagitiis haberentur. Ineptissimæ ejusmodi interpretationes, quarum exempla non pauca mihi in promptu sunt, risum nobis aliquando, aliquando gemitus extorserunt, innocentia plurimorum unius interpretis hallucinantis errores luente, dum illius testimonia in tribunalibus ceu instrumenta judicialia adferuntur, ac ceu veritatis oracula libros historicos implent citra omnem falsitatis suspensionem. Sed redeamus ad Nicolaum, cui partim error, partim malevolentia Regios titulos affinxit.

Extra controversiam est, illum ex parentibus, avis, ac atavis utrinque Indis Quaraniis in Conceptionis oppido progenitum, ibidem multis abhinc annis Indæ Quaraniæ matrimonio junctum, variis magistratibus functum esse. Gloriabatur P. Ignatius Zierhaim jam senex, celebrem hunc, si superis placet, Paraguariz Regem Nicolaum id temporis juvenem ob errorem, nescio, quem publice vapulasse se, dum Parochi vices obiret, imperante. Conjugem illius vetulam, rugis liberaliter, & canis obsitam, vastissimi capitis, formæ ad terrendos mortalium oculos idoneæ, & si rite memini, semper improlem hisce vidi, quibus scribo, oculis, parumque abfuit, quin Megaram crederem. Maritus illius Nicolaus proceri erat, macilentique corporis, honesti vultus, obtutus, severioris, parcius verborum. Cicatricem luculentam facie circumferebat. Ex his conjice, quam absurde fabulam fabulæ adjecerint, qui fictum Regem Nicolaum societatis tunc nostræ fratrem laicum fuisse concesserunt. Quini duntaxat fratres laici per universas Qua-

Quaraniorum colonias ea tempestate nobiscum versabantur, quorum duo chirurgi ægris curandis, tertius parandis vestibus præerat. Quartus templis pingendis occupabatur. Postremus denique senio, morbisque confectus & suam, & nostram patientiam exercuit. Europæi ad unum omnes. Nemo illorum Nicolai vel nomine, vel cognomine insignitus. Adhæc Indis parentibus ortus nec in sacerdotum nec in fratrum numerum a nobis in Paraquaria unquam fuerat cooptatus. Fateor equidem Indos non sagacissimos esse, haud tamen tam stipes sunt, ut, si in delirium deligendi sibi Regis incidissent, fratrem laicum designassent, neglectis sacerdotibus, quorum dignitatem sapientiamque tantopere suspiciunt. Fingamus, Jesuitas Paraquarienses tanta mentis vertigine fuisse exagitatos, ut ad regiam coronam adspirarent aliquando, hanc utique non rudis laici capiti, sed prudentia, virtute, meritis ante alios eximii sacerdotis imposuissent, ut Gallus anonymus in libello 1759 vulgato: *Nouvelles pieces interessantes, & nécessaires &c.* sapienter adnotavit, pagina 18. Ridiculi de Nicolao fratre laico Paraquariæ Rege commentum ridiculum tibi fontem monstrabo.

Confabulantes Hispani agricolæ ad fallendum tempus de rebus, quæ in memoriam, buccamque venerant, sermonem miscuere. Injecta forte mentio est de turbis ad Uruquayum flumen nuper coortis. Enimvero, aiebat quispiam, Jesuitæ, si sapiunt, Iosephum Fernandez laicum suum bello gerendo, Indisque gubernandis præficient. Hic in Hispania natus desultorios inter Regis equites procenturio olim, ac militari scientia conspicuus fuerat. Ut famam eundo crescere ubique gentium experimur, sic fortuita de fratre laico Indis tumultuantibus præficiendo unus

nus cogitatio, ac futilis conjectura ad alias, aliasque aures delata est eo successu, ut quod faciendum forte dixerat alter, alter jam factum fuisse palem, proterveque affirmavit, reliqui haud timide crediderint. Sic maxima de nihilo nascitur historia. Historiam, quæ dubitationem excludat omnem, Europæorum plerique putarunt, re tamen ipsa impudens, nobisque pestilentissima fabula fuit, Quippe quæ Nicolaum Neenguiru Indorum primipikum in Paraquatæ Regem; Josephum Fernandez fratrem laicum ab Uruquayo Ruminæ quadringentes facile leucas distantem ridicula metamorphosi in Nicotæum Regem transformavit. Memoratus frater Fernandez, mihi notissimus, Cordubæ Tucumanorum scholæ publicæ, ubi legendi, scribendique attem hispani pueri docentur, præfuit durante per Uruquariam tumultu, notendus profecto ab illa nuntiata urbe, si vel unum diem a schola abfuisset. Annos plures pædagogi officio perfunctus vicinum urbi prædium, cui a Iesus, Maria nomen, aliquamdiu procuravit adeo, ut a religionis ingressu territorium Quaraniorum, quorum Rex spargebatur, ne eminus quidem spectaret unquam. En! habes compendio fabulæ originem, quæ tot libellis putidis toties decantata, tam insulsa, tam absurda est, ut explodi potius, quam refelli mereatur. Mirabar sæpe, & vix mihi credebam, hoc ævo, quod de sapientia tantum sibi plaudit, fuisse tot, tantosque homines, qui hanc de fratre Nicolao Rege ineptissime procusam fabulam, ceu historiam, assensu dignam ambabus, ut aiunt, manibus amplecterentur, infantibus persimiles, quibus volupe nutricularum fabellas, narratiunculasque absurdas audire, crepitaculum, & quidquid porrigitur, avidè arripere; Licet mihi Gallici scriptoris infantilem multorum in hoc genere credulitatem damnantis ore loqui, quæ non verisimilitudinis

pulsu, sed odio, quo in nos ferebantur, stimu-
te illorum in animos irrepsit. Conceptæ de Ni-
lao Rege opinioni immortituros non patereos, vix
bigo, ast solum tales, qui sponte sua cœcutiunt,
credendi facilitate, vel hausti erroris pertinacia,
que in ipso meridie haud vident sagacioribus ce-
is exploratissima, clarissimaque. Post meum ex-
merica reditum in variis Europæ provinciis cum om-
hominum genere versatus comperi, futes de Ni-
ao Rege strepitus despiciatui esse apud illos, qui
sapia, prudentia, dignitate, virtute præstant, ac
Overtice eminent ex reliquis; Illos e contrario,
i rancidis de Nicolao Rege nugis veritatem subesse,
annum contendunt, nullius nominis, nullius mo-
enti esse, nec ingenio, nec autoritate pollere,
artium studio, malevolentiaque cœcari, passim ob-
ervaveram. Sed quis demum de istorum iudicio an-
atur?

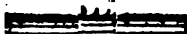
Ne quando, amice lector, cum hallucinante
vulgo sentias, patere, corollaria pauca adjiciam ad
confirmandum, quidquid de hoc argumento scripsi,
magnopere servitura. Ex septem illis ad Uruquayum
oppidis, quæ facta deditione Hispanorum præfidi-
um impositum, tricies mille, & quod excedit, Indi
incolæ excefferunt. Tot innocentes exules, infantu-
lorum, decrepitorumque agmina qui sine lacrymis
spectaret, nemo fuit. Emigrantium quindecim mil-
lia in oppidis ad Paranam hospitio accepta, strami-
neisque in tuguriis locata sunt, quibus in patria ædes
e saxo affabre structæ, commodæque suppetebant an-
tea. Totidem prope Indorum migrantium millia per
remotiores Uruquayi campos, armentis confertissimos
sparsa sunt, ubi victum in promptu habuere. Nul-
lis enim aut precibus, aut imperiis impetrari ab illis

potuit, ut Uruquayo transmissio terga patrio solo verterent, ac mendiculorum more alienis in oppidis, aliena liberalitate victitarent, qui prius omnibus abundabant adeo, ut annis prope singulis ingentem pecorum, gossypiique multitudinem Paraneusibus suppeditarent. Vacuata incolis suis oppida ex mutuo utriusque aulæ pacto a Gubernatore Hispano Lusitanis oblata, sed neutiquam acceptata fuere. Præter alias tergiversandi causas hæc passim vulgabatur: quod Lusitani diligenter nunc inspectas, lustratasque ad Uruquayum terras auri, argentique fodinis omnino destitui planissime intellexerint, quas suspicionibus nixi, rumusculisque variis uberrimas sibi antea pollicebantur. Hæc dum in Paraquaria geruntur, Barbara, Lusitana origine, Hispaniarum Regina, quæ patriæ suæ studiosior hanc terrarum in Paraquaria permutationem urgebat maxime, utut ætate florens acerbissimo, diuturnoque morbo confecta occubuit. Haud multo post dulcissimam conjugem Ferdinandus sextus Rex piissimus, longa pariter ægrotatione exhaustus ad tumulum secutus est. Quanta hic de providentissimi Numinis consiliis dicenda, admirandaque occurrunt! Carolus tertius, qui hodieum imperat, hæreditario jure Ferdinando fratri successerat suo. Dum utrique Siciliæ dominabatur, illas fratris sui cum Lusitanis pactiones de permutandis in America territoriis palam, providenterque improbavit; Illas ad Hispaniæ thronum Neapoli translatus rescidit illico, abolevitque, ut Monarchiæ suæ noxias, certe periculosas. Quarantos exules decreto Regio oppidis restituit suis; sed talis prope hærum erat facies, qualem Hierosolymarum deprehenderant Hebræi et Babylone reduces. Exhausta pecoribus prædia, agros spinis, insectisque horrentes; domos vel flammis absumptas, vel prædiorum Hispanorum incuria mi-

sere labefactatas, & alicubi jam tigris, serpentiumque latibula attoniti viderunt. Jesuitis antiquam, nulla re immutatam Quaranicarum coloniarum administrationem confirmavit Rex novus Carolus, quos spoliatos illos, relegatosque nec quidquam cupiebant Lusitanicæ factionis homines. Si belli prioris incentores, ut maligni criminabantur, nos Rex existimasset, curæ, fideique nostræ numerosum Quaraniarum populum haud quaquam demandasset. Sub idem tempus regis literis Zeno Marchio de la Ensenada ab exilio Matritum revocatus. Hic præcipuus aulae administrator, longo rerum usu, ingenii perspicacia clarus, de omni Hispania optime meritus, atque adeo Ferdinando Regi percharus pactam cum Lusitanis terrarum permutationem a sincerioribus senatus regii proceribus, Americæque gubernatoribus impensissime improbatam, dissuasamque nunquam ratam habuit, quin & Carolo Siciliæ Regi, quem Ferdinandi aliquando successorem norat, per literas significavit de Monarchiæ incolumitate magis, quam de Reginæ Barbaræ gratia sollicitus. Hoc, si publico per Hispaniam rumori fides est, Marchioni de la Ensenada crimini dabatur, ob quod captus, exactoratus, exulare jussus est. Haud equidem illa tunc erat temporum felicitas, ubi sentire, quod velis, & quod sentias, dicere licebat.

Rex Carolus a fratris obitu initis cum Lusitanis factionibus non solum non acquievit, sed bellum etiam Lusitanis extemplo indixit, ad quod gerendum sex Quaraniarum millia regis in castris strenuam navarunt operam, Petro de Zevallos duce, qui occupata Lusitanorum colonia Brasiliam ipsam victor ingressus, aggressusque est; Ast nuncius de pace in Europa restituta victoriarum cursum stetit. Repetitis literis

vis expeditionum suarum felicitatem Quaraniis magna ex parte deberi, Regi Carolo ingenue testabatur Zevallos vir animi & magni, & semper æquissimi, invisus tamen sæpe, sed invidis duntaxat, vel utilitates privatas sectantibus. Quam volupe superi boni! quam expeditum mihi foret hoc loco in tanti viri laudes excurrere! Familiari ejus consuetudine usus sum aliquandiu. Spectare nunquam illum potui, quin suspicerem, amaremque; Tot naturæ, tantisque dotibus pollebat. Parce, si propensione, inæ tantillum indulgeam, velut aliud agens & per transennam rudem duntaxat viri immortalis imaginem exhibebo, quam vivis coloribus expingat melior in Hispania penicillus. Nobili apud Hispanos genere illustris Patrem habuit regium Canariis in insulis gubernatorem, qui coorta incolas inter seditione fortiter pro Rege occubuit dudum. Forma erat Petrus Zevallos tam liberali, tam concinna corporis proceritate, ut pulcherrimis, quos vidi uspiam, eum adnumerandum putem. Corporis venustatem morum elegantia, ac suavitas mirum quantum auxit, & perinde, uti adamas anulum aureum, illustravit. A fastu, ac furo omni, a supercilio longissime absuit semper. Lenitate condire severitatem militarem, gravitati, quæ belli imperatorem deceat, comitatem summam, facilitatemque novit adspargere. Quoties cum amicis sermocinabatur, nemo illo suavior, nemo gravior, dum cum militibus illi res erat. Tonare mihi videbatur, citra commoti tamen animi indicium, ac verborum acerbicatem. Vel solus illius adspectus amorem, reverentiamque imperavit summis, mediis, infimis. Ubi ubi demum versaretur, in urbe, in castris, in itinere probissimi christiani, præclari ducis, integerrimi judicis, & si res ferebat, strenui militis partes implevit. Vidisses illum, dum per nego-

tia vacabat, genibus humi nixum, immotis oculis ad binas sæpe horas in templo precationem producere, rarissimo ad circumstantes spectaculo. Otiduum animo meditationibus sacris excolendo quotannis tribuere consuevit. Conjugii per omnem vitam experta nitebat innocentia, morumque integritate, ut ne Momus quidem, etsi Argus, totusque oculusque esset, quod carperet, in illo quidquam detexisset. Istius sane exemplo patuit: Militiam pietati, pietatem militiæ nentiquam repugnare, quia potius aliam ab alia mirifice iuvare, ornarique. Suis in castris religionis contemptores averfatus semper, ac omni virum contentione infectatus est, qui nulla conscientiæ ratione habita in omnes turpitudines licentissime effusi militiam malitiæ officinam putant, ubi ille optimus, qui pessimus. Illustres victorias, quas plaudente Hispania Hispanus hic heros de Lusitanis reportaverat, non fortunæ, sed egregiæ illius pietati tribuendas jure existimavimus, superis cœpta ejus quotidie fortunantibus, supplentibusque interdum copiarum paucitatem. Singulari rerum divinarum studio virtutes militares; quot quot sunt, pulcherrimo vinculo conjunxit, quas in Ducibus singulis optamus, in paucissimis deprehendimus. Acerrimo ingenio, judicio sagaci, animo ad quidquid audendum expedito, diligentia diu noctuque invicta, longa belli experientia, integerrima in patriam, patriæque principem fide, si quisquam alter, plurimum excelluit. Prodesse Regi suo, quam placere ardentius curavit. Asscutus est utrumque, etsi obtrectatorum artificii regia gratia semel, ac iterum exciderit. Neo insolitum hoc, nec mirum, quia vlr̃is de publica re optime meritis commune fatum. Nam & sol, beneficentissimum illud sidus, lunæ oppositu obscuratur aliquamdiu; est mox pleno lumine, quod non amisit, sed abscondit tantisper, denuo

denuo splendescit. Detectis, spretisque æmulorum machinationibus Petri Zevallos merita, ac habilitates exquisitas perspexit denique Matritum. Rege Carolo imperante negotiorum causa ad Neapolitanam, Parmensemque aulas legatus est. Ut armis vincere, sic verbis persuadere assuetus calamum perinde, ac gladium pari semper dexteritate tractavit. Extra controversiam est vel Anglis, Lusitanisque testibus, illum rei militaris scientiam penitissime omni ex parte caluisse. Nihil egerat non diu ante meditaturn. Ut optatus exitus proposito responderet, noverat subsidiis uti exquisitissimis, expeditionibus maxime eximios, quorum scilicet explorata dudum esset fides, virtusque militaris, præficere tribunos, impedimenta removere, difficultates vincere, pericula præmeditari, & si astu eludi haud poterant, viribus superare, nihil, quod præstare hodie licebat, posterum in diem differre, nullam rei bene gerendæ occasionem negligere, in fluminum, paludumque tractu, per latissime patentem planitiem, ubi nec aquisitionis, nec lignationis opportunitas, tempestive copiarum securitati, commoditatique consulere, nihil impetu, omnia consilio patrare; Verum licet in audendo minime præceps, in lacessendo hoste nunquam projectus, in pugnis tamen, & locorum oppugnationibus acerrimus æque, ac pertinacissimus fuit. Neque adversis rebus terreri unquam, nec secundis inflari, minus victoriis ad crudelitatem concitari poterat, sui semper similis. Militem, ad nutus omnes sibi morigerum ut experiretur, benevolentia, præclarisque exemplis sibi devincire conabatur. Atque hanc ego causam fuisse existimo, cur exiguis semper copiis res multas, magnasque feliciter gesserit. Haud satis illi fuerat, imperasse facienda, num, quæ imperavit, rite facta essent, ipse coram inspicere solebat. Mi-

rabar sæpe illius minutissimis de rebus solitudinem, dum cum copiis iter aggressurus plaustra inspectavit ipse, num necessaria armorum, annonæque suppellectili onerata, num custodibus rite munita essent, minutatim percontari solitus. Vagis rumoribus, ambiguis responsis, oculis alienis raro acquiescens, suis, quoties licuit, oculis explorare, manibusque, ut ita dicam, contingere omnia, ac de rebus momenti certior fieri satagebat, ne quid detrimenti exercitus pateretur, neu hostium insidiis pateret, consiliisque succumberet. Concubia nocte, aperto in campo, sparsos remotis in stationibus excubitores equites, eques ipse lustravit identidem, somni vel immemor, vel, ut ceterarum deliciarum, insignis contemptor. Duci vigilantiam, obedientiamque militis præsidium esse tutissimum exercitus, ac victoriarum matrem, dictitabat. Dicti veritatem læti in illo experti sumus.

Hoc virtutum militarium comitatu stipatus cum castra adierit, nil mirum, pleraque omnia illi ad votum fluxisse semper. Felicitatem, cœli manus, illi sacramentum dixisse, ejusque sub signis militasse, passim dicebamus. Postremo, quod in Italia Hispani gessere, bello cum laude interfuit centurione, an tribunus id temporis, ignoro. Quidquid isthic fortiter gessit, præludium fuerat illorum facinorum, quæ in America meridionali dein adversus Lusitanos bello duplici patravit. Neque putes, velim, amplissimis Petri Zevallos meritis regias remunerationes defuisse. Insigni præfectura equestri sancti Jacobi ordinis ornatus, S. Januarii equitum numero adscriptus, Merito ipsi militaris gubernator est præfectus. Aliquot post annis clavi auream, singularis in aula prærogativæ indicem a Carolo Rege accepit. Rumore de Paraquariæ turbis Hispaniam pervagante cum denique

pa-

petuit, quanti Ferdinandus Rex Petrum Zevallos faceret, quantumque in ejus virtute fiduciam omnem collocatam haberet. Commissa illi provinciae Boni aeris gubernatione ad pacandos Quaraniorum animos, septemque, ut dixi, oppidorum deditionem accelerandam eo navigare jussus est cum quingentis equitibus legionariis, qui ex singulis, quas Hispania numerat, defultoriorum legionibus excerpti fuere. His accefferant septem, si rite memini, peditum centuriae, ex transfugis Germanis, Gallis, Italis, paucis Polonis, & aliquot, quod mirere, Russis conflatæ, ac Parmensi in ditione a tribuno Hispano magnis sumptibus paulo ante conscriptæ. Plerique horum veterani erant milites, militari indole feroces, præliisque in Europa defuncti. Quoties cum hostibus res erat, haud equidem operam desiderari suam passi sunt in Paraquaria. Ceterum ut patrio in solo repetitis transfugiis assveti, sic apud antipodes quoque, dum occasio se dabat, turmatim fuga dilapsi sunt, nuptiarum, vitæque mollioris desiderio. Ut adeo certissimum: Illos, qui trans mare currunt, corpus, non animum mutare.

Procelloso mari diu, multumque jactatus Petrus Zevallos anxias toto pectoreolvebat curas de tranquillanda Paraquaria, quam bello ardere intestino etiamnum, Regique Nicolao devotam, ut rumor ferebat, suspicabatur. Boni aeris litora conspicatus, ne copiarum subitam exscensionem discrimini objiceret, milites speculatores scapha præmisit, qui concurrentem ad ripas argentei fluminis populum solenni illa Hispanis excubitoribus interrogatiuncula eminus inquamaverant: *Quien vive?* Quem scilicet hic loci Regem agnoscerent? Risus omnium pro responso fuit. Ferdinandum sextum, quem diu sospitem præstarent fuperi,

peri, sibi Regem esse, futurumque, dum superstes fuerit, uno omnes ore profitebantur. Ad abstergendas advenarum suspiciones hoc satis, superque fuit; Rumusculis enim Europæis delusi putarunt Regem Nicolaum maximo sanguinis & sui & alieni impendio vix, ac ne vix quidem e solio deturbandum esse. Obstupuit sane ipse Petrus Zevallos, dum pacatam provinciam, morigeros dudum Quaranos certis authoribus intellexit. Nullam enimvero cum Indis dimicationem, plurimum tamen negotii, contentiones acerrimas cum Hispanis præfectis lusitanicæ factionis porro habuit, quos inter eminuit utique Marchio Valde lrios, cui authoritate regia datum negotium transigendi pro arbitrio cum Lusitanis de re quacunque, quæ ad pactam terrarum permutationem pertinere videretur. Vir, cætera bonus, voluntatum tamen Reginæ Barbaræ æquo studiosior, dignitatumque, quas illa pollicebatur, expectatione ebrius Lusitanorum emolumentis maxime consultum ibat, Petro Zevallos, cui Hispaniæ salus magis, quam Reginæ favor cordi fuit, pro viribus repugnante. Hic circumspecta, ac citra partium studium diligenter excussa omnibus, quæ suum ante adventum durantebus turbis acciderant, multa adversus Quaranos, eorumque missionarios vel temere scripta, vel nequiter exaggerata comperit, & quod res erat, ingenue ad aulam perferipfit, Quaraniarum, ad quos coercendos, pleotendosque venerat, subito vindex, acerrimus defensor, laudatorque. Hoc veritatis, æquitatisque studio quorundam odia sibi conscivit quidem, sed prætestactis æmulorum fallaciis, æternam apud bonos omnes memoriam commeritis, triumphum cecinit denique.

Reginæ Barbaræ, & Ferdinandi Regis obitum ingens rerum conversio, totiusque, ut ita dicam, theatri mutatio subsecuta est. Bello enim a Carolo fratris successore Lusitanis indicto Petrus Zevallos Quaraniis, ad quos debellandos venerat, ceu validissimis instrumentis usus est feliciter ad Lusitanos oppugnandos. Sexies mille Quarani, illo vocante, ad regia castra advolarunt. Suis ex oppidis per annos complures non militibus duntaxat, sed & limitum definitoribus hispanis alendis multa boum millia, farinam, omne annonæ genus, & quidquid ad comineatum pertinet, liberaliter, promptæque suppeditarunt. Si quam prius nomini suo adpersere maculam, quod de regia voluntate dubii sua Lusitanis cedere oppida remuerint aliquamdiu, armisque defenderint, illam absterferunt profecto, expiaruntque, dum semper alias integerrimæ in Hispaniæ Monarcham fidei luculenta adeb documenta dederunt Petro Zevallos testante, demirantibus universis. Hæc ad vindicandam veritatem Quaraniis de rebus, inspergenda historiæ putavi. Si tot aliis licuit impune fabulari, impudenterque mentiri, cur mihi integrum non sit certa, indubitataque in lucem proferre? Clarius, uberiusque hoc de argumento scriberem, ni famæ multorum parcendum existimarem. Tuum erit, lector sapiens, dispicere, utrum libellis vel criminandi, vel placendi studio procufis, an mihi istarum rerum spectatori fides debeat. Verum etsi assensum merear, vix tamen ab omnibus expecto. Falsa enim, philosopho teste, veris aliquando credibilia videntur. Ratio, quam reginam esse ac gubernatricem voluntatis oportebat, ejus pedissequa fit heu! toties, ut adeo natura propensi simus, facilesque ad credenda illorum vituperia, quos invidia stimulante odio habemus. Credit quisque, quod lubuerit. Mihi istic nec seritur,
nec

nec metitur. Si hujus ætatis homines inveteratis præjudiciis fascinati assensum mihi negaverint, posteris saltem dubitandi rationem invenient de veritate rerum, quæ contra Quaraniotot linguas, tot calamis semper celebratos, nunquam satis celebrandos, perperam scriptæ circumferuntur. Victorias, aliæque præclare facta Petri Zavallos, cuius virtutes hic strictim memoravi, sup loco a me inspersa invenies.

Tucumania altera Paraquayensis provinciæ præfectura, latissime quaquaversus porrigitur. Ad ortum Boni aeris ditionem, ad occasum Chilenes Alpes, ad meridiem immensos campos, qui ad Magallanicam regionem usque excurrunt, ad septentriones Tarijense territorium, quod de chichas vocant, attingit. Cyriacus Morelli (verò nomine, Dominicus Muriel Hispanus, meus quondam in Paraquaria socius) in fastis novi orbis anno 1776 Venetiis typo datis suspicatur: Dioecesim Tucumanensem, nisi Quebecum forte excedat, toto orbe amplissimam esse haud equidem subditorum numero, sed terrarum, quas complectitur, spatio. Ad fidem opinioni suæ conciliandam literas recitat, quas Petrus Michael Argandoña Tucumanorum Antistes, mihi Cordubæ notissimus, anno 1750 pridie nonas Decembris ad summum Pontificem Benedictum quartum decimum dederat. *Dioecesis hæc*, ait inter cetera, *latissime patet a Septentrione ad Austrum per quadringentas leucas præter propter.* Ab ortu ad occasum ducentas circiter leucas excurre videtur, quod quidem ille Episcopus non memorat, cum barbaris ingentem terræ portionem hinc, atque illinc occupantibus arduum sit certos Hispanicæ ditionis limites definire. Ex quo liquet, dictionarium Historico-geographicum Americæ meridionalis Coleti insigniter, ut sæpe alias, hallucinari, dum ait:

Tu-

Tucumania extenditur a Meridie ad Septentrionem plus quam censum sexaginta leucas; & nonaginta sex ab ortu ad occasum. Rifu quoque dignum, quod in ephemeridibus Vienneſibus gallica lingua ſcriptis anno 1775. 8 Julii legeram Matrifo 30 Maji nunciatum: — — — Gubernatoris Tucumania, provincia inter fluvios Pardum, Paraguayum, & Orinocum ſita. On vient, d'être informé ici par des lettres du Gouverneur de la province de Tucuman, ſituee entre le rio Pardo, le Paraguay, & l'Orénoque. &c. Ecquis ſomniavit unquam his Tucumaniam fluminibus cingi, quæ omnia, Parawayo excepto, longiſſimis terrarum intervallis ab illa abſunt? Cur fluvius Pardus, infimæ notæ exprimitur, & ingentia flumina Uruquayus, fluvius Niger, & magnus ſ. Petri tacentur? Si lubido fuit peregrina, remotiſſimaque flumina memorare, eccur Maragnonii, ſ. Franciſci, ſ. Januarii fluminum non fit mentio? Quid negotii, vel affinitatis Tucumanie cum flumine Orinoco? quod totius Braſiliæ, ut alias taceam provincias, interjectu per novum regnum Granatenſe decurrit. Viſum mihi eſt hunc errorem perſtringere, ut palam facerem, quam abſurde aliqui miſceant quadrata rotundis, dum de remotiſſimæ Americæ rebus hitorias, lexicaque couſcribunt. Augiæ ſtabulum citius, quam iſta perpurgaveris.

Tucumania Gubernatorem, Episcopumque proprium habet. Hic Cordubæ, ille Saltæ refidet, quæ quidem urbes facile principes. Reliquæ celebritatis parum, nihilque ſplendoris obtinuerunt. Corduba, quam Rex Philippus quintus, literis ad Stephanum Urizar gubernatorem datis, Tucumanie metropolim dixerat, ædium honeſtate, academia celebri, colonis & numeroſis, & opulentiſſis eminet. Nusquam ſeu paſcuſa lætiora, ſeu omnis generis frequentiora pe-
cora.

cora. Plura mulorum millia quotannis venalia in Peruvium ex his prædiis mittuntur. Rupes altissimæ per Cordubensis agri tractus passim assurgunt. Paucas ab urbe leucas abest locus, ubi calx conficitur, ad amnis Pucara, qui Cordubam alluit, ripas. Huc missus nocte serena, cœlo sordo, aere tranquillo horridos fragores, qui machinæ bellicæ tonitru imitabantur, exaudivi identidem. Castrum aliquod repetitis tormentorum ictibus ab hoste oppugnari, jurassem. Ast tonitrua istiusmodi propinguis rupibus propria, ac prope quotidiana esse, adstantes incolæ affirmarunt. Aer intra montium cavernas compressus, dum per meatus fors tenuiores erumpere nititur, ast saxorum claustris impeditus, anfractibusque repercussus mugire horrendum in modum, ac tonare videtur. Illud tamen mirot, me, cordubenses alpes toties pervagatum, nihil ejusmodi fragoris usquam percepisse. In ipsa urbe Cordubensi noctu auditur sæpe murmur quoddam obtusum, quale edi solet, dum pistillo quidpiam ligneis in mortariis contunditur. Surdus hic, & nescio, quid triste sonans strepitus ex alia in aliam plateam excurrit; Ab Hispanis *el pison* dicitur, quod paviculam significat, illud scilicet instrumentum, quo viarum structores lapides contundunt. Rudis plebecula, spectrum aliquod, lemurum de genere, urbis plateas obequitare, credit, tremittique. Mihi vero, qui toto biennio semel dunaxat nocturnum illud murmur perceperam, dubium non fuit, vento subterraneo idtribuendum esse, qui per terræ hiatus procurrens vehementiore impulsu sibi exitum quærat; Terræ motibus enim crebrioribus campum, cui urbs infidet, excavatum, dehiscentemque sæpius observavi. Salta nrbs, per quam commeatur in Peruvium, e mulorum transitu præcipuas colligit utilitates. Jacobopolis (*Santyago del estero*) urbs Tuc-

Tucumanorum antiquissima, ac diu tum Episcopi, tum regii gubernatoris sedes. Ædibus nec copiosissimis, nec elegantissimis definitur. Innocentius duodecimus superiori seculo exeunte episcopalem sedem Cordubam transtulit. S. Jacobi urbs templa satis decora ostentat; Alluitur a fluvio dulci; Hic annua alluvione turgidus altissimos arenarum montes aggerit, qui propugnaculorum instar cives, si obsiderentur, contra tormentarios globos insigniter tueri possint. Ditionis Jacobopolitanæ incolis quo minus facilitatum, eo plus animorum in barbaros semper fuit. Militari virtute reliquis Paraquariæ Hispanis, ut Spartiæ olim quibuscunque Græcis, antecellunt. De hac illorum prærogativa suo loco plura. Ex ceræ commercio, quam per remotissimas sylvas nativis ex alvearibus laboriose colligunt; Ex tritico item, quod ad Boni aeris portum devehitur, proventus haud equidem uberrimos habent, Inero laboribus, molestisque semper minori. Pecora illis minime numerosa, ob camporum, ubi pascerentur, exilitatem, qui arenis undique obfusi gramen parce suppeditant vel eo etiam ex capite, quod hybernæ prunæ, caloresque æstivi hic sæviant atrocius, cœlumque septem interdum mensibus nec stillam aquæ effundat. Equos, quod hyeme nil pabuli usquam in campo suppetat, arborum ramos, caprarum more, quin & stipites aridos avidè rodentes, ipse vidi toties; Ni exundans quotannis fluvius dulcis omnem late agrum affatim rigaret, ut Nilus Ægyptum, nullæ prorsus fruges istic nascerentur. Solennis hæc alluvio circa Januarium fere ingruit ex nivibus Chileasium, Peruvienisiumque alpium solis æstu liquefactis orta. Menses equidem Novembris, Decembris, Januarii uti hybernæ Europæis, sic Americæ meridionali æstivi sunt. Advenis terribile visu, sed agricolis dulce spectaculum, dum fluvius

vius hic gracilis alias, & vadosus aquis peregrinis tum
 mefactus repente extra alveum effunditur, lit'ra su-
 perat, camposque circumjectos plurium sæpe hebdo-
 madum spatio liberaliter rigat. Incredibilis inde a-
 grorum fecunditas. Nusquam uberius triticeum om-
 nis generis videas, nusquam pepones, quos aquati-
 cos dicimus, aut grandiores, aut dulciores. Nubes
 insoliti coloris alluviem prænunciant indigenis. Ex
 Chaco provincia iter faciens in Tucumaniam horis
 antemeridianis flumen dulce eques transmisi. Pro-
 pinquis in ædibus prandi. Hispanus advena, qui ei-
 dem mensæ accubuit, alluvionem solitam (El baña-
 do dicitur) nobis proinquam sancte affirmat. Quo-
 renti mihi conjecturæ ejusmodi fundamenta: vidi nu-
 bes alluvionis prænuncias, reponit. Augur fuit. Vig-
 semihora fluxerat, adest nuncius, omnem late vicini-
 am innatare aquis, anhelus refert. Exivi. Pontum
 esse undique, ubi paulo ante campus erat, obstupui.
 Adeo flumen dulce, jam a se aliud, solum omne in
 salum convertit, relicta tamen aquis dulcedine. De
 tempestivo Tucumanum ad litus transitu identidem mihi
 gratulabar, trepidationis memor, cum qua superio-
 re anno in sancti Jacobi urbis conspectu idem flumen,
 alluvione superbum trajeci pelle bubula vectus, quam,
 ut istic ob cymbæ, pontisque inopiam moris est,
 natans Hispanus loro trahebat.

Circumfusa Jacobopolitano territorio nemora si-
 liquam græcam (S. Ioannis panem vulgus nostrum
 appellat) ab Africana tamen illa, vel Hispana diver-
 sam, copiosissimam producant, quæ mortario con-
 trita potum, in farinam redacta mellitum panem præ-
 bet, quin seu esca, seu pota medicinam; virtutem illi-
 us celebrant Europæi in America e nephritide, vel
 stranguria laborantes, Americanis, quæ nephritis

ne de nomine quidem nota, Cachexia, phtisi, macie tabescentibus, incredibile, quantum vires restaret. Plura de saluberrimo hoc fructu inferius, ubi de plantis sermo erit, dicemus. Ipsae adeo bestiae, equi, muli, boves nullo pabulo citius, certiusque pinquescunt. Idem, cujus facta mentio, fluvius dulcis annonae supplementum est accolis. Per hunc annis prope singulis, incerto tamen tempore, confertissima piscium (zabalos vocant Hispani) multitudo defluit, continuata in dies plurimos successione; Hostem terga prementem eos fugere diceres. Nec astu, nec reti opus est ad hos capiendos. Manibus prehendantur tanto numero, ut his servandis vix vasa sufficiant. Eo tempore, quo ille piscium affluxus (Cardumen dicitur ab Hispanis) feruet, nullae praeterea dapes vulgi mensas occupant. Fora, templa, scholae, piscem olent. Illud investigatione dignum, cur sine admittance alterius speciei squamigeræ solos pisces zabalos gregatim velut alio transmigrare videamus; Fortassis, quia isti omnium frequentissimi, atque ideo per antonomasiam *piscis* ab Indis vocantur. Sic *Noayi* Abiponibus pisces generatim, & proprio nomine zabalos significat. Idem in lingua Quichua Peruviana usuvenit. Alio in fluvio, qui ad Paraquay litora in Timbó properat, sed proprio nomine caret, ejusmodi piscium demigrantium iter multis diebus observavimus, hoc tamen discrimine, quod promiscua piscium turba affluerit. Multi peregrini, nunquam alias illo in loco visi a nobis capti sunt. Quæ res tantæ emigrationis causas investiganti mihi lucis aliquid aspersit. Pauca millaria à nobis distabat flumen grande, vel Vermejo; ab Abiponibus *Inaté* dicitur; Exundans latissime extra ripas effundit sese. Opinor, præcipiti aquarum decurrentium impetu omne genus piscium abripi.

devolvique ad vicinos amnes, qui cum aquas vel amaras, vel salsas, certe acidulas vehant, advenis piscibus dissipant adeo, ut amaritiam, falsuginemque pertæsi secundo flumine ad aquas dulciores, quibus nativo in fluvio assueverant, ubi ubi quærendas turmatim festinent. Hæc mea conjectura in fluvio dulci locum vix habet, ubi extra diluviei tempora solos zabalos, non item aliud piscium genus, subito adventare experti sumus.

Huic affine quid P. Jacobus de la Torre refert in suis de Peruvio relationibus Romæ primum, dein anno 1604 Moguntiae editis. Cum Cœlum Peruvianum aquam pluviam neget semper, rore nocturno, annuumque e rupibus erumpentium beneficio duntaxat illud solum rigatur. Agro autem juxta urbem Africas, qui utroque hoc subsidio destituitur, alia Deus ratione consultum voluit. Nam, audi verba ipsius authoris, *quo tempore semensis fieri consuevit, infinita sardorum turba (notum piscium genus) in litora maritima se effundit. Iis mox accola naviculas suas complens, capita Sardorum refecans, inferoque in ea unico frumenti (Mayz dicitur) Turcici grano seminant, fructu haud minus uberi, quam si irriguo rore, vel lympha perfusa fuissent. Corpora Sardorum in fini vicem cedunt; quo, uti & maritimarum volucrum cadaveribus, arva mirifice pinguescunt.* Hactenus ille, qui Peruvianæ Provinciae nostrae Procurator fuit. Ad dictorum confirmationem juvat his attexere aliud de piscium migratione experimentum. In nostra ad Americam navigatione promontorio viridi, seu Hesperidum insulis a tergo relictis trium hebdomadum spatio infinitam piscium catervam eadem via, nescio, quo properantium quotidie spectavimus. Illos lusitani Melotas vocant. Vastissimi sunt corporis, sed non longi. Caput illis in-

ingens, & globi instar rotundum. Magna cum ja-
ctatione, nec minori cum strepitu aquis immergunt
se identidem. Emergentes ex lato, quod in cuspide
patet, foramine incredibilem aquarum vim in altum
jaculantur cum susurro. Neque fontes, quocunque
demum artificio, Regiis in hortis structi ad tantam
altitudinem undam attollunt. Quo instinctu, qua
de causa, ad quem scopum innumerabilis hæc pi-
scium multitudo fugientium more proficiscatur, id
aliis discutiendum lubens permitto. In nostro per
eundem oceanum ex America quadrimestri reditu no-
unicus quidem illorum piscium nobis in conspectum
venit. Discriminis huius causam liceat mihi conje-
ctare. In Americam navigantes piscium migrantium
agmina octubri mense exeunte, ac Novembri ineun-
te aliquamdiu observavimus, quo scilicet tempore
Boreali in Hemisphærio hyems, in Australi America
æstas initium sumit. Ad hæc pisces illi, de quibus
mihi sermo, Melotæ a Boreæ Austrum versus nil
variato itinere cursum direxere suum. His confide-
ratis quid si dicamus: Pisces memoratos mare Bo-
reale hybernis turbinibus prócellosum jactationis me-
tu fugere, & ad Australe æstivis mensibus magis
tranquillum malaciæ, quietisque desiderio properare?
Eo fere instinctu, quo hirundines bruma ingruente
ad calidiora se recipiunt loca. Bestias plerasque fu-
turam tempestatem præsentiscere nemini non explo-
ratissimum. Ut alia omittam experimenta, lupos
aquatiles, dum adverso flumine catervatim natantes in
Paraquariæ fluviis navigantes vidimus, de portu quo
nos tueremur, actutum cogitabatur; Turbinem enim,
procellamque minacem nobis imminere, nemo unus
dubitavit. Et vero hæc luporum præagia nunquam
fallere, toties experti sumus.

Sancti Jacobi urbs colorias Indorum quam plurimas suis olim juribus ebnoxias numeravit, quos vel armis, vel armorum terrore primi subegerant Hispani. Hodie coloniarum istarum rudera passim conspiciuntur, incolis, Hispanorum priuatorum scilicet mancipiis, jam variolarum peste, jam miseria inediaque consumptis. Restant etiamnum oppidula: Matará, Salabina, Moppa, lasco, filipica, lindongasta, Mañogasta, Socconcho; A presbyteris secularibus procurantur, habitanturque a pauculis singula Indis, Hispanorum, qui illis immixti degunt, servitute potissimum occupatis. Miserrima illorum conditio, ruditas incredibilis, sordida tuguria, & templa tuguriis vix meliora. Quantum hos inter Indos, Hispanorum privatorum servituti mancipatos, Quaraniosque nostros solius Hispanici Monarchæ imperio subditos interfit, attonitus, & non citra commiserationis tenerimæ sensum toties vidi. Idem prorsus de Indorum oppidulis, quæ in aliis Paraquariæ ditionibus adhucdum supersunt, sentiendum.

S. Michaelis urbecula, quæ vulgo Tucuman audit, albis chilensibus finitima, a collibus, Campis, rivis grandiusculis, sylvisque amœnis ambitur; Hæ altissimis arboribus conspicuæ insignes e Cedrotabulas, trabesque ædificiis maximis pares toti latæ provincię offerunt, quæ quidem, cum 400 facile miliarium spatio plaustris advehantur, in Boni Aeris urbe magno pretio Veneunt. Neque id mirum; nam asseres non serra, quam aquarum illapsus moveat, sed operarum manibus laboriose, lenteque conficiuntur. Solent Ejusmodi serræ machinam ad opportuni fluminis ripam paraverat artifex Germanus, quam tamen, etsi magno usui fuerit aliquamdiu, incolæ antiqui moris tenaces pessumdederunt illico. Sudare magis
lunt,

lunt, quam exterorum ingenio juvari. Tuc umaniam provinciam sylvis nudatam, immensaſque planitie; quin vix unam arborem deprehendas, circumſcriptam dicit rerum Americanarum ſcriptor noſtra ætate clariſſimus. Miſeret me viri optimi, qui diligens cætera veritatis investigator, alienis testimoniis circumventus ſit toties. Quis noſtrum riſum teneat, dum Tucumaniam arboribus, nemoribusque Carere legerit? Hoc ſcilicet fatum omnibus commune, qui ſolum, quæ ex libris didicerint, non quæ ſuis oculis ſpectarint, de America ſcriptitare conſueverunt. Iſtius tamen generis hiſtorici præ aliis plauſum ferunt, minime invidendum, quia offenſæ veritatis præmiũ; quippe qui mirabilia, eſſi minus vera ſolent adferre, admiratione digni plebeculæ, cordatorum aſſenſu nequaquam.

Rioja, & S. Ferdinandi vulgo Catamarca urbiculæ montes inter ſepultæ latitant. Ex vinearum & aquot, & piperis cultura quæſtum faciunt potiſſimum. Piper enim illud rubrum, quod turcicum dicimus, quotidiano uſui, quin & pro deliciis eſt Hiſpaniæ. Non cibos ſolum quoscunque, ſed & Caſeum, qui pro immenſa armentorum multitudine in Boni-Aeris, Cordubæque prædiis rariffime conficitur, purpureo illo mordacique pipere ita farciunt, ut lactis candore, dulcedineque obliteratis rubentis ceraſi reſerat colorem, tantamque ſcrimoniam, cui ferendæ non ſunt Europæorum fauces. Vinæ per univerſam Paraquariam digitorum, quos ſingulis manibus geſtamus, numerum vix æquant. Cælum, ſolumque vitibus quidem apprime propitium, idoneumque experimur, ni illorum radices a formicis inſolentiſſime dominantibus corroderentur. Hiſpani, qui Germanorum more vinum & bibere, & colere norunt præ-

clare, vinearum culturam abjecere penitus, suam ludi quot annis operam, dudum experti. Formicis, quod fortunæ magis, quam quibuscunque artificiis tribuendum, internecione deletis si uvæ prodeant, eas ab advolante columbarum sylvestrium, Vesparumque exercitu devoratas postridie lugebis. Modicum tamen, quod conficitur, vinum, fuscum, spissum juris instar, ac generosum est, licet Europæis recens advenis pharmacopœum olete videatur. Mustum ex uvis expressum ad focum coquitur, & spissatur. Qui vitam sine vini usu intolerabilem sibi putat, a Paraquaria sibi caveat; Noverit enim, istic anserum, anatumque potum plerisque omnibus familiarissimum esse, neque hunc semper ad votum suppetere. Tanta sæpe est vini penuria in coloniis remotis, ut diebus etiam festis interdum divino sacrificio abstinere cogeremur. Quid quid enim vini seu ad mensam, seu ad aram consumitur, chilensi ex provincia potissimum longo itinere, sumptu maximo est advehendum, sæpeque nullis precibus, nullo pretio impetratur. Verum quamvis Paraquaria vino prope modum careat, ebriis, ebriosisque incolis abundat. Hispani equidem jam ex sacchari arundinibus contritis, jam ex pomis Persicis, Aureis, citrinis, cydoniis aliisque ignis ope vinum, quod crematum, vel æquam vitæ dicimus, extorquent, licet quam plurimis turbandæ mentis, mortisque accelerandæ instrumentum esse soleat. Indi barbari, quin & Hispanorum vulgus ex siliqua græca, ex melle, ex Turcico frumento, ex aliis frugibus aqua mixtis, ac innato calore tandem ebullientibus portiones sibi parant, quæ ad ebrietatem addiscendam passim abutuntur.

In territorio urbicularum, de quibus agere cæpi, Rioja, & Catamarca ingens pecorum, quæ
cam-

camporum, penuria est, quæ tamen agri, arborumque fertilitate, ac incolarum industriis pensatur; Hi namque ficus exsiccant, e lana usitatissimum vestis genus contexunt, bouum, oviumque alibi conquisitas exuvias scitissime concinnant, variisque aptant usibus, ephippia, arculas, & alia id genus e corio construunt, mercibus aliis alibi subinde permutanda. Xuxuy sancti salvatoris civitas ad Tucumaniz limites, qui Peruvium spectant, sita licet infrequens, Regii tamen per Tucumaniam ærarii præsectorum sedes. Aqua vicinis e montibus scaturiens ut tertianæ febris, sic strumarum istic origo. Talavera de Madrid, alio item nomine Esteeco opibus quondam, sed & vitiis affluens civitas ad fluvii falsi (Rio Salado) ripas violentissimo terræ trementis hiatu superiore jam seculo absorpta dicitur, incolis, ædibusque universis contumelatis; sola illa infami columna, quæ ubique gentium reis plectendis destinata, medio in foro remanente. vidua quoque integritatis laude florens sua cum ædícula superstes in suburbio fuit. Hoc, ut scripsi, Hispanorum ex ore intellexi, tantam stragem Dei vindicis pœnam interpretantium. Addunt: Hodie non nisi scrobes, tumulosque sepultæ urbis vestigia superesse. Rem ea, qua accepi, fide refero; Ipse enim, quamvis per biennium haud multorum milliarium intervallo ab illa vicinia abfuerim, hoc iræ divinæ monumentum nunquam spectavi. S. Franciscus solanus vaticinio illustris urbis Esteeco excidium dicitur prædixisse.

Tarija urbs non ignobilis ad Peruviensem præfecturam de Chichas pertinet quidem, Paraquarienses tamen Jesuitas habuit incolas, qui ut Chiriguas barbaros Hispanis semper infestos mansuefacerent Evangelio, nec sudori, nec sanguini pepercere suo.

suo. Quinque illorum equidem barbara crudelitate contrucidati sunt.

Santa Cruz de la sierra suo cumterritorio, quamvis ad occasum Peruvii finibus stipata, Paraguaricæ ditioni accensetur. Sita est in gradu longitudinis 314. latitudinis meridionalis 21. gubernatorem, Episcopumque proprium habet, cui sup- sunt chiquitorum indorum oppida, quos nostri socii per annos sat multos remotis in montibus conqui- tos religionem, humanitatem, artesque utiles docue- re. Anno 1766. in denis chiquitorum oppidis, quæ nostri condiderunt, numerabantur 5173 familiæ, quæ 23788. Capitibus definitæ sunt. Mortuorum nume- rus numerum nascentium annis prope singulis longe excedit. Sobolis paucitatem num Cælo, sub quo vivunt, num aquis, quas bibunt, an alimentis, præ- sertim frequentissimo testudinum terrestrium esui, vel innatæ forsitan parentum sterilitati tribuere nos oporteat, illi norint, qui cum illis versati sunt. Fateor equidem, me chiquitorum vel terram, vel umbram nunquam vidisse. Illud sapius a me audi- tum: Ni nostri homines multos quotannis e sylva barbaros adduxissent, hæc oppida dudum fuisse ex- piratura. Prostat chiquitorum historia authore P. Joanne Patritio Fernandez, quamvis ab hoc in Hi- spanicum duntaxat traductam illam, & a Jesuita, Italo chiquitorum Missionario conscriptam mihi af- firmaverit dudum vir fide dignissimus. In hanc historiam irrepsere aliquæ Indorum relationes, quas de credulitate nimia suspectas meus nunquam sto- machus digessi. De chiquitorum moribus, rebusque frequens porro mentio recurret.

In singulis Tucumaniz, Paraquarizque urbibus S. Dominici, S. Francisci, S. Petri de Nolasco, qui a Mercede vocantur, alumni, & Jesuitæ domicilium habuere suum Sacræ Deo virgines, varii instituti, Cordubæ duntaxat, ac in urbe Boniaeris habitaverunt. Tucumaniam provinciam Americæ meridionalis pauperrimam ipsi Hispani arbitrantur, quia metallorum expertem, quamvis pecoribus omnis generis refertissimam. Præter alios S. Franciscum solanum religionis magistrum nacta est. Hoc ad Peruvium evocato integræ aliquando civitates sacerdotem vel unicum nequidquam desideraverant. Franciscus Victoria ex clarissimo Divi Dominici cætu primus Tucumanorum episcopus anno 1581 invenit solos quinque sacerdotes seculares, & pauculos Religiosos, presbyterum linguæ Indicæ gnarum omnino nullum, licet Indorum Coloniis tota late provincia abundaret. Divinæ gloriæ sitiensissimus Præsul Jesuitas aliquot, jam tum per reliquam Americam de re christiana bene meritos a Patre Joanne Atienza in Peruvio, & a P. Josepho Anchieta in Brasilia eorum provincialibus per literas impense petiit, impetravitque. Tucumaniam ingressi Patres Leonardus Arminius Italus. Joannes Saloni Valentianus Hispanus. Thomas Filds Hybernus. Emanuel Ortega & Stephanus de Grao lusitani, e Brasilia per mare missi, ab Anglis acatholicis capti, pessime aliquamdiu habiti, ac denique scaphæ impositi, ventisque ac fluctibus permixti; Verum Deo gubernante Boniaeris portum, quem optaverant, feliciter tenuerunt. E Peruvio jam dudum Tucumanis suppetias missi Patres Franciscus Angulo, & Alphonsus Barzena virtutum splendore, linguarum peritia, animique ad omnia impigri magnitudine egregius. Hunc Victoria Præsul optimus Vicarium, ut vocant, generalem creavit, tantique semper fecit, ut palam

diceret: Episcopatu abdicaturum se se, si Patria Barrenzæ jacturam faceret. His alii atque alii per bina prope secula suecessere nostræ tunc societatis homines. Ab Episcopis, Gubernatoribusque Regiis postulati, a catholicis Regibus ex Europa missi, per omnes immensæ Paraquariæ angulos sparsi quam strenuam operam & Deo, & Regi navaverint, haud mei est instituti memorare. Multa magnæ molis volumina de hoc argumento prostant. Tot centena barbarorum millia ad Dei, Regisque obsequium traducta, tot ubique locorum structæ coloniae, tot augusta templa Numini condita, tot Hispanorum urbes literis, & pietate imbutæ testabuntur serae posteritati: nos apud antipodas saltem aliquid præstitisse, quantumvis quidam homines nullum non moveant lapidem, ut vel nominis nostri memoriam extinguant. Sed actum agunt, nō & bibliothecas omnes in cineres redigant. Libri superstites, quid pro publica salute ubique gentium a nobis actum, scriptum, toleratumque sit, loquentur. Illud extra controversiam est: uberiores multo fructus ab Apostolicis nostris operis colligendos fuisse, si Europæi homines utilitatum suarum, quam Indorum salutis avidiores optimis illorum consiliis identidem non obstitissent. Nemo usquam barbarus per universam Americam hodie foret super, si, qui christi legem profiterentur, ei mores conformassent suos, suosque conatus conatibus nostris diligenter conjunxissent. Hoc, quod scribo, me audiente in Boniaeris templo coram Regio gubernatore, auditoreque omnis conditionis frequentissimo ex Cathedra audacter, sed verissime fuit pronunciatum, tantoque argumentorum pondere stabilitum, ut nemo omnium dubitare, sacroque obstrepere oratori auderet.

Tertia, a qua toti provinciae nomen adhaesit, praefectura est Paraguay, a fluvio cognomini, cui adjacet, sic dicta. Spectatis dominii juribus quaquaversum latissime patet; verum hinc Barbarorum, illinc lusitanorum periculosa vicinitate pro incolarum numero angustiores intra limites coarctatur. Immensis, fertilissimisque seu ad occasum in adversa fluminis ripa, seu ad septentrionem campis vicinorum, quos dixi, metu uti recusant, quia a metropoli remotioribus. Ad Austrum Correntinus ager pro limite habetur. Incolarum numerum quis definiat? Dena bellatorum millia, si res ferat, in promptu esse, sunt, qui affirmant. De solis Hispanis sermo est; quodsi enim Indos inquilinos, aethiopes, & reliquum sclavorum gregem militare jusseris, facile tricies mille in acie numerabis. Ast tales, cheu, erunt istorum plerique, ut eorum vexillis hoc tuto inscribas: *Nos numerus sumus, & fruges consumere nati.* Paraquariæ Gubernatorum aliquis olim conqueri auditus est: Multos sub signis numero milites; sed paucos sclopo instructos; Qui sclopo uti noverint, ac collincare, paucissimos. Metropolis, la assumption, ab assumpta in Cœlum deipara nomen traxit. In gradu 25. 8 m. latitudinis, longitudinis vero 319. 41 m. Sita ipsi Paraquayo flumini incumbit, quod navibus commodum portum, incolis commercii opportunitatem praebet; sed & exitium urbi minatur, quod magismagisque propinquans ejus alveus & ripam, & ripæ insidentes ædes evertat. Splendorem ædificiorum, urbisve munitionem qualemcunque hic ne expectaveris, Domos videbis permultas e saxo, vel cocto latere constructas, imbricibus tectas, sed humiles omnes, & sine contignationibus. Ejusdem prorsus formæ monasteria. Nihil, quod in templis suspicias, deprehendes. Plateæ omnes distortæ, sero-

serobibus, lapidibus temere projectis impeditæ, ab imbre præcipiti exesæ equiti perinde, ac pediti transitum reddunt asperrimum. Forum, si rite memini, unicum gramine obductum. Gubernatoris, Episcopique jam inde a Caroliquinti Regis ætate hic sedes, neutri tamen proprium est domicilium. Præter grammaticam Philosophiæ quoque ac Theologiæ nostro in Collegio discipuli frequentes operam dedere. Æthiopibus, Indis, aliisque mixti generis, quos Mulatos, mestizos, Puchuelos &c. vocant, parochus, ecclesiæque parochialis propria est. Matronæ etiam nobiliores, pueri, puellæ, vulgus omne lingua Quaranica ceu vernacula fere utuntur, quamvis & Hispanicam mediocriter calleant plerique. Dicam, quod res est. Utramque commiscunt linguam, neutram rite norunt. Hanc provinciam, quam Indi Carii, seu quaranii olim infederant, postquam primi Hispani occuparunt, illorum filias, cum Hispanæ forminae deessent, in conjugium sibi passim adscivere. Quotidiana consuetudine mariti conjugum, conjuges maritorum linguam combiberant denique; sed, ut adultis fere usu venit peregrinas linguas discuntibus, Hispani Indicam, Indæ Hispanam misere corruerunt; Inde e duabus linguis tertia quaedam enata est, quæ hodie utuntur.

Tres omnino menses hæc in urbe commorantem me multis quotidie horis sacrum pœnitentiæ tribunal occupavit, quia linguæ utriusque scientem. Hispanorum pars maxima per pagos, prædia, & oppidula, ubi scilicet agrorum, pascuorumque opportunitas major, degit. Urbem, præter metropolim, habent nullam. Villa rica, & Curuquati loca tenuia sunt, & urbicularum umbræ. Coloni, per repetitas lusitanorum metu migrationes, prope ad incitas re-

redacti. Xerez, & la ciudad Real del Quayra urbium nomine quondam gloriabantur, sed dudum jam desertæ, destructæque per lusitanorum incursiones, qui in urbe S. Pauli, Mamaluccorum latibulo, collecti Quayrensi agro opimo hodie potiuntur, Hispanis nobilissimam territorii sui partem sibi ereptam usque lamentantibus, patienter tamen ferentibus; Norunt equidem vanas sine viribus iras fore.

Ex antiquis oppidis, ubi Hispani Indos seu bello, seu Evangelio subactos olim collocaverant, supersunt hodie: Caazapa, yuti, ytape, yta, & a seraphicis Patribus procurantur. Caazapa ducentis circiter e familiis coalescit. Armentorum multitudine reliqua superat. Ad viginti vitulorum millia quotannis numerat. His, qui feliciter adolescunt, supersitibus, si tertiam vitulorum partem, qui a verminibus, feris, prædonibusque absumpti sunt, accenseas, facile Centum millia vaccarum, taurorumque hoc oppidum possidere, conjicies. His adjices equorum, mulorum, oviumque incredibilem numerum. Pascua lætissimo in campo ad multa excurrunt milliaria collocat variis per intervalla stationibus Indi pastores, & quod per Paraquariam nusquam vidi, stationibus singulis ejusdem coloris animalia assignata. Hic equidem equos, boves, oves, quin & Gallinas pastorum ad unam omnes albi coloris deprehendes; Illic non nisi nigri; Alibi varii coloris. Hæc colorum divisio non fortuito contingit, sed pastorum opera, quam alii superfluan, putant, impetratur. Oppidum ytape viginti circiter familias alit. Yuti, & yta aliquantulum plures. Parochis Ecclesiasticis sub sunt: Atira, & Altos unum in oppidulum conflata. Quarambare. Tobati, exigui singula numeri. Yagaron e ducentis familiis componitur. Hæc oppida, -cum
Indi

Indi incolæ plerique Hispanorum nobilium servitute identidem occupentur, nec populi frequentia, neque morum disciplina, templorumque splendore in comparationem venire possunt cum nostris Quaraniorum oppidis, qui è privatorum hominum servitio exempti solius Regis Catholici voluntatibus, obsequiisque ultro se subdiderunt.

Ditionis Paraquayensis sunt Tria alia Indorum oppida a nostris hominibus condita, conservataque. S. Joachimi oppidum post varias migrationes in gradu 24. 49. m. latitudinis 321. longitudinis situm intra montes, ab arbore Tarumay dictos amnis yû ripis incumbit. Anno 1767 bis mille septemdecim incolas Christianos numerabat. Hos Hispani Tobatines perperam appellant, cum ipsi sua se lingua Quaranica ytatines, seu ytatinguas dicant. Jam anno 1697 a nostris Patribus Bartholomæo Ximenez, & Francisco Robles Tarumensisibus in sylvis detecti circiter quadringenti, oppidoque antiquo Nostræ Dominæ a sancta fide 150 leucas distanti aggregati sunt, ubi per annos complures christianæ disciplinæ tenaces perstiterunt. Ad avitas, ubi inventi olim, sylvas libertatis desiderio transfugæ vix denique repetitis nequidquam nostrorum itineribus anno 1721. a Patribus Polycarpo Duso, & Michaelæ Hassner reperti. In ipso, quem Taruma vocant, loco oppidulum illis conditum, & anno 1723 Trecentis plures sacro latice expiati numerabantur. Sed partim ob pascuorum tenuitatem, partim ob belli tumultus, quos occasione Josephi Antequera intrusi gubernatoris Hispani factiosi excitaverant, ytatines opera P. Josephi Pons ad oppidum Nostræ dominæ a sancta fide rursus translati fuere. Hac in statione per decennium magna sui Commendatione subsisterunt.

runt. Verum cruenta Hispanorum Vicinorum seditione, fame, variolarumque pestiferarum stragibus perterriti anno 1734: fugam Cepere, remotissimis, quæis insueverant, in sylvis securitatem, alimentumque sibi quæsiruri. Patres etsi 400 familiarum fugam dolerent maximopere, plus fugientium calliditatem admirati sunt, cum una nocte clanculum dilapsi quam demum viam iniverint, quorsum deflexerint, nullo e vestigio conjectari posset. Missi subinde Patres Sebastianus de Yegros, Ioannes Escandon, Felix Villagarzia, Lucas Rodriquez, qui fugitivorum laticulum indagarent. Mensium octodecim spatio fluviis tot paludibusque superatis, nemorum remotissimorum latebris sagacissime excussis ne leve quidem dilapsæ gentis indicium deprehenderunt. Anno demum 1745, quod labor non potuit, casus fortuitus detexit, quem longum sit referre. Superiorum jussu P. Sebastianus de Yegros in viam se dedit illico continuatis imbribus, fluviorum eluvione, paludibusque periculosis undique impeditam; Asperrimo quadraginta novem dierum itinere defunctus intra sylvas Tapebi ytatines deprehendit. Illis minime repugnantibus patrio in solo structum oppidulum, sacro fonte aliquot, qui post suam ex oppido fugam in sylvis nati, centuriæ lustratæ, Ex antiquis oppidis pecora omnis generis, vestimenta, secures, suppellex domus necessaria, Indi cum suis familiis aliquot musices, aliarumque artium magistri citra cunctationem mittebantur. Ad votum fluxere omnia.

Ast repentinus terror optatissimum novæ colonie cursum interrupit. Barbari equites, quos Hispanus Quaycurus, vel Mbayas vocat, cædibus, & rapinis vicina Paraquariensium prædia exhauriebant; Hos & suis jamjam imminere cervicibus rati ytatines nullam
Ge-

Cepere quietis partem. Novis identidem de propinquo hōste rumusculis perculsi infirmes plerumque egerunt noctes, & apertis vel in ipso meridie oculis pericula somniarunt. His alia accessit calamitas, aquarum pluviis deficientibus penuria. Ad invenendum igitur & timoris, & sitis remedium Patribus, Indisque visum est 25 Leucas Austrum versus commigrare, ubi tot sylvarum asperrimarum interjectu adversus Mbayas equites se tuerentur, perennique aqua gauderent. Anno 1753. relicto templo, Patrumque domicilio, quæ e lateribus structa, in colle, quem yū amnis lambit, extemporali labore oppidum construxere, quod subinde optimis ad normam Quaranicarum Coloniarum legibus institutum, familiarum accessione auctum, stabilitumque est. ipsum ostentum huic oppido operam non poenitentiam navavi. Illustrissimus D. Emanuel de la Torre Assumptionis Episcopus dum de more nos inviseret, nostris in ædibus dies sexdecim commoratus, disciplinæ christianæ rigorem, divini cultus accuratorem, templi, musicæque concinnitatem, rerum omnium ordinem apud homines nuper sylvicolas admiratione, laudibusque eximiis prosecutus est. D. Carolus Morphi Hybernus Paraquariz Gubernator expeditionum, victoriarumque, quas a lusitanis reportaverat Petrus zeballos, omnium particeps, musices, linguarumque Europæarum scientissimus solatiis prope diffudit, dum quinque dies apud me, hospes ageret. Obstupuit Indorum sylvestrium cum in musicis instrumentis, tum in armis tractandis insignem dexteritatem; Illo enim spectante ostingentis plures pedites alii, alii equites effuso cursu inveci sagittas eandem ad metam vibrarunt ictu tam certo, ut vix unus, alterve aberraret. Quo spectaculo diebus pluribus repetito satiari haud potuit. Neque ego viri optimi

præ-

præsentia. Caziquiorum porro, quorum contubernales hoc oppidum incoluere, cognomina juvat memorare : Paranderi, Yazuea. Yeyu. Guiraguera. Xavier. Divi Francisci xaverii nomen illorum avo quondam inditum posteris cognominis instar retinuerunt.

Altera, quæ Paraguayensis ditionis est, Sancti Stanislai colonia oppidi S. Joachimi filia fuit ; Indi enim pariter ytatines ab Indis, Patribusque S. Joachimi incolis in sylvis Caspivary, yeyuy, & Tapiaguay fluvios inter siccis detecti, ac, ut christiana sacra uno congregati in loco amplecterentur, adducti fuere. Sylvis nativis ut terga verterent, apertumque in campum prodirent, ab illis impetrare, perarduum erat negotium; celsissimarum enim arborum, quarum pedem sol nunquam viderat, umbræ assueti planitiem solis radiis patentem refugiunt, putantque illic seu vitam, seu libertatem quotidie periclitari suam, quam densas inter nemorum salebras adversus Hispanos, & quoscunque demum hostes tutam opinantur. Et vero experientia niti hanc barbarorum opinionem hæud diffitemur. P. Sebastianus de Yegros (Pay Sabba ab Indis appellatus) annum integrum in summa, quæ cogitari possit, rerum omnium penuria sylvas inter in Indorum contubernio consumpsit, illisque persuasit denique, ut nemore relicto ad propinquum Tapiaguay fluvio campum exirent, ubi Patres Emanuel Guttierrez, & Josephus Martin Matilla cum Indis Christianis, pecoribus, & necessario commeatu missi sacram ædiculam, tuguriaque illis extruxere anno 1741 Indorum, qui hanc S. Stanislai Coloniam constituere, primipili erant Caziquii Arabebe, Tapari, & guirayu. Patrum, qui victum, vestitum, secures, cultros, globulos vitreos, alia id genus munuscu-

nuscula illis procuraverant, liberalitate, comitateque mansueti dociles se, ac Christianæ disciplinæ norigeros præbuerunt. Dum ex S. Joachimi oppido, in cuius territorio hæc nova colonia locabatur, ad illos sæpius excurrerem, gentis ligna inter natæ, educatæque placidissimam indolem, mores divinis legibus tam conformes non potui non admirari. Vix lacrymas præ solatii dulcedine tenui, quoties sacro in tribunali nævos minimos majori cum doloris significatione mihi detexerant, quam multi christianorum Veterum atrocissima crimina sacerdoti iudici referre solent. Paucos intra annos incredibiliter auctum oppidum Indorum accessione, quos Patres Antonius Planes, Thaddæus Enis Bohemus, Anronimus corda arduo per loca inaccessa itinere quæsitos feliciter adduxerunt. Colonia hæc in gradu 24. 40 m. latitudinis. 321. 35. m. longitudinis sita anno 1767. trecentos aliquot supra bis mille incolas jam Christianos habuit, qui annis superioribus ferarum instar sylvas pervagabantur, ubi Hispani herbam, ut vocant passim, Paraquaricam, præcipuum commercii publici instrumentum conficiunt, de quo mox uberius differemus. Ut adeo ex oppidis S. Joachimi, & S. Stanislai conditis luculentus in totam provinciam quæstus redundaverit, cum amotis barbaris sylvas herbæ illius feraces jam citra trepidationem adire liceat Hispanis.

Memorabili experimento dicta confirmabo. Remotissimæ sylvæ, quas Mbaeverà rem coruscantem alii, alii Mborebiretæ bestię grandis patriam appellant, fluviique grandiores Monday, & Acaray alunt, arboribus passim abundant, ex quarum foliis herba illa Paraquarica paratur. Ad illam plurimum mensium spatio conficiendam ex Assumptionis urbe
missa

missa est ingens Hispanorum turba, boum, item mulorum, equorumque multitudo necessaria. Sylva, per quam iter suscipiendum, arboribus, arundinibusque interpolatis undique clausa, sex & viginti fluvii, totidem prope paludibus longioribus impedita ad octoginta facile leucas excurrit, quin campum vel ad denos passus patentem deprehendas usquam. Ut hominibus perinde, ac bestiis transitus patefieret, sternendæ arbores, pontes omnibus imponendi, ramorum fascibus firmandæ paludes, complanandæ montium declivitates; His ingenti labore, sumptuque pari præstitis, ubi ad locum herbæ colligendæ, conficiendæque perventum denique, tuguria pro Hispanorum habitatione, sepes pro bestiarum claustro, patibula e stipitibus partim humi defixis partim transversis pro arborum foliis lento igne torrendis construere oportebat. Dispositis ad inchoandum negotium omnibus dimmissi ad sylvas, ubi arboris illius folia colligerent, Hispani; sed heu illorum moderator Paschalis Villalba in barbarorum tugurium, licet incolis vacuum, incidit. Rei inopinata novitate perculsus ad socios properat, visa refert. Triste nuntium pro classico fuit, quo ad accelerandam fugam instigati omnes de vita servanda, non de arborum foliis porro conquirendis cogitant. Neque timiditatis, ignavizque arguendos arbitror eos propterea; Nam non uno agmine omnes, sed singuli diversas sylvarum latebras percurrunt quotidie, arbores, e quibus ramos secant, quæsituri; Ramorum fascibus onusti ad tugurium redeunt. Neque ullis præter cultrum, illud suum instrumentum, armis instructi per sylvam iter quotidie faciunt, ut adeo barbarorum irruentium insidiis pateant semper. Abjecta igitur negotii, ad quod venerant, cura multis, equisque vestri præcipiti cursu ad urbem rediere. Villalba relictis sociis ad S.

Joachimi oppidum divertit. Patribus visa, factaque nuntiat. Ad fidem dictis suis conciliandam ollam, sagittasque exhibet e barbarorum tugurio illo asportatas. Ut eos ad hoc suum deducere oppidum quacunq; demum ratione conarentur, enixe rogat. Patres læto, promptoque animo operam addixerunt suam. Verum ambo tunc fractis viribus tanto itineri cum impares se se nossent, lectam Indorum suorum turmam citra cunctationem Villalba duce mittunt ad barbaros illos inquirendos, amiceque explorandos eorum animos. Dierum aliquot itinere defuncti, cibariis viaticis præpropere voracitate absumptis, aquarum quoque penuria per viam sæpius tolerata domum rediverant, quin vel eminus attigissent illas stationes, ubi barbarorum contubernia credebantur. Cassa igitur hæc Indorum expeditio, neque porro resumpta fuit, ut adeo barbaros illos seu quærendi molestia, seu reperundi gloria mihi reservata videretur.

Superioris missu aliquot post annis ad S. Joachimi oppidum veni. De sylvicolis Mbae vera durabat rumor, durabat & metus Hispanorum propterea, qui, licet quæstus avidissimi, pedem inferre illis sylvis nunquam audebant, unde messem Paraguaricæ herbæ copiosam dudum expectavere. Re cum socio, Indisque meis collata profectionem ad decantata illa nemora constitui. Villalba duce, cum quinque & viginti Indis christianis in viam me dedi, fluvii, paludibusque infamem. Pontes, aliaque ad transitus securitatem ab Hispanis, ut dixeram, parata subsidia dudum periere. Superatis Indorum industria difficultatibus ad illum denique locum eluctati sumus, ubi barbarorum tugurii reliquæ videbantur. Simiorum, aprorumque, ac alcium, quibus vescuntur Indi, ossa, mortarium ligneum, alias id
geaus

MAPPAREGIONIS
RUMA & MBAÈVERÀ

[REDACTED]

[REDACTED]

genus quisquillas, tritici turcici spicas sat multas, semitam item, qua ad vicinum rivum aquatum itaverant, nudis Indorum pedibus tritissimam, sed vestigium recens omnino nullum usquam deprehendimus, quamvis dierum aliquot spatio missis quaque versum speculatoribus & sylvas finitimas, & Acaray fluminis palustres oras attentis ad omnia oculis circumspexerimus. Cum itaque nec Indi umbra, neque spes aliqua appareret, dies novemdecim tristem solitudinem pervagati, passique, quæ nec a me dici, nec credi ab aliis possint, omnia ad oppidum redimus nullo, nisi patientiæ, fructu. Iter pedibus, & sæpe nudis feci. Si ab oriente ad Austrum deflexissem aliquantulum, Barbarorum, quos quæsieram, contubernia deprehendissem; id sequens me annus docuit. Hispani de sylvis Mbae vera diu, diligenterque a me excussis facti certiores, illarum incolas barbaros alio commigrasse, nihilque jam ab illis periculi superesse, sibi persuaferant. Hinc resumptis animis, via novis sumptibus instaurata magno numero, spe lucri majore eo profiscuntur. Sed en! negotio suo occupati barbaros alios, atque alios sibi adesse vident. Familiari alloquio deliniti, carne bubula, aliis munusculis donati nil hostile meditari videbantur, quin iterum, iterumque amicorum specie ad Hispanorum tugurium redibant; Interrogati; ubinam suis, cum familiis habitarent? Contubernia sua procul hinc abesse, neque, nisi multis paludibus superatis, accedi posse, callide reposuerunt, sibi, suisque uxoribus male metuentes, si quando ab Hispanis inviserentur. Ne porro vestigiis suis terræ impressis suas ipsi exteris habitationes proderent, quoties ad illos visitandos venerant, hac sagaciter astutia usi sunt: si per Australem viam ad-

venere, per septentrionalem revertebantur, ut ne subolere quidem Hispanis posset vicinia, ubi latuere. Adeo nempe Barbari Hispanis, Hispani barbaris de proditione, fictaque amicitia erant suspecti. Mutua diffidentia, timor mutuus indies augeſcebat.

Securitati ſuz conſulturus Villalba de his, quæ gerebantur, me edocuit, deque barbaris illis, ſi redirem, inveniendis, ſecurum eſſe juſſit. Nec moræ: Meis cum Indis notam viam lætus ingredior. Sed vix biduum magnis paſſibus in Mbaeverà properantes nos conjurati toto Cælo imbres opprimunt, & jam multum progreſſos diu, noctuque comitantur. Sub dio, in ſolo aquis innatante pernoctandum quotidie. Veſtes etiam intimæ aquis diſſuunt, quin eas vel ſiccandi, vel permutandi oppòrtunitas adeſſet. Caro bubula, præcipuum Indorum viaticum, & prope unicum, humore putrefacta. Fluvii, paludesque continuata per plures dies pluvia adeo jam intumuerant, ut tranſitum omnino negarent. Serenitate propinquæ ſpes nulla, nullum indicium. Redire cogimur quotidianas per octiduum miſerias experti, experturi majores, ni cœptum iter provide abrumpimus; Ad viginti enim dies imber pertinax producebatur. Re infecta quidem, haud tamen desperata ad oppidum regreſſus itineris quamprimum repetendi opportunitatem avidè præſtolabar; Haud multum enimvero temporis abiit, cum tertiam (quæ mihi ſecundiffima fuit) ad Mbaevera profectionem ſuſcepi. Tandem metam attigi. Nam tria ſat numeroſa barbarorum Contubernia a me detecta, quibus totidem Caziqui, Roy, omnium Princeps, Tupanchichu, & Veraripoehiritù præſuerunt capitaneorum, ut vocant, nomine. Primum, in quod incidimus, tugurium e palmis ſtructurum, gramine ſiccò contectum,

Etum, octo portis patens, a sexaginta incolis habi-
 tabatur. Hinc atque illinc pendent retia, quæ &
 noctu dormientibus, & interdum sedentibus sunt usui.
 Familix singulæ singulos humi focos alunt. Circum-
 stat ollarum, cucurbitarum ingentium, cantharorum-
 que exercitus. Forma sunt plerique præsertim ado-
 lescentes, liberali, quam Europæorum multi invide-
 rent, suspicerentque. Facie candidula, quippe quam
 nullus unquam sol tingit. Mares cuiuscunque ætatis
 crines sibi attondent, monachorum quorundam ritu,
 circulo comarum per verticem relicto. Labium in-
 ferius a primo ætatis septennio pertusum gerunt, fo-
 raminiq; arundinem, quæ scriptorium calamum
 æquet diametro, inserunt, more apud omnes prope
 Americæ populos recepto. A' Quaraniis, quorum
 lingua hi utuntur Barbari, *tembeia* vocatur, om-
 nes citra sexus, ætatisve discrimen concham vulga-
 rem triangularis figuræ ex auribus suspendunt. Viri
 nudi circumeunt semper, nisi quod tenui subligaculo,
 fabrorum cæmentariorum more, pubetenus præcin-
 gantur, naturalis verecundiæ instinctu. Fœminæ ta-
 men omnes ab humeris ad calcem teguntur tela
 alba, quam ipsæ ex cortice arboris Pinò conficiunt.
 Ex cortice hoc siccato, subactoque fibræ, lino simi-
 les, remanent, e quibus fila ducuntur, telæ te-
 xendæ servitura. Tela eiusmodi levi negotio al-
 bescit, coloris etiam cuiuscunque & patiens, & te-
 nax est. E contrario illa tela, quam nationes bar-
 baræ pleræque ex Caraquata, seu, ut Mexicani vo-
 cant, Maguey (de qua suo loco plura) conficiunt,
 candore abest longissime, alios colores difficillime
 recipit, & citissime amittit. Rasum verticem coro-
 na æpsitacorum plumis longis, elegantissimisque con-
 cinnata ornare consueverunt hi barbari. Sagittas ha-
 matas, quæ aviculas etiam volantes dexterrime ste-
 runt,

nunt, pro armis habent. Aloium, ferarum, avium-
que omnis generis venatu se, suosque alunt. Sæpius
inter virgulta latentes, astuta ruditus illarum imita-
tione allectas alces telo configunt, interdum laqueis,
decipulisque capiunt. Nec ab agricultura abhorrent.
Incredibilis certe sylvas inter tritici turcici, aliarum-
que frugum, uti & tabacz ubertas. Hanc ingens
illa domus, de qua dixi, pro sepibus habuit, foliis
amplissimis, miraque proceritate sublimem. Ante-
quam cubitum concedant, ollas carne, vel frugibus
refertas foco applicant, ut expectatis in promptu
sit cibus; Cælo enim vixdum albescente viri, quin &
septennes pueri telorum fasce armati per sylvas tur-
matim excurrunt feras, queis vescantur interdum, vo-
naturi. Ni esurire, ni rideri velit liberaliter, ne
vacuis domum redeat manibus, quisque cavet. Texti-
tis è vimine corbibus proles teneras injiciunt matres,
humerisque bajulant, quoties per sylvam iter faciunt.
Mel quoque & nobile, & copiosum ut esui, sic
potui opportunum ex olveariis legere norunt, qui-
bus arbores passim scatent. Hunc in finem magni
faciunt cultorum, securiumque è ferro supellectilem.
Ferreæ hæc instrumenta cum apud illos deprehende-
rimus, Hispania, quos herbam Paraquaricam in syl-
vis conquiritantes olim trucidaverint, erepta fuisse ne-
mo unus dubitavit. Deus ab illis Tupa dicitur Qua-
ranica lingua; verum quid Deus sit, quid velit, quid
nolit, nosse parum, curant, ut Numinis supremicul-
tum, sic & idola nesciunt. Malum dæmonem Aña
vel añanga appellant, nil tamen venerantur. Præ-
stigiatores, rectius dicam, veteratores suos religioso
eolunt, metuuntque, qui de plenissima morbos,
mortemque seu arcendi, seu arcessendi potestate, de
futurorum præscientia magnifice se jactant, qui sui
esse arbitrii affirmant, alluviones, tempestatesque so-
no-

noras ciere, in tigrides se transformare, & nescio, quæ alia contra naturæ leges patrare. His fraudibus à timida plebe reverentiam extorquent. Polygamiam licere sibi, ut Americani reliqui, putant, paucissimi tamen hac licentia utuntur. Eo frequentior est apud illos uxorum repudiatio. Nuptias cum quibuscunque etiam remote cognatis horrent, refugiuntque cetera nefandas. Suorum cadavera ingentibus cantharis ex argilla fictis, & ad ignem excoctis claudunt Quariorum veterum ritu. Tres ejusmodi cantharos, sed inanes, hoc in itinere per sylvam deprehendimus. Post obitum quæ fata vita functos maneat, de hoc nil admodum anguntur. Humanis carnibus, quod quidem sciam, jam non vescuntur, illas tamen Indi vicini inter cupedias numerant. Ab his devoratae ferunt foeminam, quæ a marito suo transfuga alio properaverat. Contubernales in Mbaevera, qui illam e fuga retrahere volebant, ejus ossa, & anthropophagorum recentia vestigia deprehenderunt. Advenam quemcunque, Indum, Hispanum, lusitanum de hostili in se animo suspectum habent, & armati accipiunt hospitem, quia hostem credunt suum, libertatique suæ alienigenas insidiari autumant. Eadem illos de me, Indorumque meorum comitatu incescit suspicio, dum adventantes nos conspexere.

Primus, quem in sylva deteximus, adolescens erat elegans, qui avem phasianis huiatibus persimilem (yacu vocant) collo sagitta transverberato expirantem manu gessit. Adventu nostro non nihil attonitum accessi, in telis jaculandis singularem eius dexteritatem dilaudavi, & cum ad captandos indorum animos dona præ verbis etiam blandissimis plus valeant, frustum assæ carnis porrexi. Hoc utraque manu prehensum avidis mox dentibus esuriens discepit

pfit. Insuperato jentaculo abstersus illico terror, quem
 repentinus advenarum conspectus forte injecerat.
 Nomen adolescenti erat: *Arapotiyu*, Aurora. *Ara*
 enim diem, *poti* florem. *yà* aureum quid vel flavum
 significat Quaraniis, ut adeo per aureum diei florem
 Aurora exprimatur. Et vero per Auroram hanc
 solem, præcipuum vicinitatis illius Caziquium, ado-
 lescentis patrem, capitaneum Roy invenimus. Multa
 enim, quæ ad rem facere videbantur, amice per
 contanti mihi placido respondit vultu, & Patrem
 suum venatione occupatum haud procul à nobis ab-
 esse, addidit. Agedum, lætus ajebam, ducem te
 nobis præbe, ut illum quam primum conveniamus.
 Id adolescens toto capite annuit, &, quod mireris,
 ne latum quidem unquem à late e recessit meo.
 Horæ unius spatio per sylvam progressi seniculum,
 macie confectum, cultroimmani armatum, & à bi-
 nis adolescentibus (quorum filius alter, alter captivus
 erat, sagittarum fasciculo instructis, stipatum testu-
 dineo gressu adrepentem conspicamur. Indi christia-
 ni comites ad testificandam, ritu apud illos recepto,
 amicitiam arcus, sagittarumque mucrones terram ver-
 sus demittunt. Accedimus. Comitum meorum
 quispiam ætate spectabilior sinistris genis Caziquii
 oscuium infigit, pacis signum; simul adventus nostri
 rationem reddens: Deus, ait, te servet, mi frater!
 Adsumus en! ad vos amice invisendos. Sanguine
 enim propinquos nobis vos arbitramur. Et hic Pa-
 ter sacerdos (Pay Abare) quem comitamur, Dei
 ipsius est vicarius. Ille equidem nos docet, nos alit,
 nos vestit, nos tenerrime amat; Nam mortuos nos,
 alba tela indutos, dum sepelit, nobis quoque Can-
 tat. Plura locuturum Indum meum senex interpel-
 lat ironica voce, & iracunda *Hinde!* ecce tibi iterum
 iterumque repetita. Negat identidem, pernegatque:
 sibi

sibi nobiscum cognationis aliquid intercedere. Iratissimis nos oculis circumspectat, quippe quos pro Hispanis, lusitanisve Brasiliensibus Indorum per sylvas venatoribus habuit. Mox voce, facieque ad me conversa: frustra venisti Pater sacerdos, concitata bile mihi ait; Nobis equidem Patre sacerdote neutiquam opus est. Nam sanctus Thomas (Hunc Christi Apostolum Hispani, lusitanique Americani in America fuisse, contendunt) dudum terris nostris bene precatus est. Omne frugum genus nobis magna ubertate hic nascitur. Putabat enim barbarus rudis, sacerdotis presentiam ad fertilitatem soli procurandam duntaxat conferre. Verum hoc illius errore dissimulato: Concedamus, reposui, Divum Thomam vestris in oris versatum fuisse quondam; Quz tamen de supremo Numine, de illius legibus majores vestros docuit, dudum eheu! vestra exeidere memoria. Hæc documenta repetiturus vobis præsto sum. Sed heus tu bone senex! quamdiu colloquentes hoc in luto, cui immergimur, hærebimus? eccur huic arboris trunco, qui extra paludem est, non insidemus ocyus? Placuit seni consilium. Confidemus. Itineris longi causas, molestiasque expono. Ad captandam torvi senis benevolentiam carnis assæ, qua Indi mei per viam utebantur, portionem insignem adferri, jubeo, quam quidem ille avidissime arripuit, absumpsitque. Sedata fame animus quoque suspicionibus agitated mitescere videbatur. Ad illius cor ut aditum mihi aperirem, vias pertentavi omnes. Hunc in finem Tabacam Hispanicam mea ex pyxide illi propinq. Ast ille averso vultu, ambabus repugnans manibus *Aquibiye* Timeo, respondet, necromanticos hos pulveres ratus, & ad homines fascinandos utiles. Meum de invisendo ejus contubernio consilium illi aperio. Verum id fieri haud posse argumentis probat. Longissi-

giffimo hinc intervallo, ait, domus abest mea. Tres annes, paludes totidem, viæ omnino pessimæ intercedunt. Hoc quidem argumento, reposui, à meo me proposito abstinebis nunquam, qui tot dierum itinere defunctus tot fluvios, tot paludes, tantas sylvas feliciter, patienterque superaverim. Sed noveris, opponit senex, me valetudine uti haud satis firma, viæque tantæ imparem me mihi videri. Id eo lubentius credidero, respondi, quod & me haud optime valere experior hodie. Nec mirum: Cæli intemperies, imber tota nocte effusissimus, humentes sylvæ, viæ luto turgentes, palus longissima, quam genuum tenuis aquis immersus transmissi, mons semper arduus, quem conscendi, stomachus iu hanc horam jejunos, ambulatio ab Aurora ultra meridiem sine cessatione producta quidni frangant corpus, atque pessime afficiant? Sed languido quamvis corpore utrique nostrum tantum superesse roboris, existimo, tuam ad domum, ubi conquiescere liceat, eluctari ut possimus. Lentè festinabimus. Robustiores præcurrant: Nos infirmi lento passu sequemur. A meis tibi sane caveres ædibus, inquit senex, si quantum te, tuosque isthic maneat periculum, intelligeres. Contubernales equidem mei malæ sunt indolis: Exteros quosque mactare; mactare cupiunt. *Oporoyuca se, oporeyuca se, oporeyuca se ñore.* Id unum illis est in votis quotidie. Tales sint, cum risu respondi, contubernales tui, quales mihi pinxisti modo, nihil admodum angor propterea. Te enim totius late vicinitatis terrorem, magnanimitate, factisque clarissimum quamdiu amicum, defensoremque nostrum habuerimus, quis, amabo, mortalium nobis vim inferre ausit? Te lateri nostro adstante nil usquam reformidabimus. Hac fiduciæ significatione, his laudibus barbarum senis pectus expugnavi, ejusque mihi

hi animum devinxi. Bene est, ore hilari exclamat, mandatque binis, quibuscum venerat, adolescentibus: Agite, domum properate actutum, nostris nuntiate: Adesse Patrem sacerdotem, qui magni me facit, Indorumque manipulum (quindecim erant) qui se nobis sanguine propinquos dicant. Mulieribus meo nomine præcipite, ne terreantur hospitem adventu, ne diffugiant; quin ædes nostras ut verrant diligenter, percipio. Hæc senex. De ædibus verrendis, mecum cogitaveram, enimvero parvum laboro; Ne barbari primo conspectu nos omnes sagittarum fascibus evertant, evertantque, id sollicitum me habuit.

Missi nuncii Euro perniciores avolarunt. Nos illorum vestigia, quamvis pede tardiori, persecuti sumus, sene caziquio Roy lateri meo semper adherente. Cœli inclementiam, viarum asperitatem familiari colloquio lenivimus. Et dum Europæorum plerique (Tertia Bacchanalium dies erat) opipare epulantur, nos fractas difficili itinere vires haustu frigida rivorum in marginibus confidentes instauravimus. Præcipiti jam in occasum sole vastum illud, quod reliquorum metropolim jure dixeris, tugurium in oculos incurrit nostros. Incredibilis adventum nostrum excepit incolarum concursatio promiscua, solenni illo suo: *Ereyupa jam venisti*, me consalutantium, quibus consuetum: *Ayà anga* Veni jam, reponebam. Indi omnes sagittis, arcuque instructi, & plittacorum plumis coronati id genus officii mihi præstiterunt. Propinquabat mihi illorum quispiam, & sibimet, quod coronæ oblitus esset, indignantis specie currens recessit, moxque jam corona ornatus ad salutandum me rediit. Me cum meorum aliquot ad limen domus consistente ingens orta fœminas, prolesque inter trepidatio. Relictis ad focum ellis hac illac discurrentes,

tes, advenarum aspectu attonitæ, & hostile quid suspicantes metum prodidre suum. Nihil est omnino (Indorum meorum senissimus illas inclamat), quod Vereamini, charæ sorores! Avorum sanguine vobis propinquos nos coram spectatis. Nemo nostrum mali est in vos animi. Ego omnium primipilus venio, & moderator. Certissima sunt (circumstanti turbæ dixi) quæ senex hic vobis edixerat. Nemo præsentium malo in vos est animo præter me, qui sum truculentissimus. Nam) composito ad severitatem vultu, editoque labiis sibilo id pronunciaveram) rictu uno ternos, quaternosque pueros devorabo protinus. Faceta hac comminatione omnium terror in risum solutissimum desit. Ad suas reversæ stationes forminx, domum ut subiremus, una omnes voce Precabantur. Id quidem a me inpetrabitis nunquam, respondi, vestris ut ædibus vel pedem inferam. Video equidem canes, catulosque vobis assidere. Ubi canes adsunt, pulices deesse, abesseque haud possunt. Hos cane pejus & angus pertimesco, quia somni turbatores, quo dierum plurimorum itinere defatigatum me video indigere. Vestræ a vestro contubernio, conspectuque haud multum recedam. Hac patente in area, ubi videre omnes, ab omnibus videri possim, fixum est mihi habitare. Et verò ut decoro, securitatique considerem, ipsum triduum, Cælo etiam per intervalla pluvio, diu nocturne sub dio fui, quin unquam barbarorum tuguria inirem.

Eodem vespere eaziquio Roy insinuaveram: volupe mihi fore, loci incolas omnes uno agmine collectos coram videre, affari; munusculisque idoneis exhilarare. Extemplo votis satisfactum est mea. Pulcherrimo circumfederunt ordine, modestia, silentio;

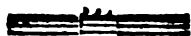
tioque tanto, ut sculpta hominum simulacra, non
 homines obversari oculis putarem. Neiro hiscere
 ausus. Ad acuendam porro attentionem fidibus,
 queis ab amore nomen, cecini aliquamdiu summa
 omnium voluptate auditis. Musicorum omega quam-
 vis mihi videar, his in sylvis omnium alpha, atque
 ipso orpheo, si superis placet, amœnior dicebar ab
 illis scilicet, qui fidicinem nec meliorem, nec pejo-
 rem audivere unquam, soli, quam cucurbitæ agita-
 tione ipsi edunt, harmoniæ assueti. Delinitis musica
 auribus, anitisque non concionantis, sed familiari-
 ter colloquentis voce ad præsentis verba feci: Haud
 me pœnitet, dicebam, longitineris, quod confeci,
 fluminum, paludumque, quas transivi, molestiarum,
 quas devoravi, dum incolumes vos, mihiq̃ bene-
 volos coram intueor. Ut felices vos redderem, veni,
 sum vester sincerissimo animo amicus. Sinite, ut,
 quæ sentio de vobis, ingenue dicam. Miseret me
 Vestri, quos intra nemoium tenebras sepultos video,
 quin unquam mundi pulchritudines, neque illarum
 conditorem Deum noscatis. Dei nomen pronuncia-
 tis equidem, scio, sed qua ratione colendus sit Deus,
 quid vetet, quid præcipiat, quid probis spondeat,
 quid improbis minetur, usque ignoratis; Neque,
 nisi sacerdotis opera edoceamini, perdiscetis unquam,
 miseri dum vixeritis, post obitum semper miserrimi.
 Summa religionis capita breviter, & qua potui,
 claritate hic exposui. De his differentem me, ob-
 strepente nemine, auscularunt omnes a rectis auribus,
 nisi quod pueri, dum de stygiis ignibus a me facta est
 mentio, in risum tantisper eruprint Senex item
 caziquius, nuptias cum proxime cognatis improbari,
 prohiberi ex me audieus; Bene sis mi Pater, di-
 cebat, tales nuptiæ sunt pessimæ, sed hoc jam no-
 vimus. Ex quo jam tum conjeceram, incesta con-
 jugia

jurgia his barbaris execrabiliora videri, quam homicidia, & rapinas. Scilicet excusamus sæpe nostra flagitia, quia nostra; Damnamus minora, quia nostra. Dum contra latrocinia, cædesque mihi se fecerunt, alium tacuit Caziquius forte, quia illis affectus. In propinquorum nuptias acriter investit, quia apud alias forsitan barbarorum natio usu receptas. Dictioni meæ jamjam finem imperturus assidentium turbam circumspexi attentius, pentique similis exclamavi: In numeroso hoc conspectum Coetu ætate provectiores paucissimos video! verum in promptu causa est. Quotidianæ quæ vos circumstant, miseriæ vestrum conficiunt corpora vires atterunt, præcocemque vobis ante tempus celerant mortem. Nudis artibus cœli injurias quotidie toleratis. Tectum ventis omnibus pervium quæ parum vos defendit! Diebus integris, ferarum & venientium more sylvas percuratis omnes, Venatu sæpe inuiti fatigamini, cibo fortuito victitatis, & mirum, si continua de alimentis sollicitudo animi excruciat vestrum. Incertus, cassusque sagittarum ictus longiori interdum inedia mulctatur. Nil in morabo vitæ discrimina, quæ passim incurritis, & tigris unquibus, inde antiquum mortiferorum moribus obnoxii, quin & vicinorum hostium tentamentibusque. Absint hæc omnia, solum nunquam non humidum, quale vestrum experior, ut culicibus examinibus, animalculis pestilentibus aliis scatet, morborum seminarium esse, nil ambigo. Quamnam, amabo, ex afflicta valetudine emergendi si ægris superest in vestra hac solitudine, unde & medici exulant, & idoneæ medicinæ. Quos enim meos (Aba paye) appellatis, veteratores sunt ad unum omnes, ad decipiendos vos, quam ad consanandos aptiores. Verbis meis fidem habere si tergiversari

ni,

ni, vobismet saltem, ista expertis, quæso, habeatis. Tantis incommoditatibus, periculisque fere vacant Indi, fratres vestri, qui eodem in oppido collecti juxta divinam legem, sacerdotumque institutionem vivere consueverunt. Superi boni! quantam istic decrepitorum multitudinem deprehenderetis. Neque mirum, plerosque ad extremum senium ætatem extendere suam, cum tot, tantaque illis in oppido suppetant præsidia, quæ ad producendam vitam, mortemque retardandam valent plurimum. Familiis singulis singulæ ædes designantur adversus Cœli vicissitudines oppido munitæ, quamvis non semper ornatissimæ. Carnis bubulæ portio congrua quotidie omnibus porrigitur gratuito. Abundant fere frugibus, obsoniisque, quæ suis cuique ministrat ager. Annis singulis novæ tribuuntur vestes universis. Cultri, securæ, alia ruris instrumenta, globulorum vitreorum fascæ, cæteraque ejusmodi, quæ ad ornatum pertinent, passim dono dantur. Ægrotantibus in arte medica aliquomodo versati diu noctuque præsto sunt, qui cibos Patris in domo paratos, opportunasque, ut res postulat, medicinas adferunt diligenter. Nequid istorum omnium Indi incolæ desiderent, Patribus, qui oppidum procurant, cordi, ac curæ est maximopere. Si cui vestrum ista magnificentius, quam verius Jactasse videar, en coram adstant Indi Christiani, fratres vestri, comites mei, ac clientes, quorum plerique, ut vos omnes, in sylvis quondam nati, educatique multis abhinc annis in S. Joachimi oppido mea sub disciplina vivunt. Illorum in vestes oculos conjicite. Ex illis vitæ rationem, quæ apud nos viget, percunctemini. Intelligetis profecto, sua eos sorte contento: esse, sibi que omni ex parte felicissimos videri. Fuere illi, quod vos modo estis. Esse potestis, quod illi sunt. Hanc, quæso, felicita-

tatem, si sapitis, vobis ne invideatis porro. Num has inter nemorum caligines tantis calamitatibus immorari vos, atque adeo immori vobis expediat, iterum iterumque omni mentis contentione dispicite. Vestri erit arbitrii, bene vobis consulenti mihi morem gerere. Ambobus vos brachiis recipiemus, amici amicos, ac citra cunctationem apud nos civitate donabimini. Id vobis ut suggererem, persuaderemque, iter & diuturnum, & quod ipsi nostis, molestiarum plenissimum vestri amore, ac desiderio suscepi. Nec plura.

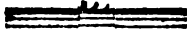
Orationi meæ pondus ut accederet, auditoribus singulis, habita conditionis, sexus, ætatisque ratione, munuscula porrexī, cultellos, forficulas, hamos, secures, specula, annulos, inaures, sphaularum vitrearum, quæ collum ornant, fasciculos. Id genus reculæ præcipua per Americam arma sunt, quibus barbarorum animi feroces expugnantur felicitas, perinde ut infantes crepundiis tranquillantur. Dextera liberalis præ lingua facundissima plus apud illos potest. Veniat Demosthenes cum Marco Tullio, atque omni oratorum turma, apud Indos ad ravim declamitent, exquisitissimis Rhetorices artificiis utantur, si vacuis manibus Venerint, surdas pulsabunt aures, actum agent. Quamvis optime dixerint, ni & benefecerint auditoribus, e pumice aquam postulasse se videbunt denique. Veniat ad Indos brutus, mutus, quovis cacabo nigrior æthiops, si copiosam ad illos dorandos munusculorum supellectilem attulerit, audietur, amabitur, morigeros sibi habebit Indos, in Cælum, jusserit, ibunt. Non qui disertior, sed qui liberalior, Indorum voluntatibus dominatur. Hinc omne tulisse punctum mihi videbar hodie, quod orationi munusculorum largitionem mi-

miscuerim. Nam fidem superat, cum quantis lætitiæ, propensæque in me voluntatis significationibus soluto jam cœtu ad sua se stativa omnes receperint. Parum temporis abiit, cum caziquius Roy, gratum testificaturus animum aliquot mihi panes offert, quos mei causa a sua vetula conjuge paratos ajebat. Orbiculati erant hi panes e tritico Turcico, papyri instar tenues, calenti sub cinere cocti, cinerique concolores, verbo tales, ut vel eorum aspectus etiam rabidissime esurienti Europæo nauseam moverent. Dilaudavi tamen, ut tempori servirem, pistri- cis artificem manum, animumque adversus me egregie benevolumo. Dumque hunc panis abortum una acceptassem manu, altera faviter reddidi: Pergratum mihi fore, dixi, si his cupediis illius proles ad celebrandam adventus mei memoriam fruerentur. Probavit senex meum consilium, panesque eadem, qua attulit, lætitia abstulit. Cavendum equidem maximopere advenis ab esca, quam barbari obtrudunt, miscendi veneni scientissimi, & quamvis officiosi, semper timendi, quia alienigenarum hostes, Romanis antiquissimis haud absimiles, de quibus Cicero 1. officiorum scripserat: *Hostis apud majores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus.* Ut adeo sylvestres inter Indos versanti suspicio nimis anxia, quippe timoris mater, vitanda quidem, nulla tamen circumspectio superflua videatur. Barbari, quantumvis ignorent cætera, norunt amicitiam perbelle simulare. Blandiuntur, dum cupiunt nocere, peregrinis. Nimium ne crede colori, eleganti sub flore anguem mortiferum latuisse, heu! quoties experti sumus.

Caziquius Roy pro se, suaque familia sejunctam non nihil ab aliis habuit ædiculam, illo tamen tri-

duo, quod apud illos egimus, in vastis illis, quas dixi, ædibus pernoctabat, utrum de nostra, an de suorum securitate sollicitus, nescio. Fors nobis, fors suis diffiderat. Quid si sibi met metuisset? Nos Barbarorum inter tuguria medii sub dio noctes egimus. Ut dormirent vigilantes, vigilarent dormientes, meos provide commonui, ne pauci somno oppressi a multis per insidias opprimeremur. Sed nulum unquam utrobique terroris seu iudicium, seu argumentum fuit, quamvis periculi suspicio nunquam abesset. Postridie e comitibus meis quatuor lectissimos, adjuncto ad illorum securitatem caziqui filio Arapotiyū, misi, ut bovem, quem remotiori in statione ab aliquot Indorum meorum custoditum reliqueram, jugularent, ejusque carnes adferrent, barbarorum epulum futuras. Ad hos exhilarandos nihil opportunius poterat cogitari; Nunquam enim sinceriori lætitia gestiunt Americani, nunquam obediunt promptius, quam refertis carne bubula stomachis. Volupe erat Caziquio, horas plures interdiu familiariter inecum colloquio conterere. Affirmabat mihi ingenue, se, suosque Hispanis, lusitanisque undequaque diffidere, illorumque verbis, ac amicitie nullam omnino habere fidem. Illius igitur fiduciam, benevolentiamque ut mihi conciliarem, me neque Hispanum, neque lusitanum esse identidem declaravi. Id ut persuaderem, patriam meam longissimis terrarum, Mariumque intervallis ab Hispania, lusitaniaque sejungi; Parentes, avos, atavosque meos ne unum quidem Hispanicæ linguæ apicem calluisse; Multorum mensium calamitoso itinere oceanum me trajecisse eo solum fine, ut Americæ incolas Divinam legem, Cœlique vias docerem. Quam rem acriter a me inculcatam Caziquius per omnes mox suorum circulos vulgabat, scilicet me nec Hispanum
ori.

origine, neque lusitanum esse, id quod maximè erat momenti ad barbarorum animos novo amicitiz, benevolentizque vinculo mihi arctius obstringendos. Memorandum hoc loco venit, quod a me sine rubore scribi, legi à te sine risu vix potest. Caziquius tabacæ fumum ex arundine hauriens assidentibus sibi Indis meis propositum suum, suam simul ignorantiam detexit. Amare cæpi, aiebat, Patrem nostrum, certus jam illum non esse Hispanum. Fiduciam omnem in illo locatam habeo. Nollem ejus præsentia destitui, dum vivero. Est mihi filia, puellarum omnium venustissima; fixum mihi est illam nostro Patri in matrimonium dare, mea ut maneat in familia. Hoc meum consilium jam conjugi aperui meæ, quæ ejusdem mecum est mentis. Audita hac senis ineptia temperare sibi a risu Indi mei haud poterant. Risus causam rogati: Patres semper cœlibes vivere, legeque sanctissima nuptiis interdicti, responderunt. Senex attonito similis: *Añeyrae!* exclamabat suspensa in aere arundine, ex qua tabacæ fumum suxerat, itane vero mihi rem inauditam, atque adeo vix credibilem narratis? Admirationi suspiria admiscuit dolens, quod votis suis locus non esset. Arbores inter pone obambulans audivi ridiculam sermocinationem, sed dissimulavi. Accessi denique, & quid sibi velit hæc cachinatio subita, Indos meos interrogavi. Pudit illos Caziquii absurdam de nuptiis propositionem mihi repetere. Rubore suffusi conticuere omnes. Si plures simul interrogentur, nemo respondet. Hoc solenne est Quaraniis Indis. Hinc definite unum aliquem interrogaveram, qui, licet cum trepidatione, totum colloqui, risusque argumentum candide mihi aperuit. Mox oratione ad caziquium conversa gratias illi egì pro benevolo, quem erga me patefecerat, animo. Me, uti

& sacerdotes omnes, illud vitæ genus profiteri, quod conjugium omne semper excludit, & perpetua castimoniz lege nos obstringit. Cæterum quamvis gener esse tuus nec possim, nec velim, amicū fidissimū, quin &, si id percipias, comitem, atque magistrum christianæ disciplinæ habebis me semper. His auditis caziquius & admirationem suam, & benevolentiz declarationes iteravit.

Barbarorum contubernium vix ingressus pridie, ut cursores expedirentur, poposci, qui vicinos, amicosque sibi Caziquios de nostro adventu certiores facerent, atque ad nos hic invisendos hortarentur; Neque enim de illorum habitationibus nobis constabat quidquam; vires præterea ex tanto itinere nobis residuas ad reditū oportuit reservare. Missi confestim nuncii eo promptius, quod Indorum vicinorum adventu securitati consulerent suæ, si quid hostile adversus se meditaremur. Postridie sub meridiem (aberrant enim a nobis aliquot horarum itinere) adfuere magno numero armati barbari suis cum familiis. Poles teneræ corbi infidentes a matribus bajulabantur. Caziquii bini agmen duxerunt. Primus Veraripochiritū dicebatur, qui nominis sui longitudinem corporis proceritate simul, simul amplitudine æquavit; Vir cætera, utut serius, comis tamen, ac docilis. Hic cum suis ex aprorum venatione redierat, quorum carnibus pinguiissimis onusti omnes videbantur. Ejus filiulus, decennis puer, formæque elegantis vultum omnem minutissimis stellis, atro colore expictis, insignem habuit Videbaris tibi, ajebam, stellulis nigris faciem ornare tuam, sed miserrime illam fœdasti. Age sis hoc in speculo (quod dono dederam puero) temet contemplare attentius. Vultum tantisper speculatus suum ad aquam lavandus pro-

properavit; Absterfa fuligine jam Daphnis videbatur, qui nudus membra Pyracmon advenerat. Munusculis solitis donavi omnes cum singulis collocutus familiariter, sæpissime cum illorum caziquio veraripochiritu, quem ad nostra sacra maximopere propensum illico adverti. Alter, qui comparuit cum suorum turma, Caziquius, Tupanchichu, homo vixdum quadragenarius, corporis, & lineamentorum conformatione honesta, sed candore, quo reliqui gaudebant, & vultus, & animi destitutus, arrogans, vaser, & periculofus, quippe qui frontis serenitate, suavit atque sermonis exitiale, quod pectore fovebat, nos enecandi propositum tegre prorsus norat, ab aliis subinde detectum. Adveniens mecum confedit, potionemque ex herba Paraquarica sibi imperantis more poposcit illico. Habitis ultro, citroque amicis interrogatiunculis occasionem de Deo disserendi, nescio unde oblatam, avide arripui. Esse unum aliquem, qui in cælo sedeat, id dudum novimus, respondit. Huic ego: Deum omnium rerum conditorem, dominatoremque supremum, Patrem adhæc nostrum nos impensissime amantem, nostro amore, cultuque dignissimum vos dudum scire pariter oportebat, ac intelligere, quid illi placeat, quid displiceat. Edic, amabo, quid displiceat Deo, ajebat. Aversatur, reposui, plectitque acerrime adulteria, obscœnates, mendacia, calumnias, furta, homicidia — Quid? (me interpellans quærit elato supercilio) Deus non vult, ut alios interficiamus? eccur isti vecordes se non tumentur contra interfectores? sic ego facere consuevi, si quis mihi immineat. Conatus sum fanaticum opinatorem dedocere illique, humanæ cædis horrorem injicere, quo successu, ignoro. Ex idoneis dein authoribus didici, barbarum hunc Tupanchichu, qui ut præstigiator maleficus à tota pas-

sim vicinia timebatur, suo in tugurio struem calvariarum ostentasse illorum scilicet, quos partim veneno, partim violenta manu trucidavit. Dicebatur idem cum suis adversus nos conjurasse. Ne ab illis noctu per insidias opprimeremur, caziquius Roy in propinquo nobis sub dio dormientibus tugurio noctes egit, pro nostra excubans securitate, qui, ut mox dicam, impiis crudelissimi Tupanchichu artibus paulo post occubuit, vitamque amisit suam, quia noxam servavit.

Caziquii præmissis colloquiis, deliberationibusque concordi sententia statuerunt denique, ac mihi supplicarunt, ut sibi nativo in solo colonia, aliarum, quas indi christiani obtinent, more conderetur. Illorum votis annui eo libentius, quod structum in Mbae vera oppidulum maximas nobis opportunitates præberet barbaros alios, qui remotioribus in sylvis latitabant, conquirendi, christoque adjungendi. Tupanchichu à Christianorum sacris alienissimus licet, ausus tamen non est binis aliis caziquiis Roy, reliquorum Dictatori & verari pochiritu ætate, ac subditorum numero spectabiliore palam repugnare. Consensum simulavit callidé, ut eo certius meditatum fruendæ coloniz negotium disturbaret. Triduo apud istos consumpto abiturum me postridie, sed procuratis pecoribus, rebusque aliis, quæ ad oppidum seu condendum, seu conservandum necessariæ, me rediturum subinde significavi omnibus. Iter ingressuro mihi ad testificandam benevolentiam suos caziquii filios adjunxerunt, qui ad meum me oppidum comirarentur. Tupanchichu versipellis, filio adulto quod careret, uxoris suæ fratrem, adolescentem formæ præstantissimum mihi associaverat. Caziquii Roy quatuor filii mecum venere, scilicet Arapotiyu natu maxi-

maximus; Ararendi. qui ætate illi proximus, coelebs uterque. Alii duo adhucdum pueri, & Gatò caziquii captivus adolescens. His accessere alii conjugati, ut adeo decem & octo barbaros viz comites numerarem. Iter nobis omnino faustum, jucundumque fuit. Obvii Hispani dum me tot barbaris nudis, sagittarum fasce onustis, ornatisque psittacorum & plumis corona comitatum videre, primo terròre in gratulationes converso mihi liberaliter applauserunt. Uno omnes ore celebrabant meam magnanimitatem, quod barbarorum latibula adire ausus sim, Felicitatem, quod detexerim. Hispanorum aliquis captus adolescentis venustate, quem Tupanchichu mihi adjunxerat: Mi Pater, inquit, ecquid dolendum non esset, si faciem tam Hispanicam (Pulchram dicere voluit) malus dæmon aliquando raperet? S. Joachimi oppidum incolumes, & ovantium instar ingressi sumus denique, festis incolarum vocibus excepti. Hospites sylvicolæ liberaliter à nobis habiti, vestiti illico, securibus, cultris, globulorum vitreorum fasciculis, munusculis aliis prolixè donati. Post dierum quatuordecim quietem cum Indorum nostrorum comitatu ad suos remissi fuere præter Arapotiyu adolescentem. Hic ab illa hera, qua sylvarum inter latebras primus omnium mihi occurrit, à meo se avelli latere nunquam est passus. Explorata per menses aliquot illius constantia, rerumque, quæ ad religionem pertinent, cognitione sacris eum undis ablui, ac haud multo post christiano ritu matrimonio junxi. Recens quamvis oppidi nostri incolæ omni virtutum genere excelluit, Veteranus christi discipulus videri ut posset. Nullum fecit lamentandi finem, dum Regio decreto in Europam revocabamur, omnibus Indorum coloniis & suam, & nostram sortem complorantibus. Gatò captivus apud nos sorte

sua contentissimus pariter nostro remansit in oppido, talemque se præbuit, ut dignus & baptismate, & christiano conjugio videretur. Verum lenta tabe consumptus paucos post menses vivere desuit.

Indi nostri ex Mbaebera sylvis reduces, apud barbaros anginam contagionis instar periculose grassari mihi nunciarunt. Præstigiatores, maxime Tupanchichu eorum princeps, rudi plebeculæ, hanc luem a nobis invecctam esse, persuadere nitebantur eo animo, ut christianorum hominum horrorem injicerent. Ad nostrum Provinciale literas dedi confectum, quibus illum de meo itinere, de inventis barbaris, de Colonia, quam flagitaverant, illis condenda certiore feci. Ille multa cum gratulatione Consilium probavit meum; mihiq; ad barbaros redituro Patrem alium in Divi Joachimi oppido mox substituit. Regius quoque Gubernator D. Josephus Martinez Fontes de rebus gestis, porroque gerendis edoctus est, ac facultatem construendæ coloniz pro more rogatus. Ad votum, repugnante nemine, mihi cessit negotium. Ast cheu! orcus felicem rerum cursum stitit, spesque omnes, quas concepimus, elusit, duplici usus instrumento: barbarissimo scilicet Tupanchichu, & Hispano opulento. Audi, ac exhorresce utriusque scelus execrandum. Non expectatus è Mbaebera adest cursor, qui caziquium Roy esu pomorum, quæ Hispani batatas, germani pomateræ, Quarani Yeti vocant, extinctum esse, quæ veneno infecta Tupanchichu porrexerat, ulturus Roy de nostra incolumitate sollicitudinem, dum ille ad nos enecandos advenerat; Impediturusque coloniz structuram, quam idem Roy impense urgebat, cupiebatque ardentem. Caziquii senis nece haud contentus Tupanchichu illius etiam viduæ insidiabatur, ut illa

illa trucidata securibus, cultris, aliisque è ferro instrumentis, quæ maritus reliquerat, potiretur. Fœmina hac, illac fugiens, cum nullis sylvarum latebris tutam se putaret, sua cum familia ad nostrum se oppidum recepit navigantium more, qui procelloso è mari ad portum vicinum festinant. Filios quatuor, filias totidem numeravit, cœlibes omnes præter unam, sed à marito jam repudiatam. Iter centum prope milliarium, sylva continua, tot fluviis, paludibusque impeditum duz exasperarunt filiz, quarum una bimula, altera adulta quidem, sed pedibus, manibusque capta, ut sola gressum figere non posset Ambz alienis manibus gestandz. Adultior illa reti imposita fratrum, sororumque humeris balulabatur. Tantam barbarorum seu charitatem, seu patientiam ecquis non stupeat? Christianz disciplinz rudimentis solerter imbuta mater aliquot post mentes cum octo prolibus, unoque captivo eodem die sacro latice à me lustrata est incredibili circumstantium solatio; Quantum fuerit incum, cogitari potest, non item explicari. Hæc barbarorum decuria Christo per me adscripta, etsialind operz pretium deesset, meorum in Mbaebera itinerum fructus existit haud spernendus. Nefarium Tupanchichù venefici, qui caziqum Roy præcipuum Coloniz suis condendz authorem interemit, facinus diris omnibus devovendum quamvis putein, detestabilior tamen mihi semper visa est illius hominis memoria, qui privatarum utilitatum cupidine sordida stimulatus coloniz, quam meditabamur, structuram ausus fuit frustrari. Is Hispanos inter in Paraquaria natus, sed non Hispano genere ortus. Nomen illius taceo, quia in aliqua Europz provincia illustre, ac pervulgatum.

Hic vir opum, quam virtutum, studiosior audebat, agebatque omnia, quæ cum quæstu conjuncta ad augendam rem familiarem facere sibi videbantur. Prædium illi erat omni animalium genere perquam locuples, domusque in Assumptionis urbe. Ex commercio herbæ Thée Paraquariæ potissimum opes corrasit. Ad hæc omnia seu tractanda, seu conservanda ingenti servorum multitudine opus fuit. Indorum sin Mbaeberà contubernia numerosa à modo detecta esse, illisque, ut religione imbuerentur, coloniam proxime struendam, intellexerat. Cœpit mox cogitare de istis barbaris ad prædium suum quacunque demum arte transferendis, ut illorum opera æthiopum loco uteretur, qui istic magno pretio venire solent. Hunc in finem idoneos, linguæ Quaraniæ mediocriter gnaros homines mittit, qui barbaris id, quod cupiebat, persuaderent, & quem solis verbis non possent, donis copiosis impetrarent illorum assensum. Aureos Hispanorum in terris montes, vestitum splendidum, mensam quotidie lautissimam, felicitates omnes pollicebantur, piscatores iunitati, qui piscibus escam propinant, hamum lethalem abscondunt. Nulli pepercere artificio, ut Jesuitarum coloniarum horrorem injicerent. In istis esuriem, & quidquid calamitatis est, habitare mentiebantur. Caveant sibi igitur à Jesuitis, & siquidem rebus suis consultum velint, ad Hispani NN. prædium abjecta omni cunctatione, deliberationeque se cum suis conferant, suaserunt, quin tamen id vel uni persuaderent. Enim vero delirationis genus erat id ab India sylvestribus vel petere, vel expectare, qui servitutis metu Hispanorum vicinatem, immo umbram quoque timent, fugiuntque, ac illorum blanditias prominis, insidiisque habent. Malunt nudi sui juris esse, quam bene vestiti, bene pasti duram servire servi.

servitutem. Dum contubernia sua Hispanis perspecta esse, secum ipsi reputaverant, de sua securitate actum esse omnino, seque Hispanorum insidiis undique patere existimarunt, quotidie sibi timendum esse rati, ne Hispano illo, cui morem gerere nöluerant, jubente ab armata militum manu in servitutem, exiliumque abriperentur aliquando. Hoc discrimine eorum oculis diu, noctuque obversante, stativa sua mutare, remotissimas ab hac statione latebras circumspicere, statuerunt denique. Redactis mox in cineres tuguriis fugientium potius quam proficiscientium more migrarunt omnes. Quorsum? Id ne divinari quidem unquam potuit.

De hac barbarorum fuga certior factus, in viam me dedi illico cum quadraginta Indis christianis, quos inter Arapotiüy viarum, sylvarumque circum jacentium scientissimus. Verum cheu multa agendo, plurima patiendo nihil egimus. Trium caziquiorum, apud quos triduum consumpsi paucos ante menses, gentisque universæ tuguria flammis consumpta deprehendi. Percursatis Monday, & Acaray fluminum litoribus, & quæ interjacent, sylvis ne vestigium quidem hominis videbatur usquam. Cumque spes nulla porro superesset, excussis longe, lateque sylvarum recessibus, lassī, mœstique viam reimensi sumus. Quæ res cum per omnem provinciam pervulgaretur, boni omnes incredibili luctu conficiebantur. Hispani, Indi christiani Ira exarserant in illum hominem, sua qui avaritia segetem jam messi maturam, ac propediem Ecclesiæ horreis inferendam vastare ausus est. Dum enim illos barbaros suos facere servos conabatur, ne supremi Numinis cultores, & Jesu christi discipuli fierent, impediit. Regius Paraguariz Gubernator, injecta hujus facinoris mentione,

com-

compresso pugno inensam, cui cum Hispanis primoribus assederam, quatiens: fateor, exclamavit irarum plenissimus, illum hominem quovis stygio dæmone, ipsoque Antichristo fuisse nocentiorum. D. Emanuel de la Torre Paraquariæ Episcopus, ob navatam rei christianæ tot itineribus operam summis me laudibus prosecutus est ore, calamoque; simul nefarium hominem, qui expectatis fructibus obstiterat, diris dignum, christiani, Hispanique nomine indignissimum me adstante pronuntiavit, neque in punitum fore, comminatus. Verum comminatio intra verba stetit. Nam, quod quidem sciam, nec gubernator, nec Præsul aliquid contra impium ausus est cognatorum & numero & potentia formidabilem, quos irritare periculosum videbatur utrique in urbe ad seditionem prona, ut ex annalium monumentis patet. Verum magistratu in tanto flagitio connivente divina ultio impium caput multavit.

Multos ære conductos paranda per Mbaebera sylvæ herba thée occupaverat. Ingens illius jam paratæ multitudo mulos, quibus in urbem asportaretur, expectabat in Hispanorum laborantium tugurio interim custodita. Tugurium editiore in colle situm, arboribus hinc, atque illinc munitum propinquas fluminis Acaray ripas junco palustri, altoque gramine luxuriantes despiciebat. Has ingens repente incendium corripuit, ignibus à barbaro subjectis, & rapido cursu progredientibus. Hispanus operis, operarumque præfectus tugurio suo metuens socios decem & octo, ignem propinquantem qui extinguerent, mittit, eodem igne mox extinguendos. Repentinus equidem turbo totam late planitiem celerrime ita inflammaverat, ut Hispani omnes à fronte, à tergo, à lateribus igne involutos undique se viderent, nullo effugii

effugii loco relicto. In paludes alii insilierant, sed prope siccitas. Luto se immerferant alii, sed omnis industria incassum cecidit. Non cremati quidem, sed flammarum imminentium æstu suffocati, tostati, ac vestitu apud plerosque incolumi ad unum omnes assi fuere. Eodem mox vespere tredecim miserissime expirarunt. Terni postridie. Binis aliis calamitosior, quia lentior mors fuit. Ulceribus fœdis, atque enatis iude vermibus scatentes, putrescentesque fætores tam tetrum toto è corpore exhalarunt, ut superstitēs focii pauculi ad cibum, potumque porrigendum non nisi clausis naribus tuguriolum illud subirent, ubi morituri decubuerunt. Naso, auri- bus, oculisque orbatū vitam quavis morte acerbiorē denique clausērunt. Barbari speculatores hanc Hispanorum stragem, quin spectarentur, eminus spectarunt, visa eorum paucitate jam animosiores. Horum aliquis sagittis, clavaque minax, serotoque plumeo cornatus Hispanorum in tugurium irrepsit, ubi illorum unicus, herbæ paratæ custos, remanserat reliquis tristicum nuncio in urbem regressis, vel per sylvam, nesciō, quid quærentibus. Siccine, torvo vultu illi ait barbarus, vos ausi estis his nemoribus pedem inferre, nunquam vestris? Num ignoratis patrium hoc nobis solum esse, quod ab avis, atavisque hæreditarium accepimus? Necdum satis terrarum vobis est, qui campos immensos, sylvas innumeras majoribus nostris vel repugnantibus, vel conniventibus nullo jure occupastis dudum, ac etiamnum impudenter usurpatis. Adeone pauperes vobis videmini, ut nostris in sylvis divitias quærere, foliisque, quæ potioni serviunt, nostras nudare arbores cogamini? Audacis, rapacitatisque vos pudeat vestræ, poenitebit certe, nam morte luetis aliquando. Siquis nostrum vestro immineret territorio, nullus sum, si vis

vus ad nos redierit. Exemplum vestrum imitabimur dein. Si sapitis ergo, si vita vobis cordi est, properate, popularesque monete vestros, ah accessu nostræ sylvæ, ni mori malint, sibi caveant diligenter. Ista barbaro minaciter perorante obmutuit enimvero Hispanus, expalluitque lethalem ictum expectans. Ad vitam servandam secures, cultros, vestes, alias, quæ in promptu erant, reculas tremente porrexerat manu. Quibus donis placatus recessit, sociisque, qui prope latebant, se se adjunxit. Hispanus quamvis hac in statione moram sibi periculosissimam ratus iter fugiens ad urbem arripuit illico, multis librarum millibus herbæ jam elaboratæ cuius demum fato relictis.

Hoc de 18 Hispanis campi incendio nuper enectis, & de barbarorum comminatione nuncium ingens civitatis perturbatio consecuta est, tantusque sylvarum Mbaebera metus omnium animis injectus, ne non nisi aliquot post menses maximaque mercede conducti invenirentur, qui relictæ istic herbæ multitudinem mulis ad urbem deportarent. Non mediocriter damnum in illum redundaverat, qui lucelli desiderio, sordidaque avaritiæ abreptus meditata pro barbarorum salute coloniam disturbavit. *Sera tamen,* ut Tibullus cecinit, *tacitis pæna venit pedibus.* Infelicitates enim, resque sinistras, quæ impio homini cæcitate evenerant, non fortuitos casus, sed vindiciæ Dei pœnas fuisse, nemo erat, qui dubitaret. Verum atrociora, ni rite pœnitendo facinus expiaverit, illum manent supplicia. Tot sane nominibus orco se dignum reddidit, quot barbaros à religione amplectenda abstinerat, ad quod impetrandum septingenta admodum milliaria repetitis ad Mbaebera itineribus plerumque pedes, & frequenter nudis pedibus

bus confeci. Tanto labori licet fructus expectatus non responderit, remuneratio haud deerit divina; Humanam equidem neque tuli, neque expectavi. Ea equidem vivimus tempora.

Juvat hic meminisse alterius ad barbaros excur-
sionis, quæ diebus paucioribus definita, majoris ta-
men fructus, solatiique ferax fuit. Ad Australes flu-
vii Empalado ripas Hispanorum turma Herbæ Para-
quariæ conficiendæ operam dabat. Deficientibus
jam arboribus, e quibus illa folia rescinduntur, ex-
ploratores tres emisérant, qui trans illud flumen ar-
bores desideratas investigarent. Forte in tugurium,
agrumque frumento Turcico consitum incidere, ex
quo hanc sylvam barbarorum contuberniis scatere
perperam arguebant. Hæc notitia tanto omnes per-
culit metu, ut suspensio, ad quem conducti fuerant,
labore suis aliquamdiu in tuguriis laterent, ut limax
intra concham. Diu noctuque hostilis aggressio for-
midabatur. Ad liberandos se hoc terrore cursor ad
S. Joachimi oppidum missus, qui, ut barbaros istic
habitantes perquiramus, inventosque ad nostram
transferamus coloniam flagitavit. Sine tergiversatione
operam addixi meam. Licet trium hebdomadum itinere
defunctus Nato servatori servatori sacra die ex Mbae-
bera domum redierim, S. Joannisapostoli festo
iter mox aggressus sum cum quadraginta Indorum
meorum comitatu. Fluvii ob continuatum dies com-
plices imbrem turgentibus profectio perardua nobis
existit. Accepto ex Hispanorum tugurio viarum
duce, trajectoque flumine Empalado sylvas omnes
ad fluvii Monday mîri ripas usque attentis oculis
pervagati, tertio demum die, humano, quod de-
teximus, vestigio nos ducente ædiculam attigimus,
ubi mater vetula, cum filio vicesimum, filiaque
quin-

quintum decimum annum agente annis abhinc multis degebat. Quibus in latebris Indi alii versarentur, à me rogata mater: Neminem mortalium præter se, binasque proles, his in sylvis superesse: omnes, qui per hanc viciniam habitaverant, variolarum dira peste dudum extinctos fuisse, respondit. De dicti veritate ancipitem me dum observaret filius: Tutò, ait, fidem adhibueris matri meæ ista affirmantis; Namque ipse ego uxorem mihi quæsiturus remotissimas etiam sylvas identidem percursavi, quin tamen vel hominis umbram reperirem uspiam. En! naturæ instinctu adolescens barbarus, conjugium cum sorore sibi nequitquam licere, intellexit. Is multis post mensibus meo in oppido, nullos præter se homines illis in sylvis degere, iterum, iterumque ingenue mihi asseveravit. Idem confirmarunt Hispani, à quibus evocatus sum, ultra biennium in conquirenda herba dein per illas sylvas occupati, non mediocri cum quæstu.

Vetulam matrem congruis argumentis hortatus sum ad meum ut oppidum, siquidem luberet, commigraret ocysus, se, suosque meliori fortuna illic utros, pollicitus. Lubenter invitationi meæ obtemperaturam se, respondit; Rem unicam migrationi suæ obflare. Sunt mihi, ait, tres, quos coram vides, apri à prima ætate mansuefacti; Nos quoque euntes caniculi more sequuntur. Hi, si campum aridum videant, vel extra sylvarum umbram à sole ardenti videantur, peribunt confestim, timeo. Hanc solitudinem, quæso, animo ejicias tuo, reposui; cordi mihi fore chara animalcula, nil dubites. Sole æstuante umbram, ubi ubi demum, captabimus. Neque lacunæ, amnes, paludes, ubi refrigerentur tuæ hæc corcula, usquam deerunt. Talibus delinita proviſis.

missis se nobiscum ituram, spondit. Et vero post die iter ingressi, calendis Januarii incolumes oppidum attigimus, licet per viam binæ fulminibus, imbrisque horrendis fortæ tempestates nobis incubuerint, ac tigris rugitu assiduo totam per noctem minicans nobis iterum, iterumque propinquarit. Hispanos, quæis matrem duabus cum prolibus per transennam exhibui, nihilque omnino. Indorum sylvestrium in tota late vicinia superesse, significavi, timoris sui & puduit, & pœnituit. Autumaverant equidem sylvas Empalado, & Monday fluminibus interjectas barbarorum habitationibus, perinde ut formicæ, undique scatere. Jam de forma, habitudine, vivendi ratione, quam in matre, ejusque prolibus observaveram, dicendum obiter aliquid. Ab ineunte ætate in Monday litoribus, culicum, serpentum, aliorumque animalculorum noxiorum frequentia oppido infectis confedere. Palmarum ramis tuguriolum definiebatur. Aqua semper lutuleuta potum; arborum fructus, alces, damulæ, cuniculi, aves varæ, frumentum turcicum, radices arboris Mandio dæpem, Tela ex foliis caraquaræ contexta vestitum, lectumque præbuere. Mel, quod exesis in arboribus passim prostat, inter cupedias numerabatur. Tabacæ, quam petij vocant Quaranii, fumum ex arundine, cui ligneum vasculum Cacabi instar præfixum, diu noctuque hauserat vetula; Filius tabacæ folia in pulverem redacta ore mandere nunquam desit. Concha ad lapidem exacuta pro cultro utebantur, interdum arundine fissa. Adolescens matris, sororisque nutricius bina ferri frustilla, cultri olim contracti reliquias, pollicem lata, & pollice nil longiora, ligno, ceu manubrio inserta, cera, filoque circum ligata Cingulo gestabat suo. Hoc instrumento sagittas scitissime elaborare, decipulas è ligno ad capien-

das alces facere, arbores, ubi mellis indicium viderat, perfodere, aliaque id genus præstare solebat. Cum argilla, è qua ollæ conficiuntur, nusquam esset, carnibus assis, non coctis vescebantur per omnem vitam. Herbæ Paraquaricæ folia non nisi frigida perfudere, cum vas, quo aquam recepto more calefacerent, non haberent. Ignem per affrictum celerem duorum lignellorum norunt promptissime elicere, omnium Americanorum more, quod alio loco exponam uberius. Ad restinguendam sitim aqua palustri, semperque, ni ab Austro frigido refrigeretur tantisper, tepida utebantur, cui adferendæ, asservandæque ingentes cucurbitæ pro cantharis serviunt. Ut, quam curta illis domi fuerit supellex, porro videas, de eorum vestitu facienda est mentio. Juveni lacerna è Caraquata filis concinnata è scapulis ad genua utrinque defluebat; ventre funiculis præcincto, è quibus cucurbita tabacæ pulveribus, quos mandit, plenam suspendit. Rete crassioribus è filis matri lectus noctu, interdiu vestis fuit unica. Puellæ pariter breve reticulum, in quo noctibus cubabat, per diem vestitus instar fuerat. Cum nimis diaphana mihi videretur, ut verecundiæ consultum irem in Indorum, Hispanorumque præsentia, linteum gossipinum, quo lotas manus tergimus, illius nuditati tegendæ destinavi. Puella linteum, quod illi Indi mei porrexerant, iterum, iterumque complicatum papyri instar, capiti imposuit suo, ceu clypeum contra solis æstus; verum admonita ab Indis illo se involvit. Juveni quoque, ne verecundos offenderet oculos, perizomata linea, quibus in itineribus contra calicum morsus caput obvolveram meum, invito obrufi. Prius celsissimas arbores simii velocitate scandebat, ut fructus ab apris tribus devorandos, inde decerperet. Caligis, veluti compedibus impeditus

ditus vix gressum figere potuit. Tanta rerum penuria, frugalitate tanta cum in solitudine victitarent semper, ac' anachoretarum veterum rigores, asperitatesque experirentur, forte sua contentissimos, tranquillo animo, corporeque morborum nescio illos suspexi. Ex quo palam fit, naturam paucis contentam esse; Erubescant illi, quibus saturandis, ornandisque totus orbis vix sufficit. Ex ultimis terræ finibus, ex oceani, sylvarum, camporum, montium, tellurisque gremio, ex elementis omnibus, & unde non? avide petuntur subsidia, quæ ad comendandum corpus, ad oblectandum palatum faciunt. Verum dum oblectare se, ornareque putant, se onerant, opprimuntque. Dum delicias multiplicant suas, opes, viresque iminuunt quotidie, formæ venustatem labefactant, morbos adiscunt sibi, mortemque accelerant eo infeliciores, quo fuerint delicatiores-

Tres mei sylvicolæ, de quibus sermo, rituum Quaraniis barbaris propriorum vel immemores, vel contemptores fuerunt. Crinibus passis sine ulla incisione, vel ligamine incedebant. Juveni nec labium pertusum, nec vertex psittacorum plumis coronatus. Matri, filizque inaures nullæ, quamvis illa collo circumdederit monilis loco funiculum, è quo frustilla ligni pyramidati, sat multi ponderis pendebant; E mutuo illorum collisu ad quemvis gressum strepitus edebatur. Primo conspectu interrogavi vetulam: Num ad terrendos calices strepitans hoc monile è collo suspenderit? e Moxque globulorum vitreorum exquisiti coloris fascem ligneis his ponderibus substitui. Mater, filiusque corpore erant procero; forina honesta; Filia vultu tam Candido, tamque eleganti, ut à Pœtis Driadas inter Nymphas, Hamadriadasque numerari, ab Europæo quovis pulchra dici tuto posset.

Hilaritatem decoram affabilitati conjunctam præse-
 rebat. Nostro adventu repentino minime terreri,
 recreari potius videbatur. Quarantica lingua loquen-
 tes nos liberales inter Cachinos risit, nos illam eā-
 dem respondentem. Cum enim extra aliorum Indo-
 rum societatem fratri, matrique duntaxat colloqueretur,
 verbis Quaranicis retentis quidem, ridicula
 quædam dialectus irrepsit. sic *quaraci* sol. *Yaçi* luna:
cheraci ægroto dicimus reliqui, & illud c cum sub-
 jecta notula veluti S. pronunciamus. *quarassi*, *Yassi*,
cherassi; Illi *quaratschi*, *yaibi*, *cheratschi* dicebant. Ju-
 venis præter matrem, sororemque nullam unquam vi-
 dit fœminam; Neque præter patrem suum virum
 aliquem. Puella matrem duntaxat novit, nullam præ-
 terea fœminam. Virum præter fratrem suum ne emi-
 nus quidem conspexit, dum enim utero à matre ge-
 stabatur, pater ejus à tigride fuerat discerptus. Ad
 fructus seu humi, seu in arboribus natos conquiren-
 dos, ad ligna, foco necessaria, colligenda sylvam
 dumetis, arundinibus, spinisque horrentem solers puel-
 la peragravit quotidie, quibus pedes misere pertu-
 sos habebat. Ne incomitata esset, psittacum exilem
 humero, simiolum brachio insidentem circumtulit
 plerumque, nullo tigridum metu, queis omnis illa
 viciniâ abundat, vel me ipso teste oculato. Pridie
 ejus diei, quo in istorum contubernium incurrimus,
 parum abfuit, quin dormiens à propinqua jam tigri-
 de devorarer. Indi mei ejus rugitu expergefacti &
 hastis & admotis celeriter ignibus vitam serva-
 runt meam. His in nemoribus, cum minor sit ferarum
 copia, tigrides fame stimulante ferociunt atrocius,
 avidiusque in obvios assiliunt homines, quam in cam-
 pis, ubi, cum infinita vis pecorum omnis generis
 oberret, præda, famisque remedium, quoties lubet,
 illis in promptu est.

Novi

Novi profelyti in oppido mox vestiti reliquorum more, & prę reliquis quotidiano cibo liberaliter re-
fecti sunt. Curatum quoque à me diligenter, ad
• sylvas vicinas cum aliis ut excurrant frequentius,
umbra, amœnaque arborum, queis assueverant, vi-
riditate fruituri. Experientia equidem novimus, ut
pisces extra aquam cito intereunt, sic barbaros è syl-
vis ad oppida translatos sæpe contabescere, victus,
aerisque mutatione, ac solis potissimum æstu corpo-
rum habitudinem perturbante, quippe quæ a pueri-
tia humidis, frigidiusculis, opacisque nemoribus assue-
verunt. Idem fuit matris, filii, filiarque nostro in
oppido fatum. Paucis ab adventu suo hebdomadi-
bus gravedine, rheumateque totum corpus pervaden-
te tentabantur omnes. His oculorum, auriumque
dolor, ac haud multo post surditas successit. Mœ-
ror animi, cibique omnis fastidium vires absumpsit
adeo, ut extrema demum macies, tabesque nullis re-
mediis proficientibus consequeretur. Aliquot mensi-
bus languescens mater senicula, christianæ disciplinæ
rudimentis rite imbuta, sacroque tincta latice prima
occubuit, animo tam sereno, Divinisque voluntatibus
acquiescente, ut illam ad superos transisse nil dubi-
taverim. Puella, quæ plena vigoris, venustatisque
oppidum ingrediebatur, viribus exhausta, sui omni-
no jam dissimilis, floris instar paulatim marcescens
vix ossibus hæsit, ac denique matrem ad tumulum
secuta est, & nisi vehementissime fallor, ad Cœlum.
Quid si cur. Regum sapientissimo dicamus: Illam
post sacrum, quo expiata est, baptismæ consumma-
tam in brevi explevisse tempora multa: Placitam Deo
fuisse animam illius: Raptam esse, ne malitia muta-
ret intellectum ejus. Illud certissimum: qui iuno-
centissimæ puellæ integritatem laudibus, funus præ-
properum lacrymis non prosequeretur, neminem in

oppido fuisse. Frater illius tum superstes eandem, quæ mater, sororque extinctæ sunt, in valetudinem sensit, sed, quia robustior, superavit. Quin & ex morbillis, qui multas in oppido edebant strages, subinde convalevit adeo, ut confirmata penitus valetudine nihil illi porro metuendum esse videretur. Hilari erat animo, statis horis Sacram adivit ædem, christiana dogmata condidit per diligentem, morigerum, placidamque se præbuit omnibus, ac frugis optimæ indicia passim dedit. Ad periclitandam tamen illius in oppido perseverantiam tantisper differendum ejus baptismum existimavi. Hæc inter adest forte Indus christianus, qui hunc catechumenum me jubente suis dudum habebat in ædibus, vir probus, & agri dives. Hic: Mi Pater, aiebat, sylvicola noster equidem optime valet, verum mihi videtur ad delirandum propendere. Nil sibi jam dolere, sed noctes sibi insomnes abire, inquit, spectabilem sibi matrem cum sorore adesse quot noctibus, & amica voce sibi dicere: *Ndecaray, ndcaray a'nga, ndereminio a eyrupi oro yu yebi ndererababone*. Sine te, quæso, baptizari. Præter tuam expectationem veniemus iterum te abducturæ. Hoc alloquio, hoc aspectu sibi somnum impediri, ait. Jubeas illum meo nomine, respondi, bono esse animo. Tristem matris, sororisque, quibuscum, per omnem ætatem versatus est, recollectionem somniorum ejusmodi causam esse. Illas cœlo, ut quidem mihi verisimile, receptas nihil jam negotii his in terris habere. Hæc ego. Verum paucos post dies idem redit Indus, eadem, quæ nuper, refert, suamque de timenda catechumeni deliratione suspicionem confirmat. Aliquid rei subesse, suspicatus actutum ejus in domum propero, sedentem deprehendo. Rogatus à me: qui se habeat? incolumen, doloris omnis expertem se esse ridens

rep-

reponit, addit tamen: vigilando semper se noctem agere, quod mater, serorque identidem presentes sibi offerantur, de baptismo accelerando moneant, & inopinate se abducendum, minentur; Idcirco nullam se quieris partem capere posse, iterum, iterumque mihi affirmat candore, ut semper alias, summo. Somnari ab illo talia, atque adeo contemni posse, autumaveram; Memor tamen, somnia monitiones Cœlestes, Dei oracula non raro exstitisse, uti divinis ex literis patet, in negotio tanti momenti visum mihi est Catechumeni, & securitati & tranquillitati consulere. De illius perseverantia, de religionis capitum scientia sat certus præmissis interrogationibusque necessariis eum sacris undis mox ablui, ludovici nomine insignivi. Hoc a me præstitum 23. Junii, S. Joannis Baptistæ vigilia circa horam decimam antemeridianam. Eodem die circa vesperum nullo morbo, aut apoplexiæ indicio accedente placidissime expiravit.

Hic eventus, universo oppido compertus, quemque juratus testari possum, in admirationem rapuit omnes. Lectoris arbitrio, quid de hoc sentiendum sit, relinquo. Nunquam tamen in animum inducere meum, potui, ut factum hoc fortuitum putarem. Eximie Dei Clementiæ tribuo, quod hi tres sylvicolæ a me sint reperti in ignotis silvarum latebris, quod mihi ad oppidum meum, ad amplectendam religionem se hortanti morem promptissime gesserint, quod sacro latice expiati vitam clauserint. Optimum Numen in Cœlo consociatos voluit, qui tot annos In sylva contubernales fuere incredibili morum integritate. Fateor, dulcissimam mihi etiam-mum accidere expeditionis ad flumen Empalado memoriam, quæ licet multis molestiis, periculisque mi-

hic constiterit, ternis illis sylvicolis felicissima fuit; Hispanis utilissima; Hic quidem a me facti certiores, quod per im-
 menses illos nemorum tractus nulla porro Barbarorum
 vestigia extant, istic per triennium quæstu maximo mul-
 ta centenariorum millia herbæ Paraquariæ college-
 runt. Neque id rarum, missionariorum, qui sylvas
 herbæ feraces barbaris liberant, sudore, ac periculo
 Hispanos ditescere mercatores. His tamen nunquam
 in mentem venit adalendos, vestiendosque Catechu-
 menos vel micam, filumve contribuere. Illorum
 corpora, ut animi missionariorum sæpissime inopum
 curæ relinquuntur. Hæc de Tarumensibus Quara-
 niorum oppidis. Si de hoc argumento multa nimis
 scripsisse tibi videor, noveris, me plurima memo-
 ratu digna silentio præteriisse.

Recentissima, quæ ditionis Paraquayensis est,
 colonia, Belen dicta, quia Deiparæ Reihlehermiticæ
 dicata, ad ripas amnis ypanequazû in flumen vicinum
 Paraquayum mox se effundentis, urbi Assum-
 ptionis ad septentrionem sita, anno 1760. condita
 est pro Indis barbarissimis, qui se Eyiguayegis vo-
 cant, ab Hispanis Quaycurû, vel Mbayas dicuntur.
 Equites sunt dexterrimi, corpore ut vasto, sic pro-
 cero plerique, animo Hispanis infensissimo, super-
 stitionum ridicularum, arrogantiaque pleno, verecun-
 diam, quod ex illorum vestitu, ac moribus liquet,
 ne de nomine quidem norunt. Prima apud illos,
 quin potius unica equorum, armorumque cura, nec
 minor scientia. Bellum, ni latrocinium mavis di-
 cere, honorificentissimum illis negotium a pueritia;
 Hoc illustrantur apud suos maxime, atque ditescunt.
 Ab anno 1745. infestis armis Paraquayensem agrum
 funestantur pertinaciter. Urbis in conspectu patratæ
 tot czdes, quas erectæ passim arces hodie dum
 te-

testantur. Exhausta pecoribus prædia, orbataque suis custodibus. Multa equorum millia, mulorumque abacta. Pagi Mandihò, Cariy, alique, qui longius absunt ab urbe, hostiumque territorii propinquant magis, prope in solitudinem redacti, incolis partim trucidatis, partim, ne trucidarentur, metu dilapsis. Negotiatores ultro, citroque commeantes non pauci jam mercibus, jam vita etiam exuti sunt. Curuqua-
tenses coloni, qui sylvarum ingentium præsidio contra hos barbaros defendi se putaverant semper, cruentissimam multorum mortibus stragem passi fuere. Superstites tumulandi; lamentandisque mortuis vix suffecerant. Pars major provincie calamitatum participes cœdibus, rapinisque deplorandis plus, quam porro impediendis occupabatur; Neque ullum jam malo superesse remedium, existimabat. Milites, qui ad observandos, & si res ferat, reprimendos hostes, quaque versus excurrerant, illorum pernecitate jam præventi, jam per insidias repente oppressi, jam astu delusi, jam assultu, validaque impressione toties profligati fuere. Barbari quotidianis annorum plurium victoriis inflati nec Hispanorum armis comprimi unquam poterant, nec blanditiis placari. Anno demum hujus seculi sexagesimo Dei optimi maximi ope potius, quam humanis artibus pax optata Coalluit, colonisque quo, dixi, loco, barbaris petentibus fuit constituta. Ad illam condendam, procurandamque Pater Josephus sanchez labrador Cordubensi in Academia philosophiæ quondam magister publicus, Quæranios inter aliquamdiu versatus, vir prudentia, solertia, patientiaque insignis, ac rerum naturalium diligens investigator feliciter designatus est. Nulli sane operæ pepercit, ut arduam barbarorum linguam perdisceret, eosque ad humanitatem, ad religionem seu quotidiana institutione, seu beneficiis

ficiis traduceret. Diligentia, patientiaque Patris tantæ par utinam fructus respondisset! Caziqui. Epagui-
ni, qui colonia præerat Capitanei, ut vulgus ait, nomine, nepos parvulus, infantes complures, ac fortassis adulti, de quorum vita conclamatum, aliquot sacro baptismatis fonte lustrati fuerant equidem; Ast reliqui per agros fusi huc illuc vagabantur abjecta religionis condiscendæ cura, ac cupiditate, omni tamen laudē superior videtur illorum fidelitas; Nam pace inita nil hostile usquam adversus Hispanos meditabantur. Hi Mbayas hostes adhucdum veriti, cladumque acceptarum memores pro alenda illorum colonia aureos, ut ajunt, montes spondere; Evanescente paulatim metu, calamitatumque memoria promissorum quoque immemores parce, vel lente admodum suppeditaverant, quæ ad vitam in oppido tolerandam necessaria putantur. Fame sæpius pereundum erat catechumenis, ni palmarum fructus, feræque ubicunque conquistæ carnis bubulæ penuriam supplevisent. Fidem, numerumque superant labores, curæ, molestiæ, vitæ discrimina, quibus Patres Josephus Sanchez, ejusque socii Joannes Garzia, Emanuel Duran quotidie excruciabantur, per annos complures. Iste, cujus ultimo loco memini, destinabatur novæ coloniae inchoandæ pro natione Indorum peditum, quos Quanas, vel chanas, vel Mbayarum lingua Niyololas appellamus. Sunt numerosissimi, cis, & trans flumen Paraguayum, optimæ indolis, solertes agricolæ. Mbayas pro dominis habent suis, iisque servorum instar seu in itineribus, seu in agrorum cultu insignem navare operam consueverunt. Orientali in litore Paraguay fluminis ad ripas fluvii Aaba, ab aliis Tepoty dicti, ubi novum mox oppidum collocaretur, agros colere, frugesque serere sibi utilissimas jam jam Ceperunt. Hoc in solo ut
fertili,

fertili, sic ad novas nationes detegendas, peropportuno a natione tam docili, tam copiosa ingentes rei christianæ progressionem expectabantur. Verum qui hoc oppido inchoando dudum se occupaverat, collectis incredibili labore, quæ ad illud perficiendum, conservandumque valerent, omnibus, cum sociis in Europam redire jubebatur. Eodem anno, quò Paraguariz valediximus, P. Josephus Sanchez Mbayis ducibus ad chiquitorum oppida viam feliciter detexit, seu per flumen Paraguayum navigantibus, seu per illius litora equo iter facientibus servitutam, multis abhinc annis ingenti navium, hominumque impendio, quin & cum plurium vitæ jactura nequidquam toties quæsitam, tentatamque. Anno 1715. hunc in finem missi Patres Augustinus de Arce, & Bartholomæus Blende cum Quaraniarum Christianorum comitatu per flumen Paraguayum. Infinitis miseriis defuncti à barbaris Payaquis crudeliter cæsi sunt denique, Indis comitibus una trucidatis, aliis fuga dilapsis. Sæpe alias per Paraguayum flumen aditus ad Chiquitos tentatus à P. Hervas, P. Michael de Yegros, P. de zea, P. Joanne Neumann Austriaco, qui ærumnis diuturnæ navigationis confectus in urbe Assumptionis anno 1704 vix dum redire occubuit. Hæc aliæque plura Patrum tentamenta ut laboriosissima semper sic irrita exstiterunt. Via, qua ad chiquitorum colonias Missionariis eundem erat hætenus, non asperrima solum, sed & multi temporis fuit. Tucumaniz alpes, altissimas rupes, fluvios cymba, ponteque destitutos, solitudines periculosas hinc aquæ expertes, inde barbarorum insidiis obnoxias transire illos oportuit. His superatis in Camporum planitie cum paludibus identidem luctandum. Accedit: Non nisi statis mensibus ad chiquitorum terras aditum, exitumque ex illis patere; semestri enim spatio imbrium,

brum, qui à Decembri ad Mayum usque quot annis continuantur, alluvionumque præcedentium, vi aquis circumfluunt, & veluti pelago obvallantur undique, ut iter meditantibus vadum nusquam superesset. Ad evitanda tot incommoda viæ per Paraguayum flumen patefaciendæ inhiatum est tantopere. Per hanc enim navibus compendio temporis, sumptuumque maximo tum missionarii, tum alia oppidis necessaria à Quaraniis ad Chiquitos, & ab his ad illos possent transportari. Quid quod & Regiis Gubernatoribus, belli præsertim tempore magnis fore usibus eadem via putaretur. Hæc quod detecta sit denique, sagacitati, eximieque patientiæ Patris Josephi Sanchez labrador inacceptis referimus, cum commune Hispanis, Indisque beneficium; verum, dum illo ad rei christianæ incrementum uti poteramus, in Europam remissi sumus omnes. Nostrium post abitum vix mihi persuadeo florentissima Chiquitorum oppida etiamnum superesse. Causam quæris? ultro dicerem, ni timerem. Veritas odium parit his maxime, quæ vivimus, temporibus. Sed memoratis, quæ Gubernatoris Paragayensis ditioni subsunt, Indorum Coloniis reliquas provinciæ hujus proprietates persequamur.

Paragayense Cælum immodicis licet æstuet caloribus, solum tamen utilissimarum frugum passum ferax, Gossipio, Cannis sacchari, tabacca, melle, tritico turcico (Europæo non item) diversissimis leguminibus, mandioca, batatis (quas poma terræ appellamus) varii generis, plantis medicis, uti Rhabbarbo, Alexandrino pari, coloribus, thure, resinis diversis, balsamis, palmis, cedris altissimis, aliisque arboribus tum frugiferis, tum ad navium, ædium, plaustorum fabricam apprime idoneis, equis præ-

præterea, mulis, bobus, ovibus abundat. Arbores Cupay, ybira payé, e quibus insigne balsamum in Brasilia paratur; Tatayi, quæ flavum, urucuy, quæ rubrum colorem præstant, in silvis passim spectantur. Planta anil, coloris carulei indigo materies; Grana item, nobis cochinilla, colorruber, ejusdem coloris non nihil pallidioris radices hisspio dictæ; fructus, quos Ananas vocant, aliique palato minime injucundi campos implent. Vines per omnem Assumptionis provinciam nulla usquam. Liquor ex cannis sacchari igne expressus crematum vinum plebi præbet; Panem triticeum imandioç, vel turcici tritici farinam varie parata supplere consuevit. Nobiliores farinam triticeam ex Boniaeris territorio navibus sibi adferendam Curant. Metalli cujuscunque speciei, nullum istic vestigium, neque lapidum pretiosorum, quos quidem primi ex Hispania advenæ somniaverunt. Psittacorum, simiorumque variz figuræ, alcium, cervorum, damarum, urforum fornicariorum, tigris, leonum, piscium lectissimorum, struthionum, perdicum, Crocodilorum, canum, porcorumque fluviatilium, testudinum prægrandium incredibilis ubique copia. Detrimentine plus, an emolumenti adferant hi ferarum exercitus, non vācat discutere. De serpentum, draconum, fomicarum, aliorumque, quæ palam noxiæ sunt, animalculorum infinita sobole alibi diffuse agemus. Fructus huic provinciz proprius, atque adeo facile quæstuosissimus Herba est Paraquarica, quæ aquæ ferventi immersa potatur. Istius in historia celebre nomen, sed nomen tantum, & aliquæ ex illa fabulæ, calumniæque. Nemo unus equidem, ni fallor, de herbæ hujus genesi, apparatione, natura, usu, ac pretio enucleate scripsit. Scribam hoc in argumento versatissimus, quia per octen-

ostennium inter sylvas, ubi decantata herba conficitur, S. Joachimi in oppido versatus.

Folia ex arbore Quaraniis *Caà* resecta, ac lento igne tosta nomenclationem Herbæ Paraquariæ passim obtinuerunt ob analogiam quamdam, ac similitudinem cum herba Théè, quæ ex Asia adfertur; utraque enim aquæ ebullienti injecta medicinæ instar potatur. Arbores *caà* in solis Paraquayensis territorii nemoribus à metropoli ducentas admodum leucas remotis sponte sua nascuntur. Gleba humida, ac lutulenta, ut arundines, gaudent. Forma, foliisque, nisi quod molliora sint, pomum auream expriment, mole, ac proceritate multum excedunt. Flores exiles, candidos, foliolis quinque instructos racemi in morem habent. Semen illarum maturum piperis Americani semini perquam simile, nisi quod terni, quaternive nuclei minuti, albicantes, oblongieius sub cortice delitescant. Rami ex arboribus his cultro prægrandi rescissi, dum leni flammæ admoventur, nitrati pulveris instar crepitant, mox in trabibus transversim positis Locati subiecto igne torrentur aliquamdiu. His præmissis eadem folia tenerioribus cum ramusculis humi strata repetitis bacillorum ictibus in pulverem rediguntur denique. Hoc modo, qui minus laboris habet, & Hispanis proprius, paratâ herba *yerba de palos* dicitur, quia ex foliis, & foliorum cauliculis, venisque, quæ ligneum quid habent, constat. Hinc herbam ex ligno vocant; 25 libræ (arroba) hujusmodi herbæ in sylvis duobus florenis huiatibus in urbe Assumptionis ob vecturæ sumptus quatuor venduntur. Duplicato pretio venundatur herba *Caà* miri quæ à nostris Quaraniis laboriosius, nitidiusque confici solet. Isti equidem cauliculos, venasque majores è foliis evellunt diligenter, & reiciunt.

Folia

Folia lento igne tosta ligneo in mortario leniter tundunt, & ne multum comminuantur, maximopere curant. Quo integriora enim manserint, eo plus saporis, odorisque suavioris habebunt. In pulveres tenues redacta utrumque deperdunt. Risi ignorantiam scriptorum, qui discrimen herbæ de palos, & Caa miri è diversis pendere arboribus asserunt, cum in diversa duntaxat folia parandi methodo utriusque herbæ discrimen consistat. Ex iisdem enim arboribus folia decerpuntur. *Caa miri* herbam parvam significat. quæ scilicet exclusis foliorum Caulliculis, & quibuscunque crassioribus ligni particulis ex tenerissimis foliorum partibus, licet non in pulvisculos, ut Hispani faciunt, contritis componitur ab Indis Quaraniis.

Herba rite parata citra rei alienæ admisionem odorem exhalat persuavem; Quod si tamen illi adsperseris aliquid ex foliis, vel cortice fructus quabira miri farinæ in modum tritis, duplicabitur odoris suavitas, herbæque sapor jucundior, ac pretium majus accedet. Adhæc: Gummofum quid habet hæc herba; Hinc, dum torretur ad focum, curandum est diligenter, ne nimis exsiccet. Mercatores herbæ præstantiam exploraturi aliquam ejus particulam palmæ manus injiciunt suæ, ac pleno ore afflant; si multum herbæ avolaverit, illam, ceu nimis tostam, succi, vigorisque expertem aspernantur; si veluti glutine naturali affixa manui adhæserit, illam magni faciunt. Innata est herbæ amarities quædam, hinc saccharo conditur hæc potio. Ab Indis tamen, & plebejis quibusque Hispanis sine condimento quotidie bibitur. Arbor Caa licet in extremis, qui septentriones, Solisque ortum spectant, finibus Paraquariz duntaxat reperiatur, potum tamen non Paraquariis

riis modo omnibus, sed & chilensibus, Peruanisque præbet, quo carere vel unum diem se posse negant, nec desunt, qui horis omnibus illi inhiant sitienter. Hoc, si superis placet, Paraquariz nectar omnis ordo, ætas, ac sexus in deliciis habet perinde, ut alii chocolate, Caffée, Thée sinense vel vinum creatum habere solent. Hæc, de qua mihi sermo, herba cum ex remotissimis Paraquariz sylvis in remotum Peruvienſe, Chilenseque regnum mulorum dorso deportetur, ob itineris asperitatem, & telonii, ex quo æris plurimum in Regium ætarium confluit, ingentes sumptus exaggerato illis in provinciis pretio emi solet. Quadratis è Corio bubulo saccis, quos zurrones, vel tercios appellant Hispani, herba bene compressa clauditur, & ut dixi, à mulis deportatur. Septem arrobas (arroba 25 librarum pondus est) sacci singuli continent, binique mulis singulis imponuntur. Si huic ponderi libras aliquot suppleraddas, mulus noto, consuetoque oneri jam assuefactus calcitrabit, tergi versabitur, humi se sternet cum onere.

De herbe Paraquaricæ natura, apparatu, ac pretio dixi, quæ in mentem venerant, præcipua; jam de ejus usu, ac virtutibus aliquid memorandum. Vasculum, quo sumitur, ex cornu bubulo, vel ex cucurbita per medium fissa, stigmatibus insigni, quin apud nobiliores laminis argenteis undique vestita effictum *Masè* vulgus appellat, quo nomine ipsam herbe potionem significant plerique. Huic vasculo herba, quantum cochlear in mensa usitatum capit, injicitur; saccharo, aquaque frigida permiscetur aliquamdiu, & demum aqua ebulliente perfunditur. Non pauci succum mali citrei, vel limonii adspargunt ad bilem expellendam. Sic præparata herba lacteum quid in superficie spumans ab Hispanis mox sorbetur
pet

per fistulam argenteam, quæ globulum tenuissime omni ex parte perforatum sibi annexum habet, ne cum aqua herba simul stomacho noxia gutturi irrepat. Alii hunc in finem tubulo ligneo, vel arundine tenui utuntur. Indi, quæis nullus ejusmodi fistularum usus, herbam sæpe multam inviti glutiant, ex qua concretos globulos virides illorum in visceribus ab obitu repertos fuisse, sunt, qui affirmant, perinde, ut in alcium, Huanacorum, rupicaprarum &c. stomachis lapis Bezar (Bezoar perperam dicunt germani) (aliique id genus lapilli, globulive interdum deprehenduntur, medicis usibus servituri. Illud exploratissimum: Aquam tepidam, cui herba diutius jam immersa fuerat, citra valetudinis noxam bibi haud posse. Ejusmodi aqua nigrescit, & solum ad augendum atramenti nigrorem atramentariis injicitur. Hinc & herba, quæ per viam plussculum madefacta hominum potui omnino inutilis ad pannos, telasque nigro colore tingendas passim adhibetur, quibus ob gummosam materiam & facile, & diu inhæret.

Si qui tamen rite moderateque hoc herbæ potu utantur, eum sibi saluberrimum, multisque nominibus fructuosum experiri solent. Hoc enim alvum, vesicam, suavemque sudorem cieri, cibi appetentiam præstari, vires solis ardore languidas promptissime restaurari, famem cibo deficiente minui ac sitim, maxime si cum aqua frigida sine saccharo herba sorbeatur extingui, constat. Indis certe remigando totum diem fessis, siti, sudoreque fractis robur incredibile accedit, quoties herbam aqua ex flumine hausta mixtam liberaliter hauserunt. Siquis valetudinis causa sudare velit egregie, pharmacopoeo opus non est, aquam cum herba ferventissimam bibat, & decumbat. Si vero stomachus vomitu pur-

gandus videatur, eandem herbam cum aqua tepida potet. Satis est. Has herbæ virtutes mea tot annorum experientia compertas habeo, ac omnium sententia comprobata novi. Nobis sane omnibus familiare fuit jentaculi instar quotidie hunc herbæ potum sumere, & à meridie iterare quovis Chocolate, Caffè, vel Thee Asiaticæ usu neglecto, etsi suppeterent aliquando. Mihi certe Paraquarica illa potio tantum sapuit, profuitque semper, ut pyxidem herba Thee sinensi plenam per annos complures ne manu quidem contingendam putaverim. Quid si herbæ nostræ beneficio plerique nostrum valetudine semper integerrima usi, ætatem suam ad extremam, vegetam tamen, senectutem extendere? Verum ut probabilis hæc conjectura, sic indubitatum, immoderato, & horis prope singulis repetito (uti solenne plurimis) hoc potu labefactari stomachum, ructus continuos, morbosque alios adscisci. Mensæ mecum accubuit Hispanus senex, qui energumeni instar horrendos extremo à barathro edebat ructus idendidem; Hic: En Pater mi! ait, isti sunt herbæ nostræ fructus: Ructo, quoties spiro. Enimvero isti fructus sunt herbæ, quando hæc perinde ut aura hauritur momentis prope singulis. Novi profecto multos è vulgo Hispanos, qui vix decem pronunciare verba, vix pedem, manumve movere norunt aliquoties, quin cucurbitam suam cum herba parata iterum, iterumque ori admoveant suo. Si potatores, in Europa non pauci vino, & quovis alio temetigenere ad incitas rediguntur, haud pauciores in America herbæ Paraquaricæ potatione assidua facultates abliguriunt suas. Quanto enim longius abest Paraquayensibus a sylvis locus, tanto magis herbæ pretium accrescit.

Plura hominum millia herbæ in sylvis remotissimis fabricandæ operam navant semper, nulla anni parte excepta. Plura boum millia ab his operis quot annis absumuntur. Ecquis mulorum numeret multitudinem, qui transportandis herbæ farcinis non occupantur modò, sed etiam conficiuntur viarum asperitatibus, itinerisque diurnitate? Hinc, qui operas ad herbam conquirendam suis sumptibus conducunt, qui boves, mulos, instrumenta è ferro diversissima suppeditant, rarissime ditescunt. Qui conducuntur ad hanc fabricam, è suis nunquam miseris emergunt. Ad mercatores solum, qui Peruvienſi, Chilenſique provinciis herbam inferunt, quæſtus ampliffimus derivatur. Et vero ſi qui opulentiores exiſtant in univerſa Paraquaria, illi opes ſuas non ex boum, ovium, equorum, bubularum pellium, goſſypii, ſacchari, vel tabacæ mercatu, ſed ex herbæ, mulorumque, quos in Peruvium, Chilenſeque regnum transferunt, Commercio collegere. Reliquorum Paraquariæ fructuum nundinatio infiniti laboris, modicique lucri eſſe ſolet, vel admodum incerti. Audivi ſæpe Paraquayenſes homines de arborum herbiferarum paucitate conquerentes; ſed, fateor ridicula mihi ſemper viſa ſunt ejusmodi lamenta, cum ipſimet tantæ paucitatis ſint authores. Nam dum recepto more ſolos ex arboribus ramos reſecare oportebat, ipſos arborum ſtipites compendii, lucrique promptioris gratia ſecuribus ſternunt, illorum ſcilicet more, qui ovem tonſuri deglubunt, ſolaque lama haud contenti ipſam detrahunt pellem. Id cum faſtident perimulti, tot arbores vita, tot arboribus ſylvæ quot annis orban tur. Indi hac in re providentiores olitorum more ramos luxuriantes, ſuperfluasque duntaxat frondes putationis inſtar reſcindunt, arbore incolumi, ac plures in annos ſervitura. Cum geauinz arbores Cæ non ubique

in promptu, conspectuque sint, novum artificium, maleficium dicam rectius, excogitatum est à quibusdam hominibus ut Incrī avidis, sic laborem pertæsis. Ne genuinas arbores operose conquirere cogerentur, sylvas percursando, ex heterogeneis, aliquantulum tamen similibus arboribus, quæ passim se offerunt, folia scindunt, torrent, & cum Germana herba ad odorem conciliandum permixta emptoribus porrigunt exemplo illorum versipellium, qui vitrum perpolitum pro adamante, farinam pro saccharo, cuprum deauratum pro auro, vel explicatius, venenum pro medicina obtrudunt. Adulterinæ enim herbæ: Caa quazū. Caa Verà. Aperea Caa. Caara & alia fraudis instrumenta, capitis, viscerumque acerbissimos dolores, violeptissimos vomitus, & nescio, quæ alia has bibentibus adferre solent. Ejusmodi Veteratores nocentissimi, si fraus pateat, meritis à magistratu Regio pœnis mulctantur. Me istic agente multa herbæ noxiæ librarum millia ad rogam publico in foro damnata.

Nos, ut tempori, sumptibus, Indorum sudori parceretur, in Quaranicorum oppidorum conspectu, arbores Caa consecimus, è quibus paucissimi temporis intervallo sylvæ ingentes exortæ. Quam quidem industriam nostrorum hominum Coloni Hispani si imitari vellent, næ! rebus suis, fortunisque maxime consulti irent. Sed modus id præstandi plerisque omnibus peregrinus, quin etiam perardum. Sylvas ejusmodi plantandi labor arte indiget, ac patientia, & multarum manuum negotium est equidem. Semen Caa, cujus formam paulo ante descripsi, cum insigniter viscosum, glutinosumque sit, aquis ter, quaterve mutatis abluendum est solenter, dum denique gluten illud nativum, quod Saponis instar spumam

nam in aqua relinquit, pcnitissime abstergetur. Quod si id unum neglexeris, operam, expectationemque eludes tuam. Glebam, cui semen præparatum inseritur, non rigare solum obiter, sed & aquis liberalissime perfundere identidem oportebit, ut prope lutosa evadat. His cautissime præmissis fortunæ tribuas, si vel quarto mense germinis aliquid ex semine alte defosso prodiderit sese. Plantæ jamjam adollescentes, brassicarum instar, transferendæ ad locum sylvæ destinatum; collocandæque magno utriusque, ac æquali intervallo, ne, postquam adoleverint, altera alteri sit impedimento, detrimentoque. Decoris addes plurimum, si sylvam multiplici serio, pulchroque ordine arborum, ceu hortum, definiveris. Scrobs cubitos binos altus, totidem latus, qui aquam pluviam recipiat, retineatque, fodiendus; in scrobium singulorum medio singulæ plantæ insignuntur. Aducdum teneræ arbusculæ stramineo in fastigium desinente tentoriolo adversus pruina, furentesque Austros muniendæ sunt singulæ. Hoc sine præsidio vel frigore, vel sæviori turbine interibunt omnes. Hinc per omnes Boni aeris, Tucumanicæque fines, quod aura frigidiuscula, arborem herbi-feram deprehendes nusquam. In extremis ad Septentriones limitibus Paraquariæ, ubi cæli æstus acrior, pertinaciorque, hujus plantæ seminaria spectantur. Illud quoque extra dubium; Arbores Cæa humanis artibus, manibusque satas ac educatas nunquam in tantam assurgere proceritatem, quam illis sponte sua per sylvas nascentibus natura tribuere consuevit. Plantæ tamen à nobis, cultæque exacto triennio, quadrienniove largam foliorum, quæ pro fructu sunt, messem indulgebunt, ut adeo labori, quo sylvæ artificiosæ conferuntur, utilitates non pcnitendæ soleant respondere. Majori & tem-

poris compendio, & citra omnem difficultatem sylvarum ab avibus variis plantantur. Istæ semina arborum herbiferarum avidissime vorant, sed cum ob gluten illis innatum stomachus concoquere nequeat, dum alvum dejiciunt, illa semina prope integra egeruntur, & solo humido illapsa novarum quotidie arborum, & paulatim sylvarum sunt origo.

Rogatus sum a permultis, cur Paraquarica herba, quam ipsi Europæi in America australi tantopere probant, ad Europæas provincias, mercium aliarum instar, nunquam deportetur? Multis nominibus illud negligi, respondi. Imprimis vix plus ejusmodi herbæ conficitur, quam Americanis sufficiat. Hispani Paraquarienses, si nationum aliarum exemplo tam sitienter commerciis, lucrisque inhiarent, non herbam modo, sed multa alia Europæ profutura transmittere possent. Rara est, bello præsertim fervente, navium copia, securitas nulla. Ad hæc herba si aliquot annis consenuerit, expirat, & nativa amœnitate amissa corium olet ex Moscovia ablatum ad solcarum usum; A Paraquariis ad tingendas, ut dixeram, atro colore telas damnatur. Europæi cum hanc herbam ne primoribus quidem labris gustarint unquam, illam nec cupiunt, nec ex America petunt, petitori certe, virtutes ejus si nossent. Audi, quod in Paraquaria nobis relatum sepe. Philippo quinto imperante Anglis permissum, binas naves sclavis Africanis onustas quot annis ad portum Boni aeris conducere, & hujus commercii gratia eadem in urbe domicilium habere. Opportunitate in rem suam usi, quidquid exterarum mercium est, Hispanis plaudentibus advexerunt; Exotica animalia, alia, quæcunque Paraquariæ solum procreat, in Angliam misere suam. Herba Paraquarica
vix

vix delibata apud omnes hominum ordines, nullo sexus discrimine, palmam, plausumque tulit. Londini negotiatores, dum herbam Thee, quæ ex Asia adfertur, jam contemptui passim esse, commerciumque, quod sibi semper alias quæstuosissimum fuerat, magis magisque indies elanguescere viderunt, nullum non moverunt lapidem, allata ex Paraquaria herba quam primum ex universis Britonum finibus ut proscriberetur. Magna iis, qui id præstarent, oblata præmia. Haud defuit venalis medicaster, qui elato supercilio, stentoria voce: herbam Paraquaricam mulierum & fœcunditati, & pulchritudini omnino exitiabilem videri, cane pejus, & angue fugiendam esse, palam pronunciavit. Hæc auro emptæ sententiæ tanti apud Anglos erat ponderis, ut mox innocens hæc herba ad æternam oblivionem, ad commune odium, exiliumque damnaretur Londini. Historiisne, an fabulis adnumerandum id omne sit, ignoro. Illud certum, ab Hispanis me id accepisse, mihi que verisimillimum videri, perpensa Anglorum, quam de forma, fertilitateque suarum habent, religiosa solitudine. Cæterum pro innocentia Paraquaricæ herbæ stabunt milliones hominum, qui australi in America huic potioni liberaliter indulgent quotidie, neque tamen seu pulchritudinis, si quam liberalior natura concessit, seu fœcunditatis detrimentum experiuntur, impedimentumve.

Totus excandesco, quoties apud Historicos, Lexicographos, ephemeridum publicarum scriptores lego: Herbæ Paraquaricæ monopolium Jesuitas habuisse. Putidissimum enim hoc, & universa Paraquaria teste impudentissimum est mendacium. Omnibus promiscue ut bibere, sic conficere, vendereque licuit semper memoratam toties herbam. Hispani

ni quicumque nullo non anni tempore multa centenariorum millia herbæ istius ad urbes Corrientes, sanctæ Fidei, Boni aeris, vastis navibus devehunt, indeque ad Tucumanorum, Peruvianorum; Chilen-
 sium loca partim plaustris, partim mulis transferenda curant, Jesuitarum nemine seu interrogato, seu repugnante seu repugnandi jus aliquod sibi arrogare auso. Indi Quaranii, quorum curam gessimus, 32 oppidorum incolæ herbam Caà miri duntaxat conficiunt, venduntque nobiliorum usibus servitutam. Hujus fabrica multo laboriosior cum sit, ab Hispanis omnino negligitur, herba illa ignobiliori Caà depalos semper occupatis. Herbæ, quam Hispani quatannis vendunt, copia tantum excedit herbam a Quaraniis vendi solitam, quantum integra hominis manus digitum auricularem. Quaraniorum equidem oppidis singulis definitum herbæ, quem anno quovis vendere liceat, numerum regis præscripserunt leges; Hispanis nulli hoc in commercio limites positi. In plerisque Paraquariæ locis nullus omnino est monetæ usus; Herba usitatissimum monetæ supplementum fuit semper. Ex hujus mercatu Quaranicis in oppidis annuum pro singulis capitibus tributum Regi pendimus, templorum, quæ ornatissima semper, suppellectilem, instrumenta ferrea aliaque Indis necessaria procuravimus. Illorum, per duo & triginta oppida, centum facile millia numerabantur. Ut vel extremæ singulorum necessitati fiat satis, quantis sumptibus, quantis Patrum, qui ea oppida procuraverant, sollicitudinibus opus fuerit, conjice, præsertim cum ferrum, & quidquid mercium ex Europa adfertur, in Paraquaria exaggerato admodum pretio veneat. Neque Collegiorum procuratores, qui prædiorum suorum pecora, aliasque fruges pro herba, istam pro coemendis utensilibus pecu-

pecuniæ loco præbent, usitata isthic rerum permutatione, negotiatoribus herbæ citra calumniam possunt accenseri. Collegiorum enim conditores recepto jam more non pagos vectigales, non pecuniæ summam in fœnore positam, quod in Europa solet, sed campos, variique generis pecora alendis incolis, ædibus, templisque conservandis assignant. Campi, prædiique fructus pecuniæ loco sunt, quibus necessaria quæque comparanda; Id quod sine rerum permutatione præstari nentiquam potest. Hanc permutationem rerum, ni inedia perire malleinus, utique necessariam vel ignorantes, vel malevoli negotiationem appellant. Quanti, quamque ridiculi clamores tot libellis mendacibus excitati sunt contra Jesuitas lusitanos, quod saccharum e Brasilia sibi allatum vendiderint, cum tamen aliud præterea vitæ subsidium a collegii sui conditore non accepissent. Sic ignorantia interdum interdum præceps calumniandi libido factis rectissimis colorem sceleris illinere, innocentes reos facere consuevit.

De herba Paraquarica postquam satis superque differvimus, de Tabacæ planta, quæ paraquayensi in solo lætissime provenit, dicendum aliquid. Hæc jam in campis, jam in sylvis seritur, ac utrobique pari fertilitate adolescit. Sunt, qui tabaccam in sylva natam præstantiorem putant. Illius folia in aere tantisper siccata, ac in fasciculos vimine adstricta manduntur ab aliis, ab aliis, ut fumum ore accipiant, accenduntur, a paucissimis in pulvisculos redacta naribus attrahuntur. Hunc enim in finem tabacæ solum Hispali confecta nobilioribus est usui, quamvis libra quatuor minimum scutis hispanicis (quæ octo florenis germanicis æquivalent) sæpe pluribus vendatur in Paraquaria. Certum equidem, Paraquayensem

yensem tabaccam illa odoris suavitate haud pollere, quam tabaca e Virginia vel ex insula Cuba allata effundere solet. Prima folia, quæ in Paraquaria naturescunt, prægrandia sunt, ac longitudine ulnam sæpe excedunt, quæ progressu temporis colliguntur, magis, magisque decrescunt. Tabacæ fumum sine ullo tubulo, vel vasculo haurire solent plerique in Paraquaria. Modum accipe. Folium tabacæ, nulla ex parte perforatum, forficula quadratur digiti majoris longitudine, latitudineque. Huius in medio collocatur foliolum aliud digitis compressum, & exteriori illi, majorique folio involvitur, convolviturque utriusque manus ope. Huius extremitatem alteram accende, alteram ori inferere, fumumque inde expirantem accipe. Ipsum tabacæ folium hac ratione convolutum pro tubulo est, ex quo alii fumum recipiunt, qui tabacæ fuligine picea infectus stygiam exhalat mephitim, ni laboriose expurgetur identidem. Munditia, compendioque majori fumum tabacæ sorbent Hispani, qui plura ejusmodi tabacæ foliorum involucria (Zigarros vocant) thecæ inclusa circumferunt, & pro arbitrio singula accendunt, militum more, qui portiones pulveris pyrii singulis sclopeti ictibus suffecturas, theca clausas in promptu habent. Vetulæ Hispanæ in urbibus hos, ut appellant, Zigarros concinnant, venalesque offerunt. Vulgus tabaccam minutatim concisam papyro, vel sicco folio turcici frumenti involvit, inflammatque; Verum istiusmodi fumum humano officere capiti extra controversiam est. Illud singulare, non nautas solum, milites, cæterumque vulgus, uti in Germania moris est, sed & superioris ordinis Hispanos fumantibus tabacæ foliis uti per frequenter, atque adeo oblectari. Memini centurionis Hispani mei per plurimum hebdomadam iter comitia. Hic tabaca deficiente fumum
her-

herbæ Paraquariæ tubulo hausit sæpissime. Quorsum, aut qua utilitate istud ageret? a me rogatus; Assuetudini ut faciam satis meæ. Haud equidem vivere me puto, ni fumum, quisquis demum sit, meos videam ante nares, respondit. Novi & Gubernatorem regium, qui fistulam argenteam cum tabacæ foliis circumferebat, eaque utebatur identidem, etiam aliena in domo vel nobiliores inter versatus. Tabacæ fumo ingenium sibi incredibiliter exacui, seque per hunc negotiis gravissimis aptari, dictitabat.

In finitima Paraquayis Brasilia tabacæ folia in funes contorquent Lusitani, eaque singularibus industriis parata vel in pulveres rediguntur, vel manduntur, vel eorum fumus ore hauritur. Fidem superat, quantis laudibus Brasiliensis hac tabacca a medicis extollatur, quam avide ab Europæis expetatur. Incredibilem ejus copiam vel soli Hispani consumunt quotannis ad salivam ciendam. Hoc solo tabacæ mercatu milliones ex Hispania ad Lusitanos, mercis tam expetitæ unicos venditores avolarunt. Annua tanti argenti ad externos migratio ut cohiberetur, a Carolo tertio rege catholico sub annum 1765 imperatum paraquayis Hispanis, Indiisque, suam ut tabaccam brasiliensi haud inferiorem Lusitanorum ritu concinnarent dein, regiis Præfectis statuto pretio vendendam, quæstu omni ad ærarium regium confluentem. Morem gessere omnes regis præcepto, quamvis inviti, cum nova hæc tabacæ fabrica multi laboris, lucri prope nullius pro laborantibus esset. Missi a Gubernatore Assumptionis quaquaversus Lusitani, qui ignotæ artis magistros agerent. Audi totum artificium. Nam & in oppido S. Joachimi, cui præfueram, pro nostra adversus Regem observantia brasiliensi huic scholæ aures, oculos,

ma-

manusque accomodavimus. Trecentæ molestiæ mihi erant devorandæ, Indos ut meos accurationi exquisitæ assuefacerem, qua languente oleum, & opera perditur hac in fabrica. Breviter, quidquid observandum venit, dicam. Tabacæ folia matura putantur, dum illorum extremitas flavescit, marcescitque. Decerpuntur horis antemeridianis, quia tunc humidiora. Ex arundinibus mox suspensa, ut tantisper efficcantur, sub umbra tecti conquiescant horas aliquot. Caulis, qui per medium folii excurrit, vel stipite contunditur, vel, quod multo tutius, omnino evellitur. Folia sic præparata rotæ, quæ circumagitur, auxilio, ut cannabis a restione solet, in funes contorquentur, ac supra lignum cylindricum circumvolvuntur. Hic cylindrus sua cum tabaca sub umbra tecti collocatur ita, ut solis calorem sentiat, haud tamen a radiis solis contingatur. Tabaca sic in spiras supra cylindrum compressa succum nigrum glutinosum sudat, qui in pelvim subjectam stillando defluit; Hic succus ut quotidie manat, sic quotidie supra illas tabacæ spiras effundendus; ut vero tota massa hoc liquore penetretur, macereturque, tabacæ spiras quotidie revolvere, & ex uno in alium cylindrum transferre oportebit. Hac ratione enim pars tabacæ infima, quæ primo cylindro inhæsit, ad alterum translata superficiem occupat, æquabiliter succum imbibit, nigrescit, pinguescitque laridi instar. Ad hoc impetrandum hæc tabacæ ex cylindro altero ad alterum translatio, aspersioque in plures hebdomades proseguenda erit diligenter. Odoris suavitas tabacam numeris omnibus absolutam proder. Ne exarescat, in loco humido erit conservanda, removendaque omnia, quæ heterogeneum odorem possent afflare. Tabacam hoc modo paratam Lusitani in frustilla concidunt; hæc in olla recenti prunis imposita torrent,

ac ligno tereti circumacta in pulverem minutissimos redigunt, per omnem Lusitaniam narium innox delicias futuros. Fateor, hos pulveres, prunarum ope factos, quia semper ignem redolent, exterorum naribus dissipere. Praeferenda utique Bohemorum methodus, qui tabaccam Brasiliensem lamina foraminibus tenuissimis exasperata perfricare consueverunt. De tabaca, ejusque usu vario apud Americanos mentio alias recurret.

Quamvis igitur herbae, tabacae, gossipii, saccharique commercium, ac frugum diversarum ubertas colonis paraquayensibus multiplicem offerat ditescendi occasionem, divites tamen isthic invenias tam paucos, manns unius digitis enumerari ut possent. Multa illis divitiarum instrumenta, ast impedimenta multo plura. Jam ab ipsis provinciae hujus incubulis cruentae seditiones, bella civilia, lites, simulatesque perniciosae cum regiis gubernatoribus, & Episcopis nonnullis, aliae ex aliis ad nostram usque aetatem discordiae Hispanorum opes magnopere acciderunt. Quantus hic pateret lamentandi campus, si tragœdias, quae urbem Assumptionis vel hoc, quod agimus, seculo funestarunt, memorare animus mihi foret. Barbarae adhaec nationes: Quaycurus, Lenguas, Mocobii, Tobae, Abipones Mbayae, equites omnes, annis superioribus hanc provinciam caedibus, latrociniisque miserandum in modum attenuaverant, quin miseris incolis aut respirandi locus, aut resistendi modus superesset. Desuerunt saepe duces militibus, plerumque milites ducibus. Non raro animi & vigilantia utrobique desiderabatur, praecipuum illud contra barbaros praesidium, qui minime expectati irruere, ac subitis incursionibus sui securos Hispanos vincere consueverunt

runt, celeritate, quam armis formidabiliores. Ad eludendas porro istorum insidias per Paragwayi fluminis litora munitiunculae e sudibus passim structae, instructaeque una machina bellica, qua explosa, si qui barbari in conspectum se dederint, tempestive admonentur vicini, ut vel fugam, vel, si res ferat, arma capiant. Tormenti bellici tonitru per munitiunculas non multo intervallo a se distantes repetito hostium eminus visorum adventus celerrime ipsi metropoli significatur, quod sane ad praevertendas strages multum conferre experti sumus. Legionario milite haec cum careat provincia, ipsi coloni jam in illis munitiunculis excubare aliquaudiu, jam, quoties Gubernatori visum, adversus barbaros excurrere jubentur. His militiae oneribus menses aliquot praefi quotannis per crebram, longamque absentiam rem familiarem, familiam, agri cultum, commerciumque negligere coguntur. En praecipuam paupertatis seu originem, seu occasionem! Pauperiores enim ad belli molestias, militaresque functiones soli damnantur, ditioribus, nobilioribusque ad augendas opes domi relictis. Jam id vetus mos passim obtinuit. Praeter equites barbaros barbarissimos quoque Payaguas calamitatum hujus provinciae auctores fuisse, quis nescit? Hi piratae atrocissimi per Paraguayum, & Paranam fluvios lintribus, qui quadraginta viros capiunt, volitantes annis plurimis Hispanorum naves, nautis trucidatis, interceperant, quibus merces vel ad portum Boni aeris delatae, vel inde allatae fuerunt. Navigatione quotidianis prope latrocinis interrupta negotiatio quoque, opum origo, interdicatur, dum denique Raphael de la Moneda regius gubernator piratarum audaciam compressit, repetitisque feliciter per flumen excursionibus eos ad flagitandam pacem adegit, quae indulta hac potissimum conditione,

one, ut in Paraguayi litore, in ipso Assumptionis urbis conspectu quieti agerent. Multis abhinc annis pactorum tenaces citra noxam assignato in loco versantur, quamvis semper nostris a sacris tam alieni, ut ad illa complectenda nec episcoporum, nec gubernatorum, nec sacerdotum suasu perducere se unquam patiantur. Superstitionum, quibus a pueritia insueverant, pertinax studium, improba christianorum, quæ illorum oculis obversantur quotidie, exempla, misera indorum, qui Hispanis famulantur, servitus legem christi illis invisam reddunt, ac formidabilem. Illos, ceu victimas orco devotas, sine commiserationis tenerrimæ sensu spectare haud potui, quamvis & per urbem vagantes, & suo in contubernio confidentes sæpissime viderim. Proceri sunt omnes, & si qui alii per Americam, lacertosi. Horrificam, quam natura dedit, formam adscitis ornamentis augent. Terebrato inferiori labio tubum prælongum jam ligneum, jam splendenti ex ære conflatum, qui pectus attingat, infigunt. Auriculæ uni alam prægrandis vulturis alligant. Capilli purpureo succo, ceu sanguine bubulo, liberaliter tincti splendescunt. Et collo, & brachiis, & suris globulorum vitreorum ingentes fascies bajulant. Corpus universum a capite ad calcem maxima colorum varietate pingunt, opus tessellatum ut videatur. Hinc piscium, quos Hispanis vendunt, pretium illis fere desideratissimum esse speculum solet, quo scilicet ad averas corporis partes pingendas uti consueverunt. Fœminæ cujuscunque ætatis vestibus e lana a se scitissime contextis decenter teguntur. Mares splendide vestiti sibi videntur, & elegantè picti. Ut contubernia sua, sic & urbem & Hispanorum ædes nudissimi obambulaverant quondam. Qua nuditate christianam laceSSI verecundiam ratus gubernator, Payaquarem mastix, Raphael de la

Moneda indusiorum ex rudi Gossypio multitudinem consuendam curat, barbaris adultis mox distribuendam addita hac lege: si quis illorum nudus urbem porro ingrediatur, ad infamem, quæ in foro est, columnam vapulet quinquaginta ictibus. Quænti apud eos ponderis fuerit hæc comminatio, ex uno collige eventu. Illorum quispiam venales pisces ad domum matronæ Hispanæ attulerat, pretiique loco fructus quosdam (Mani vel mandubi vocant, atnygdalorum saporem referunt) accepit. Illos, cum saccus, ubi recondenterentur, deesset, extremitate indusii pubetænus elevati complexus est. Abiens cum ad cubiculi portam consisteret, secum cogitare cepit: Talem incedendi modum verecundiæ contrarium a gubernatore, si viderit, plectendum fustuario publico. Territus hac cogitatione ad matronam redit ceu facti poenitens, vocem *Moneda* minaci digito sibi ingeminat, demissa indusii parte anteriori fructus effundit humi, moxque in alteram, quæ a dorso est, indusii partem injectos lætus asportat; hac ratione decenter se, impuneque foro urbis inambulaturum, arbitratus. Intimis hausere fibris gubernatoris strenui metum, cui, licet dudum ad Boni aeris civitatem discesserit, tribuendum hodie, quod urbs Assumptionis Payaguas & pacatos, & in foro verecundos videat etiamnum. Lingua utuntur propria, quamvis ob quotidianam cum Hispanis consuetudinem & Hispanicum, & quaranicum quid balbutire didicerint plerique. Ritibus nuptialibus, funebribus, natalitiis, militaribus, ac ridiculis superstitionibus abundant. Hastis prælongis, arcu, sagittis, clavaque armantur; sed illorum calliditas præ armis timenda. Hispanis a primo eorum in Paraquariam adventu quantum semper facessiverint negotii, annales loquuntur. Singuli singulis familiis sunt lintres, angusti quidem, sed

sed praelongi. Uno remo qui mucronis instar in cuspidem definit, aguntur, & vel levissimo impulsu, quoquo lubet, adverso perinde ac secundo flumine volitant. Velocitas structuræ debetur. Illorum carina vix tribus palmis in medio aquam contingit; carina reliqua proram, puppimque versus arcus instar curvatur, & ex aquis eminet. Utraque lintris extremitas æqualiter acuta est, & unaquaque, ut visum fuerit, jam proram, jam puppim agit. Vel procellosissimo flumini serena fronte se, familiamque credunt suam. Si quando, quod rarissimum, validiori fluctu invertatur linter, illi inverso insidens Payagua, ut eques equo, cæptum prosequitur iter. Quoties e litore prospiciens Payaguam Spumantes inter fluctus rabido cum flumine luctantem simul, simul ridentem demirabar, quem vorticibus jam hauriendum jamque timueram. Verum piratica hæc natio aquam elementum putat suum, & extra illud duntaxat pericula sibi metuit. Montes volvantur aquarum, tota virium contentione sæviat Æolus, vltimæ puppis extremitati insistens Payagua, ut semper alias, impavidus remonandas dividit, repellitque, ac lintrem majori sui parte ex aquis prostantem, erectumque celerrime propellit. Piscem aquis submersum periisse, nunquam audieris; neque Payaugarum aliquem. Hi enim natandi scientia piscibus pares. In imos fluminis guttites præcipitant se se, illis diutissime immorantur, & post multum temporis spatium, locoque remotissimo in litus prodeunt, pisce, quem sub aquis prehenderant, onusti. Quotidiana hæc ad Paraguyi fluminis ripas, Europæorumque oculis digna spectacula. Ut in linterium usu, sic fabrica admirationem, quin & commiserationem merentur. Iguis, & saxæ secures unica illis instrumenta, quibus vastissimas arbores, Servata æquilibratis lege, scitissi-

me cavare norunt. Duplex illis lintrium genus. Minores piscationi, quotidianisque profectionibus destinantur. Majores belli usibus. Hi quadraginta admodum bellatores capiunt: Si in Hispanos expeditio suscipienda, plures ejusmodi in classem coalescunt eo periculosiores, quod tantilla aquarum altitudine contenti intra annum minorum vel insularum latebras abdere se queant, dum opportunitas se offerat denique naves mercibus onustas diripiendi, vel exscensione facta Hispanorum colonias invadendi, dum tuta videbantur omnia. Hi barbari, considerata eorum superficie, licet belluarum magis, quam hominum simulacra putentur ab Europæis, ingenio tamen in parandis insidiis valent callidissimo, ut Hannibalis in schola omnes fallendi, nocendique artes condidicisse videri possent. Plures certe strages estu, quam virtute ediderunt. Ab urbe Assumptionis austrum versus ad quadringentas leucas lintribus suis in obvias Hispanorum naves, coloniasque grassabantur annis permultis. Assumptionis, septemcurrentium, sanctæ fidei urbes, boni aeris viciniam, quaranea, Hispanicaque oppida testes appello. Cadaverum acervi, abacti puerorum, puellarumque greges, in cineres redactæ domus, merces, & quidquid pretiosæ suppellectilis, abreptum, sacræ ædiculæ vastatæ monumenta sunt barbaræ Piratarum ferociz, fallacizque documenta, quæ, sub meum in Paraquariam adventum, in recenti hominum memoria versabantur. Præcipuis sane felicitatibus adnumerandum, quod regius ille, quem sæpius laudavi, gubernator hanc piraticæ fecis licentiam refrenarit. Noveris tamen, superesse etiamnum numerosas Payaquarum tribus, nullo, seu pacis seu amicitiz vinculo Hispanis adstrictas, neque tamen illis metuendas, quod ab urbe Assumptionis remotæ in Borealibus Paraquayi fluminis,

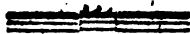
nis, amniumque cum illo coeuntium litoribus versentur, quæ Hispani rarissime adeunt. Lusitani tamen, qui in oppido cuyaba confidunt, ab illis Payaquis piraticam adhucdum exercentibus capiuntur interdum, interdum cæduntur. Sed, ut agilis, sagax, ac sclopetorum usu formidabilior est lusitana natio, vix impune ista ferunt barbari. Par pari quamprimum refertur. Non nulla, quæ ad Payaquarum mores pertinent, suis inspersa locis per historiarum decursum invenies.

Boni aeris, fluminis argentei, Tucumania, Assumptionisque præfecturis regiis adnumeranda venit regio, cui Chaco nomen, ex vocabulo *Chacu* detortum, quod lingua Cuscana, seu Peruana cumulum ferarum significat, quæ venatu captæ, unoque collectæ in loco jacent. Cum ista, de qua dicere instituo, provincia nationum multarum portus, atque perfugium sit, non abs re nomen Chaco illi veteres indiderunt. Ad trecentas leucas longitudinis, ad centum latitudinis protenditur. Pauciores numerant alii, qui suo pro arbitrato arctiores illi limites definiunt, ac solum illam planitiem, quam *Los llanos de Manso* Hispani appellant, hoc nomine *Chaco* volunt comprehendere. Tucumania, regio de las Charcas, Santa Cruz de la Sierra, flumen argenteum & Parapaguay Chacum ambiunt, cinguntque à lateribus montes, qui ab urbe Cordubensi ad argenti fodinas Peruvianas urbium lites, & Potosi, indeque ad sanctam crucem de la sierra, ac denique ad Lacum Mamoré, ubi desinunt, continuata jugorum serie porriguntur. Omnis hæc, quæ patet, tellus cœli temperie salubri, Gleba ubere, ac pinqui gaudet. Hinc in amœnos colliculos placide assurgit, inde in Valles fertiles deprimitur, quæ equis, omnique pe-

corum generi læta passim offerunt pascua. Sylvis interjectis, arborumque eximiarum varietate superbit undique. Quà Peruvio imminet, peringentia terrarum spatia saxa, rupesque cœlo minantes ostendit; Austrum versus lapidibus, quin, etsi ad quatuordecim orgias terram foderis, lapillis, arenisque omnino destituitur. Et campi, & nemora, & fluvii, & lacus, atque adeo aer totus innumeras venandi opportunitates præbent; Nam ubique ferarum peregrinarum, piscium, amphibiorum, avium incredibilis ut multitudo, sic varietas oculis obversatur. De singulis agemus subinde. Præter lacus, rivosque, qui certatim affluunt, nobilioribus solum rigatur fluvii, qui ruptis obicibus, aucto aquarum pondere, extra ripas effunduntur sæpe, camposque declives longe, lateque submergunt. Præcipui in Chaco nominis est, flumen grande, vel rubrum. El rio grande, vel Vermejo Hispanis. Inatê Abiponibus. Nascitur Peruvianis in alpibus, annuum plurimorum accessione grandescit, navium subinde minorum patiens. Præalto alveo, cursuque rapidissimo defluit, natantibus, quod Indi sæpe fatebantur, periculosum; urbes Quadalcazar, & conceptionis, a barbaris dudum vastatæ, alluit, indeque triginta circiter leucas progressum Paraquayo fluvio miscetur, qui exiguo post intervallo in urbis correntinæ conspectu Paraná se se associat, prope urbem Boniæ aeris fluminis argentei nomen habituro, *rio dela plata*. Argentum Peruvianum per flumen grande, & Paranam ad boniæ aeris portum magno viarum, sumptuumque compendio quondam deportabatur. Regi, Hispanisque mercatoribus subinde oceano advehendum. Hæc navigatio multis abhinc annis partim barbarorum ripas huius fluminis insidentium metu, partim scopulorum latentium suspicione penitus intermissa est. *Aguas flumi.*

fluminis grandis, ubique piscosissimi, omnino salutaris prædicant historici, sed iis maxime, qui urinæ difficultate, vesicæ morbis affecti, contra quos herba quadam succi lactei utuntur, quæ la yerba de orina, vel la meona audit, & in fluvii huius marginibus procreatur. Aquarum præstantia, quam ab origine traxit sua flumen grande, ab omnibus tetris, quos absorbet per viam, depravatur denique, & ad Paraguayum, qui seu a colore, seu a sapore commendari nusquam potest, magis corrumperendum confert non parum. Secundum ab hoc flumine locum obtinet Pilcomayus. E Peruvianis item montibus profluit. Intercapedo hunc inter & flumen grande triginta circiter leucarum censetur. Ferendis navibus nec semper, nec ubique est idoneus. Octoginta prope modum, antequam a Parawayo hauriatur, leucis in bina se se brachia spargit, insulamque totidem leucas protensam efficit. Primum horum brachiorum, quod in conspectu Assumptionis Parawayo se adjungit, fluvius sapiens *Araquay* a quaraniis dicitur, forsitan, quia sagacitate eximia opus est ad hoc feliciter pernavigandum. Annuis equidem alluvionibus tota mergitur insula, ut adeo utroque fluminis eorum in unum alveum coalescente fortunæ, non arti tribuendum sit, siquis navarchus obstantia vada, aquarumque mæandros transmiserit incolumis. Alterum brachium, quod Pilcomayi nomen retinet, novem circiter leucarum ab Assumptionis urbe intervallo austrum versus Parawayo miscetur. Pilcomayus, quantus est, aquis spurcissimis horret plerumque. P. Augustinus castañares noster in Tucumania natus, multarum gentium apostolus, & anno 1744 quinta decima Septembris a Barbaris Mataquayis, dum iter Christi prædicandi gratia faceret, viz sociis, ducibusque perfide trucidatus, quaranica olim navi per Pilcomayum, na-

vigationem suscepit, fratre nostro laico salvatore colon Gallo (Qui multis per Europam maritimis itineribus erat defunctus quondam) comitante; Hic, nagenario major, & utroque oculo captus ex Paraguarua adportum Gaditanum mecum navigaverat, Pilcomayi ancipites, plenosque periculi flexus, litorum sæpe angustias, trecentasque alias difficultates familiari colloquio mihi exposuit frequenter.

Fluvius salus (Rio salado) in montibus saltensibus sua habet incunabula. Ut alveum, sic nomen suum mutat identidem. Vocatur Rio Arias primum, mox Rio passage, dein Rio salado in vicinia castelli de Val buena. Urbem sanctæ fidei transgressus rio corona dicitur, & hoc demum sub nomine in Paranzæ vasto Gurgite sepulchrum invenit suum. Suis in primordiis longissimo terrarum tractu aquas vehit non dulces modo, sed a salubritate etiam percelebres, quas tamen subinde lacus, amnesque irrepentes amaritie, salugineque conspurcant tanta, plurimarum leucarum spatio nec a bestiis quidem delibari utpossint. Operæ pretium fuerit saluginis originem adnotare. Campi finitimi multo scatent frutice, quem Hispani *la Vidriera* appellant; fors illius cineres in calcem redacti vitris faciendis adhibentur, ut apud Europæos cineres ex quercu, vel ex aliis lignis præparati, (Pottasche) tum vitro, tum saponi parando serviunt. Abipones hunc fruticem achibitsaik salem vocant, & in cineres crematum salis loco cibus adspargunt, foliisque tabacæ, quam mandere consueverunt. In sancti Jacobi urbe idem frutex *fumes* dicitur, ejusque cineres saponi faciendo passum impenduntur. Non nullam cum junipero affinitatem præsefert vidriera. Trunco tenui insistit; Baccæ exiles, cylindricæ, viridis coloris, & prope diaphanæ inter se coagmentatæ ramorum, folio-

horumque subeunt vices. Fructum, si rite memini,
 profert nullum. Aqua pluvia in ejusmodi fruticeta
 præcipitans saluginem contrahit, per campum de-
 currens hanc obviis lacubus, rivisque inspergit; Hi
 demum fluvios origine dulces ingrediuntur & miser-
 rime saliunt. Palmæ caranday, sub quibus nitrum
 procreatur; idem, quod vidriera, præstant. Hinc
 ubi major ejusmodi palmarum, & vidrieræ frequen-
 tia, frequentior vel ad fluviorum majorum ripas
 aquæ dulcis penuria esse solet. Rem toties cheu!
 mihi exploratam scribo. Pereundum siti nobis erat,
 dum mense Januario maximis coloribus æstuante iter
 fecimus diuturnum ad fluminis salado litora, quod
 aquis quidem tantis turgebat, non nisi natando tra-
 jici ut posset, verum ejusmodi erant aquæ, ut ne
 gutta quidem mihi, militibus, equisque nostris usui
 esset. Imber sub vesperum crebra inter tonitrua li-
 beraliter effusus extremæ sitis remedium fuit denique,
 quamvis humi cubantes nos & ut istic passim moris
 est, sub dio pernoctantes a capite ad calcem, &
 ad intimam cutem perluit diligenter. Cæterum licet
 salas, pellucidas tamen habet aquas fluvius saladus,
 & imo in fundo pisces, queis abundat, nobilissi-
 mi perspiciuntur. Alveo est profundo, præruptis
 fere, altisque, sed arctis ripis coercetur, ac per am-
 bages placide defluit, navigationi, nisi prope ur-
 bem sanctæ fidei, inutilis. Fluvium saladum inter
 & dulcem Turugon fluviolus intercedit, qui, quia
 sylvis cinctus pertinacissima etiam cœli siccitate aquam
 & copiosam, & perdulcem iter facientibus propi-
 nat, vadi semper expers, & salis. Ab indorum op-
 pidulo salabina haud multum abest, a me tractus
 aliquoties. Fluvius dulcis, qui sancti Jacobi territo-
 riis pro Nilo est, ut supra memini, aliquamdiu Au-
 strum versus progressus, extra ripas per campum spar-
 gitur,

gitur, & a lacu cucurbitarum (laguna de los porongos) cordubam inter & sanctæ fidei urbem forebatur denique. Non multis inde leucis distat lacus albus (la laguna blanca) ubi taurorum, nescio quos, boatus noctu exaudiri indi, Hispanique affirmant. Quid si somniant?

Minoris notæ fluvii, amnesque, qui ad Chacum pertinent, sunt: centa, ocloyas, jujuy, financas, rio negro, rio verde, atopehenr'a lauate, rio Rey seu ychimaye, Malabrigo, seu neboque latel. Inespin seu Naraheguem, Eleya &c. quis enumeret cæteros rivos, cum prope numero, & sæpe nomine careant. Quid, quod & plerique istorum tales sunt, ut cunctantibus multum pluvis aqua destituantur penitus. Quod minime rarum in Chaco. Per multas sæpe leucas aquæ stillam haud inveniet vel avicula. Cælo aquarum insolenter prodigo amnes fluvii, fluvii maria videntur, ac per camporum planitiem undique se porrigunt. In multis multarum hebdomadum itineribus cum aqua, luto, paludibusque profundis nobis equitantibus conficiendum erat quotidie, quin sæpe palmus terræ, ubi noctu cubaremus, ficcior suppeteret. Hispani milites, quos comitabar, cellas interdum arbores conscendere, ut illarum inter ramos volucrum more confidentes aliquam quietis partem noctu caperent. Fuere complures, qui istuc focum sibi exstruxerant ad aquam calefaciendam. Verum intolerabilior longe calamitas, dum non interrupto diu, noctuque itinere ad multas leucas nobis equitandum fuit, ut stationem, ubi aquæ copia ad nos, equosque recreandos esset, ardentissimo sole tostî denique assequeremur. Sæpe alias per immensos camporum tractus ne unam quidem arbusculam, qua ignem aleres, videbis. Culicum, serpentum, in-

infectorum noxiorum, quoquo te convertas, exercitus, tigrides, leones, aliz id genus, metuendæ feræ occurrunt passim. Verum propitiis superis, si circumspeditionem, patientiam, vigilantiamque tuo numeres in comitatu, nil admodum tibi metuendum.

Hæc provinciæ, quam Chacum appellant, facies! hanc Hispani milites miseriarum theatrum, barbari suam Palæstinam, elysium putant suum. Ad hanc, ceu ad portum libertatis servandæ, declinandæ servitutis studio magni fiebant Indorum concursus, utprimum Hispani Pizarro duce Peruvii habitatores sub jugum misere, chilensium, Tucumanorumque finibus belli jure sibi vindicatis. Europæorum hospitem, quos nec amicos habere, nec sentire inimicos voluerant, oculis, manibusque timendis se ut subducerent Paraquarienses, ad latibula, quæ in Chaco sibi patebant, sagaciter advolarunt. Illic equidem montes olympo suppare pro specula, inaccessible sylvæ pro muro, flumina, & paludes pro fossis, campi ferarum, fructiferarumque arborum seminaria pro promptuaria cella, verbo Provincia hæc situ, natura, locorum ingenio adversus vim exterorum egregie munita pro Pergamis illis erat, ubi etiamnum numerosi populi Hispanorum conatus elidunt, in tertium jam seculum invicti; Ast damno suo, cum avita illis libertas certissima sit perniciēs. Has in Chaco latebras ante Hispanorum adventum ab indigenis habitatas fuisse dudum, vero videtur simillimum, sed advenas subinde nationes securitatis spe illis se se adjunxisse, nil porro dubitamus. Nullus his barbaris literarum usus cum fuerit, singularia, quæ de illa ætate scripsere historici, conjecturis adnumeranda existimo. Illud mihi certum, in geographicis tabulis,

ni argenteo proximi, & totius Paraquariæ veluti janitores primis ex Hispania advenis plurimum semper negotii faceffivcre, iisdem, five amicos se, five inimicos profiteantur, etiamnum infensissimi, certe de fide suspecti, & in omnem iis nocendi occasionem diu, noctuque intenti credebantur. Anno 1750 sanctæ fidei urbis milites, crebriam pacis datæ violatione ulturi perfidos Charruas suis in tentoriis citra periculi suspicionem stertentes sub auroram oppresserunt. Cæsi multi: superstites suis cum familiis in captivitatem abducti sunt. In occidentali Paranz litore, in colle, qui cajastâ dicitur, quemque amnis Inespin alluit, 20 circiter leucas ab urbe remoto pagus illis conditur, dato, qui religionem eos, moresque doceret, sacerdote monacho, adjecto etiam, qui hujus vitam tuerentur, illorumque fugam impedirent, militum præsidio. Carne equorum sylvestrium, quibus vicini scatent campi, barbari potissimum alebantur. Feme, miserisque cicurati Charruæ operam strenuam agriculturæ, auresque sacerdoti suo morigeras dederunt; Hic & suæ, & coloniæ securitati nil porro metuens milites præsidia.ios amoveri petiit, quorum præsentiam sibi minime jam necessariam, eorum vero exempla Catechumenis suis pestilentia videbat. Noverat vir bonus (ex S. Francisci familia erat) oleum, & operam perdi, si auditis in templo documentis militum mores, sermonesque dissentire observent Indi. Quantum hoc de argumento lamentari! quanta referre possem, ni niveam papyrum sordidis historiis inquinare, verecundos lectoris oculos offendere timerem, Quoties ipsi catholici reges suis, quas ad Americam dederant, literis caverunt, ne militaris petulantia Indis Neophytis fraudi, ac offensionis esset. Sed fatendum est, pientissimis regum monitis hac in re minime morem geri. Expertus id scribo. Ingruen-

gruente hostilium aggressionum periculo ad coloniz novæ defensionem milites ex urbe mittuntur aliquando. Ast militum, quam barbarorum adventus plus a nobis timebatur. Illi enim ad vitæ licentiam proclives spurcitiis suis tenero sexui magis nocent, quam omnia barbarorum tela coloniz nocere possint. Maluimus sæpe sine militum præsidio periclitari, quam animorum strages, ac pericula, quæ illis præsentibus vix aberant, coram intueri. Sub finem proxime lapsi seculi nostri homines eloquentia, beneficentiaque Yaròs barbaros, qui, ingens Quenoarum portio sunt, eo denique adduxerunt, ut in oppidulo, divo Andreæ dicato, collecti ad religionem imbui se paterentur aliquamdiu. Ast Christi scholam, probitatemque pertæsi, præstigiatore quodam clari nominis eos instigante ad avita latibula redierunt. Causam fugæ rogati: Nolumus, aiebant, talem habere Deum, qui videat, sciatque omnia, quæ a nobis clanculum geruntur. Fixum nobis, ac volupe est, antiqua sentiendi, agendique pro arbitrio omnia, libertate frui. Numerum; fidemque excedunt clades in territoriis urbium Corrientes, Sanctæ fidei, & Monte video ab hac barbarorum colluvie illatæ.

Immensa illa planities, quæ ex Boni aeris agro Austrum inter, & occasum procurrit, tellusque Magallica audit, a barbaris, equestribusque populis occupatur. Non idem omnibus nomen, nec lingua eadem. Hispani quidem illos, vel Pampas, campestres, vel ferranos, montanos incolas vocant; Ab Indis Peruvianis uno omnes nomine Aucas, quod hostes, vel rebelles significat, dicuntur. Re tamen ipsa in Puelches, Peguanches, Thuelchùs (sunt nobis Patagones) Sanguelches, Muluches, Araucanos, alipium Chilenisium dominos, dividuntur, Horrenda

nomina! sed illorum, qui his significantur, horribiliora multo ingenia, facta, mores, opiniones. Exacta istorum relatio iustum volumen impleret. Ego, more meo, per transennam pancula adnotabo. Istarum gentium tellus a Borea ad Austrum centum leucas, ducentas facile a sole oriente ad occidentem patet, ut aqua, & ligni admodum inops, sic equorum sylvestrium infinitis agminibus confertissima, struthionum quoque per illas solitudines incredibilis frequentia oberrat. Equus, præterquam quod unicuique sit protectionis instrumentum, his barbaris cibum, vestem, domum, lectum, arma, medicinam, filum, & quid non? suppeditat. Assis enim equorum carnibus, si struthiones desint, vescuntur quotidie. Illorum e pellibus lectum, indumenta, ocreas, tentoria, ephippia, lora & freno & armis servitura concinnant. Nervos equorum ad quidquid confuendum pro filo adhibent. Liqueat equo um adipem mellis instar potant, Eorum sanguine caput lavant, moxque aqua abluunt, se seque hoc remedio robustos evadere opinantur, setis equinis ad torquendos funes utuntur; quin & pediculos in palliis equina ex pelle confectis enatos, seu optatissimum obsonium, cum voluptate esitant. Ebriositate laborant maxime. Ad vinum crematum, cruentatum litium, atrocissimarum cædium, scelerum quotidianorum semen, ab Hispanis coemendum expendunt omnia. Hinc in urbe Boni aeris liquorem tam pestilentem barbaris vendere, crimen fuit, cujus absolutio soli episcopo reservata, me istic agente. Una sæpe vini cremati lagenul nupturienti barbaro adolescentula filia in sponsam venditur a parentibus. Dum prima ex Græcis siliquis aqua permixtis compositio adornatur, ad suorum sepulchra non sine cerimoniais confluunt, eaque tenerrimos inter planctus

hoc

hoc potu perfundunt, miseratione scilicet tacti, quod hic tumultatis illo suo neectare frui jam non liceat. Bello, Si quiquam alii, vicinis Hispanis sunt formidabiles. Equi pernices, ensis, hasta, globi lapidei tres corio obducti, & totidem e loris pendentes, quos dexterrime vibrant, pro armis serviunt, ne utiquam spernendis. Uno ejusmodi globorum jactu hominumque, bestiarumque ossa confringuntur. Sæpe equi pedibus triplici hoc loro illaqueatis corruunt, equitemque, etsi cætera incolumen, sternunt. Ictu plerumque certiore lapidei hi barbarorum globi, quam glandes plumbeæ ex ignovomis Europæorum fistulis in hostem feruntur, luculentiora quoque vulnera infligunt. Desultoriis equitibus Boni aeris, toties hoc armorum genus cum strage expertis, nunquam sane volupe fuit cum his barbaris congredi; Meminerant equidem, pugnam cum illis sibi fuisse fere cruentam, ancipitem, raramque victoriam. Ingens porro apud australes Indos hujusmodi globorum varietas; Majusculis enim in bello contra hostes, minoribus in venatione contra feras utuntur. Horum exemplum jam Hispani passim, indique alii sibi sequendum putarunt. Raro videas in campo equitem, qui tres globos lapideos (las bolas vocant) ex ephippiis, vel suo cingulo suspensos non circumferat. Et vero, quoties occasio tulerit, iis felicissime uti norunt plerique.

Barbari australes tum maxime exacerbatum produnt animum, dum hostem utroque pede mutilatum, vermis instar humi reptantem lentæ mortis cruciatibus relinquunt. Familiarissima hæc illis, dum excandescunt, comminatio. Qui uno obruncantur ab illis ictu, hi enim vero suaviter, leniterque secumagi, putent necesse est. Infana commiseratione ducti ad accelerandum doloris finem suos moribundos

adhuc spirantes tumulare consueverunt. P. Matthias Strobl noster, styrius Murzpontanus, ad 14 annos harum gentium apostolus, istorum infelicium quempiam e tumultu vivum in lucem protraxit. Alias illum, quem cum morte jam Luctantem vident, more suo coloribus variis expingunt, vitreis globalis (cærulei duntaxat coloris) ad pompam ornant. Emortui cadaver eo situ componunt, ut genua faciem contingant. Illius equos minutis ex ære tintinabulis, Sphæzulisque vitreis, ac struthionum plumis adornatos, ad vita functi tentorium aliquoties circumductos maculant denique. Idem fatum demortui molossos manet. Ad sepulchrum sudibus affixa equorum corpora, vestesque multi coloris Vexillorum militarium specie collocantur. Hominum perinde, ac struthionum animas subterraneis in tentoriis versari credunt. Cætera, quæ ad istarum nationum formam, mores, superstitionesque ridiculas pertinent, suis quæque locis inspergam, dum de Abiponibus agetur fusius. En superstites hodie dum Peraquariæ nationes! permultæ aliz, quarum nomina in historiis duntaxat, & geographicis iconibus exstant, variis de causis, modisque variis dudum desiere. Tales sunt: los Caracaras, Hastores, Ohomàs, Timbus, Caracoas, Napiques, Agazes, Itapurus, Urtneses, Perabazones, Frentones, Aquilotes &c. Ecquis miretur, sola istorum populorum nomina superesse, cum idem tot florentissimis Europæ, Africæ, Asiæque populis accidisse noverimus, quorum quidem nomina e libris constant, nativum tamen eorum solum, ætas, urbes, exitus a criticis sæpe, acriterque in controversiam vocantur, a nullo unquam iudice dirimendam.

Illud corollarii instar hoc loco addendum. Vix unam, alteramve in amplissima Paraquaria inveniri nationem, cui nostris ab hominibus non impensa opera, cui, quoties licuit, colonia condita non fuisset, ubi humanitatem primum, dein religionem, obedientiamque catholico Regi debitam docerentur. Quaraniorum cumprimis natio omnium frequentissima, & ut ita dicam, Paraquaricarum nationum olim dominatrix, nullis unquam Europæorum armis domabilis, nostrorum tamen hominum institutioni adeo docilem se præbuit, ac morigeram, eaque ad Dei, Hispanicæque Monarchiæ obsequium per duo prope secula præstitit, quæ a reliquis Americæ populis impetrari nunquam, & ne expectari quidem potuere. Debent profecto pientissimis Hispaniarum Regibus Quaranii, quod illi suis sumptibus religionis magistros Jesuitas ex Europa sibi semper miserint, liberaliterque aluerint, quod tributum annuum a se moderatius exegerint, quod se adversus invidos, calumniatoresque literis regiis protexe int, quod trecentis aliis favoribus pro sua clementia se cumularint. Tantorum beneficiorum memoriam nulla ætas delebit. Nemo tamen nisi in Paraquariæ rebus peregrinus, inficiabitur, ab Hispanis quoque multum deberi Quaraniis nostra sub disciplina educatis. Hi sane omnium prope bellorum, quæ Hispani adversus externos, domesticosve hostes in Paraquaria gesserunt, participes, pars magna omnium victoriarum fuere. Iterum iterumque Indorum nationes universæ in Hispanorum internecionem conspiraverant clanculum. Et vero tantus rebellium numerus de tanta Hispanorum paucitate triumphasset utique, ni Quaranii nostri regias partes secuti rebellium consiliis, armisque strenue obstitissent. Ex uno, quem referam, eventu conjicies cæteros.

Anno 1665 & 66 de Hispanis tota provincia exturbandis seditiosa consilia Indi prope omnes coquebant. Jam seditionis, tumultusque universalis faeces per omnes Paraquariæ angulos spargebantur. Alphonsus sarmiento regius gubernator his rumoribus perculsus ex urbe Assumptionis cum exigua militum manu ad oppidum Arecaya 60 circiter leucas remotum, ad ripas yeyuy situm properat, cujus incolæ de fide in Regem suspectos habuit. Plerique horum servituti privatorum Hispanorum mancipati, sorteque sua parum contenti fuere. Simulata tamen amicitia ab illis honorifice acceptus gubernator, nihilque in præsens turbulenti suspicans ad oppidi margines in extemporalibus, quæ struxerat e ramis arborum, ac stramine, tuguriolis conquiescit. Concubia nocte Indi Hispanos dormitantes opprimunt, omni telorum genere usi, injecto etiam illis tuguriis igne. Cæsi aliqui Hispanorum, sauciati complures; crematæ plerorumque vestes, pulvis pyrius in auras avolavit, arma ignivoma aliquot ab hostibus abrepta. In re trepida milites prope nudi alii, alii sanguine manantes ad templum propinquum se recipiunt, ubi veluti in munitiuncula securitati tantisper consultum suæ putavere. Uerum cibo, potuque destitutis inedia pereundum erat. Aqua lustralis in vase majusculo asservata in sitis extremæ remedium convertitur. Hostibus templi parietes circumstantibus, nullus effugii locus, modus annonæ piscandæ nullus relictus. Fame tamen indies magis urgente jam audaciores aliquot elusa Indorum vigilantia ad oppidum clam prorepere, & præter aliquam aquæ portionem porcum sociis attulerant reduces, ingens in tanta calamitate solameu. Asserunt Hispani historici, esu porcine carnis (rideant, per me, medici) vulneratos convaluisse, tales forsan, quæ esuriam, quam

quam vulnerum sensus fuerit intolerabilior. Ultimum, in quo gubernator cum commilitonibus versabatur, discrimen, nescio, qua via, quove indice, ad Ytatinguas Quaranos delatum est, quorum octo circiter capitum millia, in S. Ignatii, & nostræ dominæ a sancta fide oppidis numerabantur, nostrorum hominum opera conditis, servatisque. Utrique coloniz, & coloniarum sacris curatoribus præerat P. Lucas Quesa in Sardinia insula natus. Hic nil cunctandum, deliberandumve sibi putat. Illico cum ducentis circiter Indis suis equitibus eques iter ingreditur paludibus passim, amnibusque impeditissimum, ut periclitanti gubernatori regio suppetias ferret. Continuo per 24 horas itinere, non expectatus, oppidum Arcaya ingreditur. Nec mora; Indi rebelles a Quaraniis christianis partim cæsi, partim capti, vulnerati non pauci, Hispani in libertatem, securitatemque asserti. Hi quanta grati animi significatione, quot amplexibus Quaranos liberatores suos prosecuti sint, tute conjicies. Tres ex Quaraniorum turma delecti equites, qui contemptis viæ periculis gubernatoris literas ad urbem Assumptionis cursu citatissimo deferrent, quibus, quid hic gestum, quid ibi pro sua, & provinciæ totius incolunitate gerendum sit, significabat. Matritensis subinde aula certior facta de his omnibus Quaraniorum & fidelitatem, & strenuitatem suspexit. Illos Rex catholicus honorificis literis consolatus est, quæ adhucdum in tabulario oppidi nostræ dominæ a sancta fide conservantur, integerrimæ Quaraniorum in Regem fidelitatis, eximie Regis in Quaranos benevolentis perenne monumentum, Gubernator accepti beneficii memor nullum fecit Quaranos laudandi finem, palam dictitans: Hispanica Monarchia si ubique terrarum subditos tam fideles, disciplinzque militaris tam patientes

tes haberet, nullo negotio ab illa hostes omnes vincendos. Idoneis authoribus compertum est, seditionem, quæ a factiosis, bellicosisque nationibus constata est ad Hispanos omnes profligandos, eruptionem fuisse, nisi robur, fidemque in Regem immutabilem Guaranicæ gentis reformidassent. Verum ipsa hæc odiorum semen fuit apud barbaros Hispano nomini infensos. Quaycurus certe numerq, & militari virtute ferocissimi continuis incursionibus, caedibus ac pecorum rapinis bina illa Ytatinquarum oppida vexarunt annos plures, ut denique tranquillitatis desiderio ad hanc, quam Parana, & Paraguayus cingit, stationem commigraverint, ubi etiamnum commorantur posterii illorum, qui in Arecaya periclitantibus Hispanis suppetias venerunt.

Eodem anno 1665 Calchaquies bellicosissimi barbari vastatis circum agris, prædiisque urbem ipsam sanctæ fidei arcta obsidione cinctam in ultimum discrimen adduxerunt. Trepidantibus universis ingens Quaraniorum agmen Uruquayensibus ex oppidis a Gubernatore Antonio de vera Muxica evocatum tantam hostes inter edidit stragem, ut fuga præcipiti dilapsi superstites multis deinceps annis ad urbem porro vexandam haud redierint. Infinitus sim, si memorem cæteras ejusmodi expeditiones; complura sæpe Quaraniorum millia, annos complures, regiis in castris non sine eximia fidelitatis, fortitudinisque laude militarunt seu contra Lusitanos, seu contra Hispanos urbis Assumptionis mandatis regiis pertinaciter repugnantes, seu contra barbaras nationes in gentis, dominationisque Hispanicæ excidium conjuratas. Ecquisnam, amabo, studiosissimam hanc in regem catholicum propensionem Quaraniorum animis impressit, nisi nostri homines, cum, antequam istorum

rum disciplinæ instituendos se, gubernandosque dedidissent, Hispani nominis hostes acerrimi extiterint semper. Multo tempore, labore plurimi constitit; ut dominatrix hæc, & ferarum instar, libertatis suæ tenacissima natio & divinis, & regis legibus adstringi se se pateretur. Multi sane, qui ignominiosa nostro alias affinxere nomini, Jesuitarum Quarantica pro natione heroicos, felicesque conatus admiratione; laudibusque eximiis sunt prosecuti.

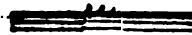
Audi, quæso, notissimum Bougainville (*Voyage autour du monde*, folio 121. 1, P. mihi) non jam historico, sed panegyrico stylo de Quaranicorum missionariis Jesuitis differentem: curriculum, ait; suarum expeditionum ingressi sunt magnanimitate martyrum, patientiaque vere angelica armati. Utraque virtus profuit alliciendis, retinendis, ad obedientiam, ad labores utiles attrahendis hominibus barbaris, ferocibus, inconstantibus, tantum opinionum suarum, quantum libertatis avitæ tenacibus. Obstacula occurrebant infinita, difficultates aliæ ex aliis ad passus singulos renascebantur. Apostolicus illorum ardor vicit omnia, illorum suavitas cicuravit; morigerosque reddidit denique ferissimos sylvarum habitatores. Hos enimvero in coloniis congregarunt, illis leges tulerunt, illos artibus utilibus, amænisque imbuerunt. Demum gentem barbaram, humanitatis, religionisque expertem in populum placidum, affabilem, politicum, christianæ disciplinæ observantissimum transformarunt. Hi Indi victrice Apostolorum suorum eloquentia capti ultro obtemperant hominibus, quos vident suæ se felicitati sacrificasse. Ita magnifice de nobis hoc loco Bougainvillius, & quod semper credidi, ex animi sui sententia. Erunt tamen fortasse quipiam, qui tantas

landes, licet Paraquaria universa teste, a nobis meritas in dubium revocent. Equidem cum idem author non malevolentia adversus nos cæcatus, sed a malevolis, quos in urbe Boni aeris auscultaverat, ignorantibusque circumventus fabulas permultas de Quaranicis oppidis, nomini nostro parum decoras, historię insperferit suę liberaliter, quidni, dum etiam ærtissima nostram in commendationem scribit, ægre illi, lenteque fidem tribuent prudentiores? sed fingamus, optimo Bougainvillio nos vituperanti credi, laudanti nos non credi. Hoc nostra nihil omnino refert. Extant enim tot literę amplissimę Episcoporum, gubernatorumque regionum ad Reges catholicos, ad summos Pontifices typis datę, e quibus Jesuitarum, quam Quaraniis, aliisque Paraquarię gentibus navarunt in alterum jam seculum, operam nec inutilem, nec ingloriam extitisse, patet. Sine, tibi recitem particulam literarum, quas illustrissimus Episcopus Joannes de Sarricolea, y olea anno 1730. 23 Novembris ad clementem duodecimum Pontificem sumtum e Paraquaria scripsit de hoc argumento. — — Tum numerosissimis, quas Jesuitę habent, Indorum e barbaro paganismo ad fidem catholicam evangelica patrum industria, labore, ac constantia converforum reductionibus (oppidis) sanguine missionariorum plantatis, irrigatis sudore, excultis verbo, & auctis exemplo, sive quę per triginta oppida, in quibus centum triginta animarum millia numerantur sub eodem vernaculo idiomate, quod Quarani dicitur, apud Paraquariam existunt, ubi tota fere primitivorum fidelium observantia floret, templorum, ac divini cultus nitor resplendet, ad veterum christianorum ruborem, ad stuporem barbarorum, ad naturę admirationem, ad gratię triumphum, & ad crucis Christi trophæum efformatę &c.

Has

Has illustrissimi Præsulis literas quoties perlegi, toties antiquam Hispanorum ingenuitatem Romano ore non elegantissime quidem, sed candidissime loquentem audire mihi videbar. His literis consonant epistolæ aliorum Paraquariæ Episcoporum, uti Josephi Palos Assumptionis Episcopi anno 1725 & Josephi Peralta Boni aeris episcopi anno 1743 ad Regem datæ. Emanuel Abad y Ilana Tucumanorum episcopus, dum ditionis suæ oppida, in quibus variz Indorum nationes a nostris imbuebantur, de more visiteret, luculentissimas Jesuitarum laudes libris Parochialibus inscripsit anno 1765. Idem omnino præstitit Emanuel Antonius de la Torre Assumptionis, & mox Boni aeris Episcopus, dum circa idem tempus (biennio ante, quam e Paraquaria exulare juberemur) Quarunica oppida inviserat. Bernardinus Cardenas Assumptionis episcopus, superiori seculo, provinciæ totius turbator (ut ex annalibus patet) Jesuitas, quod turbulentis, seditiosisque ejus consiliis repugnarent, acerrime insectatus, perperamque criminatus diu, collegio demum suo, urbeque Assumptionis ejecit, mox tamen autoritate regia suis sedibus restitutos; Ea'dem inquietus Præsul, qui gubernatoris potestatem sibi arrogaverat, & urbe, & episcopatu suo cedere compulsus est, nunquam porro restitutus. Publica hæc, & luce meridiana elariora. Ab hoc vituperari nobis laudi fuit. Idem de famoso Josepho Antequera Jesuitarum Diocletiano, sentiendum. Hic Didaco de los Reyes legitimo Assumptionis gubernatore Hispanorum seditiosorum consensu relegato primum, mox capto provinciæ gubernationem malis artibus extorsit. Garziam Ros a Prorege Peruviano ad gubernandam, bellicisque tumultibus liberandam provinciam missum teterrimo carceri mancipavit. Ad perdomandum denique Antequera

ram, rebellium, & rebellionis caput, Bruno Mauritius de Zavala Boni aeris gubernator a Pro-rege destinatus. Cum sex Quaraniorum nostrorum millibus, & exigua Hispanorum turma urbem Assumptionis versus profectus est. His regiis copiis suas impares videns Antequera tribus celocibus, quas quadraginta militibus instruxerat, per Paraquayum flumen fugam cepit. In urbe Plata, quam Chuquisacam vocant, captus & anno 1726 Aprili mense Linam, Peruvii metropolim, perductus est. Hic, causa illius diu, multumque discussa, lata demum a Pro-rege sententia est, ut capite plecteretur. Cum tamen periculum subesset, ne a plebe popularis sui studiosiore iudicum manibus vi eriperetur in foro, clam glande plumbea trajecto caput amputatum est denique. Ambitio, aliaque crimina (verba sunt Hispani scriptoris) a quibus abripi se patiebatur, Antequeram virum cetera sagacis ingenii, ad carceres, ad infame ultimi supplicii pegma rapuerunt. Jesuitas, quod cum Quaraniis curæ suæ creditis Regiarum semper partium fuissent, omni calumniarum, contumeliarumque genere vexavit, e collegio suo, quamvis jussu regio dein restitutos, violenta manu exturbavit, Quaraniorum oppida, urbi propinquiora, calamitatibus afflixit tantis, ab exitu parum ut abessent. Antonius Ulloa, uti sæpe alias sua in historia innoceenter hallucinatus, a Peruvianis quibusdam deceptus est, qui Antequeram, gentilem scilicet suum, vix non innocentem, certe leniori sententia dignum putare ausi sunt. Verum a rerum istarum consciiis jure ridentur. Non defuere præter hos, de quibus sermo, alii variae conditionis homines in Paraquaria, qui jam invidia, jam utilitatum suarum studio impulsæ Jesuitas Quaraniorum cultura occupatos varie criminati sunt quondam; At tales rudibus solum, stupidisque im-

po-

posuerunt, a cordatis magistratibus calumniatores declarati saepe, maleque mulctati. Mihi nec vacat, nec lubet ejusmodi exempla recensere, quæ in Panagueriz historiis passim deprehendas. Videbis, multos fuisse Jesuitarum accusatores, sed plures plerumque defensores, Reges, Episcopos, gubernatores, suis qui oculis accusationum viderant falsitatem.

Quantum Quaranico populo Jesuitarum opera profuerit, res ipsa loquitur, alienis ut testimoniis nequaquam egeamus. Anno enim millesimo septingentesimo septimo supra sexagesimum triginta duo Quaraniorum oppida per nostros homines duorum prope seculorum labore structa, christiana disciplina, congruisque artibus florentia, ædibus commodis, templis magnificis, templorumque ornatu eximio, prædiis uberrimis, agris opimis, &, quod rei caput, centum facile christianorum millibus instructa in nostram navigaturi Europam reliquimus, id unum sceleris, sanguisque a foci nostris fusi præmium optantes, ut nostri hi in Christo filii religione sincera, fide integerrima & Deo, & catholico Regi impensissime famulari nunquam desistant, nobis etiam longissime absentibus. Immensum pelagus, quod Europam ab America dividit, feliciter quondam sponteque nostra emensi remetiri haud timuimus; Timuimus tamen, ne percussis pastoribus dispergantur oves. Faxit supremum Numen, ut vanos extitisse nostros timores, aliquando intelligamus.

De decem Chiquitorum ad Peruvii confinia oppidis per nostros locios conditis, servatisque, ubi anno 1767 exeunte 5173 familias christianas, nuper-

versum 23788 capita numerabant, superius a me injecta mentio. Hi quoque Indi militari virtute, & sagittis veneno lethifero imbutis passim formidabiles contra barbaros, quin & contra lusitanos, quoties a gubernatore regio jubebantur, strenui, fidique Hispanorum commilitones semper exstiterunt. Minoris numeri, sed maximi ad provincie totius tranquillitatem momenti fuere oppida quaterna Abiponibus, bina Mocobiis, unum Tobis, aliudque Mbayis, nationibus scilicet equestribus, & bellicosis per nos condita, & ad nostrum abitum usque conservata. His adde nationes pedestres: lules, Vilelas, Chiquanas, Chunipies, Homoampas &c. ad Romana sacra traductos a nostris, & in suis coloniis instructos. Lingua, moribus, ritibusque a se differunt omnes, omnes tamen agriculturæ student. Has a nobis plantatas colonias in Europam abituri aliis cultoribus tradidimus.

Permulta Indorum oppida, quorum seu nostri seu alii auctores fuerant, dudum desiere, jam incolarum avitis latibulis inhiantium volubilitate, jam Europæarum hominum seu malitia, seu avaritia, seu socordia. Patre Josepho Sanchez Labrador teste, qui monumentum historicum manu conscriptum ipse perlegit, septuaginta tria Indorum variorum oppida in Chaco provincia interierunt; Barbarorum nominum recensione, lectoris fastidium veritus, abstineo. Barbaris Australibus, Magallanici agri incolis hoc seculo multo sociorum nostrorum labore, immuni sumptu terna surrexere oppidula, sanctissimæ Dei parenti dicata omnia. Primum ab immaculato ejus conceptu (la concepción) appellatum Pampeas, gentium Australium colluviem, habitatores accepit, ac colonis Boni aeris adversus barbarorum incursiones præsidio

ditio fuit. Recenti oppido moderatores praeerant viri
 religione, prudentia, & excelsa ad ferenda ardua
 animo insignes Pater Matthias Strobl ex Austriaca
 provincia, & P. Emanuel Querini ex Romana claris-
 simo apud Venetos genere in graeca insula Zacyntho,
 cui illius pater serenissimae reipublicae nomine tunc
 praefuit, natus, in academia cordubensi philosophiae
 magisterio, collegiorum praecipuorum, & provinciae
 totius gubernatione apud nos condecoratus, virtutis
 eximiae opinione apud omne genus hominum con-
 spicius, ac dum ex America domum rediret, cum
 reliquis sociis, Clementi tertio decimo, populari suo,
 ac quondam condiscipulo percharis Romae, ubi pau-
 cos ante annos vivere desiit. Ambo patres apud
 Quararios diu versati egregia Indorum animos tra-
 ctandi dexteritate valebant, qua impetratum est, ut
 Pamparum non pauci christianis sacris denique initi-
 arentur. Urbis, praediorumque Hispanorum, ubi &
 vini cremati, & exempli non optimi copia semper
 fuit, vicinitas barbarorum ad meliorem frugem trans-
 lationem incredibiliter retardavit. Seriani, iisque im-
 mixti quandoque Patagones, qui ad Pampas visendos
 ultro, citroque commineabant, tum patrum beneficia
 allecti, tum vitae opportunitatibus, quae oppidi
 incolae fruebantur, capti sibi quoque nativo in solo
 oppidulum ejusmodi peroptare ceperunt. Nec mo-
 ra. Illorum votis per nos factum est satis. Patres
 Cardiel, & Falconer; Hic Anglus medicæ artis sci-
 entissimus, ille Hispanus, vir ardentis, intrepidique
 pectoris, ambo ad Indorum tractationem nati illas
 barbarorum solitudines adeunt, exploratisque illorum
 animis situm coloniae meditatur opportunum circun-
 spectant. Arduum erat, talem invenire; Nam istic
 aqua perennis, illic lignum fabricæ, focoque quo-
 tidie alendo necessarium desiderabatur. Caziqui
 Mari-

Marike, & Tschuan Tuya germani fratres cum quatuor & viginti suorum contuberniis numerosis in nova colonia, quæ demum condita, & *Nuestra Señera del pilar*, seu Nostra domina a columna Cæsar-Augustana dicta est. Ad hanc gubernandam stabilendamque Pater Matthias Strobl illarum linguarum scientia tinctus superiorum imperio translatus fuit. Quotidianas inter vicissitudines, ut novis in coloniis fieri assolet, spes optimorum progressuum non dubia intermicabat. Sed inopinatus eventus, ut pruina teneros flores, recentem coloniam uno ictu vix non prostravit. Dicam. Forte per Boniæ aeris agros patrata est cædes. Milites, qui sicarios detegerent, missi a governatore. Caziquius Yahati Serranus cum quindecim utriusque sexus virginitatibus in urbem iter faciens reculas ibi, ut solebant, vendendi, emendique gratia militibus sit obviam, & citra ullum vel conjecturæ fundamentum de illa occisione suspectus abducitur, arctoque in urbe carceri cum suis mancipatur. Injuriam tantam popularibus suis, de quorum innocentia sibi constabat, illatam oppidi incolæ quam acerbo tulerint animo, dici haud potest. Patris Matthiæ Strobl, qui inter illos versabatur, vita in præsentissimum discrimen conjecta est. Luendum illi fuerat, quod milites imprudenter peccarunt. Caziquius Marike utroque oculo captus, sed maxime inter illos autoritatis a furenti populo mox in urbem legatur, qui a governatore Hispano captivorum suorum libertatem jure postulet, id si roget, vel tergiversetur, universæ nationis nomine Hispanis bellum declaret, sine mora inchoandum. Arrogans hæc barbarorum comminatio gubernatori Josepho Andonaegui exilium, quas numero hosti opponeret, copiarum conscio ingentem sollicitudinem iniecit. Resumpto cædis patrata examine, auditis iterum, ite-

Iterumque testibus patuit denique captivi Caziquii innocentia, quippe quem eodem, quo peracta cædes, tempore in urbis quadam officina versatum fuisse, fide digni Hispani asseruerunt. Quo comperto, quatuor mensium captivitate citra culpam vexatis libertas illico, ac ad suos redeundi copia a Gubernatore viro æquissimo concessa est. Hæc, me in urbe Boniaeris sub initium anni 1748 recens appulso, evenere. E carcere dimissos nostro in collegio hisce spectavi, & vix lacrymas tenui. Per Indum interpretem, cui ridiculum cognomen: Domingo de los Reyes Castellanos, Dominicus a Regibus Hispanis, cum cæco Caziquio Marike affabili seniculo multa locutus sum; cum illi meo in cubiculo fidibus canerem, quæ ab amore nomen habent, illorumque vestes, quæ ab eorum fœminis texuntur, mire dilaudarem, captus est mei desiderio senex, atque, ut secum ad coloniam veniensem suam, Patri Matthiæ Strobl jam senescenti auxilio futurus, efflictim rogavit. Fateor equidem, ad hoc iter ambos mihi prurivisse pedes. Verum, quam volupe mihi foret, respondi, equum conscendere, & te comite Magallanicas immigrare in terras! Ast nobis, qui hanc vitæ rationem profitemur, integrum haud est, pro arbitrato nostro quoquam ire, nisi capitanei nostri (Provinciæ præsidis) imperio mittamur. Ubinam, quæso, Vester ille Capitaneus moratur? avide quærit Marike; Hac eadem in domo, reposui. Quo audito confestim ad Provincialis nostri cubiculum, aliena ductus manu, properat, importunisque me sibi comitem precibus deposcit, sed irritis. Aliam mihi nunc stationem destinatam esse, reponit Provincialis, polliceturque, me post biennium ad illius coloniam a se mittendum. Quartus enim Theologiæ annus Cordubæ Tucumanorum mihi restabat absolvendus. Et vero fixum erat

Provinciali promissis stare, ni meâ operâ apud Abipones repente indignisset.

Cum captivis e Boniaeris carcere redncibus ipsi quoque oppido post fœdum turbinem malacia rediisse videbatur, novi que mox Patagonum suppetiis augeſcebat. His in loco quatuor leucas distante ſingulare oppidum apparatus, & nomine *Deipara matris derelictorum* (de los deſamparados) inſignitum eſt. Illius procuratio Patri Laurentio Balda Navarro Pompejopolitano, Divi Xaverii cognato, & Patri Auguſtino Vilert Catalauno demandabatur. Caziqui Patagonum tres: Chanal, Sacachù, & Taychoçò cum octoginta ſuorum contuberniis coloniam hanc occuparunt. Contubernium unum ternis, quaternisve, imo & pluribus aliquando familiis conſtat; Quævis familia, ut plurimum, quaternis, quinis, ſæpe pluribus, Capitibus definitur; Copioſa enim Patagonibus ſoboles eſt, & polygamia perquam vulgaris. Præ aliis, qui ad Auſtrum habitant, dociles ſunt, & baptiſmo minus repugnant. Doleo, juvenes ab honeſtate, ac verecundia a me commendari neutiquam poſſe. Nihil fere Commercii cum Hiſpanis intercedebat Patagonibus. A natione tam frequenti, tam morigera, indolisque cæterum placidæ ingentes rei Chriſtianæ acceſſiones jure expectabantur. Verum ſpes tantas orcus evertit. Càngapol, quem Cazique bravo appellant vulgo Hiſpani, forma, corporis, animique magnitudine, commilitonum frequentia longe ſpectatiſſimus Caziquius, & ut verbo dicam, regionis illius dynaſta ægris dudum, invidisque ſpectabat oculis recentes has Chriſtianorum colonias; Per has amicitiam cum Hiſpanis irrepere, libertatem nationum Auſtralinum periclitari, ſuamque, qua his in oris dominari videbatur, authoritatem ſenſim minuendam,

ac

ac opprimendam denique existimabat. Hinc animum, curasque omnes eo converterat, ut oppidis novis suorum exitium, Patribus religionis peregrinae magistris exilium acceleraret. Hunc in finem icto fœdere; quotquot poterant, barbari ad societatem armorum invitati, expeditioque demum suscepta est. De hostium itinere, ac ingenti numero factus certior Matthias Strobl ad oppidorum defensionem militare auxilium a Gubernatore, civitateque Boniaeris tempestive per literas petiit. Hæc septuaginta equites provinciales spondit, sed ne unus quidem unquam comparuit; Ille negavit se opem ferre posse, etsi quam maxime id cuperet; legionarios milites, qui id temporis sibi suppeterent, nec ad portus, castrique Boniaeris securitatem sufficientes sibi videri, ingenue affirmavit. Ab Hispanis, quorum maxime intererat hæc oppida tueri, repulsam passus Pater, hostem magnis itineribus propinquantem, quem repellere haud potuit, cum suis fugiendo elusit. Relicta oppida, oppidorum greges, & armenta. Verum minime pœnitenda bestiarum jactura, qua tot hominum vitæ servatæ, quibus ira, numeroque formidabiles barbarorum turmæ minitabantur. Catechumeni, ac Neophyti, quotquot sincero in religionem, amico in Hispanos erant animo, ad conceptionis oppidum, seu ad portum, cum Patribus sese receperunt. Verum & hæc colonia quotidianis hostium incurfionibus fatigata, ab Hispanis prædialiis segniter defensa tertia decima Februarii anno 1753 penitus deferenda fuit, damno urbis luculentissimo; Nam, quia jam barbaris equitibus impune grassari, quaque libuit, licuit, ad quadraginta ab urbe leucas prædia custodibus, agrique circa pagum Magdalenz ab uberrima tritici messe celeberrimi cultoribus mox destituti suis, ad tutiora scilicet loca metu dilapsis. Intra urbem

ipsam, quæ muris, fossis, portisque caret, sæpius Turpissime trepidatum est, interdum ob hostis periculum, alias ob solam periculi suspicionem. Circum jacentibus in campis, prædiisque per assilientes barbaros pecoribus, opibus, vita spoliati quam plurimi. Desertoris equitibus, qui rure excubare iussi, hostemque coercere, strages cruentæ iterum, iterumque illatæ. Plaustra argento, quod ex Peruvio advehebatur, onusta per viam toties direpta, militibus illorum custodibus, vectoribusque miserandum in modum contrucidatis. Ad finem fluminis argentei Barragan, ubi naves majores subducuntur, reficiunturque, habitantibus iidem barbari sæpe exitiales, semper formidabiles extiterunt. Qui ad salinas salem advekturi magno numero Austrum versus abierant, cæsi aliquoties ad unum omnes. Tum denique coloniarum Australium utilitatem Hispani perspexerant, postquam illas, spemque easdem restaurandi amisere. Tot Indorum, qui ad Austrum degunt, millia suis in tenebris consépulta jacent! Digna lacrymis, si quæ alia, Cogitatio. Ecquis non deploret sociorum nostrorum, his qui populis operam navarunt annos complures, extremas misérias, itinerum molestias, rerum necessariarum penuriam, vitæ quotidiana discrimina, tantosque labores, qui omni prope caruerunt fructu, præterquam, quod infantulos sacro lactice a se tinctos plurimos, qui occubuerant, & adultos non paucos in cælum transfulerint. Primis, antequam boves, ovesque ad eos alendos mitterentur, temporibus Patres equina Carne, quotidiana Indorum illorum dape, vescébantur. Pater Thomas Falconer, Anglus campos omnes cum Indis pervagatus equinæ carni scindendæ, cum orbem e stanno, vel ligno non haberet, orbis loco semper pileum suppositum suum, qui demum pinguetudine infectus est tanta,

ut

ut illo dormiente a canibus sylvestribus, quæ campus scatet, devoraretur. Me in Boniæ urbe agente alium sibi mitti pileum per literas petiit, canem accusans voracitatem. Patris Matthiæ Strobl tugurium, nescio, quis nebulo succendit. Stramineum tectum conflagraverat jam, ipse quoque altum dormiens haud dubie flammis erat interiturus, ni a fido homine expergesfactus incendio sese subduxisset. Illud ausim affirmare, alias atque alias quotidie molestias Patribus illis ab Indis allatas, sed multo plures, acerbioresque ab Hispanorum vulgo, a vini cremati, aliarumque recularum nundinatoribus, a quibus, cum arcerentur, triciæ, fabulæ, calumniæ non raro profluxere. Quanta hoc loco scribi possent, quæ ad celebrandam Patrum patientiam momenti plurimum haberent. Conceptionis oppidum situm erat in 322 gr. 20 minuto longitudinis, in 36 gr. 20 minuto latitudinis. Oppidum Nostræ dominæ a columna distabat ab oppido conceptionis septuaginta leucas Meridiem inter & occasum, ab urbe Boniæ decem facile supra centum; Ab oppido Matris derelictorum solas quatuor leucas.

Neque putes, velim, curam cicurandi, erudiendi que Australes nationes ad nostram usque ætatem neglectam fuisse. Hoc negotium superiore jam seculo & catholicis Regibus, & nostris sociis cordi erat. Omnes nequidquam aditus tentati ad illas gentes Christo, Regique Hispano adjungendas. Ut cætera taceam, Patres Nicolaus Mascardi, & Josephus Quillemo, istic religionis sanctæ impigri Doctores, ab efferatis immorigerisque discipulis necati sunt. Nihil territi hac barbarorum ferocitate nostri tum Chilenfes, tum Paraguarientes Socii nullum non moverunt lapidem, ut extremos illos meridionalis Americæ an-

gulos Evangelica Luce collustrarent, sed irrito semper conatu, ac nullo prope operæ pretio, nisi immortalis gloriæ, quam Apostolica sibi magnanimitate, invictæque semper laborum tolerantia promeruerent. Nam ardua vel tentasse, fructus licet optatus haud respondeat, nunquam non honorificum putabatur. Anno 1745. a Philippo quinto Rege navis, cui a sancto Antonio nomen, Gadibus in Paraquariam expedita est hunc in finem, ut litora Magallanica, terræque illis finitimæ omni cum solertia inspicerentur. Si quis portus, vel statio opportuna offerret sese, adversus externos hostes communiretur illico. Si quæ barbarorum Stativa detegerentur, colonia illis, ac religionis schola concederetur. Quapropter Jesuitæ tres ad expeditionem periculi plenissimam a Rege destinati: Pater Josephus Quiroga matheos, rerumque maritimarum scientia clarus ab ipsa Matritensi aula designatus. Pater Josephus Cardiel, & Pater Matthias Strobl amborum antistes, linguarum, quarum istic usus est, gnarus. Navi summa cum potestate præfuit Joachimus de Olivares Gadiranus. Gubernatores navis (Pilotos vocamus) Didacus Varela Cantaber, & Basilius Ramirez Hispaleusis fuere, in arte nautica versatissimi. E præsidiariis militibus urbis Montevideo 25 delecti sunt ad navis, navigantiumque tutelam, illisque militaris præfectus salvator Martin del Olmo additus. Sublatis in portu Montevideo anchoris decima septima Decembris 1745 navigatum est ut velis vento secundo, sic animis spe plenissimis. Ubi applicandæ ad ripam navis opportunitas oblata, exscensio in terram facta est.

Quidquid usquam terrarum, aquarumve in Conspectum venerat, diligenti oculo lustratum, atque in itineris ephemerides curatissime relatum fuit a Patre Qui-

Quiroga. Hic scapha vectus maris portus, sinus, flumina, lacus, aquarum seu altitudinem, seu brevitatem, insulas, syrtes, scopulos his interjectos, & quidquid Hispanorum navigationi porro vel periculosum, vel commodum videbatur, sagaciter exploravit, adnotavitque quotidie. Patres Strobl, & Cardiel interea pedestri itinere in varias divisi vias cum militem aliquot comitatu remotiores a litore campos percursum, illorum naturam, & si quod habitationis humanæ seu indicium, seu opportunitas uspiam se proderet, solertissime speculabantur, hoc sine arduis sæpe montibus conscensus. Non raro multas a litore, ac sociis leucas recesserant detegendorum Indorum spe ducti maxime, postquam in sepulchrum incidere, ubi binarum mulierum, virique unius corpora necdum putrida deprehenderant. Circa sepulchrum, tugurii in morem structum, tectumque sex hinc vexilla lanea varii coloris, inde quinque equi stipitibus altis affixi pendebant. Cadavera singula singulis e lana tapetibus involuta, feminæ unius caput lamina, inauribusque ex aurichalco ornatum; E quibus indiciis hoc loco sepultos Indos Puelches fuisse, plerique arguerunt. Nemo omnium fuit, qui lætitia non gestiret, quod barbarorum tuguria hand minimum jam abesse putarentur. Verum ante victoriam triumphum cecinere, de conjecturæ vanitate mox edocti. Pater enim Strobl ad quatuor leucas progressus, cum nec hominem, nec humanæ habitationis vestigium deprehendisset, spe omni abjecta per militem Patrem Cardiel longius distantem ad se accersit. Huic leucas permultas emenso, & tanta ambulatione fracto: Prudentiæ legibus, ait, contrarium sibi videri, ceptum iter porro profequi; Timeadum sane esse, ne numerosa equitum barbarorum turba occurrat, cui non nisi pauculos, ac viribus

exhaustos pedites queat opponere, haud dubie internecone delendos. In religionis negotio occumbere sibi equidem in votis dudum fuisse; sed vitas alienas in tantum discrimen conicere, se nec velle, nec posse. Absit hoc periculum, absint hostes, consumptis jamjam cibariis, continuatoque itinere & sibi & sociis inedia pereundum esse. Hæc Pater Ströbl pro suo officio providenter suggessit. Pater Cardiel ad omnia semper intrepidus, qui nec futura pericula suspicari, nec præsentia timere consuevit, reditum dissuadet, ulterius urget iter, propinquas esse barbarorum habitationes contendit hoc potissimum argumento, quod canem albicantis pili suos pertinaciter alatrantem viderit, qui subiinde diffugit ad suum, utique credi potest, properans herum. Verum his nequidquam oppositis ambo Patres suis cum comitibus ad navem rediére. Hic re prudenter discussa, navis etiam præfectis omnibus consultis ea demum lata est sententia: liceat Patri Cardiel, illud avidè cupienti, iter repetere hac tamen lege, ut cum quatuor & triginta tum militibus, tum nautis, qui quidem ultro se sequi voluerint, & annona ad octiduum his suffectura instructus proficiscatur. Vigesima Februarii iter captum. Quotidie septem circiter leucæ confectæ. Plerumque per semitam angustam Indorum, sed jam pene obliteratam ambulatum. Aqua poculenta passim in promptu fuit. Præter struthiones, & huanacos (animalia cervo affinia cum Cameli Gibbo) aliquot nil ferarum usquam videbatur. Quarto itineris die sub Vesperum Collem editiorem conspicati sunt, e cujus vertice campus detegebatur, arborum, graminisque omnino expers. Frigus nocturnum omnibus visum intolerabile; quamvis enim præsto essent ad alendum focum virgulta, dum igni admotum caleret latus alterum, alterum vento gelidissimo obversum

sum congelari videbatur. Neque id mirum, si Cœli plagam, sub qua versati sunt, animadvertas. E sinu enim S. Juliani, qui in 49 gradu, & 12 minuto latitudinis situs est, iter ingressi fuere occidentem solem versus aliquamdiu profecti, unde nivosis ex alpibus chilensium vicinorum asperrimi adspirant venti. Hæc inter frigora animi militum in dies magis, magisque incallescere, corpora tamen deficere sensim fatiscereque observabantur. Multi illorum, attritis viarum asperitate calceis, nudis jam pedibus, non pauci etiam sauciatis reptarunt. Pater Cardiel, animos omnibus inspirare solitus, nephriticis primum doloribus, mox pedum debilitate tanta excruciebatur, ut, nisi grallis suffultus, ne gressum quidem figere posset. His tamen omnibus ardens barbarorum stativa detegendi cupiditas minime refrixit. Omnia nobis posse videmur, quæ impense volumus. Verum annona octiduano duntaxat itineri destinata, ac per quinque dies itineris magna jam ex parte consumpta acceleratum reditum ad navem imperavit. Quidni modeste subriferit Matthias Strobl, dum heroes audaculos vacuis manibus, pedibusque misere multatis redeuntes sua ex expeditione conspexit, quâ oleum & operam perdi dudum præsenferat. Is tamen Calamitosæ profectionis fructus exstitit, quod evidenti oculorum experimento constaret denique, barbarorum contubernia a mari longissime abesse; Terrarum litori accubantium immensos tractus ne habitari quidem posse, quia vel aqua dulci, vel gramine, vel arboribus, vel his omnibus nudas adeo, ut præter paucos struthiones, & huanacos vix aliud feræ genus istic deprehendas. Ex quo palam fit, semitam illam, quam Cardiel viderat, humanis pedibus tritam, tria item cadavera, & equos Indorum fuisse, qui Chilensi e territorio, quod equis abundat, ad salem illis

tant, accurrentium agmen eminus spectabatur. Toto nudi corpore ventrem utraq̃ue manu singuli fricuere. Explosio rursus tormento huini procubere omnes, neque tamen a fricandis ventribus destiterant. Ridicula hæc barbarorum actio suspensos tenuit Hispanorum animos, num amicitiz, num belli apud illos signum esset, ignorantium. Cumque illorum linguam nemo calleret, blandis vocibus, amicis nutibus, monstratis munusculis allekti, & ut posito metu accederent, invitati appropinquarunt denique Hispanorum stationi, ventris tamen fricatione nunquam interrupta; Qua consuetudine moti Hispani, hos barbaros jam *Rascabarrigas* appellant, quod ventris fricatores significat. Ad cicurandos, demuicendosque insularium animos tele elegantes, Cibaria, munuscula varia porrecta sunt, sed præter globulorum vitreorum fasciculos ab iis acceptatum est nihil, fraudes, nescio quas, advenarum forte suspicantibus, cæterum pacatis, placidisque, ut adeo citra noxæ, insidiarumve hostilium formidinem Hispani inter illos versarentur, de ratione solum, occasioneque ad suos quamprimum renavigandi solliciti. Fixum illis erat pro modulo suo, ac naufragorum numero naviculam fabricari. Hinc omnium nomine conceptis verbis Deo voverunt: si incolumes portum Montevideo attigerint, se illam naviculam sacris Divi Francisci Agnificatis ædibus istic dono daturus, quo scilicet deprecatore eam sibi felicitatem a supremo Numine flagitabant. Arbores navis fabricæ idouneas insula passim obtulerat. Neque fabri, neque ad scindendas tabulas instrumenta desiderabantur. Ipsi Indi, quo loco ligna seu duriora, seu latiora suppetere, fideliter indicarunt, quin & voluntate quam utilitate majori in secandis, dividendisque trabibus adjumento fuere Hispanis, sed ad ternos, quaternosve securis ictus, vel ferræ

ferræ ductus fatigati recesserunt, operi faciundo scilicet nunquam assueti. Indorum segnitiam Hispanorum sedulitas supplevit, patrio quippe solo inhiantium. Prompta, parataque omnia. Clavi ferrei ad navis compagem firmandam defuere. Sed en! dum mare de more æstuans varias ex submersa jam navicistas in litus evomeret, illas inter una reperta est clavis necessariis plena; Quod quidem eximium propitii Numinis beneficium interpretati sunt omnes. Aliqua, quæ ad navalem suppellectilem pertinent, ex navi pereunte providenter extracta magno usui fuerunt. His subsidiis suprema demum manus navigiolo est imposita, quo millenas circiter timendi semper æquoris leucas, nec pauciora pericula feliciter emensi portum urbis Montevideo Sospites attigerunt denique. Felices sibi utique videbantur vel eo nomine, quod navi, mercibusque amissis vitam servarint, maritimos inter fluctus, ac barbarorum insularum in contubernio semper illæsam. Quod mirandum sane, cum iidem Indi olim septemdecim Batavos nil sibi noxios dirissime contrucidaverint, discerpserint, ac binos illorum devorant, qui Scapha ad contemplandam insulam ignis missi a supremo Navarcho Jacobo l'Heremite classis Batavæ, autoritate Principis Mauritiï Nassaviensis ad fretum Magallanicum, aliasque orbis plagas anno 1623 expeditæ, cujus itineris commentarium in opere, cui titulus: *Historia antipodum*, a Joanne Ludovico Gottfriedt edito, typisque dato Francofurti anno 1655, invenies. Hæc omnia, quæ de Hispanorum naufragio, ac navigationes scripsi, a sene cantabro navis demersæ fabro, periculorum omnium socio, ac navis, quæ in illa insula condita fuit, architecto relata sunt in urbe sanctæ fidei. Anno 1768 me in Boniæ urbe cum sociis navigationem in Europam expectante navis ad Insulam ignis cum duobus

monachis sacerdotibus ex illo portu solvit, qui rebus omnibus ex Regio xario liberaliter instructi in insula memorata sedem figere, incolásque religionem docere jubebantur; Verum, re infecta, eadem navi ad Boniaeris portum haud multo post rediere. Quid istic actum, tentatumve fuerit, quæ causæ accelerati reditus exstiterint, haud scio. Genitus tamen audiivi Hispanorum nobiliorum, Jesuitas sibi ad hanc maximi momenti expeditionem peroptantium; Hi equidem eodem anno ad Europam (causam novit Deus) remissi fuere. Succedentibus forte annis cordi fuit Hispanis illam ignis insulam subigere, ac erudire, quæ insulæ Maloinæ in gradu 51. 30 minut. latitudinis Australis & 60 grad. 50 minut. longitudinis occidentalis a meridiano Parisiensi sitæ propinqua. Ista ab urbe Britannæ minoris sancti Maclovii, vulgo St. Malò nomen sortita, opera, sumptibus Ludovici Antonii de Bongainville peditatus tunc Tribuni (cujus sæpe memini) & Dominorum de Nerville, ac de Arboulin illius cognatorum occupata, familiisque Aca-diensibus Christianissimi Regis, laborisque amantibus, qui illam excolerent, tradita anno 1763, vel quod probabilius, 64. Triennio post anno scilicet 1767 octingentis (sic in nrbe Boniaeris tunc ajebant) scutorum Hispanicorum millibus Catholico Regi Carolo tertio vendita fuit, qui hanc exterorum coloniam, opulentissimis auro, argentoque provinciis Peruvianæ, ac Chilensi vicinam, si quando dissuta Hispanorum, gallorumque amicitia bellum impendéret, Monarchiæ suæ periculosam existimavit. Familiis Gallicis in Europam translatis Hispani habitatores suffecti sunt tales plerique, qui criminum rei vel carcere, vel supplicio dignos se reddidére. Vix erit unus omnium, qui carcerem, mortemve celerem præ insulæ hujus quotidianis, diuturnisque calamitatibus sibi non præoptaret.

ret. Illi gubernandæ Philippus Ruizius Puente navis bellicæ *la liebre* (leporis) Gubernator designatus, qui incolas novos, bellicam supellectilem, annonamque advexerat. Comes illi iverat alia navis bellica *la Esmeralda* (smaragdus) dicta, a Matthæo Collao gubernata. Idem navarchus (vir & optimus, & nauticæ peritissimus, licet in nautas aliquando rigidior) eadem navi ex Maloina insula ad portum Montevideo redux me cum 152 fociis in Europam transportavit. Nerville Gallum præfectura infelicis illius insulæ defunctum nobiscum habuimus, ex quo, uti & ex Hispanis, qui ibi versati sunt, pleraque didici, quæ de hoc argumento conscripsi.

Infelicem perquam meditate voco insulam, insulis fortunatis licet a Gallis quibusdam par jactetur; Neque id mirum cuiquam videatur. Laudamus enim venales, quas extrudere volumus, merces. Audi, quæ ex idoneis authoribus de Maloina insula accepi. Nec ab Indis, neque a feris quadrupedibus habitari unquam potuit, rerum omnium, quæ ad vitam tolerandam pertinent, omnino expers. Juncos palustres pro arboribus, muscum pro gramine, paludem, limumque pro terra, frigus rigidissimum semper pro aere, noctem fere perpetuam, nebulas, caliginem pro sole offert habitatoribus novis. Dies enim longissima paucissimarum hararum est. Furentibus Austris, quippe polo antarctico propinqua, turbinibus sævissimis, tempestatibusque horret plerumque. Gelu, continuis fere nivibus sociatum, eo intolerabilius, quod in tota, quæ quidem minime ampla est, insula nihil ligni seu ad focum alendum, seu ad condendum tugurium usquam suppetat, nisi navi ex insula ignis non sine periculo adferatur. Navis *la Esmeralda* nivibus semper tecta illo in portu steterat, ut
nautæ

nautæ Hispani mihi affirmabant, fatebanturque sibi, tanto e frigore congelasse manus, ut, nisi vini cremati crebro haustu incaluisent identidem, funibus tractandis, & quibusvis deinum, quæ navis offert, functionibus impares se viderent. Capræ, quas Galli attulerant, pabuli seu penuria, seu noxio succo confestim enectæ omnes. Triticum, quod iidem in solo scilicet uliginoso seminarunt, nunquam ad maturitatem pervenit, quin culmo semper curtissimo vix in spicam pubescentem adolevit. Hinc commeatu Europæo jam jam consumpto frequens esuries miseriis cæteris sæpe accessit. Annonæ supplementum volucres aquatiles fuerunt. Cygni referunt aliquam similitudinem, sed majores, nam librarum duodecim pondus sæpe æquant. A Gallis D'outarde, a Batavis Anglisque Pinguins, vel Penguines dicuntur. Panis loco nitratus pulvis, glandesque plumbæ Gallis militibus, cæterisque dabantur, ut illis aves, avibus famen macerarent. Hæ quamvis sub Gallorum adventum maximo essent numero, quotidianis tamen Scloporum ictibus partim consumptæ, partim fugatæ sunt adeo, ut succedentes Gallis Hispani hoc etiam sterilissimæ insulæ unico beneficio destituerentur. Utilem nihilominus illis hanc esse insulam, licet habitatoribus calamitosam, fateamur, necesse est, quod navibus tempestate jactatis perfugium, portumque classi non maximæ parem, & aquandi opportunitatem offerat. Loca aggressioni, excensionive hostili opportuna aggere, suggestuque tormentario munita fuerunt. Paucis præfidiariis Antonius Catani peditum id temporis tribunus præficiebatur. Id monitum te velim, lector, dari & aliam insulam Maloinam illi, de qua mihi sermo fuit, vicinam, quam annis abhinc non multis Angli possident, ac Falklandiam appellant. Hanc Boniaeris Gubernator Franciscus de Paula
Bucca-

Buccareli circa annum septuagesimum labentis seculi occupari, sed paulo post Anglis, Rege Catholico iubente, restitui curavit, ne ex parva scintilla ingens bellum exardesceret. At hem! de vastatis Paraquariæ oppidis differens Magallanicas in terras me abripi passus sum. Fateor equidem longiusculam fuisse digressionem, sed spontaneam, nec inutilem. Visum enim mihi est res illas commentariis meis inspergere data occasione, quarum obviis in historiis nulla sit mentio. Sed jam in viam redeamus.

Infiniti temporis, laborisque negotium foret, si singula, quæ per omnem Paraquariam eversa sunt, Indorum oppida, everisionis causas, tempora commemorarem. Idem, quod de Troja, repeti potest de multis coloniis Paraquariæ: Nunc ager, aut sylva est, ubi templa, domusque steterunt. Oppida quadringentis plura, quæ destructam hodie Tucumaniam urbem Quadalcazar olim circumsteterant, penitus intercidisse, ex annalibus liquet. Intra limites urbium Cordubæ, Riojæ, sancti Jacobi, S. Michaelis Tucumaniz, Correntinz, & Assumptionis innumeræ, prope dicam, Indorum coloniz interierunt. Paucissimæ, quæ supersunt, oppidorum umbræ sunt, pauculis, & fere miseris incolis, quia Hispanorum privatorum servituti mancipatis, constant. De re mihi toties visa loquor. Nam provinciam illam iterum, iterumque peragrans & oppidorum adhuc superstitum incredibilem omni ex parte miseriam, & everforum rudera hisce oculis spectavi. Vastitatem, quæ multis Quaraniarum nostrorum oppidis per Mamelucos, Brasiliæ incolas, quondam illata est, priusquam enarrem, sine me aliqua præfari. Primi ex Hispania advenæ milites terras, gentesque Paranz, & Paraquayi litoribus dutaxat propiores sibi subdide-

re; Ad remotiores conquirendas non animi, sed copiz illis deerant. Evangelica luce per Seraphicos potissimum patres Quaranii non pauci illustrati, & in coloniis, si res tulit, locati sunt. Divus Franciscus Solanus, & Ludovicus Bolaños eximia virtute clarissimus, nostrisque hominibus peramice familiaris apostolicis ea ætate expeditionibus eminuerunt maxime, ambo Seraphicæ familiæ, Paraquariæque lumina; sed focis sui similibus, successoribusque destituti tantæ, quæ ad manum erat, messi impares. Infinita siquidem Quaraniorum multitudo intra sylvarum, litorumque recessus latitabat paucis tunc Hispanis, quoties poterat, infesta, semper formidabilis, ac periculosa. Anno 1610 Ferdinandus Arias Assumptionis una, una Boni aeris gubernator strenuus cum numero militum agmine ad expugnandos Uruquayi accolæ Quaranijs excurrit, sed illorum & numero & truculenta atrocitate perculsus, deque victoria desperans in urbem se recepit. Eadem sæpius alibi ab aliis gubernatoribus infelicitè tentata est alea. Non ignivomis militum armis, sed suavi patrum eloquentia, amore scilicet, non timore vinci poterant Quaranii. Eventus id docuit. Eodem anno equidem Pater Marcellus Lorenzana Hispanus collegii nostri in principe Assumptionis urbe tunc Rector a Quaraniis Paraquayum inter & saranam turmatim palantibus id demum impetravit, ut in amplo, quod divi Ignatii Loyolæ nomine insignitum, iis condiderat, oppido sacra romana amplecterentur, cumque Hispanis amicitiam inirent. Oppidum floret etiamnum. Rectius dicam, floruit nobis Europam repetentibus. Quid enim post nostrum abitum acciderit, haud mihi exploratum. Sub idem prope tempus focii nostri patres Josephus Cataldino, Simon Mazzeta Itali, Antonius Ruiz de Montoya Hispanus

nus Americanus, & qui annis succedentibus suppetias venerant, patres Rochus Gonzalez Hispanus Paraquariensis, Petrus Romero, Didacus Boroa &c. heroo omnes spiritu, Apostolicisque virtutibus insignes tum provinciam Quayram, tum Uruquayum flumen versus inaccessas Hispano militi montium, nemorumque latebras excussere, ubi multa Quarani-
orum millia detecta, & conditis, ubi poterant, coloniis collecta Deo, Regique catholico adiuncta fuerunt. Prosperas sociorum nostrorum Quaranos inter expeditiones justis voluminibus historici dudum complexi sunt.

Rapidissimos hos rei christianæ progressus Mammaluci e vicina Brasilia, maxime ex S. Pauli oppido irrepentes tantum non stiterunt, certe miserabilem in modum retardarunt. Mammaluci colluvies sunt ex Lusitanis, Batavis, Gallis, Italis, Germanis, fœminisque Brasiliæ prognata, bombardæ usû, latrocinandi dexteritate celebris, & ad quidquid audendum projecta, atque inde Mammalucorum peregrino nomine olim insignita. Maffeo enim teste, folio 69 historię Indiarum. *Mammaluci, Ægypti robora, milites optimi*; Juxta alios: sclavi Soldani Ægypti fuisse. Hos vero istorum in Brasilia nomine appellatos Mammalucos *orci satellites* cum Paulo tertio summo Pontifice citra injuriam dixerimus, quippe quorum institutum fuerat, ludos in libertatem filiorum Dei a patribus assertos in dirissimam servitutem abripere. Repetitis per annos plurimos illorum incursonibus eversa oppida: Assumptionis in yyuý. Omnium sanctorum in Caaro. SS. Apostolorum in Caa-
zapaquazù. S. Christophori in opposito litore ygay. S. Joachimi ibidem. S. Barbaræ in ripa occidentali Paraquay. S. Caroli in Caapi. Harum coloniarum

incolæ Quaranii, paucos, qui fuga evaserant, si demas, catenis, funibus vincti in Brasiliam pecorum instar gregatim abducti, ad æternos in sacchari, mandiocæ, Gossipii, fossarum mineralium, tabacæ officinis labores damnati fuere. Proles lactentes, quod iter retardarent, ac oneri essent, matrum o siau avulsæ, crudeliterque per viam solo allisæ sunt. Senio, morbove imbecilliores jam ferro, jam plumbo necati, quia impares diutinæ profectio. Incolumes alii, ne tenebris ad fugam abuterentur, noctu in paratos scrobes coniecti sæpe. Multi inedia, itinerisve ad multa leucarum spatia producti molestia per viam occubuerunt. In hoc Indorum venatu jam vi aperta, ut lupi, jam astutia, ut vulpes, usi sunt, utrobique crudelissimi. Plerumque, dum collectus in templo sub divinis populus, in oppida longo agmine irruebant, viis, angulisque omnibus obsidione clausis, ne ullus miseris pateret effugii locus. Inde consuetudinis, quæ semper dein apud nos viguit, origo, & veluti lex, ut Indi Quaranii omnes vel hasta, vel sagittis armati templo intersint, ne subita Brasiliensium latronum aggressionem inermes opprimantur deinceps. Sæpe Jesuitas mentiti, illorum more rosariis, crucibus, toga nigra insignes Indorum, quæ externa specie deceptis nil doli suboluit, agmina per sylvas collegerunt, Oppida complura Mammalucorum insidiis obnoxia, uti lauretanum, & S. Ignatii &c. tutiora in loca plurium mensium itinere, incredibili & patrum, & Indorum labore translata sunt. Neque nostris Chiquitorum, Moxorumque coloniis, neque aliis, quæ Hispanorum in territorio a sacerdotibus secularibus, monachisque procurabantur, Mammaluci pepercerunt. Oppida Indorum ad ripas yeyuy in Curuquateni territorio stabilita, scilicet Mbaracayà, Terecañy, can-

delaria, & ybirapariyara, ut plura alia taceam, a Mammalucis omnino destructa fuere. Eodem prope fato Hispanorum urbes Xerez, Quayra, (ciudad real) & Villarica &c. desierunt. Illatas Paraquariæ strages ecquis tandem enumeret singulas? Vasti id materies voluminis foret; quin immo fuit pluribus. Enim vero quisquis unquam de Paraquariæ rebus scripserat, tragica Mammalucorum historia ingentes paginas implevit, & cum scripserit multa, plura tacuisse videtur. Hoc equidem bellum, quod per tot annos, tanta virium contentione crudeles Mammaluci, ferro, plumboque armati Quaraniis prope nudis, ac inermibus, certe solo ligno tunc repugnantibus moverunt, & diuturnitate temporis, & cælorum, captorumque Indorum numero cum maximis Europæ bellis conferri potest, quin & aliqua ratione iis præferri. Audi, si sine horrore potes, quid literæ ædificantes, & curiosæ recensione 25 hoc de argumento dicant. *Afferitur, ajunt, quod prope incredibile, a Mammalucis Brasiliæ 130 annorum spatio duos Indorum milliones casos, vel in captivitatem abreptos; Et plus, quam mille regionis leucas ad Amazonum flumen usque incolis exhaustas fuisse. Ex literis aushensicis (sunt a Rege Catholico — — 1639 anno, 16 Septemb. datæ) constat, uno quinquennio trecenta Indorum Paraquariensium millia abducta fuisse in Brasiliam. Petrus de Avila Boniaeris Gubernator anno 1639. 12 Octobris scripto testatus est: Se vidente in urbe Brasiliæ fluminis S. Januarii (Rio de jêneiro) Indos a Paulopolitanis palam fuisse venditos; Et ab anno 1628 usque ad annum 1630 in sola hac urbe sexaginta Indorum millia vendita fuisse. Ex hoc facilis est conjectura, in aliis Brasiliæ locis multo plura infelicium Quaraniarum millia, quos incolæ Cananæ &c. alique Indorum venatores avidissimi ceperant, tot annorum spatio venumisse.*

Verum non semper impune tulerunt hanc suam rapacitatem. Postquam enim, Rege indulgente, Quaraniis arma ignivoma procurata sunt, iterum iterumque profligati, repulsi, cruentis cladibus fuerant affecti. Memorabilior cæteris, ac prope incredibilis ea fuit victoria, quam quatuor Quaraniorum Neophytorum millia ad fluvium Mbororè, ubi Uruquayo miscetur, de numerosa prædonum Brasiliorum classe reportarunt. Trecentis lintribus aderant quadringenti Paulopolitani, & bis mille septingenti Tupies, ferocissimi Brasiliæ barbari illis fœderati. Quaranii Ignatio Abiazù duce, qui gentis illius princeps fuerat, dum quinque navibus obvii hostes destinato tormenti ictu salutant, tres illorum lintres deprimunt, Brasilorum compluribus vel prostratis, vel sauciatis. Qua salutatione inopinata percussi e lintribus in litus defiliunt plerique, desperata navali pugna Quaraniorum aciem per insidias a tergo adoriuntur. Verum acriter omni ex parte repulsi, passim contrucidati sunt, quin ad unum omnes internecione delendi fuerant, nî nox incumbens & pugnae, & victorie finem imposuisset. Postridie hostium per sylvam fugitantium reliquias ferarum instar undique insectati sunt eo successu, ut paucissimi superstites, castris, lintribusque amissis, trepidantes, nec uno vulnere faucii domum properarint. E Quaraniis victoribus tres duntaxat sub pugnae initium cæsi, quadraginta vulnerati fuere, ut adeo illustrem victoriam propitiis superis, non armis suis in acceptis referrent. Quo quidem eventu supra omnium vota prospero Quaranii jam animosiores a Paulopolitanis porro timeri, suspicique cæperant. Pax, securitasque illis oppidis reddita, res christiana magnis accessionibus ubique aucta fuit, quam perpetuæ Mammalucorum incurSIONES non perturbarunt modo, sed prope profligarunt.

Ne-

Neque putes, per calumniam de Brasiliæ incolis ab Hispanis scriptoribus hæc spargi, exaggerarive. Ipse fidelissimus Rex Josephus primus decreto 6 Julii anno 1755 edito, & codici novo juris Insitanici inserto fatetur: Multos milliones Indorum destructos fuisse, & hac ætate pauca superesse Brasiliæ oppida, paucos oppidorum habitatores. Causam hujus adjicit: Quod Indis libertas non sit permessa secundum leges lusitanæ. Indos declarat liberos. Captivis libertatem jubet restitui &c. Alii quoque pietissimi, qui hunc præcesserant, Hispaniæ, & Lusitanæ Reges Indorum raptum, venditionem, oppressionem, infectionemque qualemcunque, iteratis legibus, acerrimis comminationibus interdixere dudum. Multi provinciarum Gubernatores Regionum decretorum observationem urgebant, sed raro impetrarunt. Innumerus equidem, qui Indorum captivitate, ac obsequio quæstum faciunt, major opum, quam conscientiæ, vel decori cura est. Regis, quem longe abesse norunt, Deique legibus procaciter neglectis Indorum & miseria ditescere procurant, etsi maleparta male dilabi quotidie experiantur, ac præter insignem paupertatem hæreditatis nomine nihil plerique posteris transmittant. Istiusmodi hominum adversus Indos immanitatem vivis, verisque coloribus expressit Regius diu Ulyssipone concionator, mox Brasiliæ Apostolus quatuordecim concionum suarum voluminibus in lucem datis, innumerus barbaris ad religionem traductis clarissimus Pater Antonius Vieira, nostræ tum societatis, dum ob defensam Indorum libertatem ab Indorum infectatoribus e Maraõne provincia exturbatus coram Ulyssiponensi aula Regia de hoc argumento verba fecit anno 1662. Hic ejus sermo tomo quarto illius operum Ulyssipone typis datus 1685, lectuque sane dignissimus.

Cum ne Regiis quidem legibus mos gereretur in Brasilia, Indos capiendi, afflictiandique nefaria consuetudo Pontificiis, ad Regum preces, minis, atque pœnis erat coercenda. Paulus tertius, Urbanus octavus, & demum Benedictus quartus decimus Apostolico ictos fulmine, a Romanæ Ecclesiæ communione exclusos, pronuntiârunt illos omnes, qui ausi fuerint Indos in servitutem redigere (verba sunt Romanæ curiæ) vendere, emere, commutare, vel donare, ab uxoribus, vel filiis separare, rebus suis spoliare, & ad alia loca deducere, & transmittere, aut quomodo libet libertate privare, in servitute retinere, nec non prædicta agentibus consilium, auxilium, & favorem, aut operam quocunque prætextu, & quæsito colore præstare, aut id licitum prædicare, aut docere, aut alias quomodolibet cooperari. Hæc sub excommunicatione latæ sententiæ (a qua non nisi a Romano Pontifice & satisfactione præmissa absolvi possint) interdiciuntur in favorem omnium Indorum tam in Paraguariz, ac Brasiliæ provinciis, ac ad flumen de la Plata, quam in quibusvis aliis regionibus in Indiis occidentalibus, & meridionalibus existentium. Ista trium Pontificum summorum mens, ac, si substantiam attendas, verba sunt. Literæ Pauli tertii ad Cardinalem Taberam Archi-Episcopum Toletanum 23 Maji anno 1537 datæ fuerunt. Urbani octavi bulla, quæ incipit: *Commissum* scripta 22 Aprilis 1639. Authentica cum literis Regii senatus Matritensis, quæ bullæ hujus executio mandatur, extabat in tabulario Collegii tunc nostri S. Ignatii in civitate Boniæ. Bulla Benedicti quarti decimi ad antistites Brasiliæ, aliarumque lusitani Regis provinciarum expedita extat in bullario Benedicti ejusdem tomo I. c. 38. Ejus initium est: *Immensa*. Pontificiæ, Regiæque contra Indorum vexationes literæ ad Hispanos quo-

ut dixi, vel ad eam miseriam, paucitatemque habitatorum redacta, ut umbræ oppidorum verius, quam oppida videantur. Dum e contrario oppida 32 Quaraniorum, 10 Chiquitorum, alia minora aliarum nationum, quod incolæ Regium juxta decretum soli catholico Monarchæ subditi sint, magnis quotidie habitatorum accessionibus locupletata nostra sub disciplina durarunt semper, ac floruerunt, quod Gubernatores Regii, Episcopique, oculati testes, datis toties ad Regem literis, contestati fuere. Haud inficior, nulla unquam ætate in Paraquaria, Brasiliaque defuisse Hispanos, Lusitanosque viros divinarum, Regiarumque legum egregie tenaces, qui popularium suorum asperitatem in Indos, avaritiamque execrati nullum non movebant lapidem, ut facta, tectaque maneret Indorum libertas, & religio sancta magnis semper passibus progrediretur; Verum eheu pauciores illi (Nam neque Hercules contra duos) crudelium multitudini corrigendæ impares sese viderunt, dolueruntque. Facultas illis defuit, voluntas nunquam. Ipse ego novi Hispanos, quos Indorum non heros, sed patres dicere ausim. Hoc argumentum diffusius pertractasse tibi si videar, age, ipsos Paraquariæ historicos Hispanos inspice, & mox fateberis, me hanc rem obiter duntaxat, ac, ut ajunt, extremis solum digitis attigisse.

De fluviis, qui chacum provinciam alluunt, per transennam injecta est mentio. De Parana omnium principe ac sepulchro, cui ad Bonjaeris limites fluminis argentei splendidum, sed inane nomen obtingit, plurima sane mihi scribenda supersunt. In plebisque, quæ ad ejus fontem, nominisque originem pertinent, hallucinantur historici. Putant equidem argenteum flumen ex Paraquayo flumine potissimum nasci;

nasci; Istud vero lacui Xarayes primordia debere, sua. Ast utrinque toto cœlo aberrant. Nam flumen argenteum re ipsa est Parana ingens, fluvii Paraguay, Uruquay, aliisque innumeris per viam locupletatus. A fonte suo licet remotissimo ad mare pacificum usque, cui illabitur, immensa terram spatia pervagatus, a Quaraniis indigenis nunquam variato nomine *Paranà* appellatur etiamnum, quod verbum rem mari cognatam, vel mari similem significat. *Parà* enim lingua Quaranica idem est, quod latinis *Versicolor*. Cum itaque mare pro lucis, venti, fluctuumque ratione alium, aliumque colorem objiciat eminus id spectantibus, *Para*, & frequentius *Paraguayà* res admodum versicolor ab illis appellatur. Quia igitur Parana flumen tum alvei laxitate, tum vastissima aquarum mole fluvios cæteros inculentissime excellit, & ad pelagi similitudinem proxime accedit, *cognatus maris* Paranà honorifice dicitur. Vox enim *Anà* similitudinem, vel cognationem exprimit. Anno 1509 Joannes Diaz de solis ex Europa navigans Parana flumen detexit, illudque suo nomine flumen solis vocavit. Anno 1527 Sebastianus Gabotus, & Didacus Garzia illud flumen argenteum (rio de la plata) appellarunt, quod apud Indos accolae invenerint aliquot bracteas argenteas, a lusitanis, quos spoliarunt, e Peruvio allatas, quas tamen Hispani e fluminis hujus gremio, litoribusve erutas suspicabantur; Nam post tria prope secula nil porro argenti istic detectum unquam. En! ut magna sæpe nomina ex solis nascuntur opinionibus, vanisque conjecturis. Magnum hoc, licet argento vacuum, & forsan, ut vulgo putatur, maximum orbis flumen a suis inde incunabulis Paranz nomen retinet hodieum, etsi tot, tantisque, licet se minoribus, fluvii per decursum misceatur. Ad amnem a conchis dictum (las Conchas)

chas) qui ab urbe Boniaeris sex leucas abest, ubi scopulus insignior (la punta gorda) assurgit, ab Hispanis flumen argenteum vocari incipit, postquam paulo ante Uruquayum jam fluvio nigro mixtum orientali in litore absorpsit; Tanta aquarum accessione auctus Parana in loco a conchis dicto ad decem admodum leucas latitudinis porrigitur. Hinc naves per Paraquayum, Paranamque delatae hac in statione, ceu in portu conquiescunt, exonerantur, oneranturque de novo ante reditum. Neque enim tuto progredierentur naves minoris formae, quales ex urbibus Assumptionis, Corrientina, Quaranicisque ex oppidis venire consueverunt.

Origo Paranae fluvii perinde controversa est, ut patria urbs Homeri. Quidquid de illa scribitur, conjecturas inter, ac suspiciones numerato. Hispani certe, qui ad subdendam sibi Paraquariam primi aderant, per Paranae seu undas, seu ripas quingentarum facile leucarum spatio progressi ad illius tamen fontem haud pervenisse dicuntur. Indi Brasilienses Paranae originem putant lacum immanem ex Peruvianis alpidibus ortum, & fortassis illum, qui lacus lauricocha dicitur, urbi Quanauco vicinus in undecimo circiter latitudinis gradu. Ex memorato lacu verisimilius flumen Amazonum derivant alii, quamvis Indi contendunt eodem nasci ex fonte & Amazonum flumen, & Paranam. Verum quis, amabo, in verba juret Indorum? Tot fluvii Peruvianis ex montibus manantes cursum identidem per ambages variant suum, alique cum aliis commiscuntur; Quis in tanto amnium labyrintho Paranam a cæteris ita discernat, ut dubitandi locus non relinquatur? Martinus del Barco in poetico suo opere Argentina: Paranam gradum duodecimum inter, & tertium decimum latitu-

itudinis oriri affirmat. Quod si ita, in confiniis Bahiz omnium sanctorum Brazilie metropoleos Paranz cunabula deprehenderemus. Verum hic author hallucinatur in pluribus, ut constat; de verbis Hispanicis in numeros rhythmos torquendis plus, quam de veritatis cognitione sollicitus fuisse mihi videtur. Ludovicus Bougainville in suo: *Voyage autour du monde* asserit: Paranam nasci juxta mare Atlanticum ex montibus, qui sunt versus Ost-Nord-Ost fluminis S. Januarii, indeque procurrere ad occasum, denique ad Austrum. Nil repugno equidem tanto authori, quia reliquis recentiori; Neque tamen citra formidinem illi assentior, quia alienis relationibus toties decepto, ut patet ex singulis prope paginis, quas de Quaraniarum rebus, oppidisque conscripsit. Quod de Paranz ortu, flexibusque affirmat, haud ipse vidit, sed ab authoribus, nescio, an fide dignis? accepit. Paucis: de Paranz prima origine, quod quidem sciam, certi, exploratique nihil. Id quod sane fluminum principi honorificum, quod illius, ut familiarum illustrissimarum primordia, detegi ægerrime possint. Illud quoque compertum, hoc flumen tot anfractibus flexuosum leucas octingentis plures cursu emetiri suo, priusquam vasto gurgite marinis in fluctibus conquiescat. Longo itinere fluvios complures, amnes innumeros sibi associat, semperque crescit eundo. Hanc fluviorum accedentium turbam quis enumeret? Memorabo, qui memoriz occurrant, præcipuos. A terris septentrionem inter & ortum mediis Paranz cursum sequar.

In litore, quod occasum respicit, Paranz in funduntur fluvii: Ygayry. Ymuncina. Monicy. Amambay. Ygatimy navium mediocrium patiens. Ygurey. Yquairy. Acaray flumen illustre, Danubio,

Nio, ut quidem Viennæ est, haud minus, fors majus etiam. Nam in ipso litore sex facile origias altus extra aluvionum tempora a me illum metiente deprehensus est. Alveo fertur laxissimo, cursu, quem vix sentias, tranquillo. Triginta varix magnitudinis fluvios, quos, ipse sæpe transmissi, per viam haurit, par certe majoribus navibus, ni hinc, atque illinc scopulis impediretur, labore fors non maximo tollendis, ac dudum, si ingentes navigationis utilitates Hispanti perspicerent, sublatis. Herba enim Paraquarica, quæ sylvæ litoribus his incumbentes abundant, hoc fluvio ad Paranam, inde ad urbem Boniaeris transportari posset magno temporis, sumptuumque compendio. Verum surdis canitur fabula. Incolæ egestatis, quam laboris sunt patientiores. Monday, qui ex sylvis Tarumensibus prope oppidum S. Joachimi a me tot annos habitatum scaturit; Amnium subinde majusculorum Yhu, Tarumay, yuquiry, quirahunguay, Cambay &c. accessione mirum in modum auctus scaphis par evadit, linitibusque grandioribus, quibus Mammaluci olim, trajecto Parana, per fluvium Monday irreperunt sæpius ad Quaranos nostros oppidi Jesus in vicino Ybaroty tunc conditi mactandos, capiendosque. Caapivay, Aquapey arcti, sed altissimi alvei, & ob monstra aquatilia natantibus pertimescendus. Yaquaro, genus est tigridis aquatilis, equos sæpe, mulosque nantes abripit. Atingy. Omnes hi, quos adhuc recensui, minoris notæ, & ut ita dicam, proletarii sunt fluvii. Ast jam, dum 27 gradum 43 minutum latitudinis; 318 gradum 57 minutum longitudinis, locum scilicet, ubi urbs correntina quiescit, attigerimus, subsiste tantisper, oculos, animumque adverte diligenter. Viden, ut magnus Paraquayus, tot fluviorum, quos per iter secum abripuit, comitatu tumidus obvio sibi Maximo Para-

Paranæ sit spolium, unaque nomen, quod gesserat, illico deperdit! Pelagus enim illud ingens, quod ex utroque flumine commixto repente coaluit, a nemine jam Paraquayus, Parana ab omnibus & Hispanis & Indis nuncupatur, quod hic præ illo longe maiorem aquarum vim advexerit. Verum easdem intra ripas, eodem alveo ambo licet decurrant flumina, Parana tamen limpidissimus turbidas Paraquayi aquas veluti dedignans diu refugit cum illo penitus permisceri. Certe trium circiter leucarum intervallo utriusque aquas colore, saporeque differentes & aspectu, & gustatu discernas. Sed en! quantum possit sociorum exemplum. Parana paulo ante ad occasum decurrens Paraquayum secutus mutata via Austrum versus flectitur, ad mare scilicet fluviorum matrem pie festinans. In oppido S. Ferdinandi, & S. Francisci Regis, quod Abiponibus Yaaucanigis condidimus in occidentali Paranæ ripa, urbi scilicet correntinæ adversa, dum essem, canalem ut latum, sic profundum, longumque observavi, rebusque omnibus circumspectis cepi cogitare, per hunc olim vel Paraquayum solum, vel cum Parana jam junctum occidentem solem versus decurrisset; sed arenis per insolentem alluvionem istic congestis viam sibi novam, veteri impedita, sibi aperuisse demum. Hanc tu suspicionem vanam si autumas, mihi quidem verisimilitudo semper videbitur. In territorio sancti Jacobi de Storea fluvius & dulcis & salsus alveum toties hæc ratione mutarunt suum. Canales illorum veteres, & aliorum fluviorum alibi sæpius conspexi. In urbe S. Jacobi divus Franciscus Solanus sodalibus suis (quos observantes vocant) domicilium, templumque nitidum condidit ea ratione, ut illius porta non forum civitatis, sed campum respiceret. Id ægre fereatibus fratribus respondit vaticinio clarus archi-

architectus Solanus: Expectarent tantisper. Futurum aliquando, quod nunc futurorum nescii peroptassent. Aliquot post annis fluvius dulcis, qui urbem alluit, alveum mutavit suum. Mutanda fuit civitas. Hac mutata templi porta forum respexit, respicitque etiamnum. Eventus vaticinationi respondit, quam indigenæ Hispani, dum illic essem, mihi retulere. Sed ad Paranaim redeundum est.

Illius litus orientale magna ex parte arduum, saxosumque, occidentale e contrario depressum, limosum, & alluvionibus adeo pervium, ut campis, sylvisque quaquaversum submersis navigantibus duntaxat, vel nautaribus, nequaquam equitibus, peditibusve transitus isthac pateat. Omnis hac, quæ trans Paranam occasum spectat, provincia vastissimis, variisque arboribus ad navium, plaustrorumque fabricam aptis, lætis pascuis, campis hinc in planitiem, inde in suaves colliculos excurrentibus abundat, vix tamen usquam stationem humanis habitationibus, oppidisque stabilibus opportunam invenias ob aquam jam nimiam, jam nullam, vel quod idem mihi est, salsem, amaramque. Quod si Paranzæ litoribus inædificaveris coloniam, alluvione proxima, quæ ad binas alicubi leucas protenditur, aquis innatabit; Si duas, ternasve leucas a litore illam removeas, & incolis, & bestiis sic pereundum erit. Fluvii enim cæteri, qui omnes in magni Paranzæ amplexus ruunt, tales sunt, ut imbre continuante tumidi omnem late viciniam in paludes convertant, deficiente protinus arefiant, vel aquam ne bestiis quidem tolerabilem obtrudant. Hinc in Abiponum coloniis sanctis Hieronymo, Ferdinando, Carolo dicatis, etsi singulæ fluvios ejusmodi in conspectu habuerint, aqua stagnans, putida, tepida, lutulenta, hyrudinibus scatens nobis.

potanda fuit ex lacuna scilicet, quam equorum, bo-
um, canum, oviumque catervæ frequentabant quo-
tidie, inquinabantque. Per sexennium talis mihi
lymphæ unicuique levandæ sitis remedium fuit. Putei,
qui labore incredibili cavabantur, vel imbre ingruente
collapsi sunt protinus, quia nullis lapidibus suffulti,
cum ad centum facile leucas lapidem nusquam de-
prehendas, vel undam multo sale, ac amaritie asper-
sam præbuerunt.

Minoris nominis, incertæque durationis fluvii,
qui Paranz cum Paraquayo jam conjuncto accedunt,
sunt: flumen nigrum, viride, album, rubrum, rio
negro, verde, blanco, rubeo, fluvius de Gomez.
Atopehenfa lauatè, seu hospitium porcorum aquati-
lium. Alcaray. Cayman. Embalzado. Rio del
Rey, seu fluvius Regis, Abiponibus Ychimaye. Ma-
labrigo, Abiponibus Neboquelatèl. Eleyà. Saladillo.
Inespin, Abiponibus Narahaquem. Rio S. Martini.
Salado. Carcarana. Tortugas fluvius testudinum.
Matanza. De los arrecifes. Areco. Lujan. De las
conchas. Attigimus portum, in quo naves quæ sep-
tentrionali, vel orientali ex Patagaria venerant,
subsistunt periculi metu. Hic equidem Parana tot
fluminum accessu, ingentis Uruquay, Nigrique flu-
vii pariter prægrandis societate jam inflatus pelagi fa-
ciem refert. Sed hem! dum maris cognatum Para-
na ostendat se se, amisso Paranz nomine hic subito
Flumen argenteum incipit vocari. Ecce illud?
Num argentum suo fovet in sinu, aut litore uspiam?
Ne micam quidem, ac præter lutum nihil. Uti ta-
men Scipio a Vastata Africa Africanus dictus, eodem
sic jure Paranam ab argento Peruviano, quod hausit
sæpe navibus hausit, argenteum dixeris. Denas hic
leucas latus, nedum tamen magnitudine contentus
sua

sua reliquos, qui ad occidentem occurrunt, amnes, etsi ignobiliore, sibi adsciscit. Memoratu dignior ex illis est, quem Hispani *Riachuelo* vocant. Hic enim quotidiana maris æstuantis accessione tumidior stationem tutam, viamque, qua litori propinquant, scaphis præbet (lanchas appellant) quarum maximus per hoc flumen est usus.

Luculentiores, qui orientali ex ripa Paranzæ advoluntur, fluvii sunt, si a septentrione incipias: *Anemby*. Parana panẽ. *Quibay*. *Yquazu* e Brasia oriundus, per quem sæpe Mammaluci, Quaranicis prædaturi gentes olim venerant. Fluvius hic non contemnendæ molis, lemborumque majorum patiens. Quatuor a Paranzæ ripa leucas emensis Cataracta occurrit. Triginta ulnas alta, ex qua formidabili cum murmure fluvius præceps gradatim devolvitur. tanta aquarum copia resiliente, ut spissus vapor nubis instar illi loco incubans a quatuor jam leucis semper videatur. Hac in vicinia nullos commorari pisces, ajunt, immani scilicet aquarum strepitu territos. Navigantes, cum Cataractæ (Hanc Hispani *Salto*, Quaranii *Yrù*, seu aquam per saxa venientem appellant) transitus insuperabilis sit omnino, terra iter faciunt, lintresque manibus trahunt aliquamdiu. Tribus a Cataracta leucis fluvius leucæ unius latitudinem retinet. Ex quo conjice, illum jure *Yquazu* fluvium grandem nuncupari. *Ybirayty*, *Yabebiry* oppidis Quaranicis S. Ignatii missi, & virginis Lauretanæ intercedit, angustus sed multi gurgitis. S. Ambrosii. Rio de los Astores. Fluvius S. Luciz. Per ultimos hos fluvios Payaguas piratas crudelissimos ad vastanda Hispanorum prædia, incolasque trucidandos irrepsisse frequentius novimus. Fluvius corrientes mediocribus adnumerandus. Oritur

è vicino lacu ýberà, quem olim lacum de los Caracaras appellarunt. Dicitur is lacus quadraginta circiter milliaria longus, sed latitudinis exiguæ, varizque. Plures insulæ, quas complectitur, Indorum ex oppidis transfugarum latibula sunt nostra ætate, & proxime lapso seculo illas insedisce scribebant Caracaras Indos Hispanis mire perniciosos, ac prope inexpugnabiles. Jubente tamen Boniaeris Gubernatore, Joanne de Garay duce a Quaraniarum nostrorum agmine oppugnati, expugnatique feliciter sunt, hostium plerisque omnibus vel cæsis, vel captis, postquam insulas singulas pertinaciter tuiti essent. Hæc victoria num christianis Quaraniis gloriosior, an Hispanis utilior fuerit, haud scio. Audi reliquorum, qui Paranz hic miscentur, fluviorum nomina. Quanguilarò. Espinosa. Alcaraz. Hernand Arias. Pardia. Rio de los Charruas. Pacu. Verum hi omnes minorum gentium sunt fluvii. Jam paulo majora canamus.

Locum attingimus, ubi Uruquay, primæ magnitudinis flumen, Paranz se subdit. Nomen a Cochleis, seu limacibus accepit, qui pugno majores sua in concha assati ab Indis eduntur. In alpebus Brasi-
liæ gradum vicesimum quintum inter, & vicesimum sextum latitudinis in Capitania sancti Vincentii (si Bougainvillio habenda fides) natus, ducentas facile leucas percurrit; Multis hinc atque hinc scopulis, cataractisque impeditus, quæ navigationem scaphis etiam mediocribus perdifficilem reddunt. Cataracta omnium maxima ad oppidi Quarani Yapeyù totum claudit flumen, scaphisque, quæ e Boniaeris portu veniunt, transitum interdicunt undique. Lintres vero, prosequi cœptum iter ut possint, nautarum humeris terra transportari solent. Navigii genus, quod apud
Uru-

Uruquayenses Indos in usu, & hispanico vocabulo balsa dicitur, juvat hoc loco explicare. Lintres duo prægrandes, interdum septuaginta pedes longi, stipitibus transversis valide copulantur. His arundines diligenter connexas pavimenti instar substernunt. In medio tuguriolum arundineum pellibus bubulis ad arcendas cœli injurias tectum assurgit. Remis, non velis & adverso & secundo flumine navigatur, securitate, quam velocitate, majori. Remigibus adhæc opus est sat multis; Quæqua versum insulæ circumstant, palmis, malis citrinis, persicis, & quibus non arboribus opulentæ; sed & tigridibus, serpentibus, feris aliis seu noxiis, seu escis abundantes. Immanes scopuli, e quibus illa cataraeta componitur, subjecto nitrati pulveris cuniculo in auras ejecti sunt olim, sed in flumen recidentia saxa viam, qua transitus vel naviculæ pateret, omnem penitissime obstruxerunt. Ita nimirum remedia ipsò morbo sæpius sunt nocentiora.

Fluvii, quos Uruquayus occidentali ex ripa ebibit, memoratu digniores sunt: Yapucà. Piquirý, vel Pepirý ob limitum controversias Hispanos inter ac lusitanos notus. Quanumbacà. Acaranà. Mbo-
rore a victoria, quam Quaranii a Mammalucis (ut supra retuli) reportarunt tam celebratus, ut lacus Thrasimenus, & fluvius Trebia a Clade, quam Hannibal intulerat Romanis. Si tamen fas sit in rebus parvis grandibus uti exemplis. Aquapey. Mirinay ex lacu Ybera profluens. Nota, errorem haud dissimulandum irrepsisse historiæ P. Xaverii de Charlevoix in Germanicum 1768 traductæ, ubi perperam dicitur, fluvius Mirinay cum Parana, fluvius corrientes cum Uruquayo misceri. Hic equidem recto cursu Paranam, ille Uruquayum petit. Oculos testor

meos, Nam hæc fluviorum litora ipſus peragravi. Vaccaretâ. Timboy. Gualequay. Rio de los Topes. Yaquaryquazû. Singulis his fluviis fluvioli minores per viam illabuntur. Ad ortum uruguayo ſe conjungunt: uruguay miſi. Uruquay pîta, ſeu uruguay parvus, & ruber. Yribobâ. Rio S. Juan. Nucorâ. Yaguaiapè. Yyuy. Piratiny. Ycabaqua. Mbutuy. Toropy mixtus jam cum ybicuy controverſis limitum cauſa Hiſpanos inter, & luſitanos clarus. Quaray. Tebiquary. Lechiguana, dictus a favo mellis, quod apes in apice virgultorum, vel graminis altioris conſcendunt. Rio San ſalvador. In hac vicinia Rio negro (fluvius Niger) aquæ præſtantia, ubertateque celeberrimus Uruquayum ingreditur mox cum Parana, ubi ſcopulo grandiori (la punta Gorda) horret, conjungendum. Ex tanta fluviorum coeuntium multitudine ecquid pronum cuique erit Uruquayi magnitudinem conjectare? Aquæ illius ſalubritatem, omnium ore celebratam, experientia mea ipſus exploratiſſimam habeo. Ultra annum cibi faſtidio, inſomnioque vexabar. Inedia, vigiliisque exhaufus vix jam offibus hæſi. Eam ob rem ex calamitoſis Abiponum coloniis ad Quaranica oppida translatus, & licet in pluribus iſtorum, quæ Paranz accumbunt, aliquamdiu commoratus, nil levamenti unquam habui. Paucis hebdomadibus in oppido S Mariæ Majoris ad Uruquayi ripas exactis penitiſſime convalui. Quod Uruquayenſibus in coloniis cantores pueri vocis æmulatione excellant, id aquæ tribuendum putant, quippe quæ ad abſtergenda pectoris, gutturisque phlegmata valeat plurimum. Flumen hoc, ſi quod aliud, piſcoſiſſimum eſt præterea. Piſcibus certe non ſolum innumeris, ſed & maximis, & ſapidiſſimis abundat. Sunt, qui in Uruquayo monſtra marina, terribiles viſu formas vidiffe ſe, referunt. Ego
iſtud

istud nec negare ausim, neque affirmare. Flumen hoc a me navigatum tantisper equidem, non, ut ab aliis, enavigatum fuit.

Tot barbaris fluviorum nominibus tuas obtundi aures, fatigarique sensim oculos, dudum suspicabar. Verum ut Paranz magnitudinem rite noveris aestimare, fluviorum, a quibus augetur, minuta opus fuit recensitione. Nam & Geographi illi, maxime bello ardente, omnem ferunt plausum, qui non urbes modo, & oppida, sed & pagos, ac solitarias arces suis in tabulis adnotarunt; Ex his enim singulis, quam vasta sit provincia, quam culta, edocemur. Hinc ausculta porro tantisper; Nam de Paraquayo flumine, præcipuo Paranz incremento, nolis, velis, mihi est jam differendum. Vox *Paraguay* fluvium coronatum, vel coronarum significat Quaraniis. *Parà* enim, ut dixi, rem versicolore. *Qua* circum. *Paraquà* coronam e psytacorum discoloribus plumis contextam denotat, quali istorum litorum aecolæ utebantur. Alii a florum, qui his litoribus passim innascuntur, varietate nominis *Paraguay* etymon derivant. Neque reticenda est recens alterius opinio, qui hanc circuli, vel coronæ appellationem huic fluvio inde congruere putat, quod fere per anibages procurrat, & continuis hac, illac flexibus veluti circulos efformet pro riparum, quas alluit, ratione. Tanta lis cum sit de nomine (de lana caprina, vel de umbra asini contendere, mihi videntur) maior est de origine Paraguayi. De hoc plurimæ in historicis monumentis opiniones, conjecturæque recurrunt, quibus, cum argumenta solida desint, nec assentiri possum, neque repugnare. Illud extra dubium hodie, hallucinari omnes, qui flumen hoc ex lacu Xarayes prognatum scribunt. Hic error & antiquus, &

communis, non tamen a Jesuitis Geographis (quod bona Bougainvillii venia dictum sit) sed a primis Paraquariæ expugnatoribus Hispanis in Europam invec-
tus est, nostraque ætate detectus. Constat equidem, Hispanos, qui primis illis tardius successerant, eodem Paraquayi fluminis alveo ad sexaginta leucas ultra illum lacum navigasse. Ex quo patet, in remotiori-
bus Boream, ac Orientem inter, montibus Paraquayi fontem quærendum esse. Hunc non nulli in decan-
tato lacu del Dorado inveniri, autumant. Bou-
gainvillius Paraquayum oriri asserit gradum 16 & 15 inter latitudinis Australis æquali prope intervallo a mari Australi, & Boreali in ipsis montibus, ubi flu-
vius Madera oritur, qui demum cum Amazonum flumine se conjungit. Hanc Galli opinionem lusita-
nis recentioribus, qui illic versati sunt, examinandam libenter relinquo. Quidquid sit, illud sat explora-
tum, Paraquayi ex lacu Xarayes ortum fabulosum esse, cum talis lacus non nisi Geographicis in tabulis existat; Illa enim aquarum congregatio, quæ istic aliquando visitur, non Paraquayi fluminis mater, sed Paraquayi superfluentis est filia. Id audacter affirmo
authoritate Patris Josephi Sanchez labrador nixus, qui, ut superius memini, rerum naturalium sagax investigator Indis Mbayis, quos in oppido Belen excoluit, viâ ducibus utramque Paraquayi ripam ite-
rato perlustravit, ac per eam, quod tot alii nequid-
quam tentârunt, ad Chiquitorum oppida pervenit anno 1767, illisque meditando oculo peragratis 27 Septembris ejusdem anni ad Bethlehemiticum su-
um oppidum incolumis rediit. Oppidum Chiqui-
torum divo Xaverio dicatum præ reliquis septentrioni propinquat magis, nam, ut idem Sanchez adnotavit, in gradu 16 latit. 313 grad. longit. situm. Oppidum sanctissimi cordis Jesu in grad. 16 latit. & 319 longit.
lito-

litoribus fluvii Paraquayi maxime finitimum, & ab urbe Assumptionis centum nonaginta leucas distat. Audiant jam Geographi, quid sæpius laudatus Sanchez de imaginario illo lacu de Xarayes, ac de commentitia insula de los Orejones sentiat in suis de Paraquaria commentariis.

Paraquayus (ait) unum in alveum collectus a septentrionibus decurrit aliquamdiu, mox tria in brachia scinditur, quorum unum Paraquay miffi, id est parvum Paraquay, duo alia Paraquay quazù, id est, magnum Paraquay appellant Indi. Alluvicibus solitis terna hæc fluminis cornua incredibilem in modum intumescunt, & extra ripas effusa ducentarum leucarum spatio terras planiores inundant. Hanc fluminis effusionem frequentiore, hanc aquarum collectionem fere diuturniorem lacum putavere Europæi advenæ. In lacus imaginarii medio collocarant insulam de los Orejones dictam, illique triginta leucas longitudinis, latitudinis decem tribuunt. Tantundem scilicet spatii Paraquayus exundans istic occupare consuevit. Hanc Paradisi insulam vocârunt primi Paraquariæ expugnatores Hispani, quod improbis laboribus defuncti istic tantisper conquieverint. Locus hic inter gradum 15, & 18 est sub zona torrida. Quid ad hæc doctus Bongainvillius, qui Paraquayi primam originem 15 inter & 16. Australis latitudinis gradum constituit? Neque Lusitani, qui in Cuyaba, & Matto grosso locis illi situi vicinis degunt, neque Hispani recentiores, neque barbari indigenæ talem insulam norunt. Hunc in modum Sanchez ratiocinatur, qui in controversis illis territoriis præ quovis alio magis versatus, atque adeo dignus mihi videtur, cui credamus, lacum de Xarayes, ejusque insulam rebus, quæ non existerunt, adnumerari tutò posse. Per

Americam ignotam peregrinantes Europæi non raro falluntur. Mensibus pluviis aquarum, quas deprehendunt, congregationem, pro fluvio, vel lacu stabili habent, cum tamen vel imbrium præcedentium, vel nivium Peruvianis in alpibus liquefactarum, & immanis, quæ ex his consequitur, alluvionis duntaxat illa fuerit partus. Plures, qui de Magallanico scripsere mari, asserere ausi sunt, portui S. Juliani vastum incumbere flumen ex lacu immani ortum, cui alius item ingens fluvius, Campana dictus, originem debeat suam. Id in ephemeridibus Architalassi Anglici Anson affirmatur. Hispani, qui (ut retuli) Philippo quinto iubente navi S. Antonii cum tribus Jeseis anno 1745 ad Magallanica litora perlustranda missi, postquam terra, marique illum S. Juliani portum communis inspexissent diebus pluribus, omnem late viciniam pedestri itinere perscrutati, ne umbram quidem alicujus fluminis detexerant. Illorum concordi testimonio hic portus æstivis mensibus aqua dulci penitus destituitur. Lacus, fontesque, qui aquam poculentam præbent, quatuor omnino leucas a portu recedunt. Aliis temporibus subitanei ex liquatis per montes nivibus amnes in mare præcipitant. Hi à nautis eminus spectati pro justis fluviiis, stabilibusque forte habiti sunt aliquando Idem de lacu Xarayes sentiendum.

Præcipui, quorum ex aquis ditiescit Paraguayus, fluvii ex litore occidentali occurrunt: Jauru, qui gradu 16. minut. 29 latit. Australis, ac 320 grad. 10 minut. longitudinis ab insula ferro in Paraguayum devolvitur. Mandiy infra illum situm, ubi lacus Xarayes fingitur. Fluvius viridis. Yabebiry. Pilcomayo duobus brachiis aliquot a se leucas distantibus in Paraguayum effunditur, ut supra dixi. Fluvius

vius Timbò sat amplius e duobus aliis minoribus in loco, qui la herradura dicitur, coalescens, & flumini Tebiquary, quod ad orientalem Paraguayi ripam est, e diametro oppositus. Hic colonia S. Caroli Abiponibus a me condita. Plura de hoc loco inferius. Rio grande, vel vermejo, fluvius magnus, vel ruber Parayquo, antequam cum Parana misceatur, accedit. Orientali ex ripa, si a septentrione incipias, Paraguayum intrant fluvii: flumen de los Porrudos, cui prius fluvius Villæ Lusitanicæ Cuyabà; & huic Cuchipò quazù, & Cuchipò mifi, uti & fluvius Manso se adjunxerant. Fluvius Taquary inferius tribus ostiis, quæ interjectæ insulæ efformant, Paraguayo illabitur, aquis fluvii Camapua jam auctus. Per hos, aliosque fluvios Lusitani ex Brasilia linternis navigant ad suas colonias Cuyabam, & Matto Grosso, ubi ex amnium arenis auri micas legunt, quæstu non pœnitendo. In Camapua, loco intermedio, Andreas Alvarez lusitanus cum numerosa Afrorum mancipiorum Caterva sedem fixit, ac lusitanis ultro, citroque commeantibus ex agrorum suorum proventu annonam, plaustra, necessariam pecuniam suppeditat. Laboriosum hoc, ac periculi plenum est lusitanorum iter, quia vastas inter solitudines jam terra, jam fluviis variis continuatum multis mensibus. Hispani quietis amantiores haud equidem invident lusitanis tantillum auri, tantis miseriis, periculisque emendum. Audi fluviorum, qui supersunt, nomina: Mbotetey in terra Quaraniarum ytatinarum, quibus nostri socii hoc loco binas olim colonias posuere. Ygarype. Mboymboy. Tareyty. Quaycuruy, cujus ripas Quaycuru, quos Mbayas vocant, Paraguayum transgressi infederant, occupantque etiamnum. Corrientes, fluvius controversiis ob Hispanorum, lusitanorumque limites, historiis, fabu-

bulisque insignis. Mbaery. Ypane quazù, olim Qnarambarè. Yeyuy lintribus majoribus, ni diutina siccitas præcesserit, ferendis par, multis scopulis impeditus, plurimis amnibus auctus, quos inter memorabilior Caapivary, qui cum Yeyuy miscetur viginti circiter leucas ante, quam hic Paraquayo influat. Yeyuy, Caapivaryque litora circumstant sylvæ immensæ, quas herbæ Paraquaricæ seminarium jure dicas. Hujus ingens quot annis copia à Villæ Curuquati, aliis incolis Hispanis in Assumptionis urbem advehitur Garandumbis. Garandumba linter est ingens una ex arbore cavatus, cui tamen amplificando a lateribus tabulas utrinque inserunt. Sed progrediamur. Paraquayo adrepunt porro fluvii: Tobaty. Caañabé, Tebiquary navium mediocrium patiens. Tot, tantorumque, qui tributum pendunt, fluviorum accessione in eam accrevit amplitudinem Paraquayus, ut per illum Hispani veteres iisdem, quibus in portu Gaditano conscensis Oceanum transmiserant, navibus ad Assumptionis urbem, quia ad remotiora loca pervenerint. Hodie nemo id audet naufragii metu. In tantam equidem hoc flumen discedit latitudinem, ut ripam sæpe neutram, perinde ac si alto mari innatares, oculis assequaris. Multis interfecatur insulis, horret passim scopulis, brevibusque, ac syrtibus. Nefas sit sine moderatore fluminis gnaro (Præticum vocant) navigare. Hic magno stipendio conducendus linter navim præcedens fundum bolide explorat identidem. Noctibus singulis tuta in statione quiescitur. Ingruente turbine portus anxiequeritur. Verum cheu industriis omnibus exhaustis inter brevia sæpe, ac vada (expertus id loquor) naves adhærescunt, e quibus nautarum humeris evolvendæ, vel cymbæ auxilio magnam partem sunt exonerandæ. Plerique enim quæstus aviditate naves mercibus onerant

rant tantis, ut vix duos ligni palmos ex aquis videas prominere. Vento furente mox fluctibus hauriuntur. Hæc tot naufragiorum causa. Lucrari dum volunt multum, perdunt omnia. Duplici ad hæc Charybdi infame est hoc flumen. Remolino chico, y' grande, vortex major, & minor ab Hispanis dicitur. Sunt duo loca, ubi, vento etiam nullo, aquæ in circulos contorquentur, quorum centrum vorago est, quæ rapta absorbet. Sed, ni stupidissimi sint nautæ, citra discrimen transfitur. Plus periculi habent variæ stationes, ubi flumen fulmineo decurrentium aquarum impetu præcipitat, navesque in saxa abripit, vel Syrtes. Adverso flumine solo remorum nisu, ni vela simul pandantur, vix progredi licet. Ex his conjice, navigationem per hoc flumen periculo nunquam, nunquam justo metu vacare. Decem prope menses maritimis in itineribus consumpsi. Sæpe, diuque Paraquayum flumen navigavi. Frequentius me in hoc, quam toto in Oceano trepidasse, fateor. Idem prorsus de se mihi fassus est in urbe Corrientes Anglus quidam, vir strenuus, qui omnem prope ætatem in mari contrivit. Omnem navigationem maritimam prope tot pericula, quot momenta numerare, haud nego. Sed extra controversiam quoque est, maritimis in navibus plura, certioraque suppetere præsidia, quibus maris pericula seu declinari queant, seu superari. Navis moles, ac firmitas compagu. Navarchorum peritia. Nautarum dexteritas, & promptitudo, quæ omnia in navibus Paraquariensibus fere desiderantur. Coorta tempestate, quæ præsentissimum exitium minetur, præter vociferationem tempestate ipsa formidabiliorem, præter inutilem gentis nauticæ concursationem sæpe videbis nihil, quod in præsentī discrimine expediret. Consultatur, quid facto opus sit; Interea saguntus perit.

Para-

Paranam ex tot, tantisque fluminibus, quæ sorbet, dum conflari legis, immanem ejus granditatem nullo negotio argues. Jam mira quædam, illique singularia accipe. Primo utique loco memoranda venit Cataracta, seu præcipitium fluminis longe maximum, quod ab Hispanis el salto grande dicitur, & in gradu 24 latit. 32½ circiter longit. ad Quayræ urbis hodie everſæ confinia occurrit. Multa Plinius de Nili præcipitio. Plurima Pomponius Mela de præcipitio Araxi; utrumque longiffime superat Paranense hoc. Ipſus ego id nunquam vidi. Referam igitur hoc naturæ prodigium verbis Patris Jacobi Rançonier Belgæ, qui nomine Patris Nicolai Duran Paraquatæ tum Provincialis noſtri in annuis ejus provinciæ anni 1626 Roman datis illud curatiſſime deſcripſerat. Hic enim, dum nova Quaraniorum per Quayram provinciam opſida pro ſuo Provincialis officio inviſeret, hanc Paranz Cataractam vidit, obſervavitque. Illius verbis perinde, ut meis oculis, acquieſco. *Præcipitium hoc (ait) inter res omnes, quæ in his provinciis ſui admirationem excitare poſſunt, locum facile principem obtinet. Enim vero haud ſcio, an quidquam in toto terrarum orbe mirabilius exiſtat. - - - ut oculatus, & curioſus indagator rem hanc bene perſcrutatus ſum - - Fluvius vehementiſſimo impetu ex altiffima ſe rupe præcipit duodecim leucarum deſcenſu, atque ingentiſſimo ruſium, horribiles figuras referentium jura declivi alveo ſtringit, a quibus aquæ reverberatæ in eximiam altitudinem reſcendunt, multisque in locis ob nimiam ſaxorum aſperitatem altius interpoſitur, ac per varia deinde itinera telus diſpenſatæ aquæ rurfus coeunt, ſtupendos vortices efficiendo. Alii item aquæ deſcendentes in ipſas rupes irruunt, atque affectui ſe ſubducere viſæ, diſque abdiæ, ruriſum velut ex variis jonibus conceptæ magnas rupium moles exſortientes erumunt. Denique tanta eſt aquarum violentia illo alvei deſcruſu ſe præcipiunt*

pitanzium, us toto illo duodecim leucarum itinere continens spuma videatur, qua solis radios repercussiens insuentium aciem suo fulgore perstringit. Aqua etiam delabentis, & ad saxa se collidentis murmur quatuor facile leucarum intervallo percipitur. Aspera præcipitii via confecta juxta ejus radices aqua in molliore solo videtur velle conquiescere. De die enim sæpius ibi leniter Stagnat, sed in horas pene singulas ingens murmur a causa occulta exoritur, atque aqua ad multorum cubitorum altitudinem resilit, qua omnia curiose aspexi, & peculiari cura adhibita observavi. Pisces illic ingentis magnitudinis visuntur, asseruitque mihi Pater Antonius (Ruiz de Montoya Quaranicæ tunc gentis in Quayra Apostolus) se piscem bovi æqualem vidisse, medio dumtaxat corpore flumini innatantem. Neque hoc incredibile cuiquam videri debet; Nani postquam Quayranas Reductiones (Indorum colonias novas intelligit) visitavi, ad me scripsit: Ab ejusmodi pisce fluviali Indum esse devoratum, ac postea integrum in litus ejectum esse. Pedites itaque duodecim illas leucas confecimus; Sed multo plures fuere ob varios viæ, ac montis flexus, atque anfractus. Sex omnino dies, incredibili membrorum defatigatione, ac sudore ex toto corpore dimanante in montis ascensu consumpsimus; (P. Duran equidem Provincialis ætate fuit provectiore) via enim ipsa ardua, saxis asperis, ac præruptis strata, alibi exiguis lacubus, alibi torrentibus, alibi arenis interjectis distinguitur. Neque alia orbis plaga ardore solis magis exæstuet, nisi rivulis, atque arborum frequentium umbra mitigaretur. Sed ipse itineris angustia inter densas arbores, ac sentes præcipitii nobis erant incommodo. Iter hoc ineunte hic Vere, mense scilicet octobri confecimus -- sexto die evoluto, superato præcipitio Paranam flumen conscendimus &c. En! viri religiosissimi ingenuam, simplicem, exactamque relationem, quam excerpsi ex literis annuis Provinciæ

Para-

Paraquariæ S. I. ad annum 1626 & 27 in lucem
datis Antverpiæ anno 1636.

Inter Quaranicum oppidum de la Candelaria, & urbem Corrientes circa locum Mbaequà, ubi pecorum pascua, Cataractam aliam minorem scopulis prominentibus horridam navigantibus objectat Parana, qui nisi diuturnis imbribus, vel annuis alluvionibus ita turgescat, ut saxorum longa series ab aquis transcendatur admodum, nullum cuicunque navi transitum impune concedit. Eadem omnino rupes multas sub terra leucas procurrens vulgo putatur Cataractam istam Paranz, aliamque Uruquayi circa Yapeyû (ut dixi) constituere. Neque dubium mihi in longissimo Paranz cursu Chiaryhdes, atque Voragine occultas passim latere. Sine, experimento recenti opinionem hanc tibi reddam credibilem. Anno 1756 me in oppido lauretano versante e vicino S. Ignatii oppido ad conficiendam remotioribus in sylvis herbam Paraquaricam Quaraniarum turba adverso Parana lintribus navigare cœpit. Pauculas ultra oppidum Corporis Christi leucas progressi periêre omnes unico, qui casum funestum nunciaret, servato. Sub meridiem, aiebat iste, tympanis, tibiisque personantibus strenue remis impellunt navim, e binis majoris formæ lintribus compositam. Cœlo suto, aere quieto, flumine placido, nemine sinistrum quid suspicante, prope navis columnæ instar in altum repente erigitur, puppi depressa; Verum ex alto recidens situm recuperat convenientem. Hoc terrori subito, non periculo finem imposuit. Nam exigua mora intercedente prorâ rursus occulta vi sursum elatâ navis cum nautis omnibus uno momento hauritur, quin vel horum, vel illius vestigium superesset. Unicus, quem dixi, fati tristissimi sociorum nuncius natando evasit.

Fac-

Factum scimus, causam certam ignoramus. Occultæ tamen voragini, quam nemo antea in flumine trip-
to detexerit, id tribuendum plerique omnes mecum
putaverunt. Vastis in fluminibus sæpe, sæpius latif-
simo in oceano loca navibus exitialia hodieum de-
prehenduntur, quæ seculis pluribus sagaces navigan-
tium oculos fugerunt. Nocent sæpe pericula, quia
non declinantur. Non declinantur, quia nesciuntur.
Cognita demum alios faciunt cautiore.

Innumeris diversæ magnitudinis insulis Parana
abundat. Veteres demolitur sæpe, sæpe nova con-
dit. Istarum Genesim, illarum interitum navigans
frequenter observavi. Annuæ scilicet alluviones, ubi
decurrentium aquarum major impetus, arenas accu-
mulant; Has ventus permeans salicum maxime se-
minibus liberaliter aspergit; Hæc in mollibus arena-
rum aceruis radices agunt promptissime, humorisque
copiosi subsidio protinus adolescunt. Paulisper ex-
pecta, & insulam salicibus, aliisque arboribus con-
sitam, cespite vestitam, a volucris, quadrupedibus
feris, amphibiiisque frequentatam videbis. Insulæ aliæ
aquarum impingentium vi paulatim subruuntur; Sub-
mergi aliquas vidimus, aliquas vento, fluctibusque na-
vis instar nutare; ac quaquaversum circumferri, donec
ab aquis exesæ in frustra dissiliant denique, ac hau-
riantur. Ejusmodi insulam errantem, seu, ut cum
Vegetio, ac Plinio loquar, ambulatoriam P. Francis-
cus Burgesius, meus olim Collega, in oppido S Xa-
verii, quod Mocobiis ad Paranae brachii margines
conditum primo fuit, aliquamdiu vidit. Variante
vento variavit situm ita, ut jam illi oppido a fronte,
jam a lateribus esset, dum aquis, ceu cuniculo, su-
bruta demum mergeretur. Insulæ majoris nominis
sunt: Martin Garzia. Las dos hermanas, dæ so-
rores. Sancti Gabrielis. La ysla de flores. insula

florum, non a floribus, ut quidam scripserat, sic dicta; Nam præter scopulos habet nihil; sed, quia die Natali Christi Salvatoris detecta, quem la Pascua florida Pascha floridum Hispani vocant. La ysla de lobos luporum aquatiliū, quibus abundat, insula. Binas quot annis Parana patitur alluviones. Major æstiva Decembri mense plerumque incipit, totoque continuatur Januario, interdum non nisi Februario exeunte desinit. Minor altera hyberna fere circa medium Junii ingruit, tricenisque admodum diebus desinitur. Utraque alluvione insulæ omnes (Aliquæ trium leucarum) adeo submerguntur, ut summa celsissimarum arborum culmina duntaxat promineant.

Tigrides, cervique hujatibus similes, quorum illic ingens nūmerus, in litora emergunt, Ubi præ altis ripis non coercetur flumen, ad plures se leucas effundit. Memini, me navi velis, remisque instructa penes oppidum S. Ferdinandi palma inter diu circumvectum fuisse in campo, quem eques alias laxis habenis percurri. Æquor videbatur, quod nuper cespes erat. De piscibus, quos Parana & plurimos & nobilissimos alit, loco dicetur suo. Arbores Paranae illapsæ frequenter lapidescunt. Quod & alibi sæpe per Paraguariam usuvenit. Ligna tam dura, quam mollia, cornua, ossaque bmbula, arundines solidas in saxum, aliquando in silicem, vel marmor conversa passim vidi maxime in terris urucuti oppido S. Joachimi propinquis. Aquam Parana velut limosam, at, si in Cantharo subsidat, oppido salutarem indigenis; Advenis enim, dum denique huic aquæ assuescant, diarrhœam eiet, quæ quatuordecim sociorum meorum, dum in urbe Boniæ ex diversis provinciæ locis congregati navigationem Europæam præstolabamur, lethalis fuit, meque eodem in

do-

domicilio decumbentem in extremum vitæ discrimen coniecit. Æstus maris, præsertim Austro. sæviante, ad centum facile leucas per Paranam propagatur; Aquam tamen dulcem hic retinet ad sexaginta circiter a maris ostio leucas.

Argentei fluminis immerito nomine jam insignis Parana portus navibus maritimis quibuscunque offert quinos, sed nusquam perfectam securitatem. In Boniaeris portu naves tribus a terra leucis conquiescunt, ventis, procellis omnibus patentes. Auster, qui hæc in plaga furit maxime, exitium præsens minatur, ni anchoræ, rudentesque eximia polleant firmitate. Myoparones hoc in flumine usitati (lanchas vocant) per annum Riachuelo terræ propinquant maris aestuantis accessu durante; Nam mari recedente neque his patet accessus ob fundi brevitatem. Colonia sacramenti, quæ orientali ex litore urbi Boniaeris obijcitur, ad quindecim circiter leucas (tanta enim censetur fluminis latitudo) ab illa distans stationem terræ propinquiorem, tutioremque navibus indulget, quippe quam ripæ altæ hinc, illinc S. Gabrielis vicinissima insula adversus Ventos tuietur aliquantum, quamvis ipsa insulæ propinquitas, & latentes scopuli magnopere timendi, quia naufragiis non paucis infames. Ex Europa appulsi per biduum hoc in portu fœdissime jactabamur vento pertinaciter debacchante. Nautis diu noctuque plurimum erat & negotii, & periculi, dum immanes inter fluctus scapha circumvecti retrahendis anchoris usque fatigabantur, quæ ob fundum limo lubricum & arenarum expertem à loco, ubi jactæ fuerant, identidem recessere. Eadem S. Jacobi navis lusitanica, postquam Ulyssipone nos in Paraquariam transvexit, binis, ternisve in Europam itineribus defuncta hoc in portu S. Gabrielis insulæ

allisa aliquot post annos demum interiit. Ligna, navis istius reliquæ, ad focum alendum, assandasque carnes consumpta sunt ab Indis Quaraniis, quorum aliquot millia anno 1762 Regio in exercitu Petro Zevallos duce oppugnationi coloniz Lusitanæ strenuam operam navarunt. / Melior, & ut rem dicam, -unus portus in eodem litore est Montevideo a Colonia 30 circiter, a mari totidem leucas distans, tormentariis suggestibus, castroque, quod quingentos præfidiarios capit, commodè defensus. Hic sinus ab ostio leucam fere unam, ac dimidiam longus, propemodum rotundus ab altis litoribus, ab eminentissimo monte ad octo leucas spectabili contra ventos protegitur, Austrum si excipias, hoc loco cum primis formidabilem. Navibus etiam bellicis recipiendis par est, quæ tamen hic suum instar limo insident. Cuniculorum exilis insula (la ysla de los conejos) portum accupat. Pro immensis sumptibus, quos aula Matritensis expendit, tam pusillum est hic loci castrum, ut verius Castelli nomen illi congruat. Mihi sane è navi prospectanti fornax Calcaria eminens videbatur. Insula Maldonati (Maldonado) novem circiter a maris ostio leucas distans, totidem fere a Montevideo, luporum inter & florum insulas media navibus quantæcumque molis opportunam præbet stationem, & adversum Ventum Sud-Ost perfugium est. Hunc sinum Petrus Zevallos Gubernator novis aggeribus, ut potuit, communivit. Præclarum hoc situ portum, maximique ad Provinciæ securitatem momenti formari posse, rerum periti existimant, si ars naturam adjuvaret. Opposito in litore occasum versus sinus Barragan, 12 leucas a Boniaeris urbe remotus, refarciendis navibus opportunitatem præstat, securitatis parum. Nam ripis undique humilibus cingitur, ventisque omnibus patet, Ingressus ipse periculo non vacat.

vacat. Sinus late quidem patet, sed eum fundi sit modici, majores naves binis a terra leucis subsistunt. Locus omni munitione nudus, pauculis, miserisque è corio, & junco tuguriis definitur. Australes barbari cruentas hic non raro strages incolis inermibus intulerunt, postquam conceptionis oppidum illorum, quorum id conservare intererat, desidia interiit.

Ut paucos, eosque non tutissimos portus numerat argenteum flumen, sic trecenta passim pericula navigantibus comminatur, sereno quamvis Cælo, vento secundissimo præ quovis mari reformidandum ob breviam, vadosaque, quæ hinc atque illinc occurrunt, loca Memorabilia sunt duo, quorum ab Anglis alterum, alterum ab Ortiz nomen habet (El banco Ynglés. El banco Ortiz) Ambo ad plures leucas longe, lateque procurrunt. Augent periculum latentia ad luporum, florumque insulas saxa, & cumprimis ingentes in Montevideo portus vicinia scopuli, quos ob, nescio, quam cum plauistro similitudinem, las Carretas de Montevideo vocant, eo periculosiores, quo minus spectabiles. Careat naucerus penitissima fluminis cognitione, usum bolidis frequentiore negligat, de naufragio nil dubita. Intra arenarum altos tumulos sepelietur navis, vel saxi illisa fatiscet. Id eo certius expectandum, si a procelloso Austro concitatum flumen gubernaculi usum impediat. Haud equidem credibile, quanti hic montes volvantur aquarum tempestate sæviente, quanta fluctuum violentia Ternæ, quaternæve anchoræ vix, ac ne vix quidem navim retinent, ut nos experti sumus. Naucleri plurium annorum navigationibus feliciter perfuncti, dum Gadibus, vel Ulyssipone solvunt, Paraguariam petitori, non oceanum, flumen duntaxat argenteum sibi pertinendum putant. Matthæus

Collado, vir longo rerum usu eximius, navis bellicæ *la Esmeralda* Gubernator, dum nos ex Montevideo in Hispaniam reveheret, hoc in flumine sæpius exclaimare auditus est: *Sin procul ab hoc demonio, & jam mihi videbor Gaditanum portum attingisse.* Tot navium, quarum recens adhuc memoria, interitus quem non timore percellat? In portu Montevideo ex Europa navigantes Hispanicam navim prægrandem (*El soberbio* superbus dicebatur) malis omnibus nudatamprehendimus, quos scilicet extremo in discrimine securibus resectos in flumen abjecerant; ut navis, immunito pondere ex scopulis emergeret, quæ implicata & jam jamque confringenda aliquamdiu hærebat. Navis alia mercatoria (*la Luz, lux*) pluribus scutorum Hispanicorum millionibus onusta in ejusdem portus Montevideo conspectu demersa est, me in Paraguaría dudum agente. Bellica alia (*San Estevan, sanctus Stephanus*) ex classe Architalassii Hispanici Pizarro, contra Anson Anglum missi, nescio, qua ratione in opposito fluminis litore, quod occidentem respicit, interiit superioribus annis. Alia bellica minor velis, remisque instructa (*jabeques* id genus navium vocant) quæ tormenta, variamque ad bellicos usus supellectilem Gadibus advexerat, brevibus Anglicanis anno 1768 hausta est, nautis scapha ad Maldonati vicinum portum translatis. Naufragia seu antiquiora, seu minoris momenti brevitatis studio haud memoranda putavi. Parum profecto abfuit, quin navium infelicitium numerum nostra, qua Ulyssipone venimus, auget. Rem dicam paucis.

In Lusitania magno stipendio conductus est Feliciano Velho, navis domino, Brasilius ex æthiope & lusitana natus (*Mulatos* vocamus tales) quia argentei fluminis peritum, seu ut vulgus ait, Practicam
le

se venditabat; Re tamen ipsa illius erat ignorantissimus. In ipso fluminis ingressu Navarchus Josephus Carvalho de Pereira navis gubernationem omnem, ut moris est, illi committit, ceu itineris duci; Sed is jumento quovis rudior ipso in limine hallucinatus est periculose. Ab orientali litore, quod in conspectu habere semper oportebat, tantum navim abduxit, ut præter aquas, cælumque oculis nit obversaretur nostris. Quo viso, heus tu! exclamavit navarchus; Priusquam sol occumbat hodie, meam tu perdes navim. Dictum repentinum prope vaticinium exstitit. Nam secunda a meridie hora dum navis margini incumbens insolitos undæ resiliens motus quodam loco diutius observarem cum socio, quod erat, suspicatus ea de re Navarchum admonui; Is maxima, qua potuit, pernicitate majorem conscendit malum, e quo prospectans nos cursu rectissimo ad brevica Anglicana proxime accedere vidit, proramque orientem versus flecti imperavit confestim. Perimus, aiebat trepidans, si momentis porro aliquot exceptam prosequimur viam. Adeo fatali arenarum, nostroque subiade tumultu propinquavimus. Ex vicinis nempe, quod mihi suboluit, syrtibus illa aquarum repercussio orta est. Sub vespertum jacta primum anchora tantillo in fundo (vix quatuor cubitos æquabat) ægerrime jam fluitare navis ut posset. Solis occasum tempestas fœdissima excepit. Cœlo horrendis tonitribus identidem remugiente: Auster furibundus flumini decumanos fluctus, extremum nobis periculum ciet, ne navis lutulento in fundo, anchoræ parum tenaci, locata vel hinc in cautes insularum, vel inde Anglicanas in syrtes abriperetur; Hæ siquidem ad sinistram, illæ ad dextram modico a nobis aberant intervallo. Hinc nocturnus, diurnusque in anchoris retrahendis, firmandisque rudentibus

tibus nautarum labor. Miseret me mei, meorumque sociorum, quoties tristissima noctis illius imago recurrit menti, quæ Nato in Bethlehem fervatori sacra omnium exhilarare animos consuevit, mille inter timores in tanto elementorum omnium tumultu a nobis exacta. Formidabilis hæc procella biduum ipsum tenuit. Die sancto Stephano sacra post meridem visum est Navarcho a periculosa vicinitate recedere. Sed post brevissimam momentorum aliquot navigationem præcipiti anchorarum jactu repente sistenda fuit navis; Nam propinquas arenas bolis detexit.

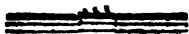
Ex Hispanis, qui noctu ad nos explorandos (bello scilicet, ut putabant in America, adhucdum vigente, re tamen ipsa jam finito) ex Montevideo scapha venerant, didicimus, periculoso nos situ locatos, scopulisque (las Carretas de Montevideo) proximis esse. Fluminis gnarus, qui viam porro nos doceret, ex illo portu nequidquam omnium votis desideratps. Nullam istic, qua is uti posset, scapham suppetere, aiebant, adesse tamen navarchum lusitanum cum decem nautis suis cras ad portum coloniz abiturum, qui scapha sua præcedens navim ducere posset nostram. Illius navis paucos ante dies ad promontorium sanctæ Mariæ in ipso fluminis ingressu cum aliquot Afrorum mancipiorum Venalium centuriis fluctibus hausta est, paucis illis nautis suo cum navarcho scapha servatis. Hunc viæ ducem postredie expectavimus, sed cum nusquam compareret, vento semper procelloso fors territus, iter prosequi sumus, ut cæci solent, usque errando. Syrtes illas Ortizianas jam nobis a tergo esse rati, etiam noctu citra periculi suspensionem navigavimus. Sed en! maximum in securitate periculum. Sub auroram
illis

illis syrtibus, e quibus dudum jam emerfisse nos, peraveramus, puppis immersa hæsit ea tenacitate, nullis ut artis nauticæ industriis per biduum avelli, moverique loco potnerit. Tempestas secunda nocte coorta est sane atrocissima. Puppi semper immobili, quia arenis impacta, reliquæ navis partes tanta jactabantur vehementia, ut tabularum compages quovis momento solvenda videretur. Sub idem tempus Auster pertinax, Cælo semper tonante, aquarum vim tantam e mari intruserat argenteo flumini, ut primo mane navis ex arenarum abyſſo tandem extricata rursus fluitaret. Eodem vento, nobis secundo, provecti coloniæ portum incolumes sub meridiem subivimus. Biduum illic morati, jactatique liberaliter ad Boniæ urbem translati sumus. In hoc fluminis quindecim circiter leucas lati trajectu plus, quam in toto oceano, a pluribus trepidatum, plus etiam vomitum fuit. Scapha vehebamur, cum alia in promptu non esset, omni ex parte ob vetustatem pùtrida, cariosa, ruinosaque. Vix jam pars parti co hæserat. Nauclerus ipse postremum hoc scaphæ iter fore, ante abitum nobis palam edixit. Quis adhæc nobis animus fuerit, conjice. Metum, periculumque auxit venti tumultuantis ferocia, qui, quia nobis adversus, obliquatis nimium velis, scaphaque ex uno latere depressa erat navigandum. Verum nihil hæc omnia. Conclamatum de nobis videbatur denique, dum scaphæ gubernaculo in arenas impacto, elata in altum prora aliquamdiu hæsimus. Terrore perciti vociferabantur complures, quos trimestri per oceanum navigatione ne hiscere quidem audiui. Ast quis fando explicet dulcem lætitiā, qua litoris conspectus, portusque tribus mensibus quæſiti ingressus nos perfudit.

Fufius de hoc argumento differtui, ut intelligat, non artis tantum, fed & felicitatis effe eximie pro-
 fperam hoc in flumine navigationem. Sit firma na-
 vis, fit peritus, vigil, dexter, accuratus navarchus,
 noverit periculofas fluvii ftationes ad unam omnes,
 fecuritati necdum fat cautum eft tuz. Furat Auffer,
 arte, fcientia, experientiaque longa nil profcientibus,
 abripietur navis in loca, ubi pereundum, certè peri-
 clitandum, trepidandumque erit. Anno 1767 fcapa
 omnium, quæ in portu Boniaeris proftabant, opti-
 ma, a naucleris eadem in urbe præftantiffimis Gubern-
 nata, procellæ Australis impetu fyrtribus illifa, nucis-
 que inflar, fiffa carinâ, duas in partes divifa interiit,
 Jefuitis decem (Provinciæ Chilienfi deftinatis) pyro-
 bolariis Hispanis compluribus, reliquis omnibus de-
 merfis, fole pyrobolariorum centurione fuperfite,
 qui cum decenni puero cymbula forte arrepta inco-
 lundis lius adverfum, a naufragii loco decem facile
 leucas diftans, eft affecutus, ftupentibus univerfis.
 Qui naucleri imperitiam, fociordiamque accufaret,
 nemo unus fuit. Tempeftatem teterrimam noctu
 obortam naufragii originem noverunt omnes. Nau-
 ticus e tabulis, documentisque conftat equidem, Ca-
 nalem fluminis feptentrionalem anguftiorem effe, ac
 profundiorẽ, meridionalem è contrario latiùs pate-
 re, fed fundi effe brevioris; Quo loco fyrtes An-
 glicanz, ac Ortizianz, quo scopuli dudum cogniti
 lateant, omnes nörunt. Verum ecquis vel divinare
 queat nova brevia, novos arenarum tumulos, quos
 vel flumen alluvionibus, vel æquor cum impetu in
 flumen irruens paffim congerere folent. Continuo
 bolidis jactu recentiora hæc brevia deteguntur qui-
 dem; fed sæpe fero, dum evitari jam nequeunt,
 fluctibus fcilicet artem, induftriamque omnem elu-
 dentibus. Quare eò formidabilius hoc flumen, quo
 latius

latius ad utramque ripam effunditur, marique magis propinquat. In hoc uno alveo flumen argenteum evolvitur inter promontorium sanctæ Mariæ, & sancti Antonii, quod & promontorium album (cabo blanco) vocant. Audi, quid Cyriacus Morelli presbyter, vero nomine, Pater Dominicus Muriel meus in Paraguarja Collega, navigationisque ex Europa socius, theologiæ olim in academia Cordubæ Tucumanorum magister publicus, in opere suo: *Fasti novi orbis*, Venetiis anno 1776 typis dato, de fluminis argentei ostio sentiat: *Quod argenteum flumen vocamus, immanis revera sinus est maris, in quo convolvunt se se Parana, Paraguayi, & Uruquayi aquæ. Cæterum de latitudine fluminis argentei, ubi cum mari conjungitur, varii varia scribunt. Huic ostio plerique Hispani sexaginta leucas hodie tribuunt, alii pauciores, non nulli etiam septuaginta. Quin Ægydius Gonzalez de Avila in theatro Ecclesiastico Indiarum tomo secundo fascibus octoginta leucas latis flumen argenteum mare ingredi, affirmat. Crede, quod lubet.*

Ego illud ostium bis transgressus, sed, ultro fateor, nunquam dimensus sum. Idem factitant navarchi; Princeps eorum cura est, illud, quam fieri possit, celerrime, feliciterque transmittere; Nec vacat, nec lubet illius latitudinem metiri. Illud certum, hac fluminis vastissimi latitudine, quæ litoris utriusque conspectum oculis subtrahit, decipi non raro navarchos minus cautos, vel plusculum credulos. Fallacibus observationum suarum calculis nimium tribuentes in oceano versari se etiamnum putant, velis liberaliter expansis, bolide non consulta audacter progrediuntur; dum denique in syrtes impingunt, cum flumine argenteo sibi jam
rem

perpendas, haud ægte feres, si argenteum flumen cum cæteris quibusque per antiquum, novumque orbem fluviis conferendum, quin & omnibus forte magnitudine præferendum dixerò. Verum haud is mihi videor, qui ferre possit sententiam. Nemo tamen à me impetrabit, ut credam, quod Gotthardus Arthus Dantiscanus in sua Indiæ orientalis historia ausus est scribere: *Fluvius Ganges, ait, qui in sacris literis Phryson vocatur, omnium toto orbe maximus creditur.* Veteres equidem historici asserunt: Triginta amnes cum Gange confluere. Minimam ejus latitudinem per octo passuum millia, maximam per viginti patere. Altitudinem, ubi vadossissimus est, ad centum pedes extendi. Ex quibus liquet, magnum esse quidem Gangem, haud tamen orbis maximum, cum America longe majores ostendet. Celebreatur licet Euphrates, Indus, Nilus, Araxes, Ister, Rhenus, Tyberis, Padus, Bætis, Tagus, Borysthenes, Tame-sis &c. haud tamen tantum superbiunt, cum argenteo flumine in comparisonem venire ut audent. In controversiam tamen jure vocatur, num argenteum hoc flumen, ut sol astra minora superat, reliquis Americæ fluviis amplitudine excellat.

De palma cum illo contendunt fluvius Urinoco in novo regno Granatensi, & Maragnon, seu fluvius Amazonum in Brasilia. Hic ab origine septentrionem versus procurrit leucas prope centum, inde ad orientem flectitur, ac deinde per quatuor & octoginta ostia, quorum quodvis ad leucam fere patet, cum mari se se conjungit, per triginta tamen leucas jam mari mixtus aquam poculentam conservat, ut asserit P. Samuel Fritz noster, qui observationes hujus fluminis anno 1698, & 91 a se curatissime factas in publicam lucem dedit, literis, ut vocant, ædifican-

ficantibus, & curosis tomo 12 insertas. Clarissimus item condamine ejusdem fluvii descriptionem Geographicam suis ex observationibus, quas cum aliis Patris nostri Joannis Magnin in Quitenfi provincia apud Indos Maynas missionarii, & Academici honorarii Parisiensis contulerat, edidit. Pater Antonius Vieira noster, Regum lusitaniz sacer orator, & subinde Brasiliæ, Maragnonisque expertissimus Apostolus sermone, quem feria secunda Paschatis in urbe Bethléhem provinciz Maragnonis dixerat, videtur litem diremisse his omnino verbis: *Magnus iste fluvius (Maragnon) omnium mundi fluviorum princeps, qui nomen civitati vestre, & toti provincie dedit &c.* Neque tamen scio, num tam vere, quam magnifice hanc de Maragnonis fluvios inter principatu sententiam pronuntiaverit Vieira, à se forsitan vel suspendendam, vel refellendam, si ut in Maragnone, in argenteo flumine perinde versatus fuisset. Qui tria flumina Urinocum, Maragnonem, & argenteum Geometrico rigore dimensus fuerit, illius sententiz lubens acquiescam. Alienissimus sum a partium studio, illorumque consuetudine, qui rebus illius provincie, ubi versati sunt diutius, prerogativam adjudicant, atque adeo apotheosim decernunt. Quatuor licet, & amplius lustra consumpserim in Paraquaria, nunquam mihi tamen in mentem venit propterea magnitudinis principatum Paranz tribuere aliis forte reptugnantibus. Argenteo, vel quod nomen plus illi congrueret, luteo flumini haud alio seu nomine, seu beneficio obstrictum me video, nisi quod me sinu suo sæpe, diuque circumvectum non hauserit, suosque inter fluctus nunquam contumularit; Quod latronum beneficium appellamus.

Sed

Sed erit forte Britonum, vel Gallorum quispiam, qui flumen sancti Laurentii in Canada provincia argenteo flumini haud dubie praefarendum dixerit? Prae grande illud est, quis inficietur? Longissime enim, latissimoque fluit alveo, ac fundo tam alto, ut naves etiam primi ordinis patiatur. Ad urbem Quebecum usque centum viginti leucas a maris ostio distantem naves bellicae iter continuant suum; Inde vero ad Montem regalem, quod sexaginta circiter leucas Quebeco abest, onerariae non mediocres commeare solent. Sed qui istius fluminis magnitudinem refert, cave, triumphum canas. Longius enim vero fluminis argentei navigatio porrigitur. Naves Hispanicae etiam majores, quae Gadibus solverant, ad ipsam Assumptionis urbem appulere quondam, a maris ostio leucas circiter quadringentas remotam; Quin ad portum Candelariae, qui longissimo spatio aberat ab Assumptione Anno 1753 me in Paraquaria agente Hispani duce Emanuele de Flores, lusitanique limitum definiendorum causa ad flumen Janum usque pervenere, quod gradu latitudinis Australis 16 minuto 25 longitudinis vero 320 minuto 10 ab insula ferro Paraquayo fluvio associatur. Naves, quae vehabantur, ad maritimarum normam conditae, velis instructae, tormentis, annona pluribus mensibus destinata, militibus oneratae molis sunt non spernendae. Hoc navium genere (lanchas vocant) utuntur Hispani Boniaeris per flumen argenteum, quin alto saepe mari impune se committunt, si breviora sint itinera, portusque viciniore. Crede de argenteo flumine, quod lubet. Maris, non meus, cognatus est Parana. Mihi istuc nec seritur, nec metitur. Salva maneat veritas. Hic descriptionis meae scopus. Absurdissime scripserunt multi multa de hoc flumine. Multi errores

res paucis verbis refelli nequeunt. Hinc nolui hoc de argumento brevis esse, ne fierem obscurus.

Argentei fluminis nomine per Europam percrebesciente Hispanorum plurimi ad Paraquariam convolarunt olim; Verum ubi opes expectaverant, præter inopiam denique invenerunt nihil. Paraquaria Chilensi, Peruviana, Quitenfi provinciis cingitur, quæ auro, argento, gemmis, lapillisque pretiosis abundant. Nihil horum per omnes Paraquariæ fines suppetere, & advenis, & indigenis hodie certum est. Repertum iri horum quidpiam, inquires, si rite quaereretur. Ne hoc quidem credidero. Novi equidem Hispanos ut perspicaci ingenio, sic odoratu acerrimo pollere ad thesauros, si qui telluris in gremio lateant, investigandos, & liceat sic dicere, sagaciter odorandos. Cum igitur auro, argentoque eruendo vel nullam hæcenus, vel inutilem operam dederint, nullum usquam latere, mihi semper persuasi. Quo diutius in illa commoratus sum provincia, eo luculentioribus argumentis, experimentisque mea opinio firmabatur. Risi sæpe historicos vel rudes, vel nobis malevolos, qui Paraquariam auream, argenteamque somniant, quam nos luteam semper, ligneamque vidimus tot annis. Pluribus in locis aliqua latentis metalli indicia se se prodiderunt aliquando, quæ tamen omnia non ad ditandos Hispanos magis credulos, verum ad illorum crumenas vacuas plurimum valuerunt. Referam ingenue, quæ de factis metallorum tentaminibus, opinionibusque ridiculis memoriæ occurrunt. In urbe S. Jacobi de Storea familiariter novi opulentum olim mercatorem, id temporis ad incitas redactum. Cræsum se fore, sperans curas, animum, opesque suas omnes ad metalla detegenda convertit. Emissarii ære conducti, qui in loca

metallifera, ubiubi demum, indagarent. Neque deerant venales homines, a quibus aurei montes illi sponderentur. Magno sumptu suscepta ab illo itinera ad Gubernatorem Tucumaniz longissime absentem, a quo metalli fodiendi jus sibi impetraret. In operas, mulos, conmeatus, instrumenta alia scrutanda, terræ visceribus necessaria ingentem nummorum vim toties expendit, nullo prorsus operæ pretio, nisi quid opes, quas possederat, consumpserit, quas sub terra sibi pollicebatur, nunquam viderit inops subinde, urbisque universæ fabula. Agendo omnia nihil egit. Spe sua delusus identidem necdum sapuit. Noverat octoginta circiter leucarum ab urbe S. Jacobi intervallo locum esse, cui dudum a ferro nomen. Is in longam planitiem excurrit, ubi Gleba pinquis undique. Sylvæ vicinæ melle optimo, & cera scatent, ad quam legendam maximi Hispanorum sunt concursus. Lapidem, quin ne lapillum per illam vicinitatem usquam depreherdas. Ex ipso campi cespite hinc mensa, illinc arboris truncus prominet, ferri speciem referentes, nisi quod intermicante splendore ad argenti similitudinem aliquantulum accedant. Videbatur sibi vir bonus vectorum metam attigisse. Enimvero argentum ferro immixtum hic latere juravit, cæteris pleno ore cachinnantibus. Metallum hujus portiunculam, quam avide decerpserat, fabro liquandam in urbe tradit. Hispani præsentem argenteos nummos aliquot fornaculæ injecerant clanculum. Dum ergo massam liquatam ex argento, & illo ferri genere compositam e fornace profluentem spectavit, triumphum gestiens cecinit, mortali-um se felicissimum ratus. At vero sociorum ludificatione circumventum se, liberaliterque explosum intelligens, in furias actus fraudis authoribus dirissima quæque comminabatur. Cæterum exoticum illud,
quod

quod dixi, metallum faber Europæus, a se diligenter igni exploratum, quoddam ferri genus esse, sed tam rigidum, tamque vitri instar fragile, nulla ut arte flecti, elaborarique, ac nulli esse usui possit, mihi affirmavit. Et vero nemo omnium fuit, qui de illo metallo eruendo, elaborandoque porro cogitaret. Huic prope affinem adjicio eventum.

Cordubæ Tucumandrum mercator quispiam in maximis rei domesticæ difficultatibus versabatur. Sæpe ut mederetur inopiæ, mercatu repudiato medicinam, quam nunquam rite perdidicit, proficitur. Metamorphosis Europæorum hominum per Americam minime rara. Nautæ, milites transfugæ si opificium, insigni licet cum quæstu, exerceant, fæminam, quæ illis nubere velit, nullam invenient in Paraquaria. Consilium in arena. Mercaturæ addicunt se se. Officiinam suam velis sebaceis, caseo, cultellis, acubus, forficibus, lineis, laneisve Strophiolis, aliquot vini cremati lagenis instructam quis habeat, jam mercator audit, jam nobilis evadit, quovis vulgo superior, nuptiis, magistratibus quibuscunque par habetur. Ad incitas redacti e mercatoribus repente medici fiunt. Nihil hoc frequentius. Qui vix barbam radere, venam pertundere, unques refecare, cucurbitulas cuti applicare, enema injicere, unguentum illinere nōrunt in Europa, oceanum emensi jam, quoties visum, pro Galenis se venditant in Paraquaria, horis ante, & postmeridianis ægrotantes impune, ac pro arbitrio mactant ficti hi medici, quavis peste periculosiores. Hujus, nisi vehementissime fallor, fursur erat Bartholomæus, de quo mihi sermo. Ex alienis morbis, ac mortibus suam uil intumescere crumenam expertus, formidatusque passim, mutato demum consilio, relictis pharmacis ad metalla, spei suæ ultimam an-

choram, animum applicuit. In vicinis cordubæ alpibus auri latentis indicia proflare, vagus, nescio quorum, rumor vulgaverat. Consultis rerum peritioribus, obtenta a Præfectis Regiis licentia, conductis fossoribus, emptisque sola pretii sponſione ad eos alendos pecoribus, terræ rimatur latrebras aliquamdiu, sed fructu nullo, detrimento luculentissimo, sumptu intolerabili, cum ligna, aquaque necessaria multas per leucas mulorum tergo fuerint advehenda. Ære alieno, quod auri spe contraxerat, oppressus miser documento fuit cæteris, in superficie telluris tutius, quam in subterraneis montium cordubensium cavernis aurum quæri. Et vero nulli posthac, quod quidem sciam, in mentem venit istic in auri venas inquirere. Rumor quoque, sed fors rumor tantum, per vulgi circulos circumfertur, Indos quondam ante Hispanorum adventum ex alpibus, quæ urbem Riojam ambiunt, aurum eruisse. Omnis tamen conatus Hispanorum, qui nobili huic metallo eodem in loco insidiabantur, semper rritus fuit. In montibus, qui urbi Montevideo imminet, auri particulas detectas fuisse nostra ætate, ipse mihi Boniæ Gubernator Andonaegui, dum ejus mensæ accumberem, significavit anno 1749 ineunte. Id Regi catholico etſi nunciatum esset, nec tamen Regio unquam, neque privati cujusdam nomine in scrutandis, cavandisque illis montibus laboratum est, quod parum spei, rei forte nihil illis inesse putaretur. In propinquo ubeculæ Montevideo amne Rosario inventos fuisse amethyſtos aliquot nescio quis sparserat. Verum illos aut non genuinos, aut aliunde allatos fuisse, cum pluribus aliis eodem in amne quærendis nemo operam dedisse audiatur, existimavi.

Quayram provinciam, quæ ad septentriones hinc plurimum vergit, inde Brasiiliæ fines ad ortum attingit, ac a Parana alluitur, primi habitatores Hispani metallorum divitem opinabantur perperam, sibi que lapidum pretiosissimorum messem uberem promittebant. Nesciverant equidem, non omne, quod splendet, aurum, vel adamantem esse. Ad Paranz litora reperti sunt aliquando lapides, quos Cocos de mina appellarunt. Figuræ sunt jam rotundæ, jam ovatz. Superficie vulgarium lapidum instar aspera, & dura. Colore obscuri. Mole sua granatum malum, seu Punicium, caput humanum aliquando æquant. Suum intra corticem claudunt lapillos coloris varii, & magni, si imperitorum oculis spectentur, pretii. Hi putant Crystallum nitidam, amethystos, pyropos, smaragdos &c. se videre. Sed luduntur oculi. Apud artis peritos eodem, quo Bohemici quidam lapilli, habentur loco. Lapidem hunc, coco de mina, lapillis ejusmodi prægnantem ingenti cum tonitru, quale a machina bellica editur, crepare, ac distrumpi, ajunt, ut primum maturus est, quem sinu gerit, eorum judicio nobilis fœtus. Hanc figuram, has proprietates illi vulgo tribuunt, qua fide, nescio. Ego quidem, licet majorem Paraquariæ partem, & cum primis Paranz litora attentis in naturam oculis peragraverim, ejusmodi lapidem nusquam vidi. Hoc lapidum genus, coco de mina, in aliis Americæ provinciis, ubi gemmas genuinas nasci constat, suum fors habere pretium non ausim negare, nego tamen audacter vel unum Paraquariensium hoc ditatum fuisse. Stupida quorundam ex fallaci hoc Gemmarum simulacro opes sperantium credulitas insigni paupertate mulcetur, ut omnes novimus. Xerez, la ciudad Real, la villa rica Quayrenses olim urbes, quæ pro metallorum, divitiarumque fontibus habebantur,

miseriæ, indigentæque seminaria exstiterunt. Auri sacra fames quot non Europæorum millia delirare coegit in Paraquaria! Ea illorum in mentibus altissime defixa est opinio, Paraquariam thesauros possidere suos, sed hæcenus Celasse in terræ visceribus. Petrus Stephanus de Avila Boniaeris Gubenator Paraquariam metallis gravidam Regi depinxit anno 1637. Idem sensisse videtur Ruiz Diaz Melgarejo urbis villa rica Conditor. Verum Emanuel de Frias Ruizii gener ac dein Gubernator Regem certiore reddidit, omnibus industriis exhaustis Ruizium nihil omnino metallorum detexisse, & qui Matritensem ad aulam scripserant, Quayrensibus in territoriis metalla latere, implacabili in Jesuitas odio infames ad conflandam illis invidiam talia scripsisse; Verum ejusmodi homines, quippe calumniatores, ad ferendum testimonium inhabiles, fide indignos utique esse. Quæ villa rica, seu urbs dives vocabatur, solum nomine, ac metallorum spe, nunquam re opulenta exstitit.

Cum illis in terris Paraquariæ, quæ pedibus crensi, oculis contemplati sunt, auri, argentei nil deprehenderint, hæc in metalla Quaraniarum, quos Jesuitæ imbuendos religione susceperant, nativo in solo delitescere sibi, immo & aliis persuaferunt. Ex futile hac conjectura quot passim mendacia procusa, quantæ in nos vibratæ calumniæ! Et vero, cum Philosopho authore falsa sint sæpe veris probabiliora, calumniis non raro fides adhibita ab iis, quorum intererat calumniatores plectere, minimum refrænare. Authoritate Regia, Jesuitis non optantibus id modo, sed & petentibus, missi sunt olim homines, qui, num quid metalli Quaranicis in territoriis extaret, diligenter circumspiciant. His exploratoribus quadam in urbe viæ dux additus Quaranius transfuga, homo

homo venalis fidei, nulliusque frugis. Iste equidem furcifer a Jesuitarum insectatore donis, amplisque promissionibus captatus edixerat: Aurifodinas Quaraniarum in oppidi Conceptionis agro ad Uruquay litora sibi perspectas, huncque locum castrorum propugnaculis, bellicis machinis, numeroque praesidio munitum esse. Illuc igitur via recta acceleratum iter. Paucas jam leucas ab aurifera illa, si superis placet, statione aberant. Indus veterator mendacii, quod postridie detegendum praeviderat, poenas male metuens, noctu fugam cepit. Sed in oppido Yapeyú deprehensus ab ipso Missionario nostro vinculis, custodibusque provide adhibitis ad illos, a quibus profugerat, Hispanos fideliter, celeriterque remissus est. Undique fraus de commentitiis illis auri fodinis, munitionibusque patuit. Detracta fabulae, calumniaeque larva. Omnes locorum angulos longe, lateque speculati Hispani: Nihil istic metallorum extare, quin considerata situs natura nequidem expectari prudenter, aut procreari posse, concordia, publica voce testabantur. Indus perfidiam luit suam. Accusatores Jesuitarum Hispani quidam Regio nomine caluminatores declarati, bonorum confiscatione, perpetuae infamiae nota mulctati, ad quasvis demum praefecturas inhabiles pronuntiati fuere. Repressa quidem his Regiae sententiae fulminibus tantisper calumniandi licentia; Haud tamen de metallis apud Quaraniarum sepultis ridicula suspicio penitus extincta, quin ad Europaeos male credulos propagata fuit.

Idem error lusitanorum in Brasilia animis altissime insederat, qui nostris ad Uruquayum flumen missionariis dicere ausi sunt aliquando: Hoc solum omne, quod vestris calcatur pedibus, aurum est.

Auri spes fuit, quæ notissimum Gomez Freire de Andrade fluminis S. Januarii in Brasilia Gubernatorem impulit, ut aulæ Ulyssiponensi permutationem Coloniae sanctissimi sacramenti cum septem Uruquayensibus oppidis persuaderet. Hæc expulsis triginta duobus Quaraniarum millibus eorum incolis, ut superius retuli, Hispani jam jam ex pacto tradere volebant, sed a lusitanis non fuere acceptata. Hujus rei præter alias causa passim vulgabatur in Paraquaria: quod lusitani diligenter nunc inspectis, & belli occasione lustratis ad uruguayum terris nullum prorsus metalli cujus cunque indicium istic deprehenderint, ubi quondam solis nixi suspicionibus aureos montes sibi somniarunt.

Risum mihi moverunt persæpe Hispani Quaranicis in oppidis hospites. Lapillos quosvis triviales, in quos per viam inciderant, avide, soliciteque collegerant, & pro varietate coloris jam pro sinaragdis, jam pro amethystis, vel pyropis habitos asportarant. Monui illorum non paucos: Ejusmodi exoticæ figuræ, re ipsa tamen vulgaribus lapillis fluviorum ripas passim, viasque adeo scatere, ut non navibus duntaxat, sed & classibus onerandis sufficerent. Sed frustra hæc. Quidquid Quaranico in solo inventum, pro auro, pro gemmis habendum putaverunt, a gemmariis, & chrysopolis turpissime explodendi. Pantasia crepundiis quibusvis pretium sæpe fingit. Adamantes, quos toti late Paraquariæ negavit natura, calumnia, Jesuitarumque inveteratum odium Quaranieis terris liberaliter affinxit, ephemeridumque Europæarum publicos scriptores circumvenit. In ejusmodi pagina Matritensi (Gazeta de Madrid) hæc legi aliquando: *scribunt* (titulus loci erat londinum) *ex Brasilia, Jesuitas Paraquaria suos adamantum fodientes*

ad tantum perfectionis gradum perduxisse, ut magnopere
 rimendum videatur, ne præiunctum adamantum Brasiliensium
 dein vilescat. Hanc pagellam Carolo Morphy Para-
 quaræ Gubernatori Hyberno, bellica virtute, scientiis-
 que clarissimo, dum ad me in S. Joachimi oppido
 inviseret, legendam porræxi. Perlegit alta voce,
 risu, an indignatione majori, nescio. Circumstan-
 tibus fociis Hispanis, viris militaribus, in Paraquaria
 natis, & illius provinciæ rerum scientissimis som-
 nium, deliramentumve scriptoris Matritensis id vide-
 batur, sed scilicet citra culpam suam ab impudenter
 mendacibus decepti. Quam prurit mihi calamus ad
 recitanda istorum nomina! Tales sunt plerique, ut
 mendacium in illos cadere non posse videatur. Ada-
 mantis vel tenuem particulam quocunque pretio
 empturiebam: semper ad vitra in varios templi usus
 findenda, sed, qui venderet, qui haberet, repertus
 est nunquam. Silex adamantis loco usque mihi ad
 hibendus fuit. Ex hoc, quid de Jesuiticis illis ada-
 mantum fodinis sentiendum, conjice. Hi in calum-
 niatorum, vel stupidorum commentariis duntaxat,
 in Paraquaria nunquam exstiterunt. Si Barbari ad fre-
 tum Magallanicum metalli quid habeant, illud ex al-
 pibus chilensibus impetrarunt, ubi metalla inveniri,
 nemo ignorat. Sed Chilensis provincia a Paraquaria
 differt perinde, ut Austria a vicina Hungaria. Hæc
 auro, argento abundat, illa caret utroque. Lusitani in
 Cuyaba sita in 14 gradu latitudinis meridionalis, &
 322 gradu longitudinis, in Mato Grosso, & in pro-
 pugnaculo seu munitiuncula sanctæ Rosæ (la estacada)
 ex omnibus variis arenas, ex arenis micæ auri, seu
 psegmata, legunt, Hispanis olim conniventibus, nunc
 post ultimam pacis sanctionem palam consentienti-
 bus; Memorata enim territoria intra Brasiliæ fines
 contineri lusitani contenderunt semper, Hispanis ea

vel Paraquariæ, vel Peruvio suo adnumerantibus. Illam auri scobem ex arenis rivorum Paraquariensium seu ab Hispano, seu ab Indo quopiam quærî, inveniri, nunquam audiui, nusquam vidi. Neque scio, dum rivorum sterilitati, an Paraquariensium desidîæ id sit tribuendum. Lusitanos enim in rebus omnibus solertiores, sed & auri sitientiores experti sumus in America, quod ne Hispani quidem inficiabuntur.

Ad veritatem eorum, quæ hoc de argumento scripsi, stabiliendam magni ponderis mihi videtur clarissimi Bougainvillii testimonium, qui licet suas Paraquariæ notitias ex authoribus tunc nostro nomini periculosis & forte infensis hauserit, aperte, intrepideque affirmat: In illa provincia nec aurum, neque argentum procreari. Cum plura alia veritati simul, simul famæ nostræ adversa, perperam edoctus, adnotarit, nil ambigo, scripturum quoque illum fuisse de auri, argenti que venis, si quas in territoriis, ubi Jesuitæ versabantur, existere vel eminus intellexisset. Illius silentium præ quavis Rhetorica plus valet ad fidem mihi conciliandam. His accedit aliud invictissimum omnino argumentum, quo vel stupidissimi de veritate convincantur: Ab anno 1767 a suis, quæ condiderunt, conservaruntque, Indorum oppidis, a collegiis, prædiisque suis absunt Jesuitæ, per varias adhucdum Europæ provincias sparsi. Hispanorum dominio, arbitrio, oculis, manibusque relicta omnia. Tredecim jam post nostrum abitum fluxere anni. Si quid metallorum, gemmarumve usquam extaret, illorum profecto sagaces oculos ne-tiquam fugisset. Dudum a centum famæ buccinatoribus per omnes Europæ angulos id fuisset pervulgatum. Verum nemo hæcenus de Paraquaria vel hiscere ausus. Mihi quidem, qui ephemeridum folia

diver-

diversissima legere consuevi, in hunc usque diem nil ejusmodi seu lectum, seu auditum fuit. Tot auri, famæque nostræ insidiatores avidos nobis dudum absentibus nil detexisse, haud miror; Defuisse, qui id fingeret, hominem malignum, stupeo, cum tanta nobis adhuc præsentibus affinxerint jam errore, jam malitia, invidiaque ducti. Quam ingenus sum, ut perspicias, naturæ in Paraquariam liberalitatem candidè exponam. Videbis, ridebisque ejus thesauros.

Superiori seculo exeunte P. Antonius Sepp Tyrolensis, vir antiqui moris, musica arte, virtutibus eximiis clarus, ac de Quaranica natione optime meritus ex lapidibus, quos yta curu dicunt, in camporum superficie passim obviis aliquantulum ferri extorquere didicit, ope ignis acerrimi, perque viginti quatuor horas continuati. Verum vix imitatores habuit. Labore enim tanto, tanto ligno tantillum ferri constat, ut nullum videatur operæpretium. Lapidibus illi ex lapillis minutissimis concreti, fusci coloris, punctulisque nigris maculati sunt. Nostra ætate plusculum ferri navibus Hispanicis allatum est, pretio tamen Europæis vix credibili venditur etiamnum. Securis enim, si ex ferro est Suecico, vel Styriaco, quatuor florenis Germanicis, si ex ferro Hispanico seu Cantabrico, octo florenis venditur. Qui sapit, duplicato pretio emet securim Cantabricam, quia diutius, quam binæ secures septentrionali ex ferro, duraturam. Singulis adolescentibus Quaraniis ipso, quo nuptias celebrant, die; Conjugatis singulis plerumque Calendis Januarii culter vulgaris, qualis in mensa adhibetur, ab oppidi parrocho Jesuita dari consueverat. Sola hæc cultri donatio plus, quam Europæi credant, sumptuosa est, cum oppida pleraque quatuor capitum millia, aliqua sex, vel septem nu-

me-

merent, quod alias dixi. Adolefcentes, puellæque
 fiffa arundine carnem bubulam fecare, vel dentibus
 difcerpere folent. Tanta licet fit ferri Caritas, rari-
 tasque, nemini noftrûm in mentem venit unquam,
 ex illis lapidibus Ytacurû improbo labore ferri por-
 tiunculam emendicare. Sunt, qui experiētiis nixi
 fuis, opinantur, ædes ex lapidibus ejusmodi ftructas
 fulminibus maxime obnoxias effe; Quid? fi a ferri
 particulis intus latentibus attraherentur. Anglus cer-
 te honefto loco natus, neque fcientiarum expertus Ga-
 dibus mihi afferuit: Gentiles fuos mafupium, gla-
 dium, & quidquid metalli fecum circumferunt, ab-
 jicere, tempeftate fæviori ingruente eo, quod fulmi-
 na a metallis attrahi fufpiciuntur. Quam quidem
 Anglorum fufpicionem vix aufim afpernari memôr
 eventuum, quos in America expertus fûm aliquando.
 In oppido S Joachimi tertia poft meridiem hora ex-
 cuffum fulmen penes cubiculum, ubi neceffaria ferri
 fupellex pro fabri officina afervabatur, ortum inde
 incendium, & 20 horas fæviens totam prope do-
 mum, cubiculum meum fi excipias, in cineres rede-
 git. Montes altiffimi, qui in Cordubēfi territorio
 vallem Calamuchita circumftant, magnetem fufci,
 melius dicam, plumbei coloris produciunt. Per au-
 tumni ferias illuc rufticatum miffus cum fociis intel-
 lexi, paucos ante mēfes fulmen in illud domus no-
 ftræ cubiculum incidiffe, ubi fecures, ferræ, aliaque
 e ferro inftrumenta fabrilia reponebantur; His mag-
 neticam vim impreffit fulmen; nam acus, & quid-
 quid ferri eft, validiffime fibi attrahebant. Nec
 mirum: fulmen ex vaporibus illarum alpium magne-
 te copiofo prægnantium procreatum magneticam
 virtutem exeruit; Id quod & aliis quibusque fulmi-
 nibus in Europa proprium effe, ut magneticum quid
 habet

habeant, asseritur. Id omne physici, naturæ specularioribus, arbitrandum relinquo.

Ex alpibus Cordubensibus eruitur aliquando Talcum, quod latini lapidem specularem, vel lunarem, Græci aphroselenium, vel selebitem, Germani fraußenglas appellant. Est species lapidis blandioris, coloris candidi, levissimi ponderis, nullius firmitatis. Compingitur ex tenuibus foliis. In tenues bracteolas cultello dividi ut possit, aquis immergendus est aliquamdiu. Leniter ustus papyri molliitudinem, coloremque argenti induit, parandis ad fallendos oculos icunculis, aliisque pro templorum pauperum ornatu figuris concinnandis adhibetur. Ex multis, quæ hoc ex lapide evelluntur, foliolis paucissima invenias undique nitida, ac pellucida; Pleraque enim maculis jam flavis jam nigris obscurantur. Meliora in fenestris, lucernisque vitrum suppleant, cujus, dum anno 1748 Paraquariam attingi, ingens ubique & paucitas, & pretium. In præcipuis provinciæ collegiis, Quaraniarumque oppidis fenestram vitream ne unam quidem deprehendi. Quisque sibi ex talco (cum rarum sit, raro impetratur) ex papyro, ex tela linea fenestram sibi struit suam, & cum a quovis imbre, vel vento importuniori hæc discerpatur, identidem redintegrare cogitur. Postremis tamen, quos in Paraquaria egi, annis vitri multitudo navibus Hispanicis advecta est. Imminuto ejus pretio fenestris vitreis cubicula, templaque passim resplendunt. In templis, qua parte Austrum respiciunt, fenestræ vitreæ loco lapis collocatur, qui, alabastritis species, durus, candidi coloris est, & lucis aliquid transmittit. Magnis sumptibus ex Peruvia, nativo ejus solo, adfertur. Auster namque Meridionali in America furentissimus primo, unoque impetu, quidquid vitri habet

habet obvium, perrumpit, cum & domos integras sternat sæpe, ingentium navium vastissimos malos confringat, ac Cælo minitantes Cedros evulsis radicibus præcipientes agat. Lapides, Calci cæmentariorum parandæ idonei per omnem prope Paraquariam in promptu sunt; In Quaraniis tamen, & Abiponum territoriis omnino desiderantur. Paraquay, aliorumque fluminum litora Gypsum passim offerunt. Quaranii, qui ab his litoribus absunt longius, cochlearum aquatiliū, vel limacum terrestrium conchis in calcem crematis, vel creta, quam tobaty vocant, terræ Tripolitanz simili ad parietes dealbandos utuntur. Cum neque hujus mihi copia esset in oppido Beatæ Virginis Rosarii, & sancti Caroli a me condito, sacram ædiculam, tuguriumque meum cineribus bubulo sanguine subactis livi, ne parietes e ligno, arundine, limo, bubuloque fimo coagmentati oculos offenderent. Ad Tebiquary majoris ripas marmor nigrum maculis viridibus distinctum, sed exiguæ molis, videram aliquando. Num alia alibi marmora, saxave insigniora sub terra delitescant, ignoro: In Parana, quin & in sylvis, campisque ligna, cornua, ossaque lapidescere, supra dixi, ipseque vidi. Nulli tamen illic sunt usus, neque, ut apud Europæos, magni fiunt, quia minime rara, quia domestica. Adeo scilicet ubique gentium raritas, peregrinitasque rebus pretium addit, atque admirabilitatem. Ex oppido S. Joachimi per urucuty terras iter faciens in colliculo, quem, viciniam speculaturus, cum duobus Quaraniis pedes conscendi, lapides vulgares per terræ superficiem undique stratos inveni, variz quidem magnitudinis, sed ejusdem prope figuræ. Singuli enim ore, naribus, binis oculis insigniti humanæ faciei imaginem non illepide exprimebant. Rei novitas risum nobis multum, sed plus

plus admirationis attulit. Aquarum pluviarum impetu, frequentiaque cavatos hos lapides, nil hæsitans adverti; Æqualem tamen vultus figuram illis impressam, hoc solum loco, non alibi observatam, demiratus sum. Huic colli nomen: *Yra robà lapides facie* mox Indi Quaranii indiderunt. Silices rubri, nigrique coloris, igne copiosissimo facti, ac sclopis insigniter idonei multis in locis, præsertim ad Uruguayi ripas, prostant. Verum desunt instrumenta, quibus scindi, ac ad scloporum usum aptari possent. Num Paraquaria alumen, sulphur, Mercurium usquam procreet, haud scio; Nitro tamen plures campi abundant, illi maxime, quos palmæ, Caranday dictæ, circumstant. Aqua pluvia ex illarum foliis decidens per contractam ex iis salsuginem nitri videtur esse semen. In non nullis lacubus, nemine adlaborante, aqua in salem concrevit post longiorem siccitatem. Aliis in locis nitrum collectum ollis testaceis coquitur, & in salem abit. In omnibus Quaraniorum territoriis nulla omnino salis copia. Hispanorum e coloniis longo itinere, maximis expensis apportatur. Testudines, quæ fluvii, rivi, quin apud Chiquitos etiam sylvæ scatent, non sunt ex illarum genere, quarum conchæ Europæis pretiosæ, & operi faciundo idoneæ. Arundines, quas Hispanicæ vulgo Germani, Indicæ Hispani vocant, & pro baculis adhibemus, ignorat Paraquaria, etsi tot aliæ variorum formæ, & magnitudinis arundinum Genera numeret.

Ast quorsum, ænabo, has tibi minutias commemoro? Meam ut sinceritatem, fatendique omnia, quæ Paraquaria profert, desiderium ut tandem agnoscas. Næ! insigniter stolidus sit, ac perfrectæ frontis, qui mihi testi oculato minus fidei tribuendum putet,

putet, quam putidis illorum libellis, qui seu rerum ignoratione, seu aliis rationibus docti Paraquariam auri, argenti, margaritarum seminarium inveniuntur. Hallucinati sunt complures, qui in ipsa Paraquaria de Paraquaria scripsere. Thesauros illi liberaliter tribuunt, non quod illos possideat, sed quod illos in metallorum inope provincia sibi somniaverint. Cæcus somniavit se videre (Hispanorum est adagium) & somniavit id, quod desideravit. *El ciego sonaba, que veia, y sonaba lo, que queria.* Horum e numero est Martinus del Barco in urbe Boniaeris Archidiaconus, qui in suo poemate: *Argentina, y conquista del rio de la plata*, rhythmis Hispanicis seculo superiore scripto præter alia fide indigna affirmat: In lacuna aliqua, circa quam Abipones nunc habitant, uniones procreari. Indorum senilissimi, experientia, veracitateque magis conspicui, in illa vicinitate nati, versatique annis plurimis: Nil unionum usquam a se visum. nil hac super re a maioribus suis audire, uno omnes ore responderunt. Hi barbari cum ad se ornandos Globulos vitreos ex Europa allatos, sphaerulas e cochlearum testa fictas, fructuum variorum semina, nucleosque, avium unques, & quas non quisquillas e collo, e brachiis, e suris suspendant quotidie. quidni unionibus inhiascent sitienter, naturâ luoidis, si in illorum aliquando oculos, manusve incurrisserint. Hanc igitur lacunam, unionum feracem, fabulis jure adnumeramus, historiarum e numero dudum a prudentibus expunctam. Quam absurde creduli, quam suspiciosi fuerint in rebus omnibus, quæ ad metallorum famam pertinent, ipsi indigenæ, colliges ex ipsis Patris Nicolai Duran verbis, qui postquam Quaraniorum oppida recentia in Quayrensi regione (jam lufitanici juris) Provincialis visitaverat, testis oculatus hæc refert: *Rapes etiam ibi ingens, visitur, ait, cuius*
fama

fama omnes hanc terras pervasit, & pauper rupes per
antiphrasin appellatur; Quod omnes existiment ditissimam
illic auri fodinam latere, immo totam rupem auream esse di-
cunt. Rupes est admodum monstrosa, vario colore distinc-
ta, ac fulgore ita nitente, ut solis radii haud secus in
eam, atque in speculum incident, ac reflectantur. Quo-
fit, ut metallum aliquod prædites esse suspicentur. Quo-
quot in his partibus vel Gubernatores, vel milites degunt,
incredibili aviditate rupem hanc reperire affectant; Sed
propter periculum, ne aberrent, ac pereant, non eo audacia
procedere audent, ut se via committant ab eo præser-
tim tempore, quo triginta eorum balsa (naves e duobus
lintribus compactæ) dum eam quærent, periit. Ego
illac trarsens, quid rei subesset, tentavi, ac merum esse
saxum reperi, quod ab arenis, quæ ex flumine a vento
illuc feruntur, adeo lævigatum, ac tersum est, ut vitro,
quam saxo similis videatur. Atque is ut plurimum hu-
mana spei portus, atque exitus esse soles. Sic ad verbum
dictus Nicolaus Duran folio 92 in annuis literis Para-
quariæ anni 1626 & sequentium, Antverpiæ editis.
Rem ita se habere, ut scripsit, mihi palam est.
Quayranas enim terras, ubi decantata illa, & jam
explosa rupes, plurimis ab hinc annis lusitani obtinent;
Hi naturæ beneficio ut perspicaces, sic intrepidi mole-
stiarum, periculorumque contemptores nil unquam
intentatum relinquunt, ut latentia metalla detegant,
detecta suos in usus quantocunque labore convertant.
Si rupes illa præter lapides nobile quid sinu gestasset
suo, dudum ab illis expugnata, spoliataque fuisset.
Verum nulla de hoc unquam facta mentio. Istudne
vicina lusitanis Brasiliæ Paraquaria ignorasset?

Argentea vasa Hispanorum in ædibus, argenteæ
passim in templis urbium supellex visitur. Quaraniis
in coloniis non altaria modo, sed ipsa aliubi tem-

plorum laquearia auri foliis vestita sunt. Nil horum inficior. Noveris tamen, aurum, argentumque id omne non in Paraquariæ visceribus natum, sed ex Peruviana, chilensique provinciis allatum fuisse. Quaranii pro suis & pro Hispanorum templis praegrandes campanas ex ære fundunt; Verum æs Chilentes suppeditant. Nulla vel Regis vel alterius nomine cuditur moneta per omnem Paraquariam. Hinc exhibitus a prudentioribus Europæis malignus, sed stolidus Veterator, qui Nicolai, quem Paraquariæ Regem confinxerant, nomine monetam edidit, re ipsa in Quitensi provincia cusam. Sed rudiores duntaxat, quæis parum cerebri, multum in nos bilis est, decepit. Paucas si urbes excipias, quibus vel cum Europæis navibus, vel cum Peruvianis, Chilensibus, Lusitanive confiniis negotiatio est, nullus, certe rarissimus viget monetarum usus; Rerum permutatione, ut apud veteres olim, hic suppletur Equi, muli, boves, ovesque, tabaca, Gossipium, herba Paraquarica, saccharum, sal, triticum varium, alii seu agrorum, seu arborum fructus, animalium pelles &c. pro nummis sunt in Paraquaria, quibus & necessaria a singulis emuntur, & Episcopis, Parochis, Præfectis Regiis stipendia solita, vectigaliaque persolvuntur, maxime in Assumptionis urbis territorio. Rebus omnibus, quæ naturâ proveniunt, fixa sunt a magistratu pretia, quæ ementes, vendentesque probissime norunt, ac observant. Hispana hera candelis sebaceis indigens servæ suæ Africanæ calathum, vel fiscellam tradit, ubi gossipii, tabacæ, herbæ Paraquariæ, sacchari, salisve reposita est portio. Horum aliquid pro arbitrato, juxta publicas tamen pretiorum leges, accipit, qui candelas vendit. Nulla hic altercandi occasio emptori cum venditore. In pauculis urbibus, ubi monetarum usus, triplex duntaxat

taxat nummorum argenteorum genus reperitur; scilicet: *Un peso fuerte, peso de plata, paracon*, qui imperialis, seu duorum florenorum Germanicorum pretium æquat. *Un real de plata, & medio real de plata*. Primus grossis quinque Germanicis; Alter septem cruciferis, & medio æquivalet. Nec aureos, neque æneos nummos usquam conspicias. Indi in oppidis curæ nostræ creditis omni monetarum genere carent omnino, nosque perinde, nisi quod in quovis oppido 14 nummos argenteos seu totidem reales, vel medios reales de plata in promptu habuerimus; Hi enim nummi juxta Ecclesiæ Hispaniensis ritum in publicis nuptiis a sacerdote paracho sponso, ab hoc sponse porriguntur ceu arthæ; Sed mox paracho redduntur adeo, ut iidem nummi, iidem annull nuptiales aliis, atque aliis serviant semper. Viginti duobus annis Hispanos inter, Indosque Paraquariæ versatus monetam, quis credat? Auream, neque aliud quid ex auro fictum me vidisse, haud memini, præter Episcopi annulum; Hic quoque num aureus fuerit, non ausim affirmare; Nam ex metallo, quod tom-baga vocant Hispani, auroque videntur præferre, plerique Episcoporum annulos gestare consueverunt. Quod Tacitus de Germania vetere scripsit: *Argentum, & aurum propitii, an irati Dii negaverint, dubito. Nec tamen affirmaverim, nullam Germania Venam argentum, aurumve gignere. Quis enim scrutatus est? Para-grapho quinto de moribus Germanorum; Id Para-quariæ prorsus convenire, existimo. Si aurum, argentumque illic procreasset liberalis natura, arsque, ac industria detexisset, Hispani pecorum, herbæque celebris, quæ vicinis necessaria populls, culturam sane molestant dudum abjecissent; Indi metallis fodien-dis occupandi, religionem perinde, ac Hispanorum amicitiam, cum servitute conjungendam refu-*

gissent. Nunquam tot barbarorum, qui sacra nostra amplexi sunt, millia numerassemus. Ut adeo metallorum seu inopia seu ignoratio divinis beneficiis, Paraquariæque felicitatibus adnumeranda mihi videatur.

Paraquaria omnis licet metallorum inops, certe inscia sit adhuc, cave, pauperem ilam, miseramque dixeris. Rebus equidem ad vitæ humanæ usus, omni præsertim pecorum genere abundat. Provinciam, ubi boum, equorum, mulorum, ovium copiosiora per campos oberrent agmina, usquam terrarum detexeris. Singulæ illorum species ab Hispanis advenis Paraquariæ olim illatæ, & ducentorum annorum intervallo tum ob pascua lætissima, tum ob perpetuam quavis anni parte diu, noctuque campos pervagandi libertatem incredibili sobolis multitudine auctæ fuerunt. Bubuli pecoris tam numerosa fœtura existit, ut credi ab Europæo vix queat. Quinquaginta ante annos, cum campi omnes boum, qui primi capientis erant, catervis obsiderentur, iter facientibus per præmissos equites via aperienda fuit, qui obstantes, cornibusque minitantes bestias arcerent. Neque mirum idcirco, bovem adultum quinque Grossis (un real de plata) id temporis passum venisse, ut ex rationum libris vetustioribus liquet. Altare majus e ligno affabre sculptum, quod in S. Francisci Borgiæ ad Uruquayi ripas oppido demiratus sum, triginta boum millibus, necdum auro vestitum constituisse, dicitur. Opus fuit Quaraniorum oppidi lauretani, quæ frater noster Prasfanelli Romanus sculptor egregius magister artis obtigit. Hispanus quicumque prædium amplificaturus suum, pauculis lineæ, laneæve telæ ulnis equitum conduxit manum, qui paucas intra hebdomadas octo, decem, plura etiam

vaccarum, taurorumque millia illi ex campo adducunt. Boum Paraquariensium formam nōsse cupis? Nām hoc a pluribus interrogatus fui. Proceritate Hungaricos boves æquant, corporis mole plerumque superant, non ejusdem tamen, ut illi, sed varii coloris. Feroci quadam arrogantia, capita alta gerentes, cervos imitantur, cursus etiam celeritate iisdem prope pares. Ni diutina cœli siccitate pascua marcescant, e bobus singulis, dum mactantur, præter sebum copiosum tanti ponderis adipem colliges, ut illi asportando viri duo robusti interdum vix sufficiant. Adeps bubulus butiri liquati in culina vices agit semper. Vaccæ enim, quia ferociiores, rarissime mulgentur; Illas circumare laboriosum est multī temporis negotium, hinc & Hispanis & Indis segnioribus invisum. Cicutæ non nisi ligatis pedibus, vituloque adstante lac fundunt. Intēdiu matres cum vitulis ad pascua remittuntur, sub vesperum domum redeunt ultro, noctūque, ne a vitulis lac exhauriatur, separantur. Inde est, quod rarissimum in Paraquaria universa lactis, caseique usum deprehendas, butiri prope nullum. Lanius, & macellum Carnarium ignota sunt Paraquariensibus nomina. Suos quisque jugulat boves pro arbitrio. Egentiōres non libras canis aliquot, ut in Europa moris, sed bovis jugulati partem integram emunt, plerumque ex gratuita opulentiorum liberalitate auferunt. Tauro vel furentissimo trucidando bini, ternive adolescentes sufficiunt. Illius collo laqueum coriaceum injicit alter, alter pedibus posterioribus, nervumque unius horum incidit, mox in tauri dorsum assiliens enstrum obvium ejus cervici infigit; sic uno ictu exanimatus procumbit humi bos. Hunc morem ab Hispanis olim dominatoribus inductum vigere adhucdum in sicilia, nuperrime intellexi.

Pellis bubula, quæ a capite ad caudam tres ulnas longa sit, & ab Hispanis corium legitimum, seu legale appellatur (un Cuero de Ley) a mercatoribus sex florenis Germanicis passim emitur, cum tamen bos ipse vivus, & integer apud Hispanos quatuor, apud Quaranos duobus duntaxat florenis hodie vendatur. Labor scilicet, quo coria illa adhuc cruda constant, illorum auget pretium. Claviculis ligneis, ut exsiccentur, humo solemter affigenda, sub tecto in loco auræ recenti pervio, ne a tineis corrodantur, nudenturque pilis, provide asservanda, triduis, certe octiduis singulis baculo pulvis excutiendus diligenter, tinearum scilicet origo. Hic labor multis sæpe mensibus, dum vendantur denique aliquot eorum millia, continuatus magni æstimatur ab Hispanis venditoribus. Incredibile est, quibus artibus, industriisque non nulli pelles recentes, aliquantulum breviores, ad trium ulnarum longitudinem extendant, quamvis papyri instar extenuatæ cui demum usui erunt Europæis coriorum subactoribus? Ob illorum querelas haud pridem illa pellium extenuatio palam interdicta fuit; Mirabar sæpe centum abhinc annis illam consuetudinem proscriptam non fuisse. Hispani coriorum mercatum sibi longe quæstuosissimum experti furore quodam corripiebantur, cæcæque boves, quotquot possent, trucidandi cupidine. Hunc in finem expeditorum equitum turmæ hac, illac excurrere identidem in campos, qui armentis nullius dominio obnoxii maxime turgebant. Conductis equitibus singulis singulæ erant partes. Aliqui perniciosius equis instructi in boum agmen invehuntur, hastaque longa, cui mucronis loco falx acuta semilunam referens, designatis ad eandem tauris annosioribus nervum pedis posterioris incidunt; His c vulnere claudicantibus laqueum injiciunt alii, alii, qui
pone

pone sequuntur, captos tauros sternunt, jugulantque. Pellibus undare jugulatos, pelles ad præfixam sibi stationem convelhere, clavis solo affigere, linguas, sebum, adipemque e cæcorum corporibus exinere, ac comportare, cæterorum est negotium. Reliquæ cadaverum carnes, quibus saturari aliquando numerosus in Europa exercitus posset, in campo abjectæ remanent, a tigridibus, feris canibus, corvisque paulatim devorandæ, quin ex tot cadaverum acervo aeris corruptio vel orta sit, vel metuenda videatur. Ungejmodi aliquot hebdomadum expeditione aliquot coriorum millia illi obveniunt, cujus sumptibus fuerat suscepta. Hæ boum venationes, trucidationesque per seculum continuatæ campos prope omnes exhauserunt armentis, quæ domino caruere. Desierunt publica illa, immensaque boum innumerabilium agmina (las Vaquerias vocarunt) qui nullius, sed omnium erant. Qui bovem unum, vel decem boum millia cepit, jure possedit, nemine repugnante. Illius temporis homines præsentī utilitate, quæ ex coriorum mercatu in se redundaverat, cæcati haud prospexerant detrimenta, quæ eorum posteri hodie patiuntur. Camporum tamen amplitudini, tellurisque uberrati tribuendum, quod Paraquariensibus in prædiis tanta etiamnum supersit boum frequentia, quam Europa nostra invidere quidem possit, sperare nunquam. Hac ætate bovem pinquem apud Hispanos florenis quatuor, binis apud Quararios Venalem esse, jam alias dixi. Primis, quos apud istos egeram, annis floreno passim vendebatur. Numero armentorum in dies decrescere pretium, ut fieri aliis in mercibus assolet, illorum accrevit. Hispanos novi, qui centum circiter boum millia suo numerant in prædio. Oppidum Yapeyu, tribus Regibus dicatum, ad quingenta millia. Sancti Michaelis multo plura. Ast

nil superfluum. Septies mille (tot enim incolas singula hæc oppida numerant) Quaranicis stomachis Saturendis quadraginta minimum boves quotidie jugulantur, porrecta sub vesperum singulis ingenti carnis bubulæ portione. His adde boves, qui seu in oppido, seu in prædio clanculum furtivo Indorum cultro cæduntur, qui a barbaris palantibus, a tigridibus, ab efferatis canibus, a Vermibus vitulorum umbilico innascentibus quotidie consumuntur. Oppidum Caazapà, quod a Seraphicis Patribus procuratur, suis in prædiis annum vicies mille vitulorum proventum habere, alio dixi loco. Mercatorum naves singulæ triginta, interdum quadraginta coriorum bubulorum millia in Europam transportare solent. Ecquis numeret coriorum millia, quæ pro texendis funibus, struendis sepibus, ædibus, cistis, ephippiis, pro herbæ Paraquariæ, tabacæ, sacchari, tritici, gossipii, rerum aliarum involucris quotidie impenduntur. Vulgus Hispanorum nil, nisi corium bubulum humistratum pro lecto habere consuevit, uti & innumera æthiopum fervorum turba. Minutatim hæc refero, ut ex pellium bubulatum numero armentorum frequentiam coniectes. Caro bubula præcipuum, quotidianum, & sæpe unicum est vulgi Paraquariensis alimentum. Plerique certe non Indorum modo, sed & Hispanorum, quin panem triticeum vel degustaverint unquam, vitam claudunt suam. Deest aliis solum tritici ferax; Plurimis patientia ad triticum serendum, molendumque. Milium turcicum, varii coloris, saporisque batatas (raparum genus) mandiocam (arboris radicem) fabas diversissimas, siliquas Græcas pro pane suo, ac opsonio habent. Horum omnium, cum plurimis sæpissime desint, supplementum Paraquariis Caro bubula est aliquando elixa, plerumque assa, rarius sale conspersa. Ea porro Carnis portio,

quæ

quæ Europæum Stomachum opprimeret, vix mediocriter saturabit Americanum. Paucarum horarum interjectu vitulus tener a Quarario absunxit. Quod ut hujatibus incredibile, sic nobis sane exploratissimum est. Ecquis Paraquariorum sine effusissimo risu leget clarissimum Americæ Historicum Robertson, qui (perperam scilicet ab aliis edoctus) affirmat: Americanos languido esse stomacho, cibique appetentia destitui? Verius dixisset: Illos abdomine insaturobili esse, voracissimos semper, semper famelicos. De Indis Americanis loqui ovidium 8. metamorphos. Crederem.

Ut vero est expulsa quies, furit ardor edendi,
Perque avidas fauces, immensaque viscera regnat.
Nec mora, quod pontus, quod terra, quod edu-
cat aër,

Poscit, & oppositis queritur jejunia mensis,
Inque epulis epulas querit, quodque urbibus esse,
Quodque satis poterat populo, non sufficit uni,
Plusque cupit, quo plura suam demittit in alvum.
&c. &c.

Non poetam fabulantem audire, sed edacitatis inexplabilis Americanorum imaginem mihi hic videor videre, Coloribus vivis bellissime expressam. Indus jam jam dormiturus carnem, si in promptu sit, asandam foco adinovel, qua experrectus illico vescatur. Sit præ manibus esca, sol oriens, occumbensque illius dentes occupatos, buccamque plenam videbit, stomacho tamen semper plura appetente. Carnis portionem triduo itinere suffecturam primo mox die absunxit, quid postridie esurus sit, nil omnino sollicitus. Laudandus tamen præ omni Europeo, atque admirandus, quod cibo omni deficiente per viam patientissime sine querelis esuriat. Ex tanta

incolarum edacitate, ex quotidianis bouum innumera-
bilibus cædibus Paraquariam armentorum quidem se-
minarium, sed & charybdin, ac sepulchrum dici
oportere, mecum existimabis. Ad excusandam Para-
quariensium voracitatem dici fortassis posset; Carnes
Americane non tanta nutriendi facultate pollere,
quanta Europæis Carnibus inest. Hoc mecum sen-
serunt plures Europæi in Paraquaria quadraginta ad-
modum annos versati. In tridinio religiosi singu-
lis tam vasta carnis portio, quæ minimum quaternis
Germanis, octonis Italis in Italia sufficeret, porrigitur.
Stomachos Paraquariensium multi cibi avidiores, pati-
entioresque esse, nemo sane dixerit, qui noverit illam
provinciam cælo magis æstuanti patere. Quid vehe-
mentius enim corpora solis calore inflammantur, su-
doreque quo crebrius diffluunt, tanto imbecilliores fieri
stomachos, calore ad artus exteriores regresso, ac in
cibis coquendis lentiores evadere, pigrioresque; Id
quod æstivis mensibus in Europa experimur universi.
Hinc veri est simillimum, in calientissimis quibusdam
Americæ plagis existere forsitan populos cibi & minus
appetentes, & minus patientes, stomacho scilicet
nimis cæli ardoribus labefactato. Alios item, qui
ob pecudum, ferarum, frugumque inopiam pisci-
bus, Crocodilis, quin & insectis, ut constat, spur-
cissimis a pueritia quotidie vescuntur, quæ quidem
alimenta ad calorem stomachi extinguendum, minu-
endamque cibi appetentiam quid si conferant non
parum?

Ut bouum incredibilem multitudinem, sic equo-
rum infinitatem educat Paraquaria innumerabilem,
ab equabus septem, quas Hispani olim attulerant,
oriundam. Tota illa camporum planities, quæ a
flumine argenteo ad ducentas facile leucas quaquaver-
sum

sum excurrit, equorum vagantium agminibus con-
 sternitur, e quibus, quotquot libuerit, capere, suique
 juris facere cuique licet, Equites aliquot paucos in-
 tra dies equos millenis plures e campo domum ab-
 ducunt. Modis variis ejusmodi venatio peragitur.
 Interdum equos singulos, qui magis arriserint, co-
 riaceo fune illaqueant. Verum isti hamo piscantes
 imitantur, multoque tempore parum capiunt. Alii
 piscatoribus, qui retia jaciunt, similes sepe in cam-
 po exstruunt, cujus porta maricæ instar latissime pa-
 teat, & equorum turmam, a reliquo agmine avul-
 sam, inter illam compellunt, ubi clausi aliquamdiu
 fame, sitique mansuescunt, & equis cicuratis immi-
 stos, quo visum fuerit, nullo negotio abducunt. Ali-
 quando campi spatium aliquod crematur. Ad gra-
 men novum istæ succrescens turmatim, avidæque ac-
 currentes equos venatores circumdant undique, &
 abigunt. Fuisse, qui captis equabus, ne porro diffu-
 giant claudicantes, pedes posterioris nervum leviter
 incidunt; Neque enim earum claudicatio procrean-
 di fœtus, ad quod destinantur, eripit facultatem.
 Equus ejusmodi (cujuscunque sit sexus) e campo allat-
 tus, necdum freno, ephippiisque assuesactus quatuor,
 vel quindecim, aliquando decem cruciferis passim
 emitur. Hinnuli equarum emptoribus gratis dan-
 tur. Attonitus vidi, a sex Hispanis equorum con-
 quisitoribus bis mille equos uno agmine ad prædium
 aliquod cordubensæ adduci venales. Illorum pretium
 fuisse aliquot telæ laneæ ulnæ, quibus pallii instar
 convolutis, & ad ephippia alligatis summo silentio re-
 diverunt domum venditores, qui tanto cum strepitu
 horrendam inter pulverum nubem paulo ante adven-
 tarant. Exercitum propinquare dixisses. Vilissimo
 cum veneant pretio equi, uno sæpe in prædio illo-
 rum quinquaginta millia tum multiplicandæ soboli,

tum ferendis fessoribus destinata numerantur, quin tamen earum possessor sibi opulentus videatur. Communis est omnium prope ad omnia equorum usus. Summi æque, ac infimi non ad itinera modo, sed ad quotidianas per urbem, vel ad templum ambulatiunculas ad ligna, vel aquam e propinquo adferendam rivo equis, ut nos Europæi pedibus, utuntur. Equorum calcibus grana e tritici spicis excuti, molæ rotam ab equis, non ab aquis, per omnem Paraquariam circummagi videbis. Tot barbarorum millia citra ætatis, sexusve discrimen equis insident quotidie. Indi Australes (quis eorum inibit numerum?) equis non vehuntur tantum, sed & vescuntur horis omnibus. Innumeræ quot annis equæ trucidantur ab Hispanis, ut illarum adipe cervorum pelles rite subigere queant, & concinnare. Tigridum unquibus, serpentum mortiferorum dentibus, vermibus omnia corrodentibus, siti ex annium siccitate orta innumeri pereunt equi. Cadaverum acervos ad fluviorum, lacuumque marginesprehendimus. Hinnulorum pars minima adolescit. Plerique vel equorum rapide currentium pedibus conteruntur, vel a vermibus, qui umbilicum humidum obsident, tigridibusque absumuntur. Tantus quantumvis sit, tam universalis usus, tamque multiplex equorum interitus, illis tamen Paraquariam abluendum abundare ex villissimo, diverso tamen, pro equorum ratione, pretio intelliges. Equus jam freni, ephippiorum, fessorisque patiens, ætate florens, ac omnino incolumis duobus passim florenis emitur, si succussator (ein Trabgänger) fuerit. Si vero gradarius (ein Paßgänger) quatuor constat. Si cursus celeritate, vel corporis præstantiæ emineat, majori etiam pretio interdum ab hippophiliis quibusdam emitur. Hæc clarius explicanda.

Equis

Equis in Paraquaria pretium accrescit, decre-
 scitque non ex pilorum coloribus tantum, ac corporis
 conformatione, sed maxime ex nativa Gressus ratione,
 quam variam esse, ac, ut Hispani observant, quadru-
 plicem, noveris. Plurimi fiunt ii, quibus non vulgaris
 ille in cursu gradus succussarius, sed mollis, citataque
 alterno crurum explicatu glomeratio; Eques his in-
 fidens tuto calicem plenum, quin Guttam effundat,
 manu gestabit. Ejusmodi equos latini gradarios, to-
 lutares, Asturcones, quia olim ex Asturiis allatos.
 Hispani: Aguilillas, de passo largo, andadores. Abi-
 pones: Yachacatà vocant. Tales vel nascuntur, vel
 arte fiunt. Si mater equa gradaria sit, etsi admissa-
 rius equus non fuerit talis, hinnulus plerumque gra-
 darius evadit; Certius tamen, si uterque parens ta-
 lis existit. Hinc in prædiis equæ gradariæ separan-
 tur ab admissariis vulgaribus. Equelli adolescentes
 artuum elegantia, roboreque præstantiores deligi so-
 lent, & suavem, celeremque illum gradiendi modum
 docentur. Pedes illorum anteriores posterioribus lo-
 ro mediocri ita adstringuntur, ut ambulare quidem
 possint, haud tamen gradum, quem natura habent,
 sessori molestum carpere, pedesque subsiliendo ex-
 porrigere. Alii singulis equelli discipuli pedibus la-
 pidem globosum, pelle obvolutum, alligant, quo
 cum succussario illo gressu crura feriantur, doloris
 metu suaviter, ac tolutim ambulare conantur. Al-
 terutra industria paucos intra menses Gradarii eva-
 dunt, nōruntque insultare solo, & gressus glomerare
 superbos, ut in Georgicis 3. Virgilius canit. In sin-
 gulis Quaraniarum oppidis hæc viguit schola. Equus
 gradarius horæ unius spatio binas conficit leucas, nī
 viæ obstat asperitas. Neque illum vulgaris equus
 assequetur, nisi ad cursum mediocre (Galop) ab
 equite conceitatus. Equi, quos succussatores latini,
 Hi-

Hispani trotones, Abipones nichilicheranetâ, Germani Trabdgnger appellant, passu naturali, equiti molesto gradiuntur; Pedes enim pistilli instar cum violenta humani corporis succussatione attollunt. Ejusmodi multum quidem molestiæ fesseri, minus vero periculi adferunt; Cum enim solidiora terræ imprimant vestigia, pedesque ad gressus singulos attollant fortiter, rarius cespitant, quam gradarii, qui dum pedes a solo vix separant, celeritatemque gressus summam suavitati conjungunt, ungularum ad lapides, ad arborum radices, ad glebam duriorē allisū frequentius sternuntur, sternuntque sessorem maxime, ubi trita deest semita. Novi quempiam (neque enim necesse est fateri, me illum fuisse) qui id semel, iterum, ac tertio fuerat expertus. Longis, maxime per vias salebrosas, itineribus plurimum conveniunt illi equi, qui gradarios inter, & succussatores mediū ab Hispanis Passitrotēs vel marchadores dicuntur. Hi gressus humanos cum proxime imitentur, sessorem fatigant minus, tardius fatigantur, rariusque in subiecta pedibus obstacula impingunt. Multis bucephali cursus pernicitate eximii in pretio sunt, quod tum ad equestria certamina, tum ad ferarum venationem, barbarorumque hostilium insectationem plurimum valeant. Hispani campestrēs, Indique omnes floccificiunt equum, cujus ungula quadrupedante putrem sonitu campum quaterere nescierit. Pegafos volantes appetunt, testudines lento passu reptantes aspernantur.

Explodendi utique historici illi, qui clarissimo Robertson persuasere, Americanis equis parum corporis, nihilque prope spiritus esse. atque adeo pro pumilionibus, & equorum Europæorum simulacris habendos. Paraquarienses sane corporis mole, figura, virtutibus nihil ab hujatibus differre intrepidus
affir-

affirmo. Altissimi, mediocres, hi desultorio equiti, illi cataphraeto aptissimi, ubique oculis obversantur, Pygmæi, Corsicanis similes, ut Cometæ Cælo, Paraquariæ rarissimi obtingunt. Caballos styriaci in alpibus natos, immani dorso, vastissimis artubus, paucis ungulis, & elephantibus prope pares ignorat etiamnum Paraquaria, fateor; Graciliores, fessoribus nempe, & cursui, non curribus, ac plaustris destinatos, procreat. Quodsi tamen hi perinde ut Europæi avena, hordeoque saginarentur in statulo adversus aeris injurias defenso, quidni ad eandem corporis amplitudinem excrescerent. Equi Paraquarienses in campo nati, in campo diu noctuque per omnes anni stationes commorantur, obvio gramine sæpe non optimo, nec copiosissimo, & hoc vel a sole, vel a pruini decocto, arborum frondibus, quin atidis lignis pascuntur, aquam, qua sitim restinguant, diu quærunt sæpius, & nec bonam, nec sufficientem inveniunt aliquando. Subdio semper jam solis æstuantis spicula, jam diutinos imbres, alicubi pruias, & quod Auster importunus afflat, molestum frigus, horris, locisque prope omnibus muscarum mordacium, tabanorum, culicunque, quorum examina circum volitant infinita, aculeos nudo, sæpe cruento corpore excipiunt. His ego causis tribuendum existimo, cur vasta illa corporis obesi moles, qua Styriaci, Holsatici, Dani, Neapolitani equi pollent, Paraquariensibus non obtingat. Hybernis mensibus marcescenti Gramine hi emaciantur, nativo pilorum colore in obscuriorem mutato. Revirescente campo & color & vigor eorum reviviscit. Lætis in pascuis, ubi graminis, nitrique copia, adeo pinquescent, ut illorum in tergo, ceu mensa, imperiales possint numerari, quod de equis præpinquibus familiare est Hispanis adagium. Verum quamvis graminis ubertas Paraquariens-

riensibus equis adipem augeat, nunquam tamen tantum infundit robur, quod equis Europæis pabulum ex avena, hordeo, paleis, fœnoque compositum, tribuere consuevit, ut singulis, totisque diebus vel sessorem ferant, vel plœstrum trahant. In Paraquaria brevius etiam iter suscepturus equorum iuvam jam a fronte præeuntem habere curat, ut fatigato alteri alter succedat. Qui ante meridiem sessorem portavit, post meridiem sessore liber cum reliquis præcurret. Hinc singulis Quaraniis, qui ad Regia castra militaturi abeunt, equos quaternos ex oppidi prædio tribuere solebamus, quo alternis temporibus & servire & quiescere singuli eorum possent. Equi tamen in S. Jacobi de Storea territorio nati corporis firmitate, constantiaque reliquis omnibus antecellunt, tum quia a teneris labori assuescunt, tum quia gramine, in solo scilicet arenoso, sæpius deficiente si quis græcis per sylvas pascuntur. Novi milites Jacobopolitanos, qui eodem quotidie equo usi ad expeditiones militares irent, redirentque triginta, quin pluribus diebus in itinere consumptis, quorum nullus sine multa ad feras per viam venandas cursitatione abire solet; Tennissimo enim commeatu instructis esuriendum illis foret crebrius, si venatu abstinerent. Ferarum mortibus vitam conservant suam, & meam quoque conservarunt sæpe; Multa equidem cum illis, longaue itinere confeci per tristes illas, quæ in chaco occurrunt, solitudines. Mihi quoque equos Jacobopolitanos præ reliquis omnibus utiles, charioresque semper fuisse, pleno ore confiteor.

Omne colorum genus, quæ in Europa se se distinguunt equi, in Paraquariensibus item deprehenditur. Multo plures tamen caudidi, fulvique, quam nigri, ac rufi coloris istic procreari, id mihi certum, sed
&

& admiratione dignum videtur, cum sub eadem prorsus cœli regione seu ex Europæis, seu Americanis parentibus prognati homines plerique omnes nigerri-
 mis crinibus, asperisque insigniantur. Hispanus albescentis capilli, rarissimum est in Paraquaria spectaculum. Matris Indæ proles albicoma pro portento haberetur, spectris, monstisque adnumeranda, & a barbaro patre in obvio lacu submergenda fortassis. Equi nivei, fulvique coloris, quos Hispani cum latinis bajos, spadiceos, badios, vel balios vocant, oculis arident equidem, a priscis commendantur, a docilitate, mansuetudineque profecto laudandi; Verum, experientiam testor meam, ad lassitudinem, sudoremque proclives, rarissime iis pollent viribus, quas in equis nigri, vel rufi coloris suspicimus, in illis maxime, quorum color rufus ad panis tosti similitudinem accedit; De istiusmodi equis laboris, itinerumque patientissimis Hispanorum fert adagium: *Eos morituros prius, quam defatigandos esse. Alazun tostado antes muerto, que cansado.* Experti sumus tamen frequenter, equos albos, (Dordillos vocant Hispani) qui pilis candidis nigros interjectos, jubam, caudamque nigram habent, virium firmitate eximia præstare. Idem de bajis obscurioribus sentiendum, (Hispanis: bayo encerrado) juba, caudaque nigricanti insignibus. Ut Americanis rebus Græcæ eruditionis micam inspergam: Ipsi Achilli ab ephippiis fuisse præter alios equum balium (ex interpretum mente baium, seu spadicei coloris) Homerus refert. Equi maculosi in Paraquaria subdoli, periculosique, atque adeo cautissime tractandi putantur; Neque injuria id putari, damno meo sum expertus frequenter; Quamquam verissime dici possit, equos Paraquarienses, cujus demum cunque coloris sint, nunquam ea fiducia, securitateque conscendi, qua Euro-
 R pzi

pzi plerique conscenduntur. Multi enim illorum calcitriones, refractarii, sternaces, cespitatores, plerique meticulosi, pavidī, qui vel repentino strepitu, vel rei peregrinæ conspectu ita exterrantur, ut neglecto freno, capite sessoris pectori admoto jam resistent identidem, jam sessorem, ni firmus sit, calcitrando præcipientem agant, vel extra viam abripiant. In S. Jacobi de Storea urbe dono accepi equum juvenem pelle candida nigris punctulis interstincta. Annos complures maximo mihi usui, levamentoque fuit, quia tam robustus, ut nulla itineris diuturnitate unquam frangeretur, semper indefessa; Tam mansuetus, ut nocturnis perinde, ac diurnis horis nunquam trepidaret. Quid quod & sclopi ejus capiti aures inter incumbentis tonitru inmotus excipiebat. Talis ut ut esset, a me nullis impelli modis potuit, ut in campo illi stationi propinquaret, ubi tegulas recentes e limo nigro paratas eminus conspiciabatur, rem scilicet sibi nunquam visam reformidans more illorum, qui, quidquid novum, periculosum putant. Quantis, anabo, terroribus exagitaretur, exagitaretque equitem equus Paraquariensis urbem Europæam ingrediens, ubi tot coloris, configurationisque variæ ignota spectacula, pyrobolarios milites hirsuta mitra sublimes, matronas tiaris carbasseis capita alta gerentes cervorum instar, strepitantique symmate verrentes plateam, turres cælo minantes, domos continua fenestrarum serie coruscas, aliaque id genus oculis obversarentur; Verum iisdem rebus iterum, iterumque impune spectatis terrorem Panicum sensim dedoceretur, ipsa assuetudine, ut aliis usuvenit, naturam meticulosam corrigente. Vidimus equidem in Paraquaria Paraquarienses equos ad belli quoscunque usus feliciter erudiri, tympanorum murmuri, bellicarum

ma-

machinarum tonitruis, aliisque, quæ pugnam comitantur, functionibus tandem assuescere.

In tanta equorum multitudine multa eorum varietas. Alios aliis venustiores, robustiores, perniciosioresque, uti in Europa, deprehendes. Quibus pectus latum, minusculum caput, oculi grandiores, ac nigri, aures curvæ, micantesque, nares late patententes, juba densior, cauda vastior, longiorque, hirsuti pedes, venter minime obesus, tergum latum, rotundum, crura recta, gracilia, ungulæ duræ, nec pectinis instar fissæ; Qui cum lasciva alacritate gregales in campo ad pugnas lacessunt, fossas sine tergiversatione transiliunt, paludes festinando transmittunt, ut primum freno, ephippiisque soluti ad sudorem abstergendum humi se iterum, iterumque hilariter volutant, ejusmodi laudem, palmamque præ reliquis in Paraquaria ferunt, ac strenuis accensentur. In campo saxi aspero nati meliores item putantur iis, quæ planities blandioris, luteæque glebæ solum natale fuit. Quod si equum locis lapidosis assuetum ad campos putres, palustresque transferas, tergiversantem illum, suspensoque passu timide gradientem diu experieris. Terra ungulis cedens trepidationis nempe est origo. Qui vero blando in cespite educatus ad saxeta, ad vias glareæ horrentes transit, cespitare identidem, ac demum attritis, cruentatisque lapidum asperitate ungulis claudicare solet. Nullus equidem solearum ferrearum per omnem Paraquariam, licet rupibus, saxisque alicubi asperam, est usus. Harum quævis quovis equo esset pretiosior, cum ferrum ob raritatem incredibiliter carum sit, & fabri, qui soleas bestiis induere noverint, ne de nomine quidem noti, & profecto nequitquam necessarii. Longo tot annorum usu comperi, equos, ubi ubi natos, mensium pau-

corum intervallo cuius demum solo assuesieri. Non Hispani modo omnes in Paraquaria, sed & barbari omnes equis non nisi spadonibus insident. Luna deficiente castranter frequentius, feliciusque. Neque philosophorum recentiorum quispiam id affirmantem me, quæso, rideat, a me, & Americanis omnibus ridendus. Norunt illi omnes, vident, palpantque manibus, lunam in nostra influere. Nil mihi exploratius. In ædibus me iubente, præsentemque fabricatis expertus sum toties: Arbores luna adulta sectas mox senescere, carie infici, ac a vermiculis, quos tineam vel teredinem dicimus, brevissime absumi; Arbores alias ejusdem generis, ac ætatis luna vel emoriente vel nascente sectas saxi istar incolumes durare annos plurimos, quod discrimen in domibus coloniarum S. Hieronymi, & conceptionis Abiponibus conditarum mihi prorsus spectabile fuit. In primo tinearum ne vestigium quidem, summa lignorum firmitas, integritasque observabatur, quia palmæ luna deficiente ab Hispanis resectæ fuerant. In altero paucos post menses trabes, tignaue omnia adeo exesa sunt, ut flavi pulvisculi diu noctuque inde nivis instar delabentes pavementum, mensam, lectum implerent, ingensque vermiculorum rodentium strepitus exaudiretur, quia palmæ ejusdem generis ab Hispanis militibus fabricam domus nostræ, reditumque ad suos accelerantibus luna, ut tunc erat, plenissima cæset. Mihi hæc habitatio, quamvis ampla, adeo intolerabilis visa, tugurium mihi ut novum struxerim. Neque id rudis plebeculæ, ac rusticularum observatio nem dixeris; Nam columella naturæ diligens scrutator libro 12 monuit: *omnis materia in ædificia succidi debet luna decrescente, ab vigesima in trigessimam, quia sic casa judicatur carie non infestari.* Quod in lignis, idem in semente, in trecentis aliis experimur. Pelles luna
plena

plena bobus detractæ depiles fiunt illico, non item luna denascente; Hæ, quia duraturæ, herbæ Paraguaricæ conservandæ impenduntur; Illæ rebus exigui momenti. Nautæ ventis contrariis retardati lunæ mutationem avide expectant; Nam hac mutata ventum quoque mutari plerumque, experiuntur. Decem, quos tum per oceanum, tum per mediterraneum navigans consumpsi, mensibus observavi, navarchos Hispanos, Lusitanos, Suecos, Danos &c. attentissimis semper, & prope anxii oculis vigilasse, quoties lunæ vicissitudo aliqua instabat, sub idem enim tempus aeris, marisque vicissitudinem vel sperabant, vel metuebant experti dudum, luna variante variare elementa, alterarique, ac priori maliciæ turbine, Boreæ Austrum, vel huic illum succedere.

Ex arbore Cupay (unde notissimo balsamo Brasiliensi Cupayba nomen) ad medullam usque securi incisa oleum & medicis, & pictoribus usitatum profluit, sed verno solum tempore (septembri scilicet, & octubri mensibus) ac luna plena; Hac enim deficiente ne unam quidem Guttulam expecta. Utrumque expertus sum ipse, & vix oculis credidi meis, nisi re ipsa convictus denique. Pluribus id genus experimentis abstineo, ne ultra limites, propositumque meum excurrat digressio de lunæ virtutibus, cujus equorum castratio nil cogitanti mihi occasionem præbuit.

Equas ephippiis assuefactas præ quovis equo itinerum molestias & facilius, & diutius tolerare, adeo mihi exploratum est, ut dubitare non auserim. Vaccas quoque in trajiciendis nando fluminibus strenuiores, felicioresque semper vidimus. Plura sæpius bouum millia, in turmas minores divisa, per latissima flumi-

tu. In vicino nobis prædio aquæ profundioris inopæ ingentes equarum greges scabie propemodum contabuisse memini; Convaluere actutum aperta illis per sylvam interpositam via ad amnem propinquum, qui pro balneo iis, ac præ omni pharimaco fuit.

Per Paraquariæ campos, pecorum diverforia, non solum copiosus latet anguis in herba; Sed Herbarum etiam complures quovis angue lethifero nocentiores famelicis eorum faucibus patent. Harum celebrior, frequentiorque illa, quam indigenarum nunc vocant. Caule procero est, flavoque flore nitescit, sed vi pestilenti ad perimendas bestias pollet. Equi illa vescentes pereunt, febrili certe tremore exagitantur aliquamdiu. Cordubensi in territorio lethifera hæc herba campos ingentes flavescere, ipse vidi. Equi istic nati impune illam devorant, quia huic escæ a teneris assueti, ut imbecilles tamen, nullisque itinerum molestiis pares passim despiciuntur. Audi industriam, qua Hispani equis suis cavent, ne lethalem hanc escam degustent. In hostem profecturi socios aliquot speculatores quotidie præmittunt. Ubi meridiandum, pernoctandumve est, illi omnem late campum, in quo equi militum pascantur, circumspiciunt. Sicubi exitiales illas herbas detexerint, evellunt pancas, & in fasciculum collectas foco injiciunt, ut fumus inde coortus a vento contrario ad equorum turmam deferatur, cujus odor naribus illapsus herbarum pestilentis horrorem illis inspirat. Etsi enim reliquum promiscue gramen avidis carpant dentibus, illa sollicitè abstinēt. Verum tot alia eheu sunt mortis instrumenta, tigrides, serpentes, vermes, a quibus incredibilis quot annis equorum numerus conficitur. Vermium, qui equos corroduunt, generis, occasioque ipsa sunt ephippia, quorum in Paraquariæ est

est usus. Hæc ex corio subacto confiunt, binis jun-
corum fasciculis farciuntur, qui utrinque equi costis
incumbunt ita, ut spinam dorsi ephippia non contin-
gant. Pulvillo, tum ad equi, tum ad sessoris com-
moditatem ab Europæis adhiberi solito, undique ca-
rent. Illius loco quatuor ulnarum telâ lanea com-
plicata dorsum equi tegitur, huic mox phalerarum
instar adjicitur stragulum e molliore corio, varie cæ-
latum, ornatumque figuris. Hæc ephippiis, ne equi
tergum offendant, substernuntur. Istis, mollius ut
sedeat eques, arietis pellis imponitur vel stragulum
ex ovium villis vario ad ornatum colore tinctis con-
cinnatum, quo ceu Culcitra, dum in campo humi
cubandum, Paraquarienses uti consueverunt. Cin-
gulo non cannabino, sed loro bubulo ephippia equi
dorso alligantur, quin fibulis sit opus. Stapedes e
ligno affabre sculpti & nobiliorum ad usum laminis
argenteis condecorati ab Hispanis *baules* cistæ vocan-
tur; Re enim ipsa cistulas referunt, cum equitis
pedes claudant penitus, & adversus cœli, viarumque
injurias tegant, protegantque. Verum si equus su-
bito casu sternatur, vel sternat sessor, illi pericu-
lum creant ejusmodi stapedes, cum pedem ex illis
prompte retrahere, ne ab equo labente comprimatur,
aut raptetur, aliquanto difficilior sit, quam ex
ferreis illis Europæorum stapedibus. Stapedes, quæ
Hispani plebeji utuntur, calceorum semper expertes,
e ligno pariter parati foramine sunt tam exili, ut illis
maior solum pedis digitus inferi possit. Barbari, e
majorum suorum ritu, stapedibus carent, aliqui eti-
am ephippiis semper. Frena quoque Paraquariensia
ab hujatibus & figura, & mole differunt. Indi fre-
num ex cornu bubulo lignellis craticulæ instar trans-
versis compositum passim adhibent, quod totam,
quanta est, equi buccam implet. Hispanorum calceæ

ria immania sunt radiis vastis, praelongis, sed parum aculeatis instructa, quæ equorum latera tundere potius, quam pungere queant. Abhorrent a minutis, sed præacutis Europæorum calcaribus, quibus cruentari facile equos, & in furias agi putant. Barbari, quorum equos jure Pegafos volantes diceres, calcari abstinent prudenter. Nam, ut Ovidius cantaverat; Non opus est celeri subdere calcar equo. Talis freno indiget magis, & sessoris barbari calcibus, ad cursum effusissimum concitari potest vel segnissimus. En! omnem, quæ equus in Paraquaria apparatus, rerum suppellectilem. Nolo enim te quidquam eorum, quæ in Paraquaria equis accidunt, ignorare. Sed audi porro paucula de illorum ægreditudinibus, & medicamentis.

Sæpe straguli asperioris affrictu, sæpe ephippiorum duritia, vel compressione labefactatur equi tergum. Quod si post longam defatigationem sudore adhucdum fumans stragulis denudetur suis, repentino aeris rigidioris, vel pluviz accessu intumescit, tumore sensim in vulnus desinente. Pelli exulceratæ, vel cruentatæ muscarum agmina confestim insident; Illarum ex semine, sordibusque vermiculi albi dorso innascuntur, quod & carni ex bove recens casso passim usuvenit. Periculum in mora est. Vermes enim in horas incredibiliter augentur, ac ad interiora irrepunt. Equum incolumem si cupis, citra cunctationem ligno tenui e carne effodiendi sunt vermes; Cavernæ, vermium receptaculo, tabacæ folia ore mansa infarcienda iterum, iterumque; Horum amaritie vermes necantur, muscæ terrentur vermium genitricæ, & putredo ulterior impeditur. Cicatrix sebo perungenda quotidie, pili novi ut succrescant. Hæc quia remedia a plurimis vel negliguntur, vel ad tem-

tempus, quo nullus jam remedio superest locus, procrastinantur, equos longe plures a vermibus corrodī, quam a tigridibus discerpi, certissimum mihi videtur. Recentes in equi dorso plagæ facile sanantur; Inveterate vix unquam bene. Etsi confanuisse videantur, obducta etiam cicatrice, rursus recrudescunt vel violenta equitatione, vel aura frigidore, quæ dum equo dolorem, periculum equiti accersunt. Doloris enim sensu efferatus nullum calcitrandi facit finem, dum sefforem sibi molestum excutiat denique. Non semel expertus hæc scribo. Indi jam radicem Quaycuro dentibus contritam, jam tigridis adipem liquidum, jam concham animalculi (quod Hispani armadillo, vel Quiriquincho, Quaranii tatu poyù appellant) hirsuti in cineres redactam, jam aliud, nescio quid læsis equorum tergoribus illinunt, sed raro plene medentur. Didici ex libro Patris Martini Szentivani Hungari de animalium, alodiorumque cultu remedium Americanis illis omnibus longe præclarior, & meo, & plurimorum Paraquariensium experimento probatissimum. Sal probe tritum aceto, & vitello ovi commiscetur. Hoc equi tergum sauciatum, vel tumidum semel quotidie perungitur. Quæ quidem unctio saniem abstergit, vermes prohibet, tumorem tollit paucos intra dies, carnem, pilosque renovat. Eodem Szentivani authore: Capa alba, quæ cibus condiendis passim in culina adhibetur, mediocriter assa tumentis, vel cruenta equi tergo alligatur. Utroque medicamine servatos equos plurimos, ipsi vidimus. Uterentur utinam alterutro Paraquarienses, tot equorum, quos, pigritæ victimas, vermes quotidie absument, cadaveribus campi non horreant utique. Aves quædam majusculæ, versicolores, carnivoræ, vulturum e genere, a Quaraniis Quiriquiri dicuntur, equorum medici prope dici possunt.

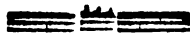
sunt. Exulcerato enim illorum tergo insident, & nulla calcitracione territz saniem, vermiculosque exhauriunt. Quamquam rostro præacuto vulnus amplificent sæpius, venia tamen digni perinde, ut nostri medici, dum medicaminibus seu immodicis, seu acrioribus jam morbi sensum exasperant, jam periculum augent, ægrotantium licet studiosissimi.

Vespertilioes quoque, qui numero, moleque corporis Europæos longissime superant, equis non molesti tantum, sed & noxii sunt. Copiosissimi in campo circumvolitant. Equo insident, & dum rostro tergum ejus laniant, continua alarum agitatione auram, lenem placidamque movent. Orta inde titillatione quasi sopitus equus, nihilque repugnans sanguinem a Vespertilione exsugere suum patitur. Vulnus remanens, ni mox calenti cinere conspergatur, protinus intumescit, exulceratur sensim, ut adeo vespertilionum morfibz veneni quidpiam inesse, nil dubitemus. Eodem prorsus modo, quo in campo bestiis insidiantur, illarumque sanguini inhiant, in domibus hominum dormitantium sanguinem sorbere consueverunt vespertilioes. Doloris sensum, quem rostro mordaci inferunt, alarum agitatione refrigerante supprimunt; Tum denique a volucris hirudine exsuctum te, scies, dum mane experges factus cubile sanguine tuo affatim respersum, conspicaberis. Frequens hæc historia in ædibus campestribus, quæ dudum incola caruerunt. Iuabribz plures per hebdomades, quod nil rarum Paraquariæ, diu, nocturneque continuatis camporum planities aquis innatet, necesse est. Equis nullum, ubi pedem figant, nisi in campo receptaculum. Hinc tanto tempore aquis immergi dum pascuntur, illorum adeo mollescunt ungulæ, ut, cum pedibus insiltere, pabulumque con-

qui-

quirere nequeant, pereant denique, cæterum incolumes. Dum post triginta aliquot dierum pluvias oppidum conceptionis ex litoribus Narahaquem ad flumen saladum transtulimus, in duorum & viginti dierum itinere equos ducentis plures ab Hispanis militibus per viam idcirco abjici, mæstus aspexi. Interdum equus stranguria, dysuria, & qualicunque demum excernendi lotii difficultate laborat. Talia patienti equo Hispanus medicinæ loco ephippia alligat, eumque, dum denique sudore diffluat totus, laxis habenis, admotis calcaribus ad cursum effusissimum impellit. Neque pluribus opus est. Equus paule ante moribundus mox convaluit; Nam campum inundavit. Aliquando seu nervorum convulsione, seu rheumate corripuntur equi, pedibus insistere ut nequeant. Tales Hispani milites ligatis fune pedibus sternunt. Illorum tibias liberaliter permungunt, calcibusque suis tundunt identidem; Solutos conscendunt, ac vel tergiversantes ad cursum urgent. Duriusculus hic curandi modus, sed brevissimus, me inspectante, admiranteque exitum optatum habuit. Paucula de equorum curatione attingere visum est, non ut Europæi Paraquarios imitentur, sed ut vel rideant, vel mirentur. Paraquaria cum equis, perinde ut infectis, abundet, de eorum curatione, si ægrotent, parum laborat. In Europa, quia pauciores, pretiosioresque equi, quid mirum, plures eorum & medicos, & medicinas in promptu esse. Quid si & has, & illos in Paraquaria supervacaneos dicerem? Rarius enim, leviusque istic ægrotare equos, palam est; Nam sui plerumque juris sunt, libertate fruuntur sua, campos percurrant hilares, puram semper sub dio cœli auram hauriunt, recenti, quod pia natura indulsit, gramine vescuntur, vivis fere ex amnibus potum, balneaque pro arbitrato sibi indulgent,

vectan-

vestandis oneribus, curribusve nunquam occupantur, ac vel ideo vivaciores, sanioresque equis Europæis, qui latronum instar catenis vincti, tenebricosis sæpe in stabulis, ceu carceribus clausi majorem anni, ætatisque suæ partem agunt, fœno pumice sicciore, paleis ligno durioribus ventres implent potius, quam reficiunt; avenamque rarius, parciusque, quam ruricolæ placentas, degustant, sæpe, diuque sitiunt, esuriuntque jam servorum seu furacium seu pigrantium culpa, jam herorum avaritia, qui de occupandis plus, quam nutriendis bestiis sunt solliciti. Taceo perpetuam, quæ ex affigendis, refrigerandisque toties ferreis soleis accidit, equorum molestiam, quin & cruciatum sæpe ex fabrorum inscitia. Hæc animo voluens haud miror hujates equos mille morbis obnoxios; Vel unum superstitem esse, miror. Academia hominum, qui equis mederentur, opus fuit.

Muli equis associati Paraquariæ campos implent; Neque dissociandi sunt meis in commentariis. Corporis proceritate equis pares quam plurimos videbis, plerosque tamen mulis illis minores, quos seu Hispania, seu Italia procreare consuevit. Multitudinem mulorum vel ex hoc conjice, quod octoginta circiter illorum millia quot annis Paraquaria Peruvio transmittat, ex quorum mercatu, quidquid argenti seu in templis, seu in ædibus ostentat, recipit quæstu sane non mediocri. Muli enim biennales, necdum domiti, tribus plerumque imperialibus Hispanicis in Paraquaria, decem, quin & quatuordecim sæpe in Peruvio veneunt singuli. Ecquis numerum inecat mulorum, qui intra Paraquariam tum in urbibus, tum in prædiis jam oneribus, jam fessoribus portandis quotidie dorsum substersternunt suum. Mule

ta illorum millia herba Paraquariensi e sylvis in urbes transferenda occupantur semper, & cum viarum asperitate, tum hominum asperriorum inclementia turmatim annis singulis pereunt. Prædia novi, in quibus quatuor mulorum millia numerantur, ac multo plura equarum millia mulorum procreationi destinata. Verum hæc multis industriis constat, quæ quia in Europa vel nesciuntur, vel negliguntur, inde tanta apud Europæos mulorum paucitas, caritasque. Exponam breviter, modesteque omnia, quæ prædiorum dominis hoc in genere usui esse possent, maxime in Hungaria.

Campus, ubi equæ, asinique earum mariti pascuntur, fossa, sepibus, sylvæ, vel flumine claudatur undique, ne equabus ad equos, ne asinis ad asinas exitus pateat. Naturam enim secuti suam in sui similes propendunt. Violenta hinc, atque artificialis est mulorum genesis, sive ex equo, & asina, sive ex asino & equa (quod usu receptum in Paraquaria) procreentur. Mulus, dum vixerit, fraudulentissimum sane animal, & astutum, ut nascatur, fraudibus opus est, ac astu. Arte formandi sunt, qui equabus se jungant, asini. Equarum, quæ equos, asinarum, quæ asinos pariant, gregem in promptu habere oportet. Ut primum equa peperit, fœtus illius equulus jugulatur, excoriaturque. Istius pelle, antequam exarescat sanguis, asellus recens natus vestitur, ac ad equæ partu defunctæ conspectum adducitur. Hæc aures longiusculas conspicata, sobolem hunc (asellum) negat suam, ferociterque ab uberibus repellit suis. Verum accepto, qui ex equuli occisi pelle emanat, odore fœtum esse suum suspicatur. Diu, multumque hæsitans naribus denique plus fidei tribuit, quam oculis, asellum prolem credit suam, ac ad ubera admittit.

mittit. Confirmata sensim matrem inter, ac adoptivum familiaritate pellis aliena asello detrahitur, qui jam sine larva equæ lacte nutritus, equas inter adolefcit, illarum ad nuptias subinde aspiraturus, transferendusque ad campum, ubi equæ mulorum procreationi destinatæ, & ab equorum consuetudine separatæ pascua habent. Hæ tamen asinos a se lactatos, educatosque nec appetunt unquam, neque admittunt; Hinc illis associandi aliquot equi admiffarii, sed tales qui conjunctionem cum illis tentare quidem queant, nequeant tamen perficere. Quamobrem isti non castrandi, sed quadam ratione (sapienti pauca) mutilandi sunt. Incudem inter & malleum hæreo. Verecundus esse dum laboro, obscurus fio. Malo tamen dici obscurus, quam esse parum cautus. Cujus interest penitus ista nosse, me consulat. Multa in aurem dici possunt prudentibus, quæ nefas sit typis in lucem edere. Asinos generandis mulis aptatos burros hechores; Admissarios mutilatos retajados Hispani vocant, majorique vendunt pretio, quia plures ex vulnere sæpius repetito pereunt. Equas, quæ minus proceræ sint, mulorum matres deligere solent prudenter, quia asinorum corpori magis congruentes. Hæc, quæ adnotavi, cum curatissime observentur in Paraquaria, tanta est passim mulorum frequentia. Ducentos, quin & multo plures quot annis nasci in mediocribus prædiis observavimus, si modò equarum numerus, asinis habilibus aliquot adjunctis, respondens istic alatur. Provinciarum Austriacarum utilitatibus consulturus, quamvis calamo refugiente, hæc scripsi, ne mulos ad privatorum obsequia tanti porro emere in Italia cogeremur. Hungaria cum primis, quæ equis, campis latissime patentibus, pascuisque lætissimis gaudet, paucos intra annos mulorum gregibus abundaret, si opportunitatibus, quas illi

illi natura offert, Paraquariorum exemplo uti vellet. Ex molorum, quos vicinæ provinciæ citra dubium avidissime coemerent, commercio luculentiorē profecto, quam ex vini, triticique cultura, quæstum faceret.

Quamvis nec mulæ pariant, neque muli generent; Hi tamen hædorum instar petulci si quam equam ineant, eam sterilem reddunt. Idcirco muli parvuli, anno majores, ab equabus separantur illico ad prævertendam illarum corruptionem. Castrantur plerique omnes, & biennes jam seu ad onera, seu ad fessores portandos erudiuntur. Illorum, ferocissimū cum sint, institutio tempore, labore, periculoque quotidiano domitoribus constat. Quantumcunque procedente ætate morigeros se præbeant demum, ac dociles, nunquam illis omnino fidendum. Nam ut Hispanorum fert adagium: Mulus hero famulabitur suo septuaginta annos, calcibus macrare illum ut possit denique. Confracta crura, raptata humi multorum corpora, truncatæ manus, allisa arboribus, saxisve capita, aliæ, quas ipsi spectavimus frequenter, id genus tragoediæ veritatem hujus adagii luculente confirmant. Muli equidem, licet præ quovis equo viribus polleant; licet per sylvas, per saxeta, per campos invios firmiori simul, simul leniori incedant gradu, rariusque offensent pedibus, semper tamen præ quovis equo reformidandi fessoribus, quia semper meticulosi, semper periculorum suspicaces. Repente in via subsistunt attoniti. Olfactu explorant gramina, arrectis auscultant auribus, vagis in omnem partem oculis vel remotissima speculantur. Color plantæ exoticus, peregrinus odor, avicularum sibilus, varius per sylvam arborum stridor, aut foliorum agitatio insolens vento excitata tigridis propinquan-

quantis suspicionem illis ingerit, dubia præsertim luce, vel nocte obscura. Terrore mox correpti Panico sessorem fugiendo, qua lubet, abripiunt, & ni præsentissimo sit animo, humi præcipientem dabunt, vel stapedi inhzrentem calcitrando raptabunt aliquamdiu. Periculi plena mulorum calcitratio, quia celerime, diutissimeque repetita. Nunquam igitur plus timendi muli, quam dum sibi timent; Nam sic tunc impotes freni, licet validissimi, sensum amisisse videntur. Cui equus præsto est, horis antemeridianis, si sæpit, mulo abstinet. Mane equidem tigridum campo inambulantium, indormientiumve recentia extare solent indicia, atque exhalationes, quarum vel umbram pavent, totisque artubus contremiscunt. In S. Caroli oppido Abiponum meorum quispiam tigridem hasta confixerat, quam in partes rite dissectam equitans domum deportabat, lautas, si superis placet, epulas contubernalibus instructurus. In via pernam tigridis rupto, e quo pendebat, loro, amisit inferius. Eodem die huic ego loco; rei ignarus, appropinquaveram; Verum mulus, cui insedi, percepto eminus odore perculsus extra viam me abripuit. Quin multis post mensibus terroris sui memor per hanc, ubi tigridis perna jacuit, viam ut mecum transfret, nullo adduci modo potuit, semperque mihi per ambages eundum propterea, quamvis nec officulum, neque pilus illa ex tigride jam esset super. Mulos dudum mansuetissimos, si a tigride terreantur vel semel, adeo efferatos fuisse, vidimus, ut longo post tempore nullum sessorem, nullas sarcinas pateantur. Terror intimis haustus fibris ægre admodum, ac sero illorum deletur e memoria. Ut quæstuosus est mulorum in Paraquaria mercatur, sic mercatoribus periculosus ob incredibilem illorum metum, ac fugacitatem. Uno sæpius agmine decies mille muli,
nullis

nullis adstricti loris, sed undequaque liberi a paucis Hispanis custodibus in Peruvium aguntur. Levissimo terriculo repente perculsi diffugiunt omnes, cursuque citatissimo per immensam in omnes partes planitiem, ac interminatas solitudines dilabuntur, nulla vel equitum industria retineri, vel equorum pernicitate in viam reduci ut possint. Memini, bina mulorum milia cordubensi in territorio periisse hero suo; Indusium ex arbore, ut siccaretur, suspensum, ac vento procelloso in aera sublatum terroris, fugæ, damnique memorabilis origo fuit. Ejusmodi mulorum fugæ, jacturæque & sat frequentes sunt, & pluribus exitiales.

Novi viros cætera strenuos, intrepidusque, quibus alieno scilicet periculo captis, fixum erat, ac solenne, per omnem vitam nulli unquam mulo insidere. Familiare alicui fuit dicere: Nec mulo, neque mulato fidam. *Ni mula, ni mulato*, homini scilicet ex Hispano, & Africana, seu nigra progenito. Novi & alios plurimos, qui equos quosque præstantissimos aspernati mulo duntaxat iter facere consueverunt. Neque istorum damnanda est propensio. Muli equidem utut meticulosi, utut subdoli multas sibi præ equis vendicant prærogativas. Eximia polent, maxime si gradariæ sint, gressus suavitate, firmitate pari, qua cuivis demum solo pedes tuto affigunt suos sive per rupes ascendendum sit, sive per palustria loca rependum. Quamvis ad paludes amnesque profundiores transmittendos plus equi valeant, quia plerumque altiores. Arduo, longoque itineri, cui vix quaterni equi sufficerent, mulus par est unicuique. Pabulo obvio, vilissimoque acquiescunt muli, plerumque tamen pingues, ac obesi. Multi illorum cursus velocitate equos perniciosissimos vincunt, quod

raniorum prædia magnis ovium accessionibus, quas Europæus ægre credat, indies aucta fuere.

Paraquariam omni pecorum genere ad Europæ invidiam abundantem, quamvis omni metallo destitutam æquis inopem existimet? Ferarum quoque, avium, piscium, amphibiorum, arborum, frugum, plantarum medicarum ingentem progignit varietatem. Enucleatam istorum descriptionem alium in locum rejicio. Nunc de Paraquariæ climate, aliisque cæli proprietatibus dicendum aliquid. Aeris temperies pro locorum varietate varia. Quæ meridionali plagæ (quæ ibi frigida) propinquant magis, magis ægent. In Magallanica, seu Patagonum regione, quam Paraquariæ accensent, frigus plerumque acerrimum, nives in vicinis alpibus assidue, Austri ferocissimi, quibus mare illud, nautis omnibus formidabile, horrendum in modum exasperatur. Ipsum Boniæris territorium in gradu 34 latitudinis auræ rigidiori subest, quam ut tabaca, Gossypium, canna sacchari, herba Paraquarica, simii, varizque psittacorum species &c. subsistere queant, vel produci, etsi copiosum triticum, mala citrina, Persica, cotonia, granata, ficus, &c. istic passim nascantur, dummodo cultorum diligentia soli fertilitati respondeat. Nives extra montes chilensi Provinciæ propinquos nusquam vidi. Quaternæ item vicissitudines, ut in Europa, annum distinguunt, sed alio ordine. Nam dum Europæi hyemem, illic æstatem; dum Ver, illic autumnum experiuntur Paraquarienses. Novem-ber equidem, December, Januarius æstatem; Februarius, Martius, Aprilis autumnum; Majus, Junius, Julius hyemem; Augustus, September, October ver efficiunt. Augusto enim mense arbores florescunt, aves nidos condunt suos, hirundines suis
e la-

e latebris redeunt. Hyeme nives nullæ omnino, pruinz rarissimæ, adeo, ut hybernis mensibus pepones, leguminaque succrescere, nullaque aeris asperitate offendi passim viderim. In montibus Tarumensibus tamen, ubi octennium egi, tres sibi contiguæ pruinz succedunt. Sed, quod mireris, tertiam duabus præcedentibus multo rigidorem sub meridiem ejusdem diei semper tempestas excipit, fulgure, tonitruis, imbre copioso prægnans, quo herbæ pruinis marcidæ revirescunt, vel recentes nascuntur. Proventi ratione aeris vicissitudines experiebamur. Auster frigus, calorem Boreas aspirat. Hinc æstatem, hyememque eodem die persensimus toties, quoties uterque ventus, alter alteri successit. Neque fixum, certumque est hyemis discrimen. Nam imbres continui, ut Brasiliam, plagas alias, alias cœli siccitas in plures menses producta affligit, ut S Jacobi de Storea territorium. Tempestates tonitruis remugientes non soli æstati, ut in Europa, propriæ, toti anno citra discrimen communes sunt. Neque dici unquam potest, hunc illumve mensem, hybernum licet, tonitruis, fulgure, fulminibus, grandine cariturum. Æstus solis equo iter agentibus acerbissimus est profecto, sed sub tecto, vel in umbra confidentibus tolerabilior sæpe, quam in Austria, dum æstivi calores aliquando invalescunt. Satis, superque expertus utrumque, id scribo. Hyberna frigora haud acrisse vel ex hoc conjice, quod illa Indi, Indæque cujuscunque ætatis nudis pedibus, nudo plerumque capite, tela tenui operiti citra invaletudinis periculum tolerare consueverint, quod animalia sub dio dies, noctesque agant. Non inficior, Indos barbaros equestres palliis e lutræ pellibus adversus auram rigidiorum uti interdum. Dies Paraquariensibus brevissimus est mense Junio; solstitio Europæis æstivo. Sol

putida magis, magisque putrida fuerit; præ recenti appetunt ardentius. Argumento sint, quæ referam, experimenta. Dormiant in campo Hispanus, Indus, Æthiops, eundem ad focum eadem in statione locati; Tigris Hispano, Indoque neglectis in Æthiopem discerpendum, devorandumque irruet, nihil hæsitans; Æthiopum enim, quorum cutis, maxime postquam sudarunt, gravissime olet, carnem in cupediis numerant, quia putidiorem. Equorum cadavera, tabo licet manantia, ad ultimam usque absumunt micam tigrides, etsi equi, quos cadere, edereque possent, vivi in promptu sint, ac in conspectu. Tigridibus adeo perniciosus Hispani æque, ac Indi passim insidiantur; Illi arcam prægrandem, muscipulæ instar, vastis ex asseribus compactam, rotisque quatuor plaustrum more incumbentem quaternis bobus eum in locum advehere solent, ubi tigridum seu vestigia, seu indicia detexerint. Interiorem arcæ angulo caro insigniter fœtens escæ loco affigitur, quam ut primum ascendens prensat tigris, porta arcæ cadente clauditur, & sclopo, vel hastâ per tabularum fenestras applicata trucidatur. In Rosarii oppido tigridem nondum omnino adultam, sed jam obviis minacem, timendamque in sylva a meis ædibus sclopi ictu distantem conspeximus. Ad eam necandam tribus cum Hispanis armatis armatus accurri; Nobis visis arbores inter, ac dumeta hac, illac fugiens oculis se nostris subduxit denique. Ejus vestigia secuti illam in annosa, vastissima, penitus concava arbore latitantemprehendimus. Hanc, ne ullus tigridi exitus, neu effugii locus pateret, lignorum segmentis obviis obstruendam protinus, & securi uno ex latere, ut armis necari posset latens bestia, non nihil perforandam curavi. Multis & scloporum, & pugionis ictibus a me, nihil omnino periclitante,

de,

demum est interfecta. Incredibile, quot saltibus sursum deorsum, ut hydrargyrum vitreo in tubulo solet, aliquot jam vulneribus saucia tigris per cava arboris se se jactarit. Ejus pellis, cribri instar, plumbo, ferroque pertusa nulli porro usui fuit, etsi caro lautam Abiponibus cœnam præbuit, me neutiquam invidente. Cæterum cum viribus, velocitate, astutiaque polleant singulari tigrides, illarum insectatio, ac cædes patente in loco vix citra discrimen ab unico fuscipitur. Tigridem repente assilientem ab Hispano, vel Indo solo hasta confodi, aut laqueo captam suffocari aliquando, haud inficior equidem; Sæpe tamen & Hispanus & Indus a tigride dilaceratur jam hastæ ictu fallente, jam vulnus non lethiferum infligente; Haud enim, nisi penitior capitis portio, cor, vel spina dorsi feriatur, nervis robustissimis valens bellua occumbit, quin in furias agitur, petitque aggressiorem eo atrocius, quo acerbiori vulnere fuerit affecta.

Eam ob rem, quoties formidandæ huic bestię insidiari visum, hastati plures consociant se se; Sclopi solius usus periculo rarissime vacat; Ni enim globo sternatur confestum tigris, saltu præcipiti ad locum, unde ignis venerat, accurrit, discerpitque jaculatorem. Hic igitur, vitæ quo consulat suæ, duobus hastatis utrinque stipatur, qui tigridem sclopo exonerato sibi imminentem configunt. Alienis periculis eruditus noveram adversus tigrides haud temere plumbo esse utendum. Ex sanctæ Fidei urbe ad Divi Xaverii oppidum cum sex Mocobiis iter faciens ad ripam lacus, quem rotundum vocant, noctem egi, ut istic mos fert, sub dio. Solum pro lecto, cœlum pro tecto nobis fuit. Focus, nocturnum alias contra tigrides præsidium, in medio cuban-

bantium luxit aliquamdiu, sed demum elanguit. Ad-
 ulta jam nocte adrepfit tigris. Indi comites, ne Hi-
 spanorum amicitiz diffidere viderentur, inermes in-
 viam se dedere. Mihi sclopus erat, sed, quod pe-
 riculum abesse credideram, id temporis vacuus. Ti-
 tiones, me iubente, in incurrentem tigridem jacta-
 banrur dexterrime. Ad jactus singulos rugiens resi-
 liit, sed metu posito iterum minacior, iterumque
 affiliit. Interea oneratus a me sclopus. Cum vero
 sternendæ tigridis, quippe nocte obscura, spes nulla
 mihi esset, sed fugandæ desiderium duntaxat, sclo-
 pum pulvere pyrio liberalissime fartum absque globo
 explosi. Tonitru borrendo conterrita bestia fugam,
 nos somnum demuo cepimus, de successu læti; Haud
 equidem tigridem pelle exuere mihi in votis, sed,
 ne nos nostra ejus unquibus exueremur, cura potissi-
 mum fuit. Eodem meridie arcta in semita hinc
 lacu profundo, inde nemore clausa equitantes binas
 tigrides obvias habuimus, ab insectantibus Mocobiis
 laqueo capiendas utique, ni fugientes in sylvæ late-
 bris se abdidiissent.

Innumera quot annis tigrides coriaceo fune
 illaqueantur ab Hispanis, Indisque equitibus, & cursu
 celerrimo per campum raptatæ aliquamdiu demum
 suffocantur. Barbari Australes, quos Pampas voca-
 mus, arundine gracili spinam dorsi tigridis feriunt,
 & extemplo necant. Alias eundem in finem sagit-
 tis validioribus, vel tribus lapidibus globosis, quos
 totidem e loris pendentes in tigrides vibrant, felici-
 ter utuntur. Illarum robur vel ex hoc colligas,
 quod, si binos equos lorô, ne diffugiant, copulatos
 in pascuis deprehenderint, repentino assultu mactent
 unum, eumque una cum vivo altero ad latibulum
 raptent suum. Fabulam id crederem, ni cum mili-
 tibus

tibus Jacobopolitanis iter faciens ipse spectassem. Par fortitudini est earum calliditas. Si quando sylva, campusque escam negaverit, eam piscatu ex aquis sibi procurant. Ut nandi sunt scientissimæ, lacui, fluminive collotenus immergunt se se, spumamque albicantem e faucibus evomunt, quam famelici pisces in superficie natantem dum escæ instar avide preheusant, tigrinis unguibus ad propinquam ripam celerime ejiciuntur. Testudines quoque, quarum ingens in amnibus est frequentia, capere norunt, & suis e conchis miro artificio avulsas devorare. In oppido S. Ferdinandi Jaukanigas inter dum agerem, ad fluvii nigri margines in tigridem testudine vescentem pedes cum socio incidi; Enimvero, cum periculosum duxerim hoc spectaculo oculos pascere, celeritatem pedibus imperavi meis. Interdum sub alto gramine, vel dumeto latitans tigris, quin videatur, videt quietam equitum turmam pone transeuntem, & in postremum, qui agmen claudit, equitem irrui impune. Noctibus pluviis, procellosisque in humanas habitationes astu, silentioque maximo, gressu lenissimo se se insinuat aliquando, non prædæ, cibi-ve desiderio, sed ut adversus aquas, quas horret, ventumque frigidiorē se tueatur. Correntina in urbe mater sua cum filia eodem cubaverat in lecto; Hæc mane surgens tigridem sub lecto jacentem conspicata matrem, ne se moveret, nutibus commonuit simul, simul viros qui periculosum contubernalem amoverent illico, accersivit. Negotium anceps expectatione felicius oppugnationibus cessit. Redeunte statim temporibus, ut dixi, Paranzæ fluminis alluvione, ex submersis insulis natando ad continentem festinant tigrides; Harum una in ejusdem urbis correntinæ litoribus emergens ab accurrente lusitano plumbea glande sauciata ad propinqui collegii nostri arcam

arcam se recepit, magna nostrorum hominum trepidatione. Ab Hispano cum aliis opem ferente taqueo suffocata est bellua. Ea res litis ridiculæ origo existit. Lusitanus enim, qui tigridem primus ferit, ejus sibi pellem vindicare contendit. Verum causa, ut par erat, Hispano adjudicata est, quippe qui bestiam interemit.

Quamvis vel umbra propinquæ tigridis cuivis demum sit reformidanda, illius tamen maxime fugienda est, humanas carnes quæ jam degustaverit: Talis tigræ çevado ab Hispanis appellatur. Hæc enim vero hominibus perditissime inhiat, insidiaturque identidem. Humana vestigia in campo per plures leucas, ut ipse vidi, sequitur, dum denique viatorem assequatur. Ejusmodi tigris regia in via, quæ ex sanctæ Fidei urbe Jacobopolim commeant quotidie plurimi, decem omnino Hispanos parum cautos, alios aliis diebus, misere noctu discerpsit. Viz illius quotidie tritæ securitati ut consuleret Jacobopolitanus Pro gubernator, ingravescente indies periculo, milites, qui grassatorem hunc impudentissimum enecarent, aliquot misit. Expeditiuncula nec brevissimi temporis, neque laboris vacua, secunda tamen fuit. In oppido conceptionis ad fluviæ saladum translato cum Abiponibus versabar id temporis stationibus illis, ubi repetitas eadem tigris strages edidit, satis propinquo. Juvat hoc loco aliqua adversus tigrides præsidia memorare. Arborem, quam quis tigridis ungues evasurus conscenderit, tigris quoque scandit. Sed in promptu consilium. Urina pro armis est. Hac si tigridis ad arboris pedem minitantis oculos consperseris, salva res est. Qua data porta, fugiet illico. Noctu focus illustris magnam adversus tigrides præstat securitatem. Canes etiam illis sunt terro-
rori,

rori, quavis non raro ab iis miserandum in modum vel deglubantur, vel dilacerentur. Hispanis molossi sunt, tigridibus forandandi. In S. Ferdinandi oppido sæpe tigris in sepem, ubi ovium grex noctu claudebatur, irrepfit. Sanguinem ex ovibus jugulatis fuxit, & relictis corporibus earum capita asporavit. Intolerabilis porro impudentia tanta cum nobis videretur, sole occumbente viginti Abipones hastati, qui perniciosissimam feram confoderent, in insidiis collocati fuere. Alter quispiam sclopiis manualibus armatus in medio gregis decubuit. Insidiatores hi quamvis abditi vicina in area, tacitique laterent, eorum tamen vicinitatem seu odoratu, seu auditu sentiens tigris non ausa est more suo sepibus imminere. Desperato demum ejus adventu nocte jam declinante ad sua se recipere tuguria excubitores. Vix terga verterant, adfuit tigris, denasque circiter oves discerpfit. Ad eam investigandam alias, quotquot domi erant, Abipones pedites sub vesperum excurrerunt hastis utrinque exprorectis, & ad ictum, si spectabilis fieret bellua, promptis. Ego, Indis petentibus, sclopo, cui præfixus pugio, sclopiisque minoribus armatus illorum agmen clausi. Excussa diligenter vicinia, cum nusquam tigris occurreret, re infecta forminarum sibilis explosi domum redivimus. Eadem tamen tigris sole in occasum vergente ad decerpendam ex equi cadavere carnis portionem quotidie oppido propinquabat, quin ab insidiantibus Indis intercepti unquam posset. Quotidianæ sunt Abiponum cum tigridibus pugnae, & nisi ipso in ictu hasta dissiliat, certa victoria. Hinc raro Abiponem devorat tigris; Tigrides innumerae ab Abiponibus devorantur. Earum carnes, etsi vel recentes teterrimam exhalent mephitim, incredibile quantum appetant equestes, quotquot novi, Barbari. Adipem quoque ti-

num ab illis, quod quidem sciam, ictus est. Id singulare propitii Numinis beneficium jure putamus. A me in ripa fluminis falsi dormiente vix decem passus abfuisse tigridem, visa sub auroram ejus recentia vestigia, arenis alte impressa prodiderunt. Eadem in novo conceptionis oppido ad limen mei tugurii, quod porta lignea caruit, iterum, iterumque detecta mane fuerunt. In sylvis Mbae vera tigridem mihi noctu dormienti insidiantem Indi comites hastis, titionibusque fugarunt. Meam tot inter anthropophagarum belluarum pericula incolumitatem caelesti tutelae in acceptis referre nunquam dubitavi. Tigris, de qua mihi sermo haecenus, a Quaraniis Yaguareté, ab Abiponibus olim Nihiranák, dein Apañígehak, demum laprifatraye appellabatur. Solent enim, ut alias exponam, & sua, & rerum quarumcunque nomina pro arbitrio mutare. Ad tigridum speciem duz aliz ferz, sed illis minores, mitioresque referuntur. Harum una ab Hispanis Onza, altera Mbaracaya a Quaraniis dicitur. Hæc animantibus cæteris rarius infesta Gallinarum conclavia noctu depopulatur sæpe, interdum vix spectabilis.

Leo.

Leones Paraquarienses tanto nomine videntur indigni, quippe Leonibus Africanis & forma, & mole corporis, & ingenio dissimillimi. In equos, boves, homines nihil unquam audent, solis vitulis, equulis, ovibusque metuendi. In Paraquarienses leones bellissime cadit vetus Hispanorum adagium: *No es tan bravo el Leon, como se pinta.* Non est tam ferox Leo,

ut pingitur. Illorum carnem a vitulina vix discernas, ut adeo & Hispani, & Indi ea avidè vescantur. Fulva illis pellis, & per intervalla albicans. Caput vastum, globosumque. Scintillantes oculi. Nasus obefior. Mystaces pilis prolixis, & setarum instar duris hirtissimi; Hacce enim, qua scribo, dextera eos contrectavi. Sed audi, qua occasione. Prædiorum custodes seu Hispani, seu Indi solent tigridum, leonumque quos mactaverint, capita ad pecorum sepiuenta sudibus affixa, seu trophæa, ac vigilantia, fortitudinisque suæ testimonia conservare, eo fere modo, quo in loco supplicii destinato reorum seu capita, seu manus perticæ infami affixæ visuntur. In prædio quodam sepes conscendi, leonum, tigridumque capita, quorum ingens erat multitudo, singillatim inspexi, oculos, aures, dentes sum contemplatus, pilosque complures e tigridum mystacibus evulsi, quos filo ferreo similes, in radice grassos, & virtute quadam elastica præditos demirabar identidem, domique sociis recens advenis monstrandos asportavi. Cur Abipones Leonum catulos non educunt, haud capio, cum tigridum catulos in deliciis habeant sæpe, quavis periculo nunquam careat hoc eorum oblectamentum. Necdum adulti siquidem nativæ ferocitatis dant documenta, & teneris adhuc unguiculis, dentibusque in obvios involant, præsertim sole æstuante fervidiores. Fuit, qui catulum tigrinum & dentibus & unguibus spoliavit, nocere ulli ne posset. Verum vel armis orbatus suis in pueros, vitulosque irruit, comprimendos certe, suffocandosque, ni eorum defensores fuissent præsto. Ne eo crescente cresceret porro noxæ periculum, glande plumbea est trajectus.

esta ab Abiponibus, Hispanisque pro thorace militari adhibetur ad ensium, sagittarumque ictus retundendos, globis tamen plumbeis, ac hastis, penetrabili. Humanum refugit conspectum bestia, viribus etsi polleat tantis, ut fune cariaceo illaqueata equitem, equumque raptet fugiens. Interdiu fere dormitat, noctu sylvarum latebras obiens herbis pascitur; Arborum, fruticumque ramis cum strepitu contractis ultro, citroque nemus perambulans sui indicium facit. Unam sub vesperum a puteo redeuntem sclopo armatus infectatus sum aliquamdiu, sed solo admordum palustri prohibitus assequi haud poteram. Indi sylvicolæ jam decipulas e stipitibus paratas alcibus capiendis statuunt, jam sub dumeto latentes earum vocem dexterrime imitantur, & accurrentes bestias sagittis configunt; Earum siquidem caro seu recena, seu aere durata quotidianus prope Barbarorum est cibus, etsi ob duritiem palato haudquaquam jucundissimus. Alcium stomacho, escæ receptaculo, marsupium adjacet, in quo lapilli Bezoardici complures, avellana nuce vix majores, figura nec teretes, neque ovati sed polygoni, cinerei, vel plumbei coloris frequentissime reperiuntur. Hos cæteris, quos aliæ feræ suppeditant, Bezoar lapillis medici præstantiores opinantur, luculentiorisque in medicina efficacitatis. Arapotiyu Indus adolescens, a me præter alios e sylvis Mbaeverà, quas Mborebîretà alcium patriam Barbari vocant, ad S. Joachimi oppidum adductus, ejusmodi lapillorum Bezoar acervum mihi porrexerat: Cape, mi Pater, agebat, saluberrimos hos lapillos, quos ex alcibus a me trucidatis collegi. Rogatus a me: Qualem demum virtutem his lapillis ipsi tribuerent, qua ratione iis uterentur in sylva? Nos, reposuit, maligno quoties calore corripimur, his lapillis alcium ad focum calefactis artus refricamus.

ras contemplari nec vacaverit illi, nec lubuerit. Ad illam provinciam veniens eo animum oculosque convertit unice, ut gentes, quas sibi contrarias viderat, vinceret, expugnaretque de ferarum figura parum sollicitus. Nil mirum adeo, illum in Alcibus, aliisque minoris momenti rebus describendis fuisse hallucinatum. Non auderem profecto tanto Imperatori, tanto historico refragari, nisi hæc, quæ subjicio, apud suetonium Tranquillum ex recensione Georgii Grævii in vita Julii Cæsaris folio mihi 29 legissem: *Commentarios de bello Gallico Pollio Asinius parum diligenter, parumque integra veritate a cæsare compositos putat: cum Cæsar pleraque, & quæ per alios erant gesta, temere crediderit, & quæ per se, vel consilio, vel etiam memoria lapsus, perperam ediderit: Existimatque rescripturum, & correcturum fuisse.* Hæc Pollionis Asinii Augusto Cæsari familiaris, & a Quintiliano magnopere laudati de Cæsaris historia opinio erat.

Neque illis assentior, qui Alces Equicervos, ac proin' hybridas appellant, veluti ex cervo, & equa prognatos. Id de Alcibus saltem Paraquariensibus ne cogitari quidem prudenter potest; Asperrima equidem & salebrosa nemora, Alcium stativa, equis perinde ac cervis non ignota modo sunt, sed prorsus inaccessa. Centum facile leucarum intervallo Alces campum, ubi cum cervis, equisque convenire possent, nusquam deprehendent. Quidquid sit, illis fidem adhibendam suadeo, qui hac ætate de rebus naturalibus ex instituto copiosius scripserunt.

Huanácus.

Animal, quod Hispani Guanáco, Abipones Hahátak dicunt, cum apud latinos nomine careat, quid

quid vetat *λαφοκαμηλόν* cervo camelum appellare, uti struthio camelus dicitur. Nam cervo cætera con- simile camelum capite, collo, gibbo, labii superio- ris fissura, caudaque spirhamiam longa refert. Pedes illi bisulci, pellis villosa, ac majori ex parte rufe- scens. Pili pileorum fabricæ serviunt. Ejus caro ab Hispanis æque, ac Indis editur. Pedum velocitas illi pro armis est. Neminem equidem seu calcibus, seu dentibus offendit. Quod si a propinquante of- fendatur, eum irascens conspuat; Hæc saliva pu- stulam rubram primo, mox scabiem inferre, vulgo dicitur. Rupicaprarum ritu arduos montes, rupesque insident hæ feræ, quamvis, ut collubuerit, ad sub- jectos montibus campos pabuli gratia descendant gre- gatim, masculo interea quopiam locum editiorem occupante, ubi veluti e specula, num quid insidia- rum prope sit, excubitoris more omnem late vicini- am circumspectat. Grege, si quando metus urgeat, fugam præcipitante præcedunt fœmellæ, mares ag- men claudunt. Raro Panicus is timor. Nam in planitie pabulo occupati Huanaci, ab Hispanis equi- tibus sæpe illaqueantur; Equis tamen ad id opus est celerrimis, cum incredibili ad cursum valeant perni- citate. Vertagus insignis, qui in campo peditem me comitabatur, Huanacum juvenem insectatus diu est, nunquam affecutus. Per Cordubenses in Tucumania alpes iter faciens Huanacorum greges spectavi persæ- pe. Equorum adventantium strepitu percepto ad calissima rupium juga conflunt turmatim, & mili- tær instar longo ordine collocati transeuntes equites despectant, hinnitu cæchinis humanis simillimo ali- quamdiu prosequuntur, moxque, ut pavidissimi sunt, terrore repentino perciti quaquaversus diffu- giunt. Risui nobis Europæis id genus spectaculi identidem fuit, immo & oblectamento. Huanaci,
etli

etfi timidi admodum, ac sylvestres, parvuli tamen nullo negotio in oppidis cicurantur. Talem in colonia sacramenti, cujus in portu primum appulimus, canis domestici instar foro inambulantem mirati, contemplantique sumus. Præter pellem, carnemque Huanacorum in pretio est lapis Bezoar (Hispani la piedra Bezàr vocant) qui illorum in visceribus crebro invenitur. Interdum libram pondere excedit, figuræ semper ovatæ, ovo Gallinæo vix minor, & coloribus exquisitissimis, marmoris instar, pictus. Ex herbarum saluberrimarum, quæ per alpes sunt, esu virtutem illi medicam innasci, vero simile est, quam tamen medici nostræ ætatis, rerum prisicarum contemptores, aspernari, certe haud tanti facere dicuntur. Haud equidem istis succenseo, dummodo pro antiquis, ex America magno sumptu allatis remediis nostratia, minus pretiosa, sed ægrotantibus æque conducibilia propinent; Nec enim foris petendum, quod domi habemus.

Oves Peruvianæ Llamás.

Finitimum Paraquariæ Peruvium feras alit, in quibus Bezoar varii coloris, variz magnitudinis & figuræ procreatur, complures: Oves scilicet indigenas, quas Indi Llamas, Hispani carneros de la tierra vocant, & ad minores sarcinas, quæ centenarii pondus non excedunt, bajulandas adhibent jumentorum instar.

Vicuña.

Vicuñas item, capræ hujati magnitudine paræ, sed non cornutas, quarum lana flavi, qui ad obscurum accedit, coloris, sericoque mollior plurimi sunt

ab Europæis. Vestis ex hac concinnata cœlo æstuante corpus refrigerat. Renum doloribus mederi dicitur, ac podagræ cruciatum mitigare. Vicuñas caro Indorum esca est, etsi palato insuavis, quin & medicina aliquando. Quidam, qui nives inter in Peruvio diutius ambulaverat, oculorum ægritudine correptus est. Inda carnem Vicuñæ recentem, & multo manantem sanguine oculis ægris applicuit, omnemque mox dolorem absterfit.

Paco, Macomoro, Tarùga,

Præter Llamas, & Vicuñas etiam Pacos, Macomoros, Tarugas, ejusdem, ut primæ, propemodum figuræ, ac usus, & lapidis Bezoar procreatrices bestias Peruvium ostentat.

Ursus Formicarius.

Bestia, visu, risuque digna, ursus formicarius; A Quaraniis Tamanduà, Yoqui, Nurumì, ab Hispanis Osso hormigero, ab Japonibus Heteyfei dicitur. A formicis, quibus alitur, nomen nactus est suum. Ast noveris, eum non formicis quibuscunque, sed illis duntaxat, quas cupis Quaraniis vocat, earumque ovulis vesci solere. His tamen deficientibus vermiculos, insecta volucris, mel, carnemque in minutissimas particulas concisam haud respuit. Mole corporis porcum vastissimum æquat, superat longitudine, ac proceritate. Caput corporis magnitudini non respondet. Rima, fissuraque pertenuis, quæ in longa ejus proboscide conspicitur, illi pro ore est, sub quo lingua nigricans, teres, plumâ, qua scribimus, anse-

anseris gracilior, sed quinque supra viginti digitos longa, latet. Hanc exertam formicarum, quos foderat unguibus, tumulis immergit, dum denique formicis, vel formicarum ovulis plenam retrahit, illico deglutiendis. Oculos exiles, nigrosque, aures mediocres, & prope rotundas, pellem, inspersis hinc, atque illinc canis, nigricantem, ac majori ex ex parte villosam habet. Ex pedum anteriorum extremitate ungues quatuor recurvi prominent, quorum medii duo fortissimi, & tres admodum digitos longi; Hi enim vero necessaria urso arma, instrumentaque sunt ad glebam, sub qua formicarum nidi delitescunt, fodiendam, removendamque. Pedes posteriores quinque digitis pollent, unguibus totidem, ac ambulantes pueri vestigia referunt. Cauda illius setis rigidis, equinâ jubâ longioribus horrens, longitudine toti corpori respondet; Latitudinis porro est tantæ, ut pilis muscarii seu stabelli instar utrinque expansis, & cervicem versus reflexa totum, quoties dormit, contegat corpus, atque adversus frigus non modo, sed & contra imbrem se se tueatur eo fere modo, quo sciuri hujates cauda reflexa se tegere consueverunt. Cursus diurnitate caret hæc fera, ut adeo ab equite quovis, quin & a pedite eum insequente facile capiatur. Ejus caro in Indorum cibus, haud tamen in cupediis numeratur. Viribus est cæterum athleticis. Tigridem incurvantem jam sedens, jam supinus, quod paulo ante dixeram, apertis veluti brachiis excipit, conteritque. Juvenis adhuc Indorum in coloniis citissime mansuescit, sed cum fornicis potissimum operose conquestis alendus sit, raro educatur. Talem mihi ab Indis oblatum idcirco recusavi, a quibus innumerabiles quot annis capiuntur.

Aper.

stemque effundere haud potest. Pinguedinem renibus vulpeculæ inhærentem fœtoris seu causam, seu officinam esse, aliqui asserunt, quæ si tollatur, carnem quoque illius esculentam fieri, nec ingrati esse saporis, narrant. Nemini profecto has epulas invidebo. Dominus Nerville Gallus, insulæ Malvinæ, antequam a Gallis venderetur Hispanis, Gubernator eadem nobiscum navi in Europam rediens pallium & Zorrini pelliculis ab ludis Magallanicis scitissime confutum attulit, quod, ne situ, neu a tineis labeficeret, in supremo navis tabulato identidem expansum ventis perflandum dedit, nil dubitans id vestimenti Americani genus Lutetæ admirationi futurum.

Plures de Zorrino scripserunt, sed ex aliena relatione plerique. Ego meâ, heu! experientiâ. Illi ex auditu: Ego ex olfactu. Pudet, pigetque tristitem tragœdiæ meæ memoriam refricare. Ingenuum me esse planius ut intelligas, lector, scribam tamen. Dum ex portu Boniæris, ubi appulimus, cum quinquaginta aliquot sociis per immensam planitiem centum quadraginta leucarum iter cordubam Tucumanorum usque fecimus, plaustris, quæ a quatuor bobus trahuntur, vehebamur singuli singulis; Plaustrum enim in illis solitudinibus & domûs, & lecti vices agit. Nam culcitraz incubantes diu, noctuque, pro temporis, viarum, cœlique ratione, progredimur. Illa plaustri rudissimi exagitatio fastidium creat, artusque fatigat omnes. Hinc ambulatio, equitatiove sereno sub vespere cœlo pro quiete nobis fuit. Duobus cum sociis Hispanis ambulans vulpeculam gradu placido imminentem conspexi eminus. Heus vos, exclamo, quam elegans hoc, quam venustum animalculum! Colori nimium credidimus. Quanta sub eleganti pelle pestis lateret, nemo nostrum

strum perspexit. Ad capiendam bestiam incitato gressu certatim procurrimus. Iratis mihi superis omnibus cursum Hispanos praeverti. Versipellis vulpula propinquum me sibi conspicata, deditionem meditantis specie, substitit, & veluti captivam se se mihi ultro offerebat. Blandimentis ignotæ mihi feræ diffidens illam arundineo baculo lenissime contingo. Nec mora: Levato confestim crure stygiam in me exonerat pestem. Maxillam sinistram liberaliter permingit undique, cursuque citatissimo fugam victrix capit. Quod oculis pepercerit meis, id in beneficiis numerandum. Veluti Jovis ignibus ictus obstupui, mihi ipsi repente intolerabilis; Fœtor enim teterrimus ex maxilla conspersa in omnes corporis sinus, vestesque intimas, ac in ipsum adeo baculum diffudit se se; Is momento per campum longe, lateque propagatus, quid mihi acciderit, sociis meis nunciavit. Omnes partim equites, partim pedites sonantissimos inter cachinnos ad spectandum me festinabant. Verum me eminens olfacto, celeritate majori, quam venerant, longissime recesserunt. Ceu Pontificio ictus anathemate vitabar ab omnibus, ipso etiam tentorio, sub quo mihi cum reliquis cœnandum fuerat, interdictus. Ad plaustrum igitur me recepi meum. Aurigam Hispanum (Quintero illi nomen erat) numquid sinistri oleret? rogo. Olfactu, quatuor abhinc annis, orhatum se penitus, respondet. O factum bene! aiebam; Quod si enim auriga olfactu esset incolumi, plastro etiam meo fuero interdicendus. Vestitu omni abjecto faciem iterum, iterumque, ac tertio ablui, reficui, terfi. Sed enim totum id æthiopem lavare fuit. Illa nocte a meo separari corpore optabam equidem. Adeo enim exhalatio illa liquida fibras omnes penitissime occupavit, & maxillam præsertim ignis iustar acerrime urebat.

Veſtes, quas abieceram omnes omnino, etſi in plu-
 ſtri recto ultra menſem ventis, imbris, pulveribus,
 ſoli quotidie expoſitæ, foetoris tenaces uſque nulli
 porro erant uiui. Si mihi ſix linguæ centum, im-
 mani graveolentis beſtiæ odori explicanda imparẽ
 nœ crediderim. Num lotium fit, quod ſpargit, an
 alius quis humor, mihi incertum etiamnum. Illud
 indubitatum: Si Paracelſi, ſi Theophraſti, ſi chimi-
 corum omnium ingenia, officinæ, fornacibz conſpi-
 raverint, foetorem humanis naribus intolerabiliorem
 nulla unquam arte conficient, quam fit ille, quem
 Zorrinus natura exhalat. Spiritum ex cornu cervi,
 & ſiquid aliud graveolentius, aroma, thus, opobal-
 ſanum, Caryophyllum, roſam fragantiſſimam dicet,
 quicquid Zorrinum cominus olfecerit. Profecto gra-
 ſulandum vel hoc nomine Europæ, quod ab America
 penitus diſiſa puſiſſimam hanc beſtiam ignoret,
 diris omnibus devovendam. Primi, quod in Para-
 quariz a me ſuſceptum, itineris experimento jam cau-
 tior, hanc anxie quamvis vitaverim ſemper, parum
 tamen abſuit, quin patente in campo ſæpe pernoc-
 tans ab eadem iterum, iterumque mulctarer.

Bifcacha.

Beſtiam foetidam ridicula ſequatur Biſcacha, Abi-
 ponibus Nehelâterek, lepori propemodum ſimilis,
 vulpis inſtar caudata, maculis tum nigris, tum can-
 didis inſignita. Ejus pili molliſſimi. Per campos
 editioribus fere in locis ſpecus tanto ſibi fodit arti-
 ficio, ut imbris nulla ex parte pateant. Hi in varia
 diſtinguentur conclavia, cum plures eodem in loco
 familiæ ſoleant habitare. In terræ ſuperficie plures
 itidem ad ſpecum patent portæ. Ad has ſole occum-
 bente turmatim confident, ac, num quis adventanti-
 um

um strepitus usquam exaudiatur, auscultant diligenter. Quod si tranquilla omnia, nocte illustri pabulatum excurrunt, vicinisque agris stragem inferunt deplo-
randam. Nam tritico seu Europæo, seu Turcico magnopere inhiant. Alterutrum si præsto sit, gra-
men fastidiunt. Hinc in campis desertis biscacharum stativa vix deprehendas, quæ iter agens quamprimum detexeris, ab Hispanorum coloniis te parum abesse, nil dubita. Illud mirabar sæpe, neque in Abiponum, neque in Quaraniorum, etsi omni frugum genere confitis jam territoriis, Biscacham uspiam videri. Ad specus sui portas ossa arida, lignorum segmenta, & quidquid quisquiliarum invenerint, congerunt quoti-
die. Sed quos demum in usus sibi reservent talia, nemo unus vel conjectura assequatur. Illarum venatione tempus fallunt aliquando Hispani ruricolæ. In earum subterranea latibula aquæ cantharos effundunt plurimos. Ne submergantur, in campum profiliunt bestię, & nulla effugii opportunitate sibi relicta, stipitibus necantur. Illarum carnem, nisi admodum vetulæ sint, ne Hispani quidem aspernantur.

Lepus.

Lepores, qui sola magnitudine ab Europæis differunt, in Paraquaria dari, sed paucos inde arguo, quod unicum duntaxat spectârim, etsi peragrata toties provincia, ac inter Indos, qui nulli ferarum generi parcunt, plerumque versatus. In Tucumania tamen, qua Peruvium respicit, lepores haud adeo raros esse, ex alio intellexi.

Cumiculi varii.

Caniculorum ut ingens aliq̃ue est multitudo, sic multa varietas. Hispani om̃es universas Caniculas Abipones Caneas majores, minores dicunt. Alii, ut nostratos, vericocolores sub uno nomine Abipones sub denuetis, ac fruticulos se abstant, quos minores, majores hujusmodi canicula, quos, tamē, tunc castanei coloris. Istorum quoque p̃sentia pacis nobilitatem etiam meritis ornat. His quoque caniculorum pacis aliquae ex Hispania a quibusdam etiam dicuntur. Hic per Paraguarium in Persiam perficere, dum utrinque sexus caniculus eorumque t̃p̃er protractos in campo meridians p̃sunt, et dispersi sunt aliquot. Numerosissimos eorum p̃sentes in Tacumnia, maxime in Jacobopolim etiamnum videmus. Caniculi alii, qui Apoc̃ dicitur a Queraniis, glire campestri vix gaudemus, et sub agrorum sepibus, jam subterraneis in ant̃ latent, tritico perniciosissimi, quippe immensi Abipones, qui maxima saepe itinera nullo itiñ vinctico suscipiunt, seu prandere dum volunt, cenare, campus arido, altoque gramine fluitans incendere assolent, feræque, quæ sub illo ignis metu profusientes mastant, assantque. Vides, damæ, cervi, struthiones defunt, haud aliquamquam caniculorum agmina, quorum centum uni Chorde insertos, ut Cæpas in Germania, venatione reportant. Olim, dum accelerato itiñe itinere venationi non erat locus, caniculae fuerant Abiponibus pro vinctico fuisse, Barthelemy Jacobopolitanorum dux veteranus mihi narravit,

Cervus.

Paranz, Paraguayique litora, eorumque fluminum insulæ majores cervis, qui ab Europæis re nullâ differunt, passim abundant. Alibi per Paraquariam vix unum videas. Abipones equis pernicious procurrentes cervos etsi fugacissimos assequuntur, ac prehensis manu cornibus cultro, vel hasta confodiunt; Eosdem, ubi per sylvam equis inviam venatio suscipitur, sagittis crassioribus configunt. Olm, dum ferrum nesciebant adhuc Barbari, cervini cornu cuspidem ferrei mucronis loco hastis præfixere suis, luculentissimorum vulnèrum instrumentum. Me inter illos agente seniores quidam Abipones, egentioresque hastilibus cornu cervino munitis utebantur adhuc, ac plus timebantur. Liquato equarum, quas cum ipse finem maciant frequenter, adipe cervinas subigunt, concinnantque pelles Hispani, variis usibus futuras. Idem sibi persuadent, minimum cervinæ pellis segmentum, quod circumferunt corpori suo adstrictum, adversus serpentum ictus validissimum esse præsidium, cum constet, cervos damasque cum serpentibus obviis passim digladiari. Mihi sane pulveres cornu cervi in calcem redacti, quod morbis pluribus medeantur, semper in pretio fuere.

Damæ, dorcades.

Campum ingressus, quoquo convertas oculos, Damas, seu Dorcades spectabis, Europæis nil dissimiles. Ab Abiponibus Heëgehak, ab Hispanis vendos dicuntur. Quæ campos insident, castanei, sed lucidoris sunt coloris: Quæ sylvas, obscurioris, sed utræque candidis punctulis distinctæ. Sylvestres Quazubira, Campestrès Qnazuty a Quaraniis vocantur.

Teneræ nullo negotio domi cicurantur. Damulam
 paucos ante dies natam, quam Indus mihi attulit,
 bubulo lacte nutrivî, meoque educavi in cubiculo.
 Adultior cum vaccis, quæ in domus aera mulgebantur,
 earumque vitulis vituli instar in campum excurrit
 quotidie ad pascua, sed pro arbitratu suo ad meum
 rediit cubiculum. Id clausum dum reperit, pedibus
 portæ impactis, intempesta sæpius nocte, se
 adesse significavit. Me seu peditem, seu equitem
 canis ritu comitabatur. Concurrentem in se canum
 turbam impavida aspexit, & pulsata pedibus humo
 etiam in fugam coniecit semper. Collare nolis æneis
 tinniens, quod illi appenderam, canes perterriti
 universos, fefellitque adeo, ut peregrinum id animal,
 sibi periculosum putarent. Carne, pane, radicibus,
 gramine vescabatur equidem; Sed quodvis
 papyri folium dulcissimum illi bolus, & præ mel-
 le fuit. Philosophiam, quam magistro, ut moris
 erat, dictante triennio olim scripsi, totam sensim
 devoravit, paginis aliquot de magnete, quæ usui
 essent, mihi reservatis. Folia musica, me
 dolentem, e mensa clepsit, consumpsit.
 Cum collare, quod multos ante menses illi
 juveni aptaveram, jam ætate progrediente col-
 ejus nimis constringeret, illud relaxare tentavi.
 ula id mortis sibi inferendæ proposito fieri rata,
 re hostem jam suum suspicans fugam cepit, re-
 oribusque in campis per mensem, quin me re-
 vagabatur. Ab Indis visa est identidem. Ad
 revocandam, mihi reconciliandam animam
 i deuique. Papyri folio, quod ei eminus osten-
 am, allecta, trepido quamvis pede, me adiit
 lis, atque aliis papyri foliis per intervalla porrec-
 omum usque secuta est, immemor jam terroris
 multatum in meo dein contubernio, dum vixit
 fide-

fidelissime perseveravit. Sæpe cum mulis per semi-
 horam luctans concurrentibus Indis visu, plausuque
 dignum spectaculum præbuit; Nam pedibus poste-
 rioribus insists anterioribus muli caput feriit ident-
 idem, qui dum calcibus, morsibusque par pari refere-
 re conabatur, damula repetitis ultro Citroque sal-
 tibus minas, irasque ferocientis jumenti celeritate in-
 credibili elusit. Toties, oppido plaudente, stupen-
 teque victrix, cum mulo indomito in campo con-
 gressa, spina dorsi ejus calcibus contracta demum
 succubuit jam biennis, & masculus enim erat,
 mediocriter cornutus. Quo luctu ejus interitum si-
 mus profecuti, vix credideris. Librum musicum ejus
 pellicula vestitum retineo etiamnum. Memorabilior
 alia Damula fœmella in Quaránico, Ss. Apostolorum
 oppido educata. Marito inhians in sylvas excurrit,
 incolis ejus jacturam deplorantibus. Post mensium
 aliquot absentiam cum damula, quam interea pepe-
 rit, sua redux hero se cum fœnore reddidit suo.
 Qui naturæ instinctum, feræque eximiam fidelitatem
 non suspiceret, neimo omnium fuit.

Ykiparà.

Subterraneis in cubilibus latitans Ykiparà, talpa-
 rum e genere, strepitum ciet horrendum. Tympanum
 ingens eminus pulsari, jurares. Ab advenis,
 rei ignari, vix citra terrorem exauditur. Animalculi
 figuram haud describo, cum id nunquam viderim,
 licet audiverim perfrequenter. Illius vocem concavis
 terræ angulis, anfractibusque illam grandescere,
 opinor.

Simiorum genera.

Simiorum, qui septentrionalem Paraquariam implent, nomina, formas, habilitates singillatim si exposuero, justus de hoc argumento exhibit liber. Memorabo præcipua. Simius quiscunque ab Hispanis Mono, ab Abiponibus Nichikatrana appellatur. Quaranii similis diversis diversa nomina indidere. Caraya dicti cæteris numerosiores sunt, sed & viliores. Villis horrent fuscis, tristitiam spirant, semper queruli, semper morosi, & mordaces. Diu, noctuque cum ejulent, qui eos domi cicurare vellet, nemo est. Turmatim arbores insident, percursantque pabuli gratia. Pertinacior eorum ululatus imbres, procellasve præfagit, & plaustrorum, quorum rotæ dudum unctæ non fuere, stridorem refert, atque ad plures leucas, cum multæ simul centuriæ ululent, exauditur. Corpore sunt mediocri.

Cayí.

Simioli, qui Cayí nominantur, jam adulti vix spithamam longitudine æquant, festivi, hilares, & si a teneris mansuescant, mirum in modum dociles. Libertas tamen per cubiculum vagandi raro illis concedi potest; Nam, cum degustare, contrectareque velint omnia, atramentarium, vascula sus, deque vertere, liquores quosvis effundere, discerpere libros, quidquid vitreum frangere solent. In pixides, lampades, cantharos digitos immerguunt suos, olfaciunt, mensam, vestes commaculant. Si quid esæ obviuum, clepunt. Idcirco longiori, sed tenui loro, hac illac discurrere ut queant, ligantur. Simiolus ejusmodi in sancti Joachimi oppido nobis erat, qui ab equitatione reducibus calcarium fibulas promptissime sol-

solvit. Alios vidi, qui cani infidentes iter faciunt, hominemque imitantes inimerum instar mira, ridiculaque nōrunt patrare. Nil mirum adeo, id genus simiorum non Indis modo, sed & Europæis in deliciis esse, passim, magnisque sumptibus non nunquam comparari. Batatæ, quas terræ poma vocant Germani, esca illis & quotidiana, & saluberrima, quamvis etiam carni, pane, & quibusvis e farina cibus vescantur. Sed, ne nimia illis portio obijciatur, magnopere cavendum; Adeo enim Stomachum referciunt suum, ut rumpantur. In sylva tenelli adhuc matrum suarum, quarum collo manus implicant infantium more, dorso bajulantur, perque arborum ramos, ubi escæ spes, usque circumferuntur. Indus igitur, simiolum vivum sibi qui quærit, sagitta ejus matrem enecat, a qua, licet jam exanimi, filiolus nunquam citra ejulatum se se patitur avelli. Audi majora, & quæ supra fidem videantur. Quatriduum aliquando sylvis immorantur Quaranii, ferarum veneratione occupati. Cum simiorum multitudinem telis configant, horum alios mox in itinere consumunt, alios, ne cœli æstu putrescant, mox assos ad oppidum deportant, domi subinde edendos. Simioli, qui ad oblectamentum vivi servantur, matres assas jam, & carbone nigriores agnoscunt suas, earumque humeris tenacissime adhærescunt, quin eorum fuga sit metuenda. Prolium in parentes amorem quis non suspiciat in simiis? qui alias hominum imitatores hac certe in re sunt magistri.

Barbudos.

Hispani Paraquarienses, qui Caa arborum folia calidæ potioni miscenda in densis ad septentriones nemoribus conquirunt, simios prægrandes, tristissimos,

mos, & insigniter barbatos deprehendunt sæpe, quibus a Barba nomen, quod prudens reticeo, ridiculum indiderunt. Hi latebras amant equidem, hominum, lucisque fugitantes, ob arma tamen sua nemini non metuendi. Nam in obvium quemque finem suum, qui illis semper in promptu, foetidissimum, ceu globos, manu ejaculantur. Verum quantuscunque hinc foetor cum Zorrini peste comparatus rosa, ac crocus putatur. De talibus fimiis vel capiendis, vel cicurandis nemo unus hætenus cogitavit.

Caruguà.

In abstrusioribus sylvarum latebris errant fimi, quos Quaranii Caruguà, Hispani diablos del monte dæmones sylvestres appellant; Prope jam in eo eram, ut illos Faunos, satyrosque dicerem, si cornibus, caprinisque pedibus, ut poetis, pictoribusque fingere lubuit, præditi essent. Hirsuti sunt equidem, & fimiis plerisque proceriores. Posterioribus fere pedibus insistant ambulantes. Eorum vestigia adolescentis quatuordecim annos nati gressus expriment. Solitudinem amant, neque homini insidiantur; si quem tamen in sylvarum angustiis sibi propinquum cernant repente, miserrime dilacerant. Quaranium a Carugua gravissime lauciatum in nova S. Stanislai colonia occubuisse, scio. Ejusdem coloniz Indus finium ejusmodi remotissima in sylva trucidavit. Molestiam longi itineris cælo ardente sibi intolerabilem metuens cadaver istuc reliquit, horrendos tamen illius unguis, & quovis pugione formidabiliores resecurit, & Patri Petro Paulo Danesi Romano, oppidi tum curatori exhibuit, qui per cætera dein Quaranium oppida circumferebantur, ut cæteri quique eorum spectatores ex ungue leonem conjecta-

jectarent, terrificaque Caruguz arma nôsse discerent, ac timere, quoties salebrofiora nemora fuerint peragrandâ. Parum profecto abfuit, quin ferocis belluz præda fierem. In fylvis Mbaevera noctem agens, Indis sociis, Hispanoque comite Paschali Villalba rhonchos imo e pectore trahentibus, strepitum ex fractis arborum ramis simul, simul cantiunculam voci humanæ affinem percepi aliquamdiu, & quid demum rei eſſet, anxius cogitavi. Cum ſtationi meæ, ab Indorum foco remotiſſimæ, & vox, & ſtrepitus magis, magisque immineret, periculum ſuſpicatus exclamavi; Quæ avis, quæ fera has voces, hos ſtrepitus ederet, ex Indis clamore meo tandem expergefactis, quæro. Hi aſcultantes tantisper, Carugum, diabolum ſylveſtrem propinquare, una omnes voce cum Hispano reſpondent. Haſtis, titionibusque armati conſeſtim accurrunt complures. Illorum propinquitate territa beſtia acceleratis reſceſſit paſſibus. Ego periculo ſolutus reſpiravi.

Quatî.

Quatî animal hybridum e genere mihi eſſe videtur. Nam proboscide nefrendulum, vulpeculam capite, cæteris ſimium mediocrem exprimit, coloris lutei, caudæ, quæ toto ejus corpore longior, per annulos veluti diviſæ, & verſicoloris. Simiorum ritu arborum ramos, quarum fructibus veſcitur, percurſat, quamvis numeroſum eorum gregem humi ſaltitantem deprehenderimus aliquando. Adultiores licet paucos intra dies ab Indis mire cicurantur, ſed Gallinis, earumque ovis, quæ appetunt, ſemper infeſti,

Ay.

Simiorum agmen claudat, etsi ab eorum agilitate alienissima bestia, quæ ob innatam sibi ignaviam, & tarditatem a Quaraniis Ay, ab Hispanis la Pereza, seu pigritia, & per ironiam El Perico ligero, catulus velox appellatur. Magnitudine vulpeculam hujatam æquat. Capite est minuto, ore angusto, naso glabro, oculis nigris exilibus, longioribus cinerei coloris villis, qui per collum jubarum instar magis panduntur, fusca per medium tergus linea, unguibus in quovis pede prolixis, ac deorsum inflexis, rictu hianse, cauda obtusa, dentibus imbecillis, auriculis nullis, quidquid demum consideres, forma absurda, tetricaque. Arborum in culminibus degit, earumque foliis victitat, aliquando & formicis minoribus. In pedes assurgit nunquam, nunquam bibere videtur, solo fors rore contenta. Testudine quavis lentior motum levissimum adeo reformidat, ut vel scandens arborem, vel ex illa descendens unum facile diem rependo consumat. Vel quatuor ingruentis pluviz guttulas, mirum, quantum perhorrescit. I literam gementis instar pronunciat identidem, æterni cæterum silentii, quietisque tenacissima. Ejus corium a firmitate celebratur; Caro ipsis quoque, quod quidem sciam, Indis nauseam movet. E quibus palam fit, segnissimam hanc bestiam a simiornm ingenio longissime abesse; Hi siquidem quietem vel brevissimam pertæsi cursitando, saltando, ludendo diem omnem absumunt. Verum quotidiana a perpetuis motibus lassitudine emaciantur adeo, ut vix ossibus hæreant. Indi tamen, dum iter faciunt, assis simiorum carnibus mire oblectantur. Risi effuse, dum illorum quispiam ad finium, quem me spectante ex summo celsissimæ arboris fastigio sagitta

stravit, assum viæ comites sat multos invitaverat; Vix enim singulis singula officula credam obtigisse. Sed nempe viatico liberali, quod acceperant, intempestiva voracitate absumpto, ossa rodere, quam esurire maluerunt. Simiorum caro per varias Americæ provincias Indorum præcipuum est, ac nobile alimentum, quorum plurimi cum humanis carnibus vesci consueverint olim, haud miror suavissimum illis videri cibum carnes simiorum, quippe qui figurâ ad humani corporis similitudinem plus accedant. Quid, quod & fandi copiam esse similiis, Americanorum stupidiore quidam putârunt, affirmâruntque simios, ne ad labores quoque adstringerentur ab Hispanis, si loquerentur, mutos se propterea simulare, & ne mutire quidem, quamvis jam risu, jam ululatu non abstineant. Quoties glande plumbeâ finius vulneratur, vulneri mox manum apprimat suam, veluti, ne vitam cum sanguine profunderet, purpureamque vomeret animam, impediturus. Exanimato jam, rigido, frigidoque corpore eadem manus vulneri manet applicata. Noxios admodum, ac periculosos esse simiorum dentes, experientia didici; Meus equidem socius a furente simia morsus erysipelate a brachio ad caput ipsum progrediente correptus est, quod ut tumorem, ardoremque immanem, sic cruciatus acerbissimos ac propemodum lethales adduxit. Europæis in urbibus simios non paucos spectavi, quos ne de nomine quidem novi, ac universa mecum Paraquaria etiamnum ignorat. Variis enimvero in provinciis ingens simiorum varietas, varia quoque illorum nomina pro linguarum diversitate. Ulyssipone in pluribus mercatorum tabernis simii diversissimi ex America, Asia, Africa, earumque insulis allati palam venales prostant quales nusquam vidi in Paraquaria. Idem de Psittacis sentiendum.

Arma-

Crocodilus, seu Cayman.

Amphibiorum, quæ ancipites bestię a Cicerone vocantur, agmen ducat Crocodilus & Gressus lentitudine tardior cæteris, & corporis amplitudine spectabilior. Ab Abiponibus olim Peenè, nunc Kæperhak a Quaraniis jacare, ab Æthiopibus Conganis Cayman, ab Hispanis Cocodrilo, vel Lagarto dicitur; Namque ex ovo recens exclusus Lacertulam refert, qualem Europæis in hortis crebro spectamus, vix semi spithamæ longiorem. Annis progredientibus in immanem molem sensim accrescit. Decem pedes longi Crocodili per Americam passim spectantur. Ælianus in historia animalium libro 17. capite 6. sex, & viginti cubitorum longitudinem illis tribuit, alii multo majorem Plinius equidem libro 8. capite 25 affirmat: *Nullum certe animal ex minori origine in majorem crescit magnitudinem.* Neque id mirum; Nam juxta opinionem vulgo receptam crocodili tamdiu crescunt, quamdiu vivunt. Cum igitur vivacissimi sint, & Æliano teste sexagesimum sæpe annum vel attingant, vel superent, facilis est de insigni eorum incremento conjectura. Ætatem porro Crocodilorum nōsse poterant illi Asiæ populi, qui eos vel in stagnis ad venerationem, vel in murorum fossis ad urbium suarum custodiam collocatos religiosa solitudine educarunt, curaruntque, & quocunque lethi genere extinctis Crocodilis juvenes substituerunt. Lacubus, fluviiisque pluribus biennali siccitate arefactis in Paraquaria præter alias bestias aquatiles Crocodilos plurimos per campum errantes deprehendimus, & cum nusquam aquæ copia iis suppeteret, siti necatos. Terribiles visu formæ, & insolentissimæ, quæ credi vix queat, longitudinis monstra oculis nostris quotidie observabantur. Ad extremam senectutem

tem Crocodilos plerosque pertingere singulari naturæ beneficio, opinor, à qua iis muniti sunt præfidiis, ut perarduum sit illos enecare. En rudem Crocodili imaginem! Caput vastum, compressumque. Os latissime lians, dentibus in utraque maxilla acutissimis, sed inæqualibus armatum, oculis ingentibus, rotundis, cæsijs, pupilla nigricante, torvo obtutu minitabundum ex undis prominet. Lingua destituitur. Hanc membranula supplet, sed motus impos. Pedes quatuor digitis, unquibusque avium instar instructos jam lentæ per litora ambulationi, jam natui impendit. Corpus trunci instar vastum in prælongam caudam mucroni similem desinit, cujus extremitati in superiori parte globulus niger, undique clausus incumbit, foeminei sexus discrimen, ut quidem mei me docuere Abipones rerum naturalium tam gnari, quam ignari cæterarum. Hoc globulo marces carent. Pellis aspera, squamis, quæ pro clypeo sunt, durissimis, veluti conchylis colore nigro, flavoque eleganter variatis picta loricam supplet, quæ caput maxime, tergus, ac caudam telis quibusvis impenetrabilia reddit. Venter, latera, pedesque pari elegantia picti squamis blandioribus ornantur potius, quam armantur. Figuræ hinc circulares, inde parallelogrammæ partim flavo, partim fusco colore per intervalla distinctæ in superficie pelliconcharum more, veluti appendices, eminent, ut verrucæ humana in cute solent. Cauda annulis nigricantibus, & pinnula denticulata, qua natatio promovetur, constat. Cutis, quæ collum ambit, mollior est, & vulnere accipiendo opportunissima. Tigridem assilientem cauda feriunt crocodili, trucidantque; Trucidantur ipsi, si eorum collum vel alvus, loca scilicet corio imbecilliori tecta, seu cornibus, seu unguibus ferarum, plumbea glânde hasta, sa-

gittave petantur. Graviter fauciati licet nando fugam capiunt, quos tamen Indi natantes assequuntur fere, & ad ripam perducunt. Austro acriori aspirante gelidis stagnorum aquis noctu immerfi frigore torpescunt Crocodili. Orto demum sole calore recreandi in aprico litore stipitis instar procumbunt, & sensus, rigidis quippe artubus, vix compotes citra periculum, nulloque negotio ab Abiponibus hasta configuntur. Abiectis eorum corporibus dentes duntaxat, & spinæ dorsii ossicula asportant, quæ cum calybis more durissima, subularum instar acuta sint, & elastica, ad artus suos, dum compotant, ostentationis gratia compungendos adhibere solent, de quo more alibi plura dicemus. Dentes Crocodili, quos ad serpentum ictus seu curandos, seu impediendos plurimum conferre putant Americani, vel suis ipsi brachiis illigata circumferunt, vel, si occasio ferat, Hispanis vendunt. Caro Crocodili tenera est, adeoque candida, ut a Carne Hufonis, quem nobilissimum, & ex fluviatilibus maximum piscem Danubius, Tibiscusque in Hungaria producant, ægerrime discernatur. Crocodilus Ægyptiis quondam Deus, Americanis, & Afris cibus est; Ab illis adorabatur, ab his voratur. Illius certe carnibus permultæ nationes Americanæ, præsertim quæ insulas fluvii orinoci, aliasque insident, victitare dicuntur. In Paraguararia tamen præter Barbaros Payaguas, fluminum accolas, vix ulla, quod scjam, natio Crocodilis vescitur, quod ea provincia ut pecoribus, & feris, sic terræ, arborumque frugibus abundat. Enimvero neminem fore Europæorum existimo, qui Crocodili carnes non appeteret, nisi moschum redolerent, quem tum in faucibus, tum in testiculis ea bestia circumfert. Particulam glandulæ, cui moschus is inhaeret, tela aurea, vel sericea clausam in sacra altaris

ris maximi arcula, ubi Eucharistia servatur, suspendere solent providi sacerdotes ad arcendos eo odore vermiculos, qui sub Cælo tam humido, & æstuante in sacris hostiis alias procreantur. Germani veteres præsentissimum hoc ad vermiculorum generationem impediendam remedium videntur haud ignorasse. Arcas vetustissimas moschum redolentes, ac vel ideo a carie intactas, & post secula incolumes in Austria passim videmus. Haud abs re Athanasius Kircherus, alique physici odoris vehementis opes pulices, cimices, culices, aliaque id genus insecta arceri, fugarique, docuerunt. Mire probavi, quod Crocodilus, tabernæ cujusdam aromatarie vetus insigne a Vindobonenfibus Vermis odor (der schmeckende Wurm) lingua patria etiamnum appelletur.

Crocodilos veneno scatere dum audis, vetularum commentis id accenseas, velim; Nanti, quod certissimum, impune comeduntur ab Indis, ab Europæis quoque, si moscho carerent, omnibus avidissime comedendi. Dentes Crocodili alveolis suis altissime immerfi, circa radicem concavi, sed, ubi in acumen desinunt, solidissimi sunt, & cuius rei durissimæ discerpendæ pares. Illud terribile, quod, quidquid dentibus arripuerit hæc fera, nunquam dimittat. In novo regno Granatensi, si quando Crocodilus Indi natantis brachium apprehendit faucibus, illud ad reliquum corpus servandum rescant confestim, qui periclitanti suppetias venerint, cum aliud vitæ remedium haud superesse videatur. Hispani ruricolæ linum, Gossipiumve semiussum, quod igni è filice eliciendo fomitem subjiciunt, vituli cornu scitè elaborato clausum in itineribus circumferre solent. Hujusmodi pixidis loco Hispanus quidam, quem noveram, Peruvianus Crocodili dentem virili

pollice crassiore, adhibuit. Ex hoc dentis molem, &, ut ex ungue Leonem, ex dente Crocodilorum quorundam magnitudinem tute conjectabis. Jam eorum genesis accipe. Foemellæ diebus prope continuis triginta aliquot ova, figuræ cylindricæ, ovis anserinis nil minora, pariunt, è quibus, sub arena defossis, solisque æstu calefactis, soboles, lacertulis huiaribus par demum excluditur. Crocodili cum curtis sint pedibus, vastoque abdomine solum verant, ova quam plurima ambulando conterunt. Quod quidem ni providi Numinis cura fieret, dudum jam in America nec piscibus, nec bestiis cæteris locus esset super. Ova Crocodili generis ab Indis quibusdam non comedi solum, sed & appeti, nil miror. Num moschum quoque oleant, ignoro; nunquam enim mihi lubuit vel extimis labris ea degustare. In conceptionis oppido Crocodili duo, masculus, & foemella, recens in lucem editi ab Abipone oblati fuere socio meo, quo suatore illos educandi curam suscepi. Primo mox die masculus meo evanuit ex cubiculo. Quæsitus diu nusquam repertus est. Post octiduum ultro ad sororem rediit suam. Ne fugæ locus illis porro superesset, utrumque in mortario ligneo, quo ad triticum Turcicum molendum utebatur alias, satis alto, amploque clausi. Aquam recentem illis identidem affudi. Limum, pisciculos, carnis particulas minutissimas, quibus alerentur, injeci. Hæc illorum habitatio, hic victus septimum in mensem fuit. Interdum aqua exemptis ambulationem in domus area indulsi. Volupe erat Abiponibus parvulos jam in cespite ludentes, jam hiantia, elatoque in altum corpore rixantes spectare. Canis mihi erat juvenis, &, ut illa fert ætas, nugacissimus. Latrando in Crocodilos imprudens irruit; Sed horum alter canis nares dentibus jam tum acutissi-

tissimis apprehendit. A Crocodilo è naribus moni-
lis instar pendente cruciatus forum omne ejulans per-
currit. Molesta appendice liberare se nullo modo
cum posset, ad me demum redux opem imploravit
meam, dum denique a circumstantium, cachinnan-
tiumque Abiponum manibus pertinax Crocodilus ejus
e naribus est avulsus. Doloris præteriti memor,
quoties Crocodilum eminus conspexerat, fugam præ-
cipitavit. Acerrimo pollere auditu has bestias ex co-
patuit, quod tenuissimum, qui aures humanas fuge-
ret, strepitum, tonitru ex nube, quæ infra horri-
zontem adhuc, remotissimum noctu perceperint,
repetitoque murmure ù ù ù ù dormienti mihi sig-
nificarint. Septem menses nati, vix justam spitha-
mam longi, frigore enecti sunt, dum illos cum Hi-
spanis militibus ad mutandam Coloniam unius, &
viginti dierum iter faciens lebeti æneo inclusos trans-
portabam. Acrior pruina, hyberno scilicet tempo-
re, hos meos alumnos confecit. Libertate nativa,
propriisque sibi alimentis gavisi si fuissent, tot intra
menses plus incrementi eos fuisse habituros, extra
dubium est mihi.

De Crocodilorum in homines sævitia, multi
multa scripserunt. Nemini repugno. Injurius ta-
men sim Crocodilis Paraquariensibus, de iis si con-
querar. Viginti duobus, quos in ea provincia egi,
annis ne unum quidem mortalium a Crocodilo aut
cæsum fuisse, aut læsum, intellexi. Abipones pleri-
que omnes, viri, foeminae, pueri, puellæ, in diver-
sis tamen pro sexus discrimine stationibus, ardente
post meridiem sole, in rivis, stagnis, fluviis, lacu-
bus, Crocodilorum stativis natando, lavandoque se
se refrigerant quotidie. Nemo unus quidquam in-
juræ a circumfluentibus crocodilis accipit, nemo

periculum suspicatur. Enim vero natantium Indorum strepitu confertiti in fugam convertantur, nigricantes maxime; Ruffi equidem audentiores putantur ab Abiponibus, periculosioresque. Verum Crocodilos, cujuscunque demum coloris, ut natantes natantibus, sic per campum ambulantes ambulantibus quibusvis prorsus innoxios sum expertus. Saepe jam pelle bubula, jam cymba humili fluvios transmittens Crocodilos arrectis capitibus, scintillantibus oculis, diducto rictu mihi proxime adnatantes vidi, sed semper innocentes serenus asperi. In oppido Rosariū vix sclopi ictum a meis aberat xibibus stagnum ingens crocodilis refertissimum. S. Ferdinandi oppidum lacunis grandioribus cingebatur undique. Sole occumbente auram recentem captavimus persæpe, qua quidem in deambulatione crocodilos omnis generis, ac ætatis obvios fere habuimus, nobisque ad sex, septem passus vicinos, quin tamen ab illis ex lacu altero ad alterum commeantibus offenderemur unquam, etfi inermes, sed vel ideo tutiores; Illos equidem a crocodilis potissimum offendi existimo, a quibus hi fuerint offensi. Parcent sibi parcentibus. Nil miror, in Quitensis, Novique Regni territoriis, in quibusdam Afiz, Africæque tractibus Crocodilos atrociter in homines sævire, cum ab indigenis, qui crocodili carnes quotidianis in cibis numerant, quotidie exagitentur, efferentur, capiantur, maculenturque. Nam & muscis, si vexentur, sua bilis inest.

Paraquariū e contrario, cum carne vel bubula, vel ferina, vel utraque abundet, nec insectari adeo crocodilos, nec vorare solent, & vel ideo a crocodilis nunquam devorantur. Par pari referre, cædes cædibus pensare id be liarum genus videri posset. Qui in Plinii, Aristotelis, & nescio, quorum præterea historicorum ver-

verba iuraverit, mihi talia referenti vix fidem adhibebit; Crocodilos promiscue omnes ubique terrarum humani cruoris sitientissimos, funerum auctores, consumpta præda lacrymis diffuentes, virus lethale fibris omnibus spirantes perperam iudicabit. Re diligentius pensata Crocodilos, qui in Asia, Africaque nascuntur, nihil admodum figura a Paraquariensibus distingui reor. Nil tamen vetat credere: Illos præ his ferociiores esse, vel callidiores; Nam pro provinciarum varietate varium esse eorundem animalium ingenium experimur in tigridibus, leonibusque: Hi in Paraquaria nemini formidabiles, in Africa formidabilissimi. Africanæ tigrides a Paraquariensibus & corporis amplitudine, & nocendi artibus, ut alias exposui, longissime superantur. Idem aliis belluarum, imo & plantarum generibus usuvenire, compertum nobis, exploratumque. Diversæ etiam gentes diversis Crocodilos venandi, necandique artificijs utuntur. Aliæ linitibus flumen percurrunt, ac lignum, cui caro, vel piscis affixus, funi longo alligatum aquis injiciunt. Crocodili lignum una cum carne deglutiunt, sed cum in faucibus transversum evomere nequeant, illo fune ad ripam trahuntur, mox obtruncandi. Aliæ trabem longam aculeatam Crocodili propinquantis faucibus alte immergunt, vitamque adimunt impune. Abipones hasta potissimum configunt Crocodilos, quos frigore rigidos, ac in litore apricantes mane fortuito deprehendunt. Sagitta, ut ut firmissima, ni Crocodili collum pelle tenuiori tectum attingat, anceps semper, ac debile necis est instrumentum. Idem de globis plumbeis affirmo. Quam imoxii hominibus Crocodili in Paraquaria, tam exitiales sunt piscibus, qui vel illorum dentibus consumuntur, vel præsentia fugantur. Ad rem tamen medicam multum conferunt. Vulnera a Cro-

codilo inflicta illito ejus adipe feliciter curantur. Illius omasum (Pinguis crassiusque intestinum) seccatum, redactumque in pulveres calculi doloribus medetur. Lapilli, silici vulgari similes, in Crocodili stomacho reperti adversus febres quartanas prestans esse remedium dicuntur; Contra calculum in renibus pariter, si in pulvere contriti bibantur. Dentibus Crocodili morsus venenatos anguium seu impediri, seu sanari, dixi alias, plura de hujus remedium usu loco suo dicturus. Hæc postquam scripsissem, venit mihi in mentem, Petri Massei nostri de rebus Indiarum, quæ solem orientem respiciunt proprius, clarissimi scriptoris sententiam de Crocodilis explorare. In vasto ejus opere unica de hoc argumento fit mentio libro secundo, capite quinto & trigésimo: *Stagna quoque (de cananore loquitur) passim occurrunt ingentia, grandibus plena lacertis ad Crocodili effigiem: Ii tergoris duritie, conchyliorum instar impenetrabili, enormi capite, duplici dentium serie, horrendo prorsus biasu in hominem furenter invadunt. Eorum balisus griseus est suavissimus.* Hactenus ille. Quibus sane verbis Crocodilum talem pinxit, qualem ipse in America vidi semper, quale in Africa quoque esse asserunt ceteri scriptores. Neque ex illis verbis: *Stagna plena lacertis ad Crocodili effigiem*, lacertos illos a Crocodilis distinguere, arguas. Utroque enim vocabulo idem animal significant & Hispani, & Lusitani sic tamen, ut non quivis lacertus (dantur enim in campo vulgares nostratibus similes) sit Crocodilus; Sed quivis Crocodilus simul lacertus (lagarto Hispanice) simul Cayman, vel Cocodrilo appelletur ab illis, vocabulo latino non nihil corrupto, ut vulgus pro Cathedral yglesia Cathedral, protigre trige, pro pobre probe dicere consuevit literis per metathesim transpositis, quod & latinis solenne. Rectius tamen, clariusque Crocodilum lacerti effigiem

em dixisset Maffejus, quia Crocodilum Europæis ignotum per lacerti nobis notissimi similitudinem explicuisset. Si in Asia, Africa, aliisque Americæ territorii Crocodili *in hominem furenter in vadunt*; cur ideam non faciant in Paaraquaria, discriminis causas superius exposui. Non furunt scilicet Crocodili in Paraquarienses, quia rarius ab illis laceffuntur. Ex *balizu oris suavissimo* confirmatum vides, quod affirmavi: Crocodilorum corpus, quantum est, fauces maxime, ac testiculos moschi odore imbui perquam vehementi. Plura alia, quæ de Crocodilis seu scripta, seu ficta apud alios inveneris, seu brevitatis, seu veritatis studio tacenda putavi. Si de hoc amphibiorum principe Crocodilo prolixior fui, veniam dabis, lector; Nam de aliis ignobilioribus brevis esse, laborabo.

Aguarà canis aquatilis.

In lacubus, amnibusque canis aquatilis, Aguarà a Quaraniis dictus, habitat, in campis litoralibus à me sæpius conspectus. Magnitudine molosso majori par timet omnia, vel eminens conspecto homine fugacissimus, nemini unquam pertimescendus. Auribus asinum, capite canem exprimit. Dentibus validis, ac acutissimis abundat. Noctibus rugitus edit sonantissimos, & feris minoribus insidiatur. Ab Hispanis el Zorro grande vulpes major dicitur. Abipones illum venantur pellis solius gratia, quæ villosa, & ex obscuro flavescens in summo tergo linea nigra, asinorum instar, insignitur. Pili est blandissimi, & magni fit ab Hispanis, cum ad dolores ischiacos, arthritidis, viscerumque compescendos, me teste, plurimum valeat. A quibusdam ephippiis insternitur; Ejus enim calorem humanis corporibus sa-

luberrimum sumus experti. Quam ex Paraquaria in Europam rediens navi intuleram, ibidem mihi furto sublatam doleo etiamnum.

Yaguarô tigris aquatilis.

Bestia quovis molosso major, quam Quarani Yaguarô, Hispani tigridem aquatilem nominant, sub aquis profundioribus latitat plerumque. Est villosa, caudæ longæ, & in acumen desinentis; unguibus validissimis armata. Equos mulosque, flumina tranantes, ad fundum abripit. Paulo post animalis, quod discerpserit, viscera in aquarum superficie fluitantia cernuntur. In tot fluviorum trajectibus me id genus bestię nunquam vidisse, gaudeo, fateor tamen, me id semper timuisse præsertim, dum lacum Mbururû, qui ex oppido S. Joachini ad Urbem Assumptionis euntibus corio bubulo trahendus, quoties ex crebris imbris horrendum in modum turgescit, iterum, iterumque transiit. Hispani equidem, qui è sylvis cum herbæ Paraquariæ sarcinis hunc locum transeunt, mulos onerarios à Yaguarô sibi abreptos, frequenter mihi querebantur. In trajectu item fluvii Aguapey, ad. cujus litora Quaranicum SS. Cosinæ, & Damiani oppidum, anno 1760. mulum Indis spectantibus ab assiliente eadem bellua apprehensum, eorum Parochus Pater Joannes Baptista Marqueseti Fluminensis mihi retulit. Yaguarô fluviorum altis gurgitibus fere immoratur, sed in ripis editioribus specus sibi ingentes fodit, ubi & se, & sobolem abdere suam queat. In litoribus altis Paraguayi fluvii immanis sæpe fragor a nobis noctu navigantibus exaudiebatur, quem ex specubus illis ab aqua alluente exesis, & demum dehiscantibus ortum navtæ nulli, militesque affirmarunt.

Ad.

Aò.

Dirissima bellua, capite, unguibusque tigrinis, molossi grandioris magnitudine, caudæ expers, feritate singulari parique velocitate prædita a Quaraniis Aò dicitur, quæ vox vestitum significat, sed hinc feræ indita fuit, quod ex ejus lana vestem sibi Barbari quondam contexuerint. Gregatim jam per stagna, locaque palustria, jam per sylvas ab hominum strepitu remotiores vagantur. Quod si forte Indum venatorem obvium sibi habeant, de ejus vita conclamatum, puta, nisi vel celerrimo cursu, vel arboris celsioris ascensu ungues, dentesque crudeles declinarit. Quamvis nec altissimis ramis insidens de securitate sit cernis; Nam feroces belluæ arborem scandere cum nequeant, ejus radices unguibus fodiendo eruunt, dum denique illa cadente optata sibi præda potiantur. Optime sibi consuluerit Indus periclitans, si, quidquid telorum in promptu est, in insidiatores avidos exonerarit. Hæc Indi, Hispanique indigenæ uno omnes ore referunt, creduntque. Ego licet tantis itineribus jam pedes, jam eques defunctus tot Paraquariæ sylvas, campos, paludesque peragrarem, ejusmodi bestię ne umbram quidem conspexi. Ex quo istas feras nec frequentissimas esse, neque toti Provinciæ communes, jure conjicio. Univerſa utinam Paraquaria exularent! Animal ferocissimum, quod Famacosio dicunt scriptores, ab Aò solo nomine differre, plerique opinamur.

Capiiguára porcus aquatilis.

Porcus fluviatilis à Quaraniis Capiiguára, ab Abiponibus Atopéhénſa dictus & fluvijs majores,
&

& rivos non maximos habitat, quamvis, cum gramine vescatur etiam, propinquos in campos pabularum excurrit non citra agrorum stragem. Adultus suam bimam vulgarem corporis mole æquat, & figura propemodum exprimit, nisi quod capite vasto, globoso, barbulis labrum superius occupantibus ad felis similitudinem nonnihil accedat. Auriculis brevibus, oculis magnis nigricantibusque, ore latissime quidem patente, labiis tamen arctioribus, pilis fuscis, curtissimisque instruitur, cauda penitus caret. Præter duos dentes curvos, longioresque, qui ex ore prominent, dentibus octo supra quadraginta armatur in summitate planis, inferius concavis, eaque ratione in alveolos, ossaque diversa insertis, ut & longum sit, & arduum id verbis explicare. Pedes illius porcini sunt. Antiores quaterais, posteriores ternis duntaxat ungulis pollent. Gregatim nant, ambulanteque hæc bestia, in tranandis fluviis ad stuporem celeres. Noctu æsinorum more rudunt, viatoresque, rerum Americæ inscios, territare solent aliquando. Earum caro suillæ persimilis equidem, sed cum piscem oleat, a solis fere Indis comeditur. Nefrendulos tamen vel ipsi Europæi in deliciis mensæ numerant. Capiiguaras seu hasta, seu sagitta, seu globo ferire haud artis est, sed felicitatis fauciatas capere. Nam accepto vulnere, ut sunt natatores, urinatoresque eximii, sub aquis se abdunt illico, & hastam, sagittamve sibi inhærentem secum abripiunt, quod ipse iterum, iterumque spectavi. In magno Parana navigans porcorum huiusmodi gregem in litore conspicatus exscendi. In confertam multitudinem ictu minime casto exoneravi sclopum, fructu tamen nullo; Omnes enim, quin unus porro videretur, in flumen præcipitarunt. Abipones, qui huic venationi frequenter dant operam, porcum saucium

cium natantem natantes persequuntur, dum denique sub aquis assequantur. Pellis Capiiguaræ admodum crassa est, & si ab alutariis rite subigeretur, magni ad varia usus foret.

Lutra.

Lutris, quas Hispanus Nutrias, Abipon Nichigehè vocat, amnes, lacusque Paraquariæ ita replentur passim, ut ranis lacunæ Germanicæ. Ab Europæis, ni fallor, vix ulla redifferunt, nisi quod aliquantulum mihi videantur minores. In territoriis, quæ Abipones occupant, & quæ urbibus sanctæ fidei, Cordubæ, Corrientes magis imminet, major est earum frequentia. In remotis Boream versus Mocabiorum, Tobarumque contuberniis lutræ vel nullæ, vel certe rariores. Multiplex ex illis utilitas in Barbaros redundat. Earum carne vescuntur. Pelliculas pedibus rescissis bene quadratas paxillis ligneis, ut siccentur, solo affigunt fœminæ; Siccatas rubro colore pingunt ita, ut fritilli lineas expriment; Ex his pelliculis sola manu diligenter subactis pallia scitissime consuunt artificio tanto, ut neque futuræ, neque pellicularum commissuræ vel ab oculatissimo detegantur. Spina subtilis, ut tutoribus subula, pro acu, tenuissima fibra ex caraquatz carduo pro filo illis est. Ejusmodi palliis, quæ omnino quadrata mantilis, vel linteaminis instar, contra rigidiorē Austri aspirantis auram diu, noctuque se se tuentur Abipones; Quin & Cœlo æstuante vetuli, vetulzque idem pallium circumferunt pilis jam introrsum, jam extrorsum, ut cuique lubuerit, conversis. Verum, dum sudore diffluunt Indi, hoc pallium odorem exhalat circumstantibus molestum, cum lutrarum pelles fœ-

minarum duntaxat manibus subactæ fuerint, non a pellationibus maceratæ, concinnatæque. Fluviis, lacubusque diutina Cœli siccitate prope ad incitas reductis ad venandas lustras potissimum excurrunt Abipones. Cum enim aquæ jam breviores vadium præbeant, vertagorum turba præmissa lustrarum centurias plures stipitibus impactis uno interficiunt die, quamvis mordacissimæ sint bestiæ, dentisque admodum perniciosi. Hinc ex illarum cæde & Iridi, & Indorum canes vulnera referunt non raro, nec paucos intra dies sanabilia. Experimento id didici meo. In amne Narahagem hamo piscabar. Canis meus Yapitalakà in lustram ex aquis prospectantem irruit. Natantes ambo, jam hoc, jam illa caput ex undis attollente, luctabantur pertinaciter, victoria diu in neutram partem inclinante. Yapitalaka denique meus lustræ dentibus in latere sinistro misere sauciatus ad me rediit, risu jam defatigatum. Enim vero duelum hoc a natantibus ad horæ quadrantem productum vel ipse cato spectaculum cachinno decumano dignissimum iudicasset. Luculentum canis vulnus, quod lingendo cûrabat, coaluit demum, sed mensium aliquot intervallo iterum, iterumque recruduit. Ex quo, quanta lustrarum dentibus pestis insit, arguere cæpi.

Fiber, seu castor.

Fibri, Canes Pontici, seu Castores ad lustrarum classem pertinent equidem. Sed, quamvis ab ædium suarum architectura, a pilorum mollitie, a castoreo, quod pharmacopœis ministrant, medicamento passim celebrentur, nihil de iis mihi memorandum putavi, quippe Paraquariæ solo tam ignotis, quam in
Ame-

America Boreali frequentibus. De hac qui egerunt, scriptores consule, in hoc de castoribus argumento satis, superque prolixos.

Yguana, lacertus.

Yguana quadrupes (Teyu guazù Quaraniis, Navolgraik Abiponibus) lacertorum ex genere, & draconī, quem pictores Divo Georgio equitanti substernunt, majori ex parte similis. Ulnam longitudine excedit interdum. Vasti abdominis. Pellis vestitur squamis colore viridi, albo, flavoque, quin & rubro eleganter pictis. A capite ad caudæ extremitatem pinna eminens ferræ instar denticulata spinam dorsi coronat. Cauda ejus & crassa & prælonga quibusdam veluti annulis, maculis hinc illinc rubris admixtis, interstinguitur, ac in tenuissimum desinit acumen. Oculis amplis & nigricantibus, naso ad labiorum fines bipatente, dentibus curtis, lingua bisulca, quam irritata celerrime agit, pedibus quatuor, digitis quinque inferius plantæ instar latioribus ac tela exili subductis, quod ad natandum confert, est instructa; Jam enim aquis innatat, jam arbores scandit, jam in ædium angulis delitescit diu, inedix, si quod aliud animal, tolerantissima. Nemiini mortalium noxam infert. Alveariorum melle, volucrum ovulis, malis aureis, citrinis dulcibus, aliis arborum frugibus vescitur. Vitæ est supra fidem tenax; Quamvis enim pelle nudata jam, crebris ictibus, vulneribusque ejus capiti inflictis hunc exstinguitur, nisi cervice demum resecta. Ut horrida Yguanz figura aspectantium perterret oculos, sic ejus, maxime si junior sit, caro candidissima palatum oblectat plurimorum. Illam a Socio meo deceptus semel pro pisce, pro pullo comedi alias, & gratissimi esse

esse saporis pronunciavi. Nunquam tamen, ut sciens Yguanâ vescerer a me potui impetrare. Tantum exterior illius species & mihi, & plurimis aliis peperit horrorem. Pater Josephus Gumilla in novi regni Granatensis Colonis annos plurimos versatus in sua fluminis Orinoco historia fatetur, se ab Yguanæ esu semper abhorruisse vel hoc nomine, quod illa perinde ac quisque alius serpens, dum tabacæ folium ejus faucibus ingeritur, confestim emoriatur, quo experimento inductus Yguanam serpentum familiæ accensuit, ac de veneno semper habuit suspectam. Verum hanc suspicionem & mea, & aliorum, qui Yguanæ carnibus impune usi sunt, experientia evidentissime discussit. Yguana continuatis per totidem dies partibus ova enititur circiter quadraginta: Rotunda sunt, juglandis magnitudine, albi, luteique, uti gallinarum ova, coloris. Eduntur a quibusdam in sartagine frixa. Illis, cum nativo adipe turgeant, olei butyrique loco parum aquæ infunditur. In capite yguanæ lapillos interdum reperiri, ajunt, qui in pulveres contriti & salubri cum potione hausti, vel corpori duntaxat adstricti calculum in renibus comminuere, aut expellere dicuntur. Alii lapidem, qui pondere suo unciam æquat, candidum in, nescio, qua Yguanæ parte inveniri aliquando, affirmant, qui redactus in pulveres, potusque cum aqua tepida loci detenti cursum promoveri, putatur. Ego quidem nec ejusmodi lapidem, neque lapillos vidi unquam; Nunquam eorum virtutem exploravi. Alia præterea lacertorum genera, quibus alia, aliaque forma, color alius, in Paraquaria videntur passim, sed nihil singulare, quod de illis referam, habeo. Chamæleon, lacerto similis, rarissime videndum se præbet. Unicum e linte, qui humi

humi stratus in litore procubuit, proflientem obiter vidi, quin tamen illum observare mihi vacavit.

Lupi fluviatiles.

Fluvii plerique, quin & minores rivi duplicem luporum speciem educant. Majores Oanelkiraik, minores Lakopâch ab Abiponibus dicuntur. Istorum catulos fœminæ Abiponenses domi cicurant quandoque, uberibusque suis, ceu proles, admotos lactant. Canum quoque catulis idem amoris officium præstant nonnullæ, quamvis citra gravissimam mariti offensam, & repudiationis periculum alienam sobolem lactare nulli liceat uxori. Hos lupos, qui sub aquis fere latitant, etsi ad ripas egrediantur sæpe, vel cavatis in litore altiori specubus immorentur aliquamdiu, spiculis variis trucidant Abipones, quibus licet eorum caro minime sit esculenra, pellis tamen fusca, & per intervalla flavescens, pilique blandissimi usui esse solet. Quoties lupi, ut alias memini, adverso flumine, & festiva corporum jactatione veluti choreas agere videntur, aut alluvionem propinquam, aut procellam sæviorem portendunt. Ex repetitis per majora flumina navigationibus id mihi comperitissimum. Sane pereundum nobis erat semel, ni malo luporum omine bene usi fida in statione navim collocaassemus nostram; Auster enim procellosissimus in fluvio Paraquay pertinacem adeo concitavit turbinem, vel in portu triduum ipsum ut trepidaretur.

Lupi marini.

Lupi marini vasti corporis mole eminent, ac in flumine argenteo quoque spectantur innumerabiles,

maxime ad ostium, per quod in mare devolvitur. Prima, quæ id flumen ingredientibus insula occurrit, a lupis nomen habet (la ysla de lobos) quibus abundat. Eorum greges istuc ambulantes ipsi conspeximus, risimusque matres navis nostræ strepitu perterritas cum parvulis suis hac illac diffugientes. Adipis plus, quam carnis habent, ut adeo extrema solum fames eos reddere queat esculentos. Eorum tamen pellis eleganter flavescens nigra per tergus linea insignis, pilique mollissimi pretio sat magno venit Europæis. Socii nostri, qui Philippi quinti Regis jussu Magallanica litora lustrârunt, in suis de hac navigatione commentariolis narrant: Lupos marinos istuc juvenum prope biennem magnitudine superare: Arenoso in litore elatis columnæ instar corporibus sæpe luctari: Hallucinari Geographorum multos, qui his lupis & juham, & leonum marinorum nomen affingunt. Quamvis haud desint, qui & lupos, & leones marinos existere contendunt. Mihi istuc nec feritur, nec metitur, sententiam ferant alii. Ego litem esse de nomine, opinor.

Ranæ, Bufones.

Pedisequarum instar amphibiorum agmen claudant Bufones, & Ranæ, quibus non fluvii modo, omnes, lacus, & paludes, sed & ipsi, quoquo te vertas, campi Paraquariæ implentur. Sed quis demum illarum usus, quæ occupatio? Veterem in limo pergunt cantare querelam, cum tamen nulla illis sit in Paraquaria conquerendi causa; Nam illic è ciborum numero expunctæ, culina omni exclusæ nec amatores habent neque insidiatore, atque adeo plenissima vitæ securitate potiuntur, ranis Europæis feliciores utique, quæ jam elixæ, jam frixæ ad oblectan-

lectandum palatum sæpissime, sæpe ad valetudinem restaurandam absumuntur, me nemini equidem invidente. Ad ranarum progeniem internecone delendam optaveram dudum, ut ad eas vorandas Indi edacissimi animum adjicerent aliquando; Incredibile enim, quantum nos in lacuum, amniumque litoribus sub dio dormientes tot ranarum coaxantium chorus defatigârit. Ut colorum illis, sic vocum mira est varietas; Lenem, clarum, acutum sonum edunt aliæ, aliæ, fors annosiores, aspero, rauco, gravi boatu stygiis his cantatricibus consonant. Plauftri male uncti stridor multo tolerabilior cuique videatur. De Bufonibus, hircinibus, aliisque insectis noxiis alio loco agemus. Rana oergetetè, Bufo Hymeya ab Abiponibus appellatur.

Aves.

Avibus Europæis, præter birundinem, fere omnibus destituitur Paraquaria, sed abundat indigenis, Europæ prorsus peregrinis. Illæ cantus suavitate, hæ plumarum elegantia præcellunt. Paucas e plurimis describam.

Picaflor avicula.

Oculos maxime percellit avicula omnium minutissima simul, simul pulcherrima. Hanc Abipones vocant Oachimiegrafa: Hispani jam Picaflor, jam lisongero jure appellant; Nam flores, è quibus apum instar succum fugit, vellicat. Plumarum, colorumque venustate exquisitissima oculis blanditur. Corpusculum ejus, quantum est, olivam majorem, vel nucem moschatam vix excedit. Rostellum prælongum, sed acu gracilius, oculos vividissimos, lin-

fatagunt, leviores ut fiant, & ad volatum expediti. Quod cum adverterint crebro Hispani prædiorum custodes, carnem bubulam sale copioso conspersam condoribus objiciunt. Hanc avidissime devoratam vomitu egerere neutiquam cum possint, volatus impotes, hac illac per campum cursitantes stipitibus lapidibusque passim mactantur. Ex quo, quam beneficium sal sit humano etiam stomacho, liceat conjectare. Alias turmatim advolantes condores ad audientium terrorem alarum ingentium jactatione immanem edunt stridorem. Pennis in aera sublatis nostris passeribus vix majores videntur. Adeo sublime feruntur. Et volantes, & in campo pecoribus insidiantes, dum alpes Cordubenses peragrabam, spectavi plurimos, & eorum vasta corpora non potui non demirari. Vultures, qui in variis Germaniæ alpibus rupicapris insidiantur, ut ut prægrandes, cum Americanis Condoribus comparari haud posse, semper existimavi.

Struthio.

Struthio in Paraquaria magnam partem campestri frequentissimus Europæis notior est, quam ut ejusforma describi multis a me debeat. Illius tamen proprietates, quas nosse neminem pigeat, obiter adnotabo. Hæc avis ab Hispanis Avestruz, ab Abiponibus Gejeñk, ab alijs Chuni dicitur. Alitibus adnumeratur struthio, quia alatus, quamvis alis pro tanti corporis pondere imbecillioribus non ad volandum utatur, sed iis, veluti velis, remisque ad accelerandum cursum pedestrem adjuvetur, vento præsertim secundo aspirante; Contrarius enim ejus cursum retardat. Maxime ardua est illius insectatio; Non solum equidem pernitate summa, sed & per anfractus, ambagesque
fus,

fugiens procurrit. Ad hunc igitur assequendum equus venatoris celerrime insequentis tanta habenarum inflexione, mutationeque viarum turbatur sæpe, sternitur, sternitque sessorem. Ad struthionum venationem & equis, & equitibus strenuissimis opus esse, inde conjicias. A peditibus, nisi adeo numerosi sint, ut struthiones velut indagine cingant, rarius, difficilisque capiuntur, visa hominis umbra fugacissimi. Collo erecto adstantes viri quantumvis proceri verticem attingunt, id quod colli duntaxat, & pedum longitudini tribuendum; Caput enim struthionum exile admodum. Oculis minutis prolixum incubat supercilium. Corpus agnui ponderè æquat. Eorum carnem magnopere appetunt, dilaudantque Indi, multo plerumque adipe fartam. Hispani neglecta carne cætera eorum alas avidè consumunt, portionemque struthionis nobilissimam putant. Illis ego vescebar aliquandiu, sed suborta dein' nausea ab eorum esu abhorruì semper. Ex struthionum pellibus manticas; bursas, pulvinaria Concinnant sibi Abipones. Pellis partem è clunibus avulsam pro capitis tegumento ceu galericulum adhibent. Maximus variusque est plumarum usus. Ex iis confiunt passim muscaria, flabella, umbellæ, quas & Hispani nobiliores, & Abiponenses fœminæ, quoties equitant, soli opponunt, ne illius ardorè vultus fuscarentur. Abipones masculi, qui faciem solaribus radiis tostam militibus decoram existimant, ejusmodi umbellis abstinent religiose. In postica ephippiorum extremitate Indi, cujuscunque sint nationis, struthionum longiores pennas erectas figunt; Hæ siquidem, cum equo gradiente moveantur identidem, muscas, tabanos, crabrones, culices undique afflicientes arcent plurimum. Struthiones fœminæ, quotquot vicinæ degunt, ova sua eodem in loco deponunt, e quibus

subinde, nemine curante, cœli æstu excluduntur pulli. Istos masculi, non femellæ alunt. Hi ova adhuc plena, ne in lucem jam editis esca desit, a se contracta parvulis alendis impendere solent. Atque adeo fratres nondum nati a fratribus recens natis vorantur. Eodem in nido sexaginta, quin & centenis plura inveniuntur aliquando ova, &, ut gallinacea, jam frixa, jam aqua ferventi cocta ab Hispanis perinde, ac Indis comeduntur, difficilium tamen, si vinum desit, tardiusque a stomacho digerenda. Nobis iter agentibus per solitudines pro lauto sæpe epulo fuerunt. Ovum unicum pluribus saturandis sufficit; Nam sex, & triginta ova gallinacea in unicam ovi Struthionis testam possunt evacuari. Id medici anonymi, quid id experimentum a se factum scribit, autoritate confusus, affirmo. Num ita sit; experiri cuivis licet, cum struthionum ova in pluribus aromatum tabernis venalia, certe spectanda prostant Vindobonæ, ubi hæc scribo. Ovorum struthionis testa firma est, & ceu vas testaceum, variis opportuna usibus. Aquæ lustrali servandæ a quibusdam adhibetur; Aris templi ornandis alicubi affigitur. Nam turcos quoque, ac Persas ejusmodi ova e Laquearibus delubrorum suspensa lampades inter ornatus gratia collocare, scribunt nonnulli. Nunquam sine nausea spectavi, ova struthionum jam putida, in quibus embrio spectabilior jam, ab Abiponibus sibi deligi, avidiusque vorari. Nil tamen id mirabar, cum & vitulos, qui e Vaccæ jugulatae utero eximuntur, embriones Indis omnibus in deliciis esse sim expertus. Struthiones gramine, tritico, frugibus, obviis quisquiliis in campo vescuntur. Quod si quid ferri, vel ossis imprudentes glutiverint, id indigestum, nulla ex parte alteratum egerunt subinde. Sylvulas campis interjectas, ubi

um.

umbrâ frui liceat, amant cumprimis, maximeque frequentant. Volupe mihi fuit proficiscenti, illos manipulatim inde egredientes, obambulantesque spectare. Sed enim breve id spectaculum erat; conspecto enim eminus equite, pediteve protinus dilabuntur. Capti adhuc juvenes citissime manscunt, Gallicoarum, Canumque ritu forum perambulant, vel domus arcem, cum pueris nugantur impavidi, neque, etsi propinquus sit, ac in conspectu campus, diffugiunt unquam. Vix ullum est Indorum oppidum, ubi cicures ejusmodi struthiones non videas. Noveris præterea, in variis terrarum tractibus variam esse struthionibus magnitudinem, habitudinemque, ut pluribus usu venit feris, plantis, arboribus. Qui enim in campis Boniaeris, ac Tucumania verfantur, grandiores sunt, plumisque tum nigris, tum candidis, tum cinereis vestiuntur. Alii freto Magallanico viciniore minus corporis, plus venustatis ostentant; Eorum enim pennæ niveæ in extremitatem nigram, nigræ in niveam elegantissime desinunt, Europæorum cassides, pileosque insigniter ornaturæ. Umbellas ex his contextas maximi faciunt nobiliores Hispani.

Tuncà.

Tunca rostro potissimum est memorabili, quod longitudine toti ejus corpori respondet. Est papyri instat levissimum, citrini coloris, linea rubra, nigraque macula circa extremitatem distinctum, in marginibus serræ instar denticulatum. Linguam habet prælongam, oculos grandiores, quos circulus minor subviridis, major alter insigniter flavus circumdat. Majori ex parte ejus plumæ nigrescunt, præter collum, quod candidum, & caudam in extre-

Martinetes, & Gallinetas.

Perdicum quoque e genere censentur aliz Gallina vulgari maiores, colorum varietate ornatissimæ, crista eleganti insignes, jucundique saporis. Ab Hispanis dicuntur Martinetes, & Gallinetas; Ab Abiponibus Yauik Loapèl ob Cassidem plumis ruberrimis splendentem.

Phasiani species

Nusquam defunt in Paraquaria volucres, Phasianis Europæis aliqua ratione similes. Frequentior est, quam Quaranii Yacù, Abipones Akilgitá, Hispani la Pava, Indi alii Charrata vocant. Pullo adultiori magnitudine par, nigerrimi coloris, carnis optimæ. Sylvas amni vel lacui propinquas maxime insidet. Sole vel occumbente vel oriente plurimas eadem in arbore deprehendas. Una sclopo prostratâ reliquæ haud avolant, sed eodem in ramo, cui insident, tantillum recedunt, remanentque, ut adeo repetitis sclopi ictibus necentur universæ. Id spectavi ipse frequenter, magnopereque mirabar, has volucres nec nitrati pulveris tonitru terri, neque sociarum mortibus ad fugam impelli. Tanta equidem eadem in statione pertinacia, ut militi commilitonum inter funera in acie intrepido laudi datur, sic incredibilem harum avium arguit stupiditatem, a qua longissime absunt pleræque omnes pennati generis feræ, cum minimus fere strepitus illis fugandis sufficiat. In oppido S. Ferdinandi, quod sylvæ, lacusque ambiebant, Pater Josephus Klein per vicennium ejusmodi phasianôs Paraquarienses innumeros trajecit.

Mbituù.

In Phasianorum classe majori jure numerandus videtur Mbituù avis Gallo Calecutensi, quem vulgus Indicum appellat, propemodum par. Pennæ ejus nigerrimæ in albam extremitatem desinunt; Venter tamen colore perdicebus proprio variatur. In vertice cristam, mitræ instar, plumis nigris, albisque, ac serici more blandissimis conspicuam gerit, quam, quoties, excandescit, arrigere consuevit. Rostro armatur longo, adunco, & nigricante. Cauda illi proluxa, & fere expansa. Caput elegans oculis grandioribus nigris, clarisque ornatur. Crura altissima digitis quatuor Gallinaceis insunt. Talem in S. Joachimi oppido domi nostræ aluimus aliquamdiu; Cito enim mansvescit, & loco gaudet editiore. Nemo est, qui tenerrimam ejus carnem non dilaudet. Utinam, quam optabilis in mensa, tam frequens in sylva venatoribus Indis occurreret!

Pfittacorum genera.

Pfittacorum varietatem, multitudinemque prope innumerabilem dixero. Singulæ eorum species corporum conformatione, voce, plumis differunt luculenter, ut legionarii milites vestium colore, armis, signisque alii ab aliis dignoscuntur. Pfittacus quisque ab Hispanis loro, vel Papagayo, ab Abiponibus Kahaoña dicitur. Quarani diversis Pfittacis diversæ, ut mox dicam, nomina indidere. Mihi notissimi sunt: Paracautè. Paracabay. Iribaya. Aruay. Tuf. Mbaracana. Quaa, aliis Quacamayo, Abiponibus Natalgelà Latenk. Caninde. Catita, Abiponibus Kikilk, alique quam plurimi, quorum, etsi figura oculis obversetur meis, nomina tamen me-

mo-

moriâ excidere. De singulis, mihi notioribus, memorabo præcipua. Paracautē venum legitimūque psittacum significat, qui majori scilicet præ cæteris ingenio, docilitateque pollet ad voces hominum, ferarumque facilius, feliciusque imitandas. Magnitudine Columbæ juniori par, viridibus pennis, sed & flavis, rubris, cæruleisque in capite, alis, & cauda affatim ornatur. Talis mihi (Don Pedro vocabatur) per quinquennium fuit, multis, magnisque mecum itineribus defunctus. Vocabula plurima, quin sententias integras Hispanica, Quarantica, & Abiponica lingua articulatè pronunciabat. Cum his enim nationibus per intervalla sum versatus. Cantionculam Hispanicam belle didicit. Tussim præterea violentam, risum, fletum, latratum, & trecenta alia dexterrime expressit. Hominem te audire, jurâsses. Quoties eques iter feci, vel pedes obambulavi, humeris insedit meis semper vocalis, semper nugax. Si quando seu clamorem ejus, seu pondus jam pertæsus Indo comiti illum portandum tradidi, ejus mormordit auriculam iracundus, & ad me revolavit. Indam Quaranticam asino insidentem, quæ nobis in itinere obvia, cachinnis sonantissimis diu est persecutus. Toto etsi die in humeris conquiesceret meis, sole in occasum declinante jam Gallinarum more quietis avidus indignari cæpit quotidie, & alatum jactatione, repetitisque auriculæ meæ moribus, iter tandem ut abrupteremus, me commonefecit. Postridie consensu rursus a me equo lætissimus nulum fecit cantandi, cachinnandique finem. In oppido dum commorabar, funem prælongum in domus ambitu duabus e columnis suspensum interdum perambulabat; Noctes enim in meo egit cubiculo, ne a felibus raperetur. Triclinium ingredientem me mox advolans secutus est. Nobis prandentibus men-

sam excubitoria more percurrit omnem, & ad Indum,
 qui ciborum reliquias cum scutellis asportaturus ac-
 cesserat, mordendum iratus semper occurrit. Quid-
 quid ei dapum arriſerat, delibavit, rapuit, glutiitque.
 Interdum per domus aream ſpatiatuſ in arenis, quas
 & pro medicina mandit ſæpiuſ, roſtrum perfricuit,
 exacuitque ſuum. Alias nimbo præcipitante alis la-
 tiſſime explicatiſ, pluuiſ capitiſ ſædiſſime ar-
 rectiſ, contortiſ hac illac oculiſ, ore hian-
 te recti ſtillantiaſ aquam procurrentem toto excepi-
 corpore, ſpectri ſtygii inſtar viſu horrenduſ, dum
 penitiſſime perlutuſ denique, & frigore tremiſcens,
 veluti naufragio deſunctuſ, portuſ meo in ſinu in-
 veniret, ubi & abſtergenduſ ſe noverat, & calefa-
 cienduſ. Ejusmodi balneo ad pediculoſ, qui avium
 cuti innaiſcuntur, enecandoſ fuiſſe uſuſ, mihi vide-
 batur. Pſittacuſ minoreſ alteriuſ ſpeciei, quod
 me illi blandientem invidiſ oculiſ obſervaverat, ro-
 ſtro configere tentabat aliquamdiu; ſed adulatione
 parvuli victuſ demum eum non toleravit modo ſub
 aliſ ſuiſ dormientem, ſed etiam diſcipuli, & prope
 dicereſ, ſilioli inſtar habuit poſthac. Quæ gravi
 voce pronunciavit ſenior, junior voce gracili repe-
 bat omnia. Hanc ſcholaſ ſine riſu ſpectavit nemo.
 Quaraniſ pſittacoſ, quot quot domi alunt, chorda
 longæ arundini pede uno illigatoſ habent, ad eorum
 fugam impediendam. Hæc nobiſ vincula diſplicue-
 re. Hinc Pſittaciſ noſtriſ alaſ unaſ mutilaviſmuſ
 tantilluſ, ne volare diu, neuſ procul avolare poſſent,
 ambulationiſ libertateſ penituſ iſiſ relictaſ. Meuſ ille
 Don Pedro tot annos fidelis, cum pennæ illi me in-
 ſcio excreviſſent nimiuſ, avolavit, evanuitque. A
 plurimiſ nequidquam quæſituſ nuſquam comparuit.
 Lapſo jam triduo cæſæ arbori inſidens me ſylvaſ
 tranſeuntem vidit, & agnovit. Nec mora: Et ro-
 ſtri,

stri, & unguium præsidio per ramos celerrime adreptans, suumque illud: *Don Pedro* identidem reprensus ad meos humeros advolavit. Sed quamvis effulse mihi blandiretur, pennarum luxuriantium mutilatione transfugium mox luit suum. Mirabar sæpe, hunc Psittacum sententias, quas noverat, adeo opportunè recitasse, ut illarum significationem intellexisse videri posset. Esuriens namque: *Pobre Don Pedro* Pauperculus Dominus Petrus, voce ad ciendam commiserationem appositissima iterum, iterumque discitabat, dum denique radices esculentæ, panis vel quidquid aliud escæ sibi porrigeretur. Hæc de meo psittaco, cujus jucunda mihi etiamnum recordatio, prolixius forte commemoravi, ut, quantum possit vel apud feras disciplina, perspicias, easque præ multis Barbaris magistro suo magis gratas, magis morigeras esse, cognoscas. Formellæ præ psittacis maribus citius pleniusque humanas condiscunt voces. Talem socius meus habuit, quæ orationem Dominicam lingua Quarantica scitissime novit recitare: *Orruba ybape ereybae &c.* Puerum precantem audire mihi videbar. Id quod insolens profecto, ac admiratione dignum, cum aliarum avium formellas elingues propemodum, ac mutas fere experiamur. Nunquam comprehendere, quemadmodum psittaci ex ultimis Asiæ, Africæ, Americæ finibus a Batavis, Anglisve advecti, menses, fors annos plures peregrinati linguam tamen seu Germanicam, seu Gallicam, seu aliam quamvis condiscant, sententias proferant, cum in Paraquaria non nisi implumes, e nido rapti psittacorum pulli ad locutionem imitandam habiles putentur. Enimvero adultiores omnino indociles experti sumus. Noctu potissimum, vel tenebricoso in cubiculo, ubi rei nullius imago eorum oculis, strepitus nullus auribus objiciatur, opportunissime, certissime-

2

que

que loquelam docentur. Quamvis & in domus area funi suo, vel perticæ inambulantes interdum canes latrantes, equos hinnientes, boantes vaccas, senes tussientes, pueros fistulantes, ridentes, flentesque sensim discant imitari, ad omnia attentissimi. Longo item rerum istarum experimento didicimus, psittacos quosvis a pueris, fœminisque, quibus scilicet vox suavior, felicius, lubentiusque, quam a viris erudiri.

Paracaubay dicti ejusdem, cujus Paracautè, magnitudinis, ac figuræ sunt, nisi quod plumis solum viridantibus, cæruleis pauculis vestiantur, quin plumulam seu croceam, seu roseam capiti, alis, caudæ inspersam circumferant. Hi quoque natura magistra concionabundi deblaterant aliqua, quæ nemo intelligat. Vocem articulatam nec proferunt unquam, neque condiscunt, fruges consumere nati.

Aray prioribus aliquantulum minor, formæ venustissimæ, coloribus item roseo, flavoque, & viriditate longe amœnissima ornatus, ac, si magistri solertia accesserit, mire loquax.

Iribaya, carduelibus Europæis vix major, obscure viridis, plumulis rubeis, cæruleisque parce conspersus. Circulus albus, qui oculos circumdat, a cæteris eum distinguit. Vividissimi quamvis ingenii, garrulus, inquietus, mordax, hilaris, ad locutionem tamen condiscendam ineptus, ac stridulæ vocis. Quibusdam in sylvis innumerabiles oberrant adeo, ut alterius generis psittacus nusquam compareat.

Mbaracanà, alique plures ejusmodi undique virides docilitate, venustateque omni carent, ab Indis tamen sæpe educantur. Tui plures in species di-

dividuntur. Pennarum viriditas omnes commendat. Illorum minimi digitum viri auricularem longitudine non excedunt, admodum festivi, & quibusvis aliis mordaciores.

Psittacorum, quos quidem Paraquaria gignit, omnium maximi, elegantissimique sunt Quaa, vel ut alii dicunt, Quacamayo, & Canindè. Hic pennis cærulei, quem Berolinensem vocant, & flavissimi coloris; Ille ruberrimis, & obscurè cæruleis omni ex parte ornatur. Illorum cauda pennis cubitum longis superbit. Eadem utriusque forma, & magnitudo, qua Gallum Gallinaceum longissime superant. Rostrum illis tam validum, corticem amygdali durissimum primo impetu ut confringant; caute propterea manibus contrectandi. Domi ultra, quam credi possit, cicurantur. In S. Joachimi oppido & Quaa, & Caninde mire mansuetos mensibus aliquot habui. In domus nostræ area totis ambulabant diebus. Alter ab altero avelli nunquam potuit; Sed consociati usque rixabantur, ut illud poetæ: *Nec tecum possum vivere, nec sine te* in illos verissime quadrarit. Coelo sudor in turrin campanariam, quatuor e columnis ligneis, ut istic moris est, constructam per gradus ligneos, ascenderunt frequenter, unde concionatorum more, continua alarum jactatione, vocis contentione, variationeque maxima ad circumstantes verba faciebant, sed nihil prorsus significantia; vix enim loquelam condiscunt, nisi quod Quaa hoc nomen suum voce rauca articulate pronunciet identidem, clamoseque. Hos psittacos ad Boni aeris Gubernatorem victoriis clarissimum Petrum de Zeballos mihi, id temporis in Quaranico sancti Borgiæ oppido ad orientale Uruquayi litus cum quingentis equitibus desultoriis commorantem, qui, cæsi admodum serius cætera, ac mi-

lirariter gravis has volueres in deliciis habuit, maxime Caninde, quod is dimachis suis, qui flavis pariter cæruleisque vestibus utebantur, concolor esset. Optaveram sæpe, ut Caninde pullus adhuc implumis e nido mihi afferretur, loquelam certissime a me docendus. Verum irrita hæc erant vota; Nam Indi senissimi quique in sylvis nati, versatique una omnes voce mihi respondere: *Tupã immonangãra ñose aiquãd* &c. Deus omnium conditor solus novit, ubi Caninde nidos condat suos. In abstractis nempe nemorum latebris, quas pauci subeunt, fœtus abdere suos creditur, unde cum pullis adolescentibus ad campos patentes advolat demum, ubi palmæ humiles Yatai aucēs suas pro esca propinant psittacorum gregi. His in pascuis per latentes sub frondibus Indos Canindes plurimi Laqueis capiebantur. Vindobonæ in Cæsareo palatio, quod Belveder hodie audit, inter imagines, clarissimorum omni ætate pictorum artificia effigiem Caninde psittaci vivis, verisque coloribus optime expressam attonitus spectavi, optavique, eadem ut fidelitate Americæ res perscriberent historici, qua pictor Americanam hanc avem figuravit. Tot psittacorum species etsi seu venales prostant in mercatorum Ulyssiponensium tabernis, seu in hortis principum spectandæ passim exhibeantur, Caninde tamen psittacorum nulli venustate secundum nusquam deprehendi extra Paraquariam, quamvis & illa in provincia haud ubique terrarum visatur, cum, ut alii, quorum memini, elegantiores psittaci in sylvis duntaxat septentrioni propioribus incunabula sua, ac stativa soleat habere. In locis ad Austrum magis vergentibus Psittaci prægrandes, sed obscura viriditate tristes, inconditis clamoribus molesti nemora, præsertim palmeta gregatim pervagantur. Haud spernendi tamen, qui ibidem copiosissimi circumvolant, psittaci

par-

parvuli alaude magnitudine, pennis pallide viridentibus conspicui, quos Hispanus Caritas, Abipon Kikil vocat. Hilares sunt, agiles, festivi, astuti, & ad verba aliquot pronuncianda sat dociles. Coriaceis in caveis passim servantur. Incredibile, quantam stragem agris tritico Turcico confitis inferant. Custodibus, qui eas identidem arceant, est opus. In Sancti Joachimi oppido psittacos novem, singulos diversis generis, nominisque, rotunda in tabula, quæ tornato pede fulta ex alio in alium locum poterat transferri, collectos mensibus aliquot alui, observavique. Verum cum me absente felis vorasset aliquot, Aruay omnium venustissimus avolasset, superstites libertate donavi. Indi colorem nativum psittaci sui mutare norunt in alium, quem ipsi optaverint. Operæ pretium est singulare artificium explanare. Plumæ naturales radicitus evellunt. Locum, unde avulsæ fuerunt plumæ, manu perfricant, donec rubescat, sanguisque inde scaturiat. Plumarum veterum poris, seu alveolis succum ejus coloris, quem volunt, instillant, imprimuntque. Si alis, si caudæ flavum, si cæruleum, si purpureum colorem infuderint, pennæ flavæ, cæuleæ, purpureæ sensim subnascentur. Id apud Brasilios, Quaranos, & teste Patre Joseph Sanchez labrador apud Mbayas Barbaros usu receptum. Sed, ut idem observavit, vere, vel autumnu ineunte id præstari ab Indis: Colorem viridem in flavum facillime mutari: Plumis flavis, si evellantur, non nisi flavas succrescere. Hæc illius sunt & monita, & experimenta. Quid si cui luberet idem Europæis in avibus experiri? Rara certe avis, ac pretiosa esset canaria rubicunda, Acanthis crocea, Alauda cærulea. Varios e succis colores haud equidem puto Europæis defuturos. Indi pro purpureo granâ, seu cochiniâ, pro rubro magis diluto Achote Uru-

cù, Nibadena, pro flavo lucidissimo virga aurea, pro cœruleo Indigo, pro nigro Nandipà utuntur. Psittacorum amœnus color, ac hilaris garrulitas ut oculis, auribusque oblectandis, sic caro stomacho satiando egregie servit. Hæc, cum sit duriuscula, ut mitescat, tantisper maceranda est. Indis tamen in itinere esurientibus, quin & mihi ea uti industria nunquam vacavit. Fames optimum cibi condimentum. Quantavis mandendi molestiam dentes tolerant, latrans dummodo stomachus tranquilletur. Suspiciatissimi cum sint psittaci, non quodvis tempus illis venandis est opportunum. In arborum ramis altissimis congregati dum confident, eorum quispiam summum arboris cacumen occupat, ubi ceu in specula excubans, si quis hominum propinquet, clamore subito socios de periculo commonet, & ad fugam hortatur. Sole jam declinante Gallinarum more ad quietem componunt se se. Ingens plerumque caterva ad eandem confluit arborem. Eorum quivis eminentiorem sibi dum ambit ramum, rixa cooritur quotidie, alter alterum de capta jam statione deturbat; Horrendos inter clamores plumis, quas jam rostro mordaci, jam unguibus sibi evellunt, hac illac volitantibus. Has inter de loci eminentia pugnas laneo adrepat pede Indus, Hispanusve venator, & seu sclopo, seu arcu psittacos litigantes sternit. En ambitiosorum bellam imaginem. Dum alius alium e dignitatis gradu dejicere contendit, uterque non raro procumbit. In sylvâ, quam fluvius Empalado alluit, cum Indis vix comitibus dum noctem agerem, fœdissima tempestate exorta fulmen in vicinam nobis arborem psittacis innumeris refertam excussum est. Quâ qua versus sparsi vociferatione incredibili & aures nostras, & omnem late viciniam com-

compleverunt. Si quando psittacos, quos nobilium in ædibus videris, aliis, quam dixerim, nominibus audias appellari, memineris, eos vel ex aliis Afiz, Africz, Americæve provinciis a Batavis, Anglis, Lusitanis fuisse allatos, vel novis pro arbitrato nominibus fuisse initiatos. Psittacos albos cristula rubra insignes, Cacatū hic dictos: Alios item cinerei coloris, quos crebrius vidi in Germania, pluresque ejusmodi Paraquaria penitus ignorat, Psittacos minores, quos Tuy lingua Quaranica dicimus, in Europa Perroquet lingua Gallica appellant. Grandiores illos rubeis, cæruleisque pennis distinctos Quaz, ve Quacamayos vocamus, Germani Corvos Indicos perpetram dicunt. Corvi Americani quales sint, mox exponam.

Corvi Americani.

Corvi Americani nigri sunt equidem, ut Europæi, sed his multo longiores. Caput, collumque ad alarum principium usque calvum, glabrum, prorsus implume, sed raris confutum habet. Cadaveribus quoque, & bestiarum, quæ caduntur, visceribus vescuntur. Quoties patente in campo, ut istic mos fert, boves jugulantur, tectis, arboribusve insidentes corvi mox in relictâ intestina irruunt, eorumque extremitates singulas singuli arripiunt, ac funis prælongi instar expansas avolantes per aera raptant. Rex illis est pennis candidissimis nitens, qui, essi rarius videatur, a corvis cæteris, undique nigris, veluti satellitibus stipatus volat. Rem nobis antea incredibilem in S. Hieronymi oppido ipsi spectavimus, de Regis corvorum adventu per Abipones commoniti. Hunc isti Oaenik, corvos vulgares Rategham, Hapeu, Roerepiglemarat appellant. Cum similis simili

li gaudeat, Abipones, qui rapto vivebant, corvorum rapacium pullos domi educare, mirumque in modum mansuefacere solent; Nam adulti heros suos equites, dum ad plures sæpe leucas rusticatum, venatumque excurrunt, volantes comitantur, illis subsistentibus subsistunt, cum redeuntibus ad oppidum redeunt, quin ab obviis Corvorum volantium catervis ad heros suos deferendos pellici se sinant aliquando. Corvorum pennas, quippe firmiores, sagittis adhibent suis plerique Barbarorum.

Caracarà, vel Carrancho.

Corvorum tribules, adjutoresque sunt aves, quas Hispani Caracaràs, vel Carranchos, Abipones Eepfai vocant. Corpus rari est coloris, ex fulvo scilicet in nigredinem definentis, sed flavis, albisque punctulis variatur. Magnitudine gallinam, capite, rostro adunco, oculis, longisque unguibus, longa cauda accipitrem exprimunt. Cadaveribus, ut corvi, inhiant, Gallinis domesticis, avibusque cæteris perditissime insidiantur. Illorum caro nulli est usui.

Accipitres varii.

Caracaràs Kirikirì sequuntur accipitres varii coloris punctulis maculosi. Infinitus sim, si omnes, qui accipitrum ad genus pertinent, persequar. Horum e numero sunt Nariam Gavilan, Kataingit Halcon &c. E noctuis frequentiores sunt Kikik Lechuzza, Kaalekavalk mochuelo. Vespertilio Abiponibus Kahit, Hispanis Murcielago varius, ut alibi dicitur, ac frequens est.

Anser.

Volucrum aquatiliū tantus est passim numerus, dissimilitudo tanta, ut si rite describerentur, justum volumen implerent. Aliquas obiter attingam. Anserum, Europæis similium, incredibilem in lacubus multitudinem, rarius tamen, deprehendi. Anatum vero tanta varietas, atque frequentia non lacubus modo, sed & omnibus plerisque inest, ut aqua innantium bestiarum stercore contaminata, potari a nobis neutiquam posset.

Anates varii.

Anates nigris, albisque pennis vestitæ, quas Hispanus Patos Reales anates Regias, Abipon Kaenra vocat, frequentissimæ diem in aqua, noctem in arboribus aquæ vicinis transigere solent. Facilius, crebriusque extra aquam sclopis trahuntur. Eorum pulli ad oppidum translati rarissime manscunt. Anatibus aliis, quæ Roakabi ab Abiponibus dicuntur, plumæ versicolores, pedes eleganter rubicundi sunt. Anaticulæ, Abiponibus Ruililiè, noctu multo cum sibilo gregatim volitant, & a superstitiosis Abiponibus manes, umbræ, seu vita functorum spiritus (Mehalenkachiè) creduntur. Memorabiles præ multis aliis videntur anates mediocres, roseo colore à capite ad caudam eleganter pictæ, sed pulchritudinis humanæ symbola. Nam quantum pennarum venustate oculos spectantium oblectant, tantum nares propinquantium innato sibi fœtore affligunt. Sub pennis alarum, cæterisque corporis pulcherrimis (quarum non plumæ modo, sed & ipsi, quibus ad scribendum utimur, tubuli ruberrimo tincti sunt colore) pellis, & ossa, caro modicissima, putidissimaque lallet.

tet. Incredibilis tolerandus est factor illis, qui foetido e corpore pennas roseas evellunt. Pennis anserinis sunt graciliores. His Abipones* ad vertices suos ornandos, coronandosque; Ego ad scribendum diutissime sum usus.

Ciconiæ.

Hæc desunt in Paraquaria aves fluviatiles, ardeis, Ciconiisque Europæis admodum similes; Has Hispanus çiguenas, Abipon Nétagfanak, illas Hispanus Garzas, Yauige Lichil Abipon vocat.

Haria.

Haria Ciconiæ par magnitudine cum serpentibus concreditur acerrime, iisque rostro confossis vescitur. Mansvescit cito in domibus Hispanorum, utilissimamque hortis operam navat, cum insecta noxia perimere soleat, certe fugare. Risum mihi sæpe movit avis alia fluviatilis ingens, quæ si collum protendat, virum procerum altitudine transcendit, corporis pondere agnum superat. Albi est coloris undique, pedibusque prælongis. Horas complures motus omnis expers, veluti meditabunda in aquis persistit. Fateor, me illius nomen jam ignorare.

Corvi aquatiles.

In flumine Parana, & alibi corvi aquatiles, Abiponibus Halemfaye, numerosi visuntur, quorum pullis Barbari avidissime vescuntur, quamvis

ab avium, Gallinarum, pullorumque esu abhorreant universi. Longum mihi sit, varia avium aquatili-
um genera commemorare, quæ turnatim majora
pervagantur flumina, & solo victitant piscatu.

Hirundines.

Ab avibus ad pisces jam jam transituro mihi vi-
sum est corollarii instar paucula de gallinis vulgari-
bus, & Hirundinibus adjicere. Istæ ab Europæis fi-
gura, voce, moribus nil differunt. Quamvis Para-
quaria nivibus careat, cum tamen hybernis mensibus
Austro frigido sæpius grassante aer tantillum exaspe-
retur, autumno inaeunte, perinde ut Europææ, alio
migrare solent hirundines, hyememque, in nescio qui-
bus, latebris transigere, sub veris initium redituræ.

Gallinæ Brasiliæ,

Gallarum Paraquariensium eadem, quæ Eu-
ropæarum, forma est, ac plumarum varietas. Pau-
cos ante annos e vicina Brasilia Paraquariæ illatæ sunt
Gallinæ vulgaribus multo majores, sed non meliores.
Durius est illarum caro, & saporis minus grati. Pul-
li ex ovis exclusi penitus nudi diutissime circumeunt,
& non nisi aliquot hebdomadibus lapsis pluma vesti-
untur denique. Gallus insolitæ est magnitudinis.
Pro crista, quam nostrates circumferunt, coronam
prægrandem purpurei coloris magnifice ostentat. An.
1748. in horto magni Hetruriz Ducis Florentiz di-
versissima Gallinarum, quæ ex Africa, Asiaque alla-
tæ, genera spectavi, & exoticas earum figuras non
potui non admirari. Jam squamigerum Paraquariæ
gregem juvat contemplari.

Piscium genera.

Pisces Europæos haud equidem deprehendi in univêrsa Paraquaria, sed illis aliqua ex parte confimiles non paucos. Mihi notiores nominibus seu Hispanicis, seu Indicis insignitos breviter exponam. Vingtiquot eorum species memoria retinui: Dorado; Pacù, Corvino, Mungrullù, Sábalo, Roga, Armado, Zurubì, Palometa, Pati, Peje blanco, Dentudo, Raya, Vagre, vel Nundia, Mandiy, Machete, Suchi, Mojarra, Vieja, Anguilla, Murena, Peje Rey, Sardina, Almeja grande, Lisa, Piqui vacii &c. &c.

Dorado.

Piscis Dorado, qui a Quaraniis Pyrayù, ab Abiponibus Henegelsaik vocatur, a squamis auri instar fulgentibus piscis inaurati nomen obrinuit. Magni sæpe est ponderis. Carnem offert solidam, candidam, palato jucundam. Illius caput in cupediis jure numeratur, et si pisces alii plerique omnes sine capite, quod in culina refectum abjicitur, mensæ inferantur in Paraquaria. Aurati hi pisces & in fluviis capiuntur, & in quibusdam Oceani tractibus hamò capti sunt a nobis quam plurimi, præsertim dum procellosus aliquot horarum turbo nobis impendebat. Certatim hami escam prensarunt adeo, ut tempestatem sævissimam prælaguisse, timuisseque maris jactationem nobis viderentur.

Pacù.

Pacù, Abiponibus Katlaan, Lancea, non longitudine tantum, sed & latitudine, egregioque carnis sapore eximius, quam adspes copiosus commendat.

Squa-

Squamæ fusci, & in quibusdam sulphurei sunt coloris, Caput pro tanta corporis amplitudine videtur minutius. Parana præstantissimo hoc pisce abundat, quin & minores, qui hoc cum flumine miscentur, amnes,

Coruino.

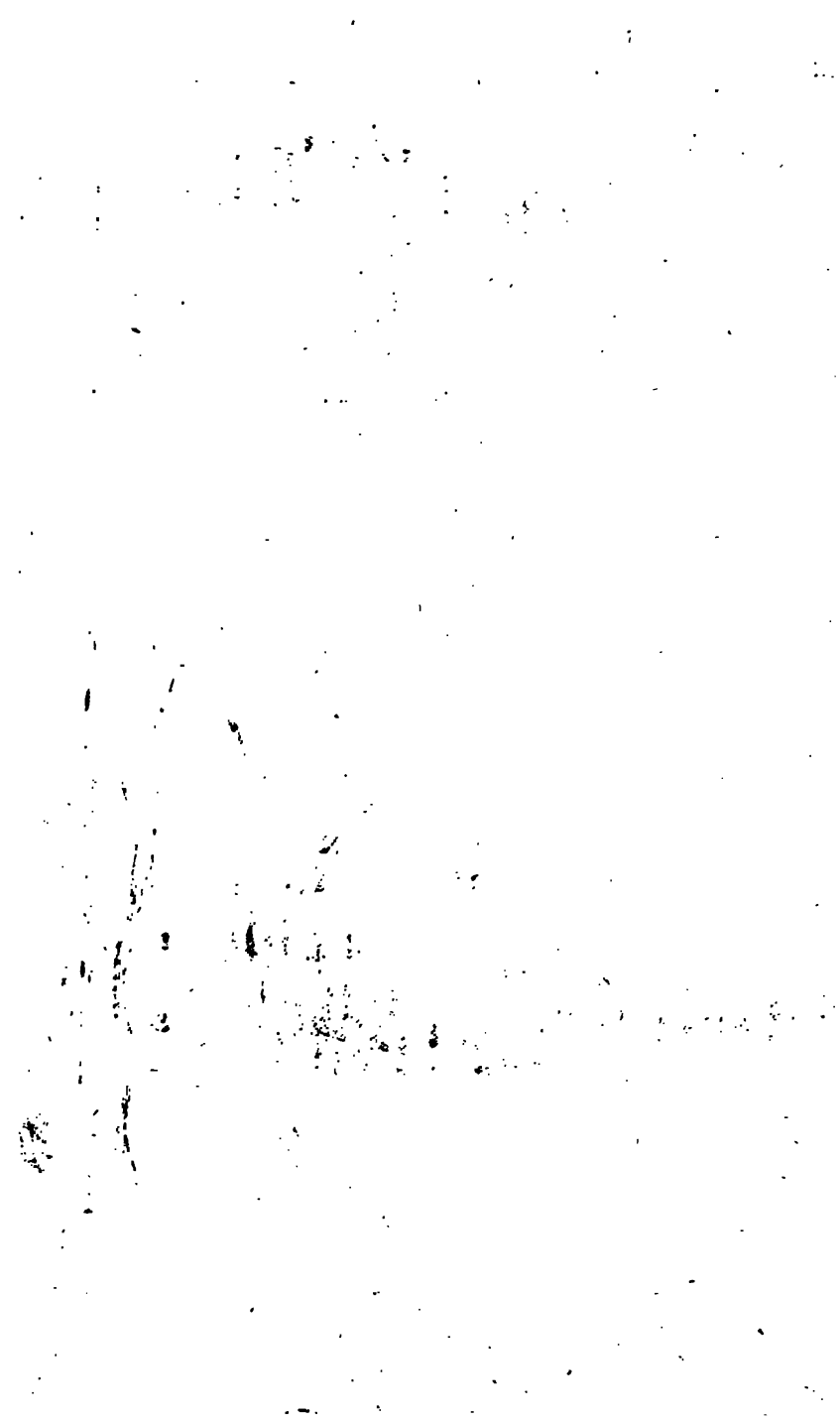
Coruino in vicinâ potissimum portuum Montevideo, & Maldonado, ubi aqua dulcis fluminis argentei cum marina commiscetur, hamis fere capitur. Speciem aliquam Carpionis refert, sed mole corporis, saporisque præstantia excellit adeo, ut a remotis quoque civitatibus impense expetatur.

Mungrúllu.

Mungrúllu fluviatilium in Paraquaria fors maximus, robustissimusque. Interdum centenarii pondus excedit. Ejus caro firma, & rubicunda.

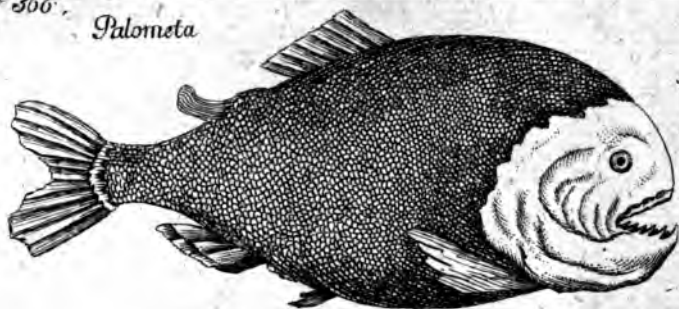
Zurubì.

Zurubì, Abiponibus Etapamak, priori vix minor, non squamis tegitur, sed pelle lubrica coloris, qui ad cinereum accedit, & punctis nigris majusculis, tigrinum more, undique est maculatus. Carnem præbet candidam, solidam, sapidam, ac salutarem. Pondus ejusmodi piscis ex hoc conjice, quod e peritica suspensus bajulatusque binorum Indorum humeros fatiget.

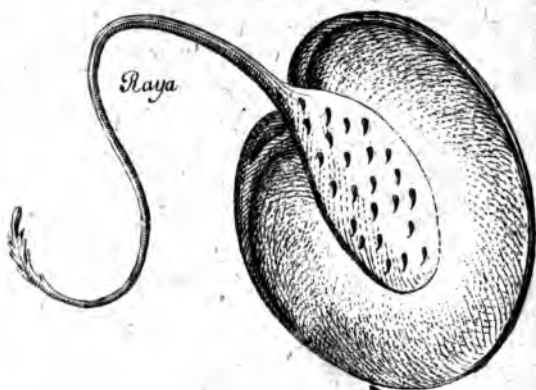

pag 366.

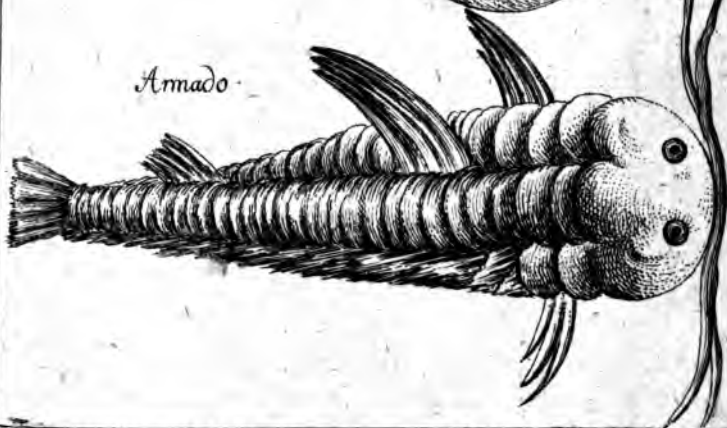
Palometa

Raya

Amado

Vagre.

Vagre, Abiponibus Ypik, vel Yhelofaye, Quaraniis Nundia, truttarum e genere. Ejus caput dura testa tegitur. Cutis glabra, lubrica, punctulis rubris picta. Caro sapidissima est. In omnibus variis varietatibus istorum species occurrunt, quarum pinnarum, branchiarum, barbarum numero, magnitudine, & colore discriminantur, omnes tamen sapidissimae. Ex eorum vesica, quae dentibus primum conteritur, admixtoque vino cremato gluten tenacissimum conficitur, quo ad conglutinandas chelium tabulas Hispani, Indi Vilelae, dextrarum sagittarii, ad pennam mucronemque sagittarum arundini agglutinandum feliciter utuntur. Ad ejusmodi varios fines vesica Husonis, piscis Hungarici, usui est fabris Europaeis.

Sávalo.

Sávalo ad Carpionis nostri similitudinem aliquantulum accedit, tenuior tamen, sapidiorque. Duabus libris graviores vix invenias. Est spinosissimus praeterea. Nusquam hamo capitur, licet in plevisque rivis, lacubusque frequentissimus. Cur isti nomen Piscis per antonemariam ab Indis passim tribuatur, haud intelligo, cum ceteros minime excellat pisces. Ab Abiponibus certe Noay, quae vox piscem quemcunque significat, dicitur. Idem apud Indios Mataras observavi.

Bòga.

Bòga, ab Abiponibus Parik vocatus, a Sávalo parum differt; Hoc tamen praestantior, etsi minus frequens.

Peje

li pro armamentario est, quibus quamvis humani corporis partem invadit, unoque secat ictu. Plantam pedis altissime fissam in Abipone strenuo, Pedis digitos quatuor in Abipone puero propemodum resecutos, & sola e cute pendentes ipse vidi. Binos milites Hispanos, qui nantes in flumine nantes equos sequebantur, perfectissime eviratos a palometis novi. Horum alter ex urbe sanctæ fidei fluvium Rey' (Abiponibus Ychimaye) id temporis tumidissimum transmisit; Alter Correntinus ingens flumen Parana jam Paraquayo conjunctum. Incredibilia hæc tibi ne videantur, noveris, Abiponenses fœminas Palometæ mandibulâ, ceu forficibus, ad tondendas oves etiamnum uti. Eadem, dum cultris fereis adhuc carueant, ad Hispanorum cervices rescandas Abipones olim utebantur. Hic piscis ubique frequens, ubique obviis hoc tamen discrimine, quod in rivis minoribus minor sit, & vix semilibram æquet; In fluviis majoribus in duarum, pluriumve librarum molem excrescat, ejus tamen longitudine latitudinî nunquam respondente. Tergore est curvo, capite obtuso, orie hiante, oculis minutis, rotundisque, cauda bifurca, & late expansa. Præter mandibulam, ut dixi, formidabilem, branchiis ossibus grandioribus, & septem pinnis æculeatis aggressori cuicumque minatur, quarum una medio in tergore longior caudam versus excurrit. Corpus squamulis dilute cinereis tegitur, colore cæruleo, igneo, flavoque per intervalla intermicante. Caro illorum firma, candidaque non esculenta modo, sed & perquam sapida, utinam minus spinosa esset! Hamo cepi, edique innumeros. Eorum e faucibus dum hamus extricatur, cautis manibus atrectandi sunt, ne seu dentibus, seu pinnis æculeatis vulnus infligant, quod & doloris, & periculi plenum experti sumus.

Mbu-

Mbuzù.

Cornosis in lacunis, quin & in amnibus pisces videntur, anguillis Europæis simillimi. A Quaraniis Mbuzù, quod magnum significat, ab Abiponibus Nauin vocantur, sed, a neutris, quod anguium speciem referunt, eduntur. Cum ejusmodi piscem, e fluvio salado forte allatum, comederimus, rumor Indos inter vulgabatur illico, Europæos homines serpentibus vesci. Illi pisces revera anguillæ num sint, an anguium genus, necdum ausim affirmare. De cæteris, quorum nomina recensui, piscibus nihil admodum memorabile mihi in mentem venit.

Cancer fluviatilis.

Et si vario piscium lectissimorum genere abundet Paraquaria, Cancros propemodum ignorat. In quibusdam agri Uruquayensis rivulis latere aliquos, aut minutissimos, & forma non marinis, sed fluviatilibus Germaniæ cancris similes, intellexi dudum, quin & ipse in Uruquayensi Conceptionis oppido mensæ nostræ illatos aliquot vidi, sed tales, ut, si cum hujatibus conferantur, pigmæi, cancerorum umbræ, vel embriones possent putari. In tantis per Paraquariam itineribus, navigationibus, piscationibusque cum cancer præterea nullus uspiam in conspectum mihi venerit, aut nullos passim dari, aut paucissimos, usque opinor. Cancer ab Abiponibus Oateleè dicitur. Miror illis nomen animalis suppetere, quod nemo eorum, certe paucissimi unquam viderint.

Cancri marini.

Cancrorum marinorum multa varietas, variaque est magnitudo. Minores squillæ, Gamari mediocres, grandiores Astaci a latinis dicuntur. Quantæ sint molis aliqui, vel ex hoc, quod referam, conjectabis. Anno 1748. die sexta decima Augusti Ulyssipone in mensa, cui interfui, cancri marini chela, seu brachium unicum lanci prægrandi, pernæ suillæ instar impositum sexaginta aliquot hospitibus, quorum plerique aliquid sibi inde decerpserant, satis fuit, superque. Hæc Cancri immanis portio oculis multum admirationis, jucunditatis prorsus nihil attulit palato.

Testudines fluviatiles.

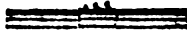
Cancrorum penuriam in Paraquaria Testudinum frequentia supplet, quæ nostratibus multo majores, sed neutiquam meliores sunt. Ab Abiponibus Epapek dicuntur. His amnes, lacus, flumina scatent. Vix hamum aquæ iniecimus, ei mox testudo adhæsit, a nobis semper rejecta; Nam nec ab Hispanis, neque ab Indis in majori Paraquariæ parte edicitur. Timent Abipones, ne ex testudinum esu innatam illis lentitudinem contraherent. In bimestri per Paraquayum & Paranam navigatione quotidie piscantes sæpe hamo testudinem cepimus, sed a nautis citra moram in flumen ejectam: Malum hoc omen esse, affirmantibus timendumque vel naufragium, certe navis, si testudo illa remaneret, tarditatem. Tantam eorum in cerebro stupiditatem ecquis non rideat? Sed enim quis nescit, trecentas superstitiones ubique gentium plebejis mentibus dominari? In sancti Hieronymi, oppido testudinem eandem semel, iterum, ac tertio

coquendam nobis curavimus. Verum vel toties cocta, recoctaue ea fuit duritie, ut illi mandendæ dentes nostros impares doleremus. Is solum testudinum fructus in Paraquaria, quod earum conchis amplissimis pro patinis, lancibusque in culina vulgus utatur.

Testudines marinæ.

Testudines immanes, quæ centenarium pondere excedant, variis in maribus reperiri tum historicorum autoritas, tum mea me experientia docuit. Ex portu liburnensi Ulyssiponem navigantes nos mense Januario exeunte pertinax multarum horarum malacia detinuit prope Algiriensem piratarum urbem. Per tranquilli, mensæque instar planissimi maris superficiem innumera testudines dormientes hac illac fluitabant. Cornelius Jansen navarchus suecus, vir optimus, ut scapha conscensa eas captarent, nautis potentibus copiam fecit. Isti remis binis testudinum dormientium ventri suppositis duas supra triginta in scapham dextre jactarunt, & ad nos demum reduces attulerunt. Ponderatæ sunt a Navarcho nobis aspectantibus. Plerasque omnes quinquaginta circiter librarum esse, comperimus, præter duas nondum adultas, quas in sveciam transferre constituit Navarchus. In Scapha minori, cui aquam infuderunt nautæ, collocatas testudines observavi diligenter. Mandibulis erant tam validis, ut stipitem illis a me porrectum uno morsu, ceu stramen, contriverint. Noctu dormientes rhonchos edebant, quales nauta temulentus solet. Sveci illas sensim consumpserunt, una nobis dono data, qua tamen vesci ut possemus, svecorum dentes a nobis desiderabantur. Tantæ erat duritiei. Navarchi navis Anglicæ, cui Principis Friderici no-

& horis sæpe non multis plurimos, nobilissimosque pisces ad litus efferunt, cuiusque mox venales. Indi, quos Payaguas, & Vilelas dicimus, piscibus potissimum victitant. Cum in fluminum, lacuumve ripis stativa habeant sua, pisces natando & æmulari norunt, & capere. Piscatui rete perexiguum adhibent; Binas ejus extremitates præcinctorii instar vestri adstringunt suo, binas alias utraque manu completuntur. Sic præcincti e litore in aquarum gurgitem præcipitant. Si quem in fundo piscem conspiciant, eum sub aqua nando insectantur, & reti, quod ejus corpori supponunt, concludunt denique, ac a ripam deportant. Indum, quem sub aquis diutissime latitantem jam submersum crederes, remotissimo in loco præda onustum e lacu emergere stupet. Hos sane urinatores rectius, quam piscatores dixerimus. Pellucida fluvii unda, qualis est fluminis salado, si pisces reddat aspectabiles, eos jam sagitta, jam hasta, jam ferreo tridente in illos jacto Paraquarii configunt. Indi sylvicolæ altibus, artibusque sæpius, quam armis capiunt pisces. Interdum amnis spatium aliquod stipitibus injectis, ramisque arborum scite implexis ita sepiunt utrinque, ac claudunt, ut ingressus quidem piscibus pateat, exitus haud item; Eo fere id præstant modo, quo Europæi piscatores fiscellas, corbium instar, e vimine, vel juncis textas in diversis fluvii stationibus collocant, quas pisces, quin egredi queant, ingrediuntur. Alias plantam Ycipotingi, quæ per arbores serpit, vel Caragatæ folia, aut radicem ejus recentem bene contritam aquis injiciunt, quibus pisces inebriantur, & dum sui impotes in superficie fluitant, manibus capiuntur. Sæpe foliis cujusdam arboris, quæ ad ripas amnis Atingy frequens, aquam flagellant. Succum ejusmodi foliorum piscibus esse fatalem, ajunt. Ad
eun-

eundem pisces inebriandi finem Europæos quoque nūcibus quibusdam ex Ægypto, vel Malabarìa allatis, quæ cocculi di levante vulgo dicuntur, uti aliquando, puer adhuc intellexi. Nonnunquam uucis e ligno, vel arundine factis pisces capiunt Indi. Commune piscandi instrumentum, atque unicum nobis hamus ferreus fuit, cui bubulam recentem pro esca præfiximus. Ne vetita quibusdam diebus carne vesci cogeremur, dum Abiponum novis in coloniis versabamur, ipsi ad remotiores sæpe amnes piscatum excurrimus, sæpe ob palantes Barbaros cum vitæ periculo, nunquam citra molestiam, quippe a culicibus, penes aquam frequentioribus, undique obsessi. Vacuis eheu! non raro manibus domum redivimus.

Piscatus maritimus.

Et Lusitani, qui in Americam navi nos vexerant, & Hispani, qui in Europam nos revexere, piscatui operam dederunt frequenter. Ad tempus fallendum alii, alii ad stomachum recreandum, cum piscis recens præ siccis, falsis, rancidisque carnibus, præ lentibus, & fabis optabilior plerisque videretur. Ratio piscandi varia. Lusitani ad alliciendos pisces panni rubri segmentum, quod carnis speciem referat, hamo appendunt; Hispani vero albas plumulas e Gallinarum clunibus avulsas, quas pisces majores propisciculis volantibus habent, avidèque arripiunt. Ex quo quidem, pisces marinos vel magis esurire, vel magis stupidos esse, quam fluviatiles arguo, cum sola carnis specie oculis objecta decipi se, capique patiantur; Alii enim, qui in fluviis degunt, nisi carnem ipsam, vel vermiculos seu visu, seu odoratu perceperint, hamum vix attingent. In diversis Oceani tractibus diversos commorari pisces, idem-

videtur observari. Nam primis hebdomadibus non nisi Dorados cepimus. Multarum locorum spatia capere non nisi Bonitos, quia Dorado vel unicus jam comparere.

Pisciculi volucres.

Piscis hic prae aliis pisciculos volatores, quos Queream Pirabebè, Hispani Pez volador, alii Píscos Hirundines appellant, maxime procellis mari insectatur; E mari evolat, ne vocentur. Lusitani nautae diem Divo Francisco Assisati sacrum magnopere reformidant, quod ejus fene flagellari mare tunc, irritarique credunt. Hanc opinionem a majoribus suis acceptam, quamvis nobis ridicula, luculenterque supersticiosa videatur, experientia timentur sua. Ex vero, quod fortuitum utique, ipsi nos idem experti sumus. Eo equidem die vento tumultuosissimo, licet nobis secundo, adco concitatum est æquor, exasperatumque, Ut post multos navigationis dies tunc demum pisciculos illos catervatim volantes viderimus. Eorum non pauci in navem decidere nostram, a nobis cominus diligentissime considerati. Magnitudine haleci majori pares sunt. Corpus illis teres, & circa caudam tenuius. Caput amplum & compressum. Oculi prægrandes, Globosi, pupillæ nigerrimæ, circulo croceo, aliisque maiori nigricante circumdati. Os mediocriter, dentibus orbis, sed mandibulis limæ instar leviter denticulatis armatum. Cauda late expansa, & bifida. Alæ sat grandes, e membrana, papyro subtiliori, compositæ coloris, qui cinereo proximus, albescentis. Pinnulis sex, testa ossæ, & in fine aculeata, squamis varii coloris, varisque figuræ, & halecis instar relucetibus vestiuntur. Dorados sibi insidiantes

evasuri, ex undis avolant. Sed enim hic volatus paucorum momentorum est; Nam alis aere siccatis in æquor recidunt. His denuo madefactis repertunt volatum. Diversis in maribus diversam esse eorum figuram, ac magnitudinem, noveris præterea. Nautæ lusitani illorum carnem haud aspernantur.

Tuburon piscis prægrandis.

Sed cum huic hominum generi major plerumque esuries sit, stomachusque capaxior, pisciculis palmaribus neutiquam saturandi, piscibus grandioribus inhiant, Tuburonibus, cumprimis, quorum plurimos nostra in navigatione ferreo librarum plurimum hamo ceperunt. Tuburones plerumque naves sequuntur, ac quidquid ex his seu cadaverum, seu quisquiliarum, sordiumque ejectum fuerit, aborbent. Adeo vasti sunt corporis, ponderisque tanti, ut nautæ robusti duodecim singulis e mari ad navim fune trahendis vix, ac ne vix quidem sufficiant. Neque id mireris, velim; Tuburon enim ad novem circiter pedes longus, tres, pluresve latus est. Horrendæ illius fauces, in quibus dentes serrati triangulares triplici ordine locati excubant, ad quidquid discependum prompti. Truculento, & semper vigili est obtutu. Pelle tegitur asperrima varii coloris. Quoties a nautis captus exenterabatur, ejus stomachus risu dignum spectaculum nobis fuit. Scrutariam quisquiliarum omnium tabernam videre nobis videbamus. Attritas usque vestes, obsoletas interulas, vento abreptos petasos, Gallinas integras, quidquid demum a nautis in mare dejectum, in eo deprehendimus. Repentinus venti impetus pileolum, quem soli Deo vulgo dicimus, sociorum meorum crispam noctu rapuit, & in mare deturbavit. Postridie in
sto-

stomacho Tuburonis ante meridiem capti repertus idem pileolus, sed phlegmate viridi, ceu musco obductus, domino redditus est suo mire plaudenti quod alium, quo caput tegeret, non haberet. Nostrum plerique, eum pileolum, qui noctem integram in Tuburonis abdomine egerit, non in capite porro gestandum, sed in rerum exoticarum cimelio dein servandum esse, existimant. Sunt, qui Jonam Prophetam a Tuburone olim absorptum fuisse, opinentur, eumque piscein canem Carchariam, vel Lamiam vocari, nescio, quo jure, contendunt. Illud mihi compertum, humanis eadaveribus vel globos tormentarios, vel saxa appendi, ut, dum in mare jactantur, fundum petant, ne in maris superficie fluviantia a Tuburonibus confestim dilacerentur. Illorum carnes, licet candidissimas, præter nautas famelicos nemo unus degustavit. Quamvis & hi Tuburones foemellas aspernentur. Unam, quam me adstante ingenti cum labore ceperant, sexu ejus cognito in mare protinus rejecerunt. Causam discriminis ignoro. Abipones locustas foeminas assas comedunt, fastidiunt, abjiciuntque masculos. Cur? Ipsi novērunt.

Delphini.

Novem mensibus, quos in Mediterraneo, Oceanoque navigans, renavigansque consumpsi, plures alias squamigeri gregis formas visu terribiles spectavi equidem; Sed præter pisces mediocres, ac Tuburones ex hac Neptuni familia a nautis captum est nihil. Mari tranquillo, vento quiescente Delphinos festiva corporum jactatione, veluti choreas agere vidimus crebro, quin tamen ejusmodi spectaculum nobis fuisset

set iacundum, Delphini tripudium turbinis, tempestatisque impendentis prænuncium esse, ac prodromum, tories expertis.

Balenæ.

Balenarum immanium, etsi nunquam navi propinquaverint, conspectus in Oceano nobis minime rarus, sed bis omnino terrificus fuit. In Brasiliæ desertis litoribus myoparonem piraticum videre nobis videbatur. Ne quid sinistri nobis accideret, Navarchus lusitanus, qui tum domierat, confestim accersitur. Is e supremi mali fastigio cetum amplissimi corporis tubo optico detexit. Fluctus inter jactans se se immanis bellua navis speciem referebat. Pinna eminens, quæ interdum ad quinquaginta pedes alta dicitur, malum expressit. Ex horrenda capitis branchia, veluti ex siphone grandi incendiario, vim aquarum incredibilem identidem in altum ejaculabatur, quæ a vento dispersæ, & a solis radiis (Nam paulo post meridiem fuit) illustratæ velorum navalium more albescebant. Hæc erroris nostri, terrorisque Panici origo fuit, qui mox communem in risum desivit; Adeo enim cetus nobis jam propinquior, nunc columnæ instar in altum erectus, mox fluctibus depressus mimicis gesticulationibus histionem egit. In Europam renavigantes aquas modo insolito subsilientes, refractasque haud procul a navi conspeximus. Scopulos, vel brevia in propinquo suspicatus Navarchus proram aliorum verti iusserat. Ast fœtor intolerabilis putridum ceti prægrandis cadaver, in quod aquæ resiliences impingebant, nobis detexit, cura que absterfit omnes. Ad stygiam illam mephitim levandam plus tabacæ Hispalensis naris intrusum hora unica, quam integris aliis diebus,

Ba-

Balenæ eodem, quo naves, fato intereunt, dum vadis, brevibusque illis sensum emoriuntur; Earum tamen cadavera a pelago æstuante ad litora interdum ejecta, spectamus. De melotis piscibus vastissimis, quarum greges innumerabiles hebdomadam aliquot spatio mense Novembri obvios habuimus, alio jam loco mentionem feci. De piscibus seu marinis, seu fluviatilibus, de conchiliis &c. plura nosse si cupias, Ychthyologiam Kleinii, Linnæum, Aldrovandum, Gesnerum, Rondeletium, Listerum, Rumphium, aliosque id genus viros clarissimos consule; Hi ex instituto ista fufe, & ut ajunt, systematice pertractarunt; Ego velut aliud agens mea potissimum experimenta adnotavi, & ad Abipones, scriptionis meæ scopum præcipuum, festino, quibus pro pisce quovis hubula, vel ferina caro magis probatur, etfi plures Americæ populi Ychthyophagi piscibus non vescantur modo, sed & mirum in modum oblectantur. Ex aqua jam ad campos, sylvasque Paraquariæ tot plantis, arboribusque exoticis superbientes transeamus.

Plantæ.

Sacerdos noster Thomas Falkoner Anglus scientia medica, Botanicaque in paucis clarissimus, qui Barbaros inter australes fretum Magallanicum versus diu versatus Paraquariæ annos permultos utilem navavit operam, sæpe, palamque dictitabat: Paraquariam tot plantis, radicibus, resinis, lignis, fructibusque saluberrimis a benefica natura fuisse locupletatam, ut quisquis earum rerum cognitione tiæsus sit, ad morbos quosvis profligandos Europæorum pharmacopæis neutiquam habeat opus. Nâm, seneca teste, medicina paucarum quondam fuit scientia

cia herbarum, deinde ad hanc pervenit tam multiplicem varietatem. E multis, quæ seu ad medicamenta, seu ad alios hominum usus offert Paraquariæ solum, præcipua exponam eo, quo mihi in mentem venerint, ordine. Articulatus, enucleatusque ista aucthores Botanici scripserint, nil dubito; Num verius quoque, istud non ausim polliceri de singulis.

China chinæ, seu cortex Peruvianus.

Arbor Pizóes ab Indis chiquitis dicta eorundem in finibus perfrequens, &, si quæ alia, memorabilis, quippe cujus cortex china chinæ, cortex Peruvianus, vel Febrifugus appellatur. Arbor hæc mediocris proceritatis, neque magnæ molis fructum profert prope orbiculatum, in medio non nihil elatiorem, sed minime esculentum, qui nucléos duos flavescentes, & amygdalorum corticis instar undique sulcatos continent. Liquore balsamico fusci coloris, odoris suavissimi, sed insigniter amaro turget. Indi hoc balsamo dolores oculorum, gutturis, & stomachi sedant, si ex frigore fuerint orti. Cortex arboris natura sua albet, sed a trunco avulsus in superficie sensim obscure flavescit, maculisque pallidis aliquantulum variatur; Intus vero non sanguinis, sed cinnamomi more est rubicundus, & flavedine quadam rinctus; Saporis est amari, sed aromatici, odoris grati quidem, sed quodammodo ranciduli. Supervacanea hæc descriptio rei, quæ in omnium oculis, æ manibus hodie versatur, cuiquam posset videri. Corticis istius cum tantus ubique gentium sit usus in febribus, morbisque aliis curandis, sæpe mirabar, Peruvienſes, Quitenſesque, ubi arbor hæc maxime nascitur, sylvas dudum exhaustas non fuisse. A quibusdam cortex Peruvianus pulvis Jesuiticus dicitur quod Jesuitæ
in

in Peruvio Missionarii singularem ejus ad febres expellendas virtutem primi vulgaverint. Ab Eminentiſſimo Cardinali de Lugo, Jeſuita prius Hiſpano, hæc medicina anno 1050 in Europam allata dicitur a Clariffimo Medico Woyts.

Zarza parrilla.

Zarza Parrilla radix eſt plantæ ſarmentofæ viridis, ſpinis per intervalla minutiffimis armatæ. Folia habet prope ſpithamam longa, ad quorum exortum duo capreoli, veluti cincinni prodeunt, quibus ſe plantis aliis implicat. Flores racematim naſcuntur, quibus baccæ ſuccedunt primum virides, dein' rubeæ, denique, poſtquam maturuerint, nigre, & ceraſorum ſiccorum inſtar rugoſæ, quorum formam quoque, ac magnitudinem imitantur. Hæc planta a Quaraniis Yuape cangà, ab Hiſpanis Zarza parrilla dicitur, quia ut dixeram, ſpinofa eſt; Zarza enim Hiſpanis plantam ſpinofam denotat, uti eſt Zarza mora, Rubus. Parrilla Hiſpanis eſt Craticula, in qua carnes aſſantur, Cum igitur plantæ iſtius folia tribus nervis majoribus in longum excurrentibus, multis autem venulis tranſverſim poſitis craticulæ formam aliquomodo exprimant, nomen *Parrilla*, ſeu Craticula plantæ obtigit, quam Botanici ſimilacem aſperam Peruvianam, alii ſarmentum Indicum appellare ſolent. In litoribus fluviorum Uruquayi, & Nigri, quorum aqua a ſalubritate eximia laudatur, Zarza parrilla perſequens eſt, imo & in ripis fluvii tertii (El Rio Terzero) reperitur in urbis ſanctæ Fidei agro, & in aliis Americæ terris. Quæ ex territorio de las Honduras adſertur, plurimum celebratur. Radices zarzæ parrillæ, quibus duntaxat virtus medica ineſt, penna anſeris, qua ſcribitur, vix craſſiores, in ſuperficie rugoſæ, & fulcæ

fuscz, intus vero candidz sunt, omnesque ex eodem plantæ condylo, seu nodo nascuntur. Sapore, odoreque singulari carent. Ex resina & gummi, quod pars earum lenior est, constant. Coctæ aquam rubro tingunt colore. Radicum harum usus multiplex medicis, quin & ægrotantibus notior est, quam ut explanari a me debeat. Aliud quoque est plantæ Yuapecangæ genus, quod venenatis animalium moribus dicitur mederi, & Vejucus serpentium, imo Radix Chinæ ab aliis putatur.

Rhabarbarum.

Rhabarbarum, Hispanis Ruybarbo, radix est plantæ ex genere lapathorum. Ex foliorum vagina oritur florum fasciculus in plures ramos divisus, cui flores quatuor foliis cincti incumbunt, e quibus semen triangulare oritur. Radices sunt longiusculæ, non nihil spongiosæ, sat multi ponderis, foris flavescences, intus, ut nux moschata, marmoris instar variegatæ, saporis acrioris, amaræ. Eas mandentibus fastidium creant, & aroma redolent. In diversis Paraquariæ tractibus, maxime in alpibus (la Cordillera) Assumptionis urbi propinquis, ad ripas quoque amnium Ypane miri, & Tapisaquay Rhabarbarum provenit Alexandrino colore, sapore, odore, virtuteque simile eo tamen discrimine, quod folia Alexandrini in suo exortu cuspidata, in fine sint latiora; Pataquariensis vero Rhabarbari folia primum lata, dein in cuspidem desinant, uti folia liliorum, teste Josepho Sanchez labrador, cujus fide id scribo. Rhabarbarum ex Indiis, quæ solem orientem respiciunt, ex Persia item, Moscovia, & Tartaria allatum a medicis Americano præferri, audio.

quantur, Quayacum, seu validissimum lule Gallicæ remedium laudibus in cælum tollunt. Illustrissimi quoque Barones Gerardus Van Swieten, & Antonius Störck Cæsarei Archiatri, alique, quibus Vindobona hodie gloriatur, doctissimi Medici usum Corticis Peruviani, Rhabbarbari, Zarzæ parillæ, Jalapæ, Mechoacan, Sassafras, ligni sancti, & Quayacan magni faciunt etiamnum, etsi pluribus aliis, in quibus fidei, fiducięque plusculum collocarant veteres, medicamentis exteris seu contemptis, seu valere iussis. Id mecum reputans nobilissimarum plantarum descriptioni tantisper immorandum mihi putavi. Obiter perstringam, quę memorię occurrerint, cęteras, variis usibus opportunas.

Zuyñandy.

Zuyñandy arbor vasta, celsaque ligno constat molli, cortice, qui multo humore turgescit, crasso: Floribus puniceis, qui ex folio graadiori expanso, & serici instar blando videntur componi. Cortex, pellis asperioris superficie nudatus, riteque contusus vulneribus, si applicetur, curandis mirum in modum conducit, quę seu unguibus, seu dentibus tigridis fure inflicta.

Zamuú.

Zamuú & forma, & nomine ridiculo gaudet; Ab Hispanis equidem Palo borracho arbor ebris appellatur. Est procera. Truncum spinis grandioribus undique cinctum, flores majusculos, pulchreque rubeantes, insolitam cæterum figuram ostendit. Nam trunci pars summa, & infima angusta, media amplissima est doliorum more. Inde est, quod

quod ex ejus ligno admodum molli facillime canthar-
ri, vel dolia conficiantur. Quanto longius a fluviis
abest, tanto plus hæc arbor dilatatur. Adeo ab
aqua abhorret, neque tamen sterilis est; Fructum nam-
que profert rotundum majoribus quibusdam cucur-
bitis similem, corticisque minime fragilis. Hic,
postquam inaturuit, sponte dissilit, floccosque lane-
os Gossipio similes detegit serico blandiores, sed fibræ
adeo curtæ, ut filæ ex iis non nisi ægerrime ducti
queant. Illius arboris spinæ non lædendis, sed ju-
vandis hominibus natæ videntur; Nam contritæ co-
ctæque aquam rubræ imbuunt colore, quæ oculis
ægris mederi dicitur. Idem ejus folia præstant.

Mangay.

Mangay cerasi arboris magnitudine, floribus
candidis, qui odorem spargunt per jucundum. Fruc-
tum gignit aurei coloris, & pruno majori parem.
Maturus palatum suavissime afficit, quin officiat sto-
macho. Et arbor, & fructus lacteo quodam & resi-
noso affluit succo. Is (Mangayci dicitur lingua Qua-
ranica) cortice inciso uberrimus manat, & manibus,
vel tabula excipitur. Aura accedente coagulatur, &
in pelliculæ speciem coit. Hæc in pilas convolvitur,
vi quadam elastica tam insignes, ut a ludentibus so-
lo leviter allisæ altissime subsiliant. Singulæ scuto,
seu imperiali Hispanico in Paraquariæ urbibus vene-
unt, ubi aliquis viget monetæ usus; Alias, quod
universim observandum, res, quæ imperialis pretium
æquent, uti Gossipium, tabaca, saccharum &c. por-
riguntur ab emptore. Idem liquor resinofus Man-
gayci adversus dysenteriam multum valere dicitur.
Dolendum magnopere, quod pauci admodum huic

reddunt. Harum sane de numero est Cupay arbor vasta, procera, foliis semipedem longis, nervis, venisque subrubentibus conspicua. Præter lignum obscure rubrum, durum, fabricisque idoneum præbet fructum in superficie fuscum, cujus nucleus magnitudine, ac forma juglandem imitatur. Is fructus dulcedinis plus, quam carnis licet habeat, ab Indis inter escas, a simiis inter bellaria etiam numeratur. Sed enim nominis sui claritatem, pretiumque hæc arbor oleo, quo turgescit, nobilissimo debet suum. Succum hunc plurimis apprime utilem ut elicias, armata manu opus est, opus est industriis. Multiplici experimento doctus docebo te methodum. Truncus arboris (quæ nec annosa sit, nec nimis tenera) ad medullam usque securi inciditur. Paulo post peractam incisionem crepitum tenuem, ab oleo ex ramis, & cacumine defluente excitatum senties; Aura scilicet calentior per poros sectæ arboris liberalius se insinuans oleum natura resinofum, spissumque rarefacere, fluidiusque reddere videtur. Ad hoc citius, certiusque impetrandum opposito arboris incisæ lateri ramos aridos ardentes applica, quorum calore oleum per arboris fibras sparsum magis, magisque liquatur, & uberrime profluit in vas trunco subiectum. Paucas intra horas cantharum oleo repletum, videbis. Cantharos plures replere si cupis, plures arbores Cupay incide, in sylvis Paraquariensibus, quæ Boream respiciunt, frequentissimas; Alibi vel raras, vel nullas. Hæc operatio verno tempore, septembri mense, luna plena suscipienda est. Si enim luna deficiente, si æstate, si hyeme eam susceperis, actum ages, ne unam quidem olei guttam quibuscunque industriis elicies. Id certum mihi, & repetita experientia compertum. Rideo illos physicos, qui innæ nullam in plantas vim inesse contendunt.

dunt. Experimenta terra, marique a me facta contrarium me docuere. Neque mirum verno solum tempore, quo maxime vigent arbores, oleum mature. Hoc ab aqua vix discrepat colore, saporis est amari, odorem nec suavem, neque naribus molestum spirat, & non medicis duntaxat, sed & pictoribus magno est usui. Illius virtutem, quam ex aliis didici, nunquam tamen ipse exploravi. accipe. Calefactum, vulnerique applicitum sanguinis fluxionem sistere, sauciumque brevissime confanare dicitur. Serpentum moribus curandis, abolendisque cicatricibus servit. Illud pectori stomachi languorem: Ventri, colicos & frigore dolores sedat. Bini, ternæve guttulæ si cum ovo cocto sorbeantur, dysenteriam, aliasque, quæ corpori officiant, fluxiones tollunt, tonum visceribus reddunt, roburque. Interdum cum saccharo ex aqua plantaginis, vel oleo rosarum soluto enematis loco injicitur. Sed hæc non nisi e medici, cui & æger, & ægritudo perspecta fuerit, arbitrio adhibenda. Id universim omnium animis inculcatum magnopere velim, quidquid de usu, vel salubritate plantarum dixerò. Historicum ago, non medicum; Istius erit, quid obsit ægro, quid profit, dispicere. Neque enim mihi in mentem venit unquam, in alienam messem falcem immittere. Ex eodem Cupay oleo celeberrimum per Europam balsamum Cupayba conficitur in Brasilia, & frequentius in Maragnonis provincia, quæ his arboribus abundat. Verum huic balsamo alias etiam resinas, maxime ex arbore Ybirapaye, de qua plura dicemus alibi, admisceri, odoris fragrantia singularis prodit. Pictoribus quoque ut Americanis, sic Europæis Cupay oleum multas adfert commoditates; Coctum enim cum allio præ quavis Vernice splendorem addit picturis, nullo unquam tempore obscuran-

randum, si olei loco, quod ex lini semine exprimitur, cum coloribus misceatur. In sculptis præsertim e ligno imaginibus ad faciem, manus, & quidquid carnis est, vivo colore pingendum nihil opportunum magis. Vix mihi persuadeo, oleum Cupay purum putum ex America afferri hujusmodi officinis, cum mercatores ad augendum pondus quæstus gratia heterogenea, nescio, quæ soleant admiscere. Tres in Paraquana novi arbores admodum diversas, quibus, si nomen spectes, multa affinitas, scilicet: *Cupay*, *Curupay*, & *Curupicay*: De prima mihi hæcenus sermo fuit. *Curupay* æque ut çevil, corticem ministrat, quo ad corium bubulum macerandum utuntur Indi. Hoc rubicundum ut evadat, cortici *curupay* corticem alium arboris castigua (quod Abipones Achitè vocant) immiscent. *Curupicay* arbor sambuco nec major, nec durior ligno constat fungoso, & ad nihil, quod sciam, idoneo. Vel levi manu tacta succum lacteum, quem venenatum vulgo putant, fundit.

Piñon del Paraguay seu Nux cathartica.

Arbuscula foliis, figura, ligno molli ficui notrati multum similis. Ex ejus trunco, ac foliis manu compressis, liquor lacteus, copioso sero mixtus, stillat. Fructus, quos profert, juglandes sunt fuscae, sub quarum duro, nigroque cortice tres nuclei candidi, candida quoque membrana tecti, totidem veluti, cameris discreti latent, & tum saporis dulcedine, tum figura amygdalam referunt. Hi nuclei Piñones del Paraguay, seu Noces pineæ Paraquarienses, a Quaraniis Mandubi quazù, a medicis jam Noces cathartice, jam Ricini Americani, vel fabæ purgatrices dicuntur. Duo enim, vel tres nuclei, quos
pri-

In Peruvio apud Indos Mojos, in Mexico, aliisque passim Americæ provinciis hoc luculentissimi quæstus fructu sylvæ abundant. Pro regionum tamen varietate nonnulla & arboris, & fructus varietas observatur, quod aliis quoque plantis, imo & pecoribus usavenire experimur.

Tamarindus.

Tamarindi pharmacopolis Europæis notissimi prunorum genus sunt, fusci corticis, aciduli, sed palato jucundissimi saporis, multis, pulchrisque nucleis referti. Frigidæ immersi aliquamdiu si sumantur, ad sitim vel ardentissimam sedandam, ad alvum leniter laxandam quoque plurimum conducunt. Nascuntur in arboribus, quæ palmarum referunt speciem, & ramis, frondibusque adeo prolixis gaudent, hominum tegere multitudinem, atque adversus solis æstum umbra sua protegere ut queant. Tamarindi, quos Herbarii dactylos acidos appellant, chiquitorum in territorio proveniunt, & alibi; Per cæteras Paraguaricæ oras ignorantur.

Yçica resina.

Yçiy arbor resina scatet, quam Terebinthinæ Venetæ prorsus parem affirmant alii, alii eam gummi Elemi, quod ex Æthiopia adfertur, similem arbitrantur, quamvis hoc calidiorem eam esse, haud negent. Hæc Paraguarientis resina ad arboris radices sub terra reperitur, ad quam sole æstuate copiosissima ex illa defluere solet. A Quaraniis Yçica dicitur, & non solum curandis morbis, sed & navibus picandis, picæ nauticæ deficiente, aliquando adhibetur.

Aba-

colli sui ornatum rosaria concinnant, monilium loco servitura; Haud alium equidem Vaynillæ usum noverunt quondam Barbari, qua tamen simi, volucresque avidissime vescuntur. Cum fructus hic folliculo, seu vagina tenui claudatur, illi nomen Vaynillæ Hispani indiderunt, a quibus latinum vocabulum *Vagina* vayna, *Vaginula* Vaynilla dicitur. Istius plantæ, quæ invento Choccoladæ usu Americanis quæstiosa evasit, descriptionem Patri Josepho Sanchez in acceptis refero, qui chiquitorum terras, ubi is fructus provenit, uti & in Peruvio, & alibi, peragravit. In reliqua enim, quam ipse vidi, Paraquaria peregrina est hæc planta, non soli, sed incolarum vitio, in calentioribus ad septentriones plagis, si coleretur, haud dubie nascitura.

Cacão.

Vaynillæ faba cacão socianda est. Arbor ejus genitrix Malo aureæ, si folia spectes, persimilis, major tamen, in cacumine aliquam coronæ imaginem ostentat. Fructum profert magnis peponibus similem, sub illo latent nuclei pingues, amygdalis pares, alba, dulcissimaque pellicula, veluti sepe quadam, divisi singuli. Indi Peruviani nucleis, quorum pro choccolada paranda usum tum nesciverant, abjectis solam illam pelliculam, melle quovis dulciorem, mandere quondam, sugereque solebant. Istius generis arbores nativis in sylvis prognatæ in magnam accrescunt molem, peponesque, quos profert, foliorum, frondiumque amplitudine ita contegunt, ut non nisi a proxime adstantibus cernantur. Alio in solo consistæ nunquam adeo ingrandescunt. In Paraquaria unicam Cacão arborem, nondum adultam vidi, paucos ante menses in horto plantatam.

tione per flumen adferuntur. In Tucumania equidem a Laico nostro germano fabrica, ubi ab aquis rotæ illabentibus serra movebatur ad cedros magno laboris, temporisque compendio findendas constructa, sed ab indigenis nova aspernantibus paulo post neglecta, destructaque fuit. Ex una interdum Cedro linter prægrandis cavatur, cui impellendo triginta remiges ægre sufficiant. Ferdinandus Arias Boni aeris, & Assumptionis Gubernator celeberrimus tali Lintre usus fuisse scribitur, dum utramque Provinciam crebro visitabat. Neque id mirum, aut insolens. Nam si Plinio, aliisque fides, in Cypri insula Cedri nascuntur centum & triginta pedes longæ, eaque crassitudine, ut quini viri eam nequeant complecti. Haud infior, ex arbore Timboy quoque & Tabulas, & linternas breviores, tenuioresque confieri in Paraquaria, Cedri tamen primas tenent, quippe quæ amplitudine, rectissimaque proceritate trunci, materiæ docilitate, perpetuaque sub aquis incolumitate præcellunt. Cedrus a Quaraniis Ygary dicitur. Cum ex Cedro potissimum lintres fiant, ab iisdem Yga, vel Ygára, & portus, seu statio navium, Ygarupà vocantur. Navim vero non ex una Cedro cavatam, sed pluribus e fabulis compactam Ygaratà appellant. Quo nomine Cedrum insigniverint Abipones, fateor, me nescire. A Mocobiis, in quorum terris passim obvia est, Otelalafik dicitur. Duplex porro Cedrorum genus in Paraquaria prostat: Aliarum enim lignum eleganter rubet: Aliarum vero pallidulum est. Utrumque tamen suavissimo fragrat odore, & sole ardente e trunco ramisque copiosissimum Gummi jam candidum, jam rubicundum, semper pelucidum effundere solet. Ad res conglutinandas, illustrandasque iisdem, quibus Gummi Arabicum, usibus nobis fuit, quidni & medicamentis variis opportu-

tinum? Si aqua cum cedri segmentis cocta bibatur, sanguinem, ut cum medicis loquar, extravasatum eorum e corpore exturbat, qui vel præcipiti ex equo, aut arbore lapsu, vel ictu violento fuere contusi. Quamvis talia passis ad accelerandam curationem Quinoa, legumen minutissimi grani, in aqua cocta bibenda porrigitur etiam. Alii ex eadem Quinoa in mortario prius comminuta, & cum aqua cocta conficiunt cataplasma, parti læsæ, vel contusæ applicandum. Humores noxios dissipat celeritate tanta, ut & medici & ægroti superet expectationem. Expertus id assevero. Idem legumen saluberrimus item quibuscunque est cibus.

Pinus americana Curiy.

Curiy Pinum Europæam foliis, ac proceritate imitatur, ligni vero, quod pallidum rubris venis distinctitur, duritie superat. Nodi præsertim, seu tubera eminentia, quæ Paraquariensi Pino innascuntur, saxi duritiem propemodum æquant. Ex prægrandibus his nodis jam Divorum statuas sculpunt, jam sphærulas precatorias torno scitissime Qharanii elaborant. Igni eminus admotæ, dum scilicet latens in ligni venis rubra resina calore eliquatur, veluti Vernice, ut vulgus ait, obductæ eleganter rubescunt, mirumque splendescunt in modum. Viva adhuc arbor *Curiy*, æstivis caloribus, resinam egregie rutilantem, gratissimique odoris uberrime sudat, magni ad curanda vulnera usus. Pineas præterea nuces, seu strobilos profert cucurbitis magnitudine pares; E squamoso cortice exempti nuclei a quovis appetuntur. Ejusmodi Pini non ubique visuntur. In quibusdam tamen Paraquariæ territoriis illarum sylvas late patentes videas, quas Hispani los Pinares appellant. Etiam

ad hortos domesticos translata Curiy' egregie adoloscunt. In pluribus Quaraniarum oppidis vidi.

Algarroba, seu filiqua græca.

Multis nominibus celebranda venit arbor, cujus fructus ab Hispanis Algarroba, ab Abiponibus Hamap, a latinis filiqua Græca, a Græcis *αργάριον*, a Galeno *αργαρίων*, a Germanis cultioribus Pænis sancti Joannis, a vulgo capricornu appellatur. Ast noveris, Americanam Algarrobam mole, figura, colore differre ab illa, quæ in Germania passim venalis prostat; & ab Hispanis Algarroba de la Beiberia dicitur, unde in Hispaniam, & Lusitaniam a Mauris translata est, ubi hodie sine cultu in sylvis copiosissima nascitur adeo, ut, quod ipse spectavi, in illis provinciis hyberno tempore & bobus, & mulis pro pabulo quotidie obijciatur. Algarrobæ Hispanicæ vagina latior est, feminibus, seu lapillis grandioribus referta, fuscique coloris, etsi pulpa ejus dulcis, & subalba videatur. Algarrobæ Paraquariensis vaginæ, seu folliculi spithamam fere longi, pollicem virilem aliquando lati pellicula flava teneriori teguntur, seminio præterea minori, molliorque turgent, ac palato magis blandiuntur. E pluribus, quæ Paraquaria gignit, Algarrobæ generibus bina cum primis memoranda veniunt, quorum Alba altera, altera nigra vocatur. Hanc Abipones Roak, illam oák appellunt. Alba & Sicca, ut ex arbore decidit, manditur, & in mortario confusa jam manducatur, jam aquæ injecta tandem vinescens potatur strenue ab Abiponibus, aliisque Barbaris. Mulierum est eam in sylvis legere, equo domum deportare, in mortario molere, pellique bubulæ, quæ pro scaphio, & dolio est, cum frigida mixtam infundere, ubi sine rei alterius accel-

fro-

sione post horas circiter duodecim nativo calore, multi instar, efferuescit adeo, ut acris admodum, dulcis, salutarisque potio evadat denique. Immodicus illius usus titubare facit & caput & pedes, & quod primo loco dicere oportebat, linguam. Temulentum ut sint Abipones, sui que impotes, nec Falerno, neque Tocaino illis vino est opus. Præ utroque potus Algarrobæ, quem Laagà vocant, id præstat in plures sæpe horas, imo dies productus. Hic tamen, uti multarum ebrios inter Barbaros cædunt, vulnerrumque est occasiuncula, sic, si modo moderatio accesserit, valetudinis roborandæ, vivacitatisque incredibilis est instrumentum. Enimvero si quando de tabe hæctica, vel cachexia suspectum, confectumque macie Abiponem conspeximus, solenne nobis erat dicere: Vivat modo, siliqua græca dum maturuerit, hæc recreatus miser convalescet utique. Dictis, votisque eventus fere respondit. Tot sane, qui prostratis viribus emarcuerant jam jam, melleo potu affatim rigatos stupuimus reviruisse. Quid, quod & equi, muli, boves nunquam sint seu obesiores, seu robustiores, quam dum Algarroba pascuntur aliquamdiu, qua sylvas late omnes affluere videas, in Chaco maxime, & in sancti Jacobi finibus, quamvis abbi per immensos Paraquariæ tractus ejusmodi arboris ne umbra quidem deprehendatur. Quaraniæ certe, qui in duas & triginta colonias tributis latissime habitant, saluberrimo hoc carent fructu. Neque nobis unquam visum est Algarrobam, quæ promptissime nascitur, plantare, ne illa, uti plerique Indorum solent, ad comotationes, temulentiamque abuterentur. Ad hanc impediendam certe nobis apud Quaraniæ erat vetitum, ex cannis sacchari, quibus multa eorum oppida abundant, vinum, ut vulgo vocant, crematum parare, etsi ex malis Persicis, Aurantiis, Cydo-

niis, aliisque id facere licuisset. Cæterum semina Algarrobæ, quacunque in gleba vel temere effundantur, certissime, citissimeque in arbores excrescunt. Campus, ubi ad fluminis Rubri (Rio vermejo) ripas urbs conceptionis, a Barbaris dudum everfa, steterat, hodie sylva est impeneetrabilis; Semina Algarrobæ, quam diu, noctuque potarunt incolæ, quotidie per urbis plateas abjecta sylvæ tantæ origo exstiterunt. Eadem de causa campi, qui Abiponum stativa fuere diu, sylvescunt omnes. Sed audi plura. Arbores Algarrobæ albæ non modo escam, potionem, medicinam ministrant, sed & materiem plaustrorum, & dum, navium fabricis opportunissimam; Earum enim lignum violacei coloris & docile est & vel in aquis firmissimum. Ex hoc navium, quæ per Paraguayum & Paranam fluvios commeant, carina potissimum struitur, cui latera, & statumina navis innituntur eo fere modo, quo spinæ dorsi animantium costæ. In sancti Jacobi nemoribus equidem, & in sylvestri urbis currentinæ, quod solis occasum spectat, litore Algarrobi vastissimæ juxta, ac insigniter præcæ passim occurrunt. Alias alibi, quo quo te vertas, conspicies, sed quas, etsi proceritate, ac crassitudine eximias, trunci tortuosi obliquitas fabris, fabricisque inutiles reddit. Folia huic arbori, quam Abipones Oaikik vocant, minuta sunt, flores pallidi, & exiles. Ex his siliquæ folliculis, ut fabæ solent, clausæ oriuntur. Mense Novembri maturescunt, & ad Martium usque vel in sylvis perdurant, vel sensim collectæ a providentioribus domi asservantur. Ab Algarroba florescente annum auspiciantur suum Abipones; Hinc vox Yniefa florem Algarrobæ simul, simul annum significat. Si quem, quot jam ætatis annos numeret, forte interrogent: Quoties, dum vivis, algar-

garroba floruit? Hegem levera Yñiefachi? ajunt. Interrogatus, cum numeros, qui triadem excedunt, vocabulis propriis explicare nesciant, digitis pedum, manuumque exhibitis respondet. De Abiponum arithmetica alibi plura. Altera Algarrobæ species, quam Hispani nigram, Abipones Roak appellant, priori cætera similis, nisi quod ista minor illa sit, dulciorque. Cortex fuscior maculis rubris aspergitur. Ejus vaginæ si crudæ mandantur liberalius, dulcedine mellea palatum demulcent equidem, titillantque incredibiliter, sed una linguam exasperant, & sandi adferunt difficultatem. Expertus id scribo. Nam, quod omnis alia in longo itinere annona mihi decrat, equitatis ex obviis arboribus eum decerpseram fructum, latrantique stomacho objeci aliquamdiu, quo fames sedata quidem, sed loquendi facultas mihi repente fuit sublata. Horarum aliquot silentium, quod miretis, simul morbus, simul morbi remedium erat, Hispanis, qui me comitabantur, equitibus taciturnitatem meam festivo risu celebrantibus. Cæterum hoc Algarrobæ genus cibo sæpius, quam potui parando impenditur. Ejus vaginæ ligæo in mortario contritæ in farinam rediguntur; Hæc cribro purgata rotundæ e ligno arculæ injicitur, comprimitur manibus, cumque admodum resinosa sit, sponte sua in panem coalescit; & saxi instar duratur. Cum enim resina pingui abundet, pollen ipse suum sibi Gluten est. Hujusmodi panes, qui in sancti Jacobi coloniis potissimum confiunt, & Patay dicuntur, ad alias missi mbes non escæ solum, sed medicamenti nomine absumuntur ab illis maxime Europæis, qui e calculo, vel stranguria laborant. Universum Algarrobam & albam & nigram, cum virtute diuretica plurimum polleat, si-ve potam, si-ve comestam tabescentibus, vel lotii difficultate vexatis magnopere prodesse, nemo unus

in dubium vocavit unquam. Indigenas certe, quibus ab adolescentia prope quotidianus est Algarroba usus, morbos ejusmodi ne de nomine quidem nosse, constat. Sunt, qui ex utraque Algarroba, de qua mihi sermo hactenus, Spiritus Nephriticis, Hæcticisque saluberrimos arte chemica elici posse, contendunt. Non omittenda Algarroba tertia species, quæ ab Acacia, Ægypti arbore, gummi Arabici genitrice, nil differre quibusdam videtur. Ligno est durissimo, obscure rubeo, foliis iisdem, quibus Algarrobi a me memoratæ, vestitur, flores profert conglomeratos, exiles, crocei coloris, & aromaticum quid exhalantes. Cortex vaginalum spissior est, & niger. Semina folliculis clausa lentibus similia, sed duriora. Folliculi sua cum pulpa resinosi, saporis acerbi, asperique, haud equidem esculenti sunt, aut poculenti. Lanz, Gossipioque atro colore tingendis, alumine tamen, vel chalcantho accedente, a cordubensibus, Jacobopolitanisque prudenter adhibetur is fructus. Ex eadem arbore resina manat, Gummi Arabico, ut ovum ovo, similis. His accedit arbor exigua, quarta Algarrba species. Illius folliculi purpureum, ac prope fuscum præferunt colorem; Saporis nec amari sunt, neque dulcis. Indigenæ ex his potionem conficiunt, insigniter sudoriferam, qua multi curantur, teste Thoma Falconer medico, in Europa non nisi adhibita salivatione persanandi.

Palmæ variæ.

Palmæ solæ (quas Abipones Neboque vocant, Quarani singulas singulis nominibus distinguunt) vasti voluminis argumentum præberent, si quis singulorum specierum nomina, figuras, proprietates, utilitatesque explanaret. Palmæ Americæ Americanorum armaamentaria, pharmacopœlia, vestitaria, do-

mos annonarias hand abs re quis dixerit ; Namque jam potum , jam escam , jam medicinam , jam arma , jam tectum , jam vestitum Indis palmæ ministrant . Paucula de multis , quæ ipſus spectavi in Paraquaria , juvat delibare .

Caranday .

Palma Caranday proceræ flabelli aperti instar folia expandunt sua , dactylosque dulces propinant , quos ne ipsi quidem fastidiunt Europæi . Trunci cortex durissimus securi fissus , medullaque , seu pulpa , quæ e spinis acutissimis constat , exutus imbricatum , scandularumque loco ædibus tegendis , etiam in urbibus quibusdam , adhibetur , quin & tuguriis struendis . Nam luna propitia , decreſcentem intelligo , sectæ palmæ si fuerint , earum cortex , me teste , fert ætatem . Illud quoque exploratum , palmas Caranday inter uberrimum , omnique pecorum generi saluberrimum pabulum procreari ; Aqua enim pluviz per earum ramos in terram defluens nescio , quid saluginis contrahit , nitrumque qua qua versus generat , optimum , jucundissimumque bestiis herbarum condimentum . In vicinis oppido palmetis plura equorum suorum millia pascebant Abipones ; Nusquam certius , citiusque , quam istic , pinguescunt .

Pindò .

Pindò eximie proceritatis , & perfrequens palma cortice albescente , & aspero est . Pro ligno illi pulpa fungi instar rara , & levis , quæ ex filis quibusdam ad concipiendam flammam pronissimis componitur . Dactylos gignit , a Quaraniis Ybapyta dictos . In mortario contusi jam cum aqua bibuntur , jam comeduntur . Ex palmis passim nascentibus de-

cidui dactyli sylvas occupant, ac nudos Indorum pedes innata duritie incredibiliter offendunt; quamvis, cum per omnem ætatem calceis abstineant, plantarum callo undique duratos. Ex hoc quantum me a pueritia calceis assuetum lapide asperiores hi nuclei afflixi, dum itinere in multos dies producto nudis pedibus sylvas sæpe perambula-veram, prona cuique fuerit conjectura; Enimvero & tibialia coriacea, & calceos, diuturnis imbribus, paludibusque emollitos, attritos, profus jam inutilis abicere demum oportebat. Verum quamvis hæ palmæ Pindò molestiam creent iter agentibus, iisdem tamen & commoditatem præstant minime spernendam. Quarani equidem in sylvis noctem si agant, tempestate impendente præsidium adversus imbrem in promptu habent. Obvias ejus generis palmas aliquot se uribus sternunt. Earum ex truncis fungosæ, mollesque materiæ tugurium extemporale citissime sibi strunt, illudque ramis palmarum, frondibus earum partim dextrorsum, partim sinistrorsum reflexis belle contegunt. Salva res est. Toto licet impetu nimbi ruant, hoc sub tecto ne gutta quidem, polliceor, ad illos pertinet. Subitatio ejusmodi hospitio tectus fulgura, tornitrua, imbres crepitantes inter & grandines noctem procellosam sicci egi toties, & Quaraniorum tum beneficentiam, tum promptitudinem suspexi. Si quando quibusdam in itineribus aquis pluviis egregie perlutum me, penetratumque fuisse, scribo, memineris, velim, mihi tunc aut Quaranos comites, aut Quaraniis palmas Pindò defuisse. Ex istarum foliis, vel alias ex viminibus, chordæ, fiscellæ, corbes contextuntur aliquando. Hæ palmæ non solum eximia altitudine, sed ramorum etiam, quos eleganter porrigunt, longitudine jucundum oculis spectaculum, hortisque egregium præbent ornamentum.

Yatay

Yatay.

Yatay, palma minor, præter dactylos gerimen tenerrimum in cacumine frondescens offert, quod butyri instar molle, aurei partim, partim candidi coloris, ut ex arbore decerpitur, crudum editur, nemini non gratissimum. Ad ejus nuces psittacorum turmæ convolant quotidie.

Yatay quazù.

Yatay quazù foliis amplissimis, & lætissimæ viriditatis, trunco squamoso, & quinque minimum ulnæ alto prædita nuces (Coccos vocant Hispani) ovata figuræ producit. Caro, qua vestiuntur, permordica, sed, si coquatur, esculenta est. In singulis nucibus nuclei tres grandiores, palato amygdalarum instar jucundi sed illis pinguiores.

Mbocayay.

Mbocayay in collibus frequentissima truncum, foliaque spinis prolixis, ac validis armata ostendat. Dactylorum, qui teretes, & amygdalarum instar dulces jam crudi, jam testis eduntur, racemos præfert. Ex his nucibus oleum, olearum liquori prope par, exprimi potest. Ex eadem palma proveniunt stamina cassabinis firmiora, e quibus Barbaræ nationes Chordæ pro arcu, & lineas pro piscatione validissimas conficere solent. Ipse tali per mare sum usus. Cordubensi in territorio Palmæ visuntur, ignoti mihi nominis, e quarum foliis Scopæ fiunt tam fortes, tam commodæ, ut in remota etiam urbes

certatim asportentur. Hispani Jacobopolitani, qui ceræ, mellisque conquirendi causa sylvas adeunt, palmas quasdam ad medullam usque securi incidunt. Hebdomadam aliquot intervallo eandem ad stationem reduces in palmis a se sauciatis vermes prægrandes, multoque adipe tumidos reperiunt, quibus in lebetes, vel olla frixis læti vescuntur. Sed longum sit cæteras Americæ palmas, earumque utilitates recensere. Enimvero tot mihi restant arbores, frutices, plantæ seu fructiferæ, seu medicinales, seu aliis usibus destinatæ, quarum si non descriptio iusta, certe mentio mihi est facienda.

Arbores fructiferæ.

Fructus plerique, quos arbores in Europa proferunt, in Paraquaria desiderantur passim. Poma, pyra, pruna, cerasa, avellanas, castaneas &c. magnam ejus provinciæ partem pervagatus nunquam vidi, certe rarissime. Arboribus istiusmodi diligenter licet plantatis, rigatisque nec Cælum, nec solum Paraquariense videtur fuisse; Nam vel steriles adsunt foliis contentæ, vel fructus pariunt adeo absurdos, ut abortus naturæ potius, quam palati deliciæ mereantur appellari. Istorum, quos memoravi, fructuum inopiam incredibilis ubertas ficuum, malorum Persicorum, Cydoniorum, Punicorum, seu Granatorum, Citreorum dulcium, acidorumque, Aurantiorum prægrandium ad Europæ universæ invidiam liberalissime compensat. Harum arborum non hortos, sed sylvas immensas passim videas, partim Europæorum manibus confitas, partim e feminibus vento allatis fortuito exortas. Tot malorum nobilissimorum genera etsi cruda edantur a multis, a plurimis jam cocta, jam eliquata in bellaria, potionesque

que diversas, adjecto saccharo, convertuntur. In vicino chilensium regno, ubi aura ob incumbendum alpium juga multo rigidior, Europæi fructus prope omnes, quin & plures alii nativi, latissime proveniunt, & quæstu non mediocri alias in provincias siccati deportantur. Sed quamvis Paraquaria multis Europæ fructibus destituatur, nativis tamen, quos ne de nomine quidem novit Europa, plurimis gloriatur. Arbores, fruticesque nullo discrimine, eo, quo in mentem venerint, ordine cursim adnotabo.

Mistol.

Mistol arbor prægrandis materiem durissimam rufi coloris, magnique ponderis fabricandis mortariorum pistillis, hastisque idoneam, fructumque præbet rubrum castaneæ nucis magnitudine, qui Ziziphi, quem Hispani Azofaifa, Pharmacopæi jujubam vocant, ex Africa olim in Hispaniam, Italiamque translata speciem refert, & ab Abiponibus Naalâ dicitur. Pellis illius tenera, nucleus grandiusculus, ac durus, pulpa edulis est, atque ex ea potus dulcis, quin & panis conficitur, Indis pergratus, sed meo, judicio, insipidissimus. Ziziphum, seu jujubam peætoris ægritudini, tussi, raucedini, pleuritidi sedandæ medici Europæi impendunt. Mistol Paraquariensis eadem num virtute polleat, ignoro.

Chañar.

Arboris Chañar, Abiponibus Apehik, lignum prædurum flavescent; Fructus priori aliquantum similis (Abiponibus Apehè) sed minus dulcis, minusque ruber cibum, potumque suppeditat, & a quibusdam siccatus asservatur.

Yac-

Yacané.

Fructus Yacané arboris coloris est crocei, magnitudine Malum citreum mediocre, sapore pyrum rancidum exprimit.

Quabyra quazu, & Quabiyù.

Quabyra quazu prunis, & Quabiyù cerasis aliquantum similis, jam cibo, jam potui adhibentur. Quabyra & copiosissima, & Indis gratissima est. Mihi nauseam creavit semper; Nam cimicem olet. Ambæ arbores, horum fructuum Genitrices, lignum torno aptissimum ministrant.

Quabyra miri.

Quabyra miri, seu minor a priori omnino differt, & tum suavitate, tum salubritate universis Paraquariæ fructibus mihi videtur præferenda. Pomulum est mespilo & magnitudine, & figura admodum simile. Pelle tegitur duriuscula, quæ primum viridis, mox, postquam maturuit, obscure purpurea evadit. Pulpa seminibus teneris conspersa gratissimo odorem inter, & acidulum sapore demulcet palatum, odoremque balsami suavissimum spirat, quo & cortex vel solus, & folia fragrant. Hæc in pulveres redacta herbæ Paraquariæ insperguntur, eique ut odorem, sic pretium addunt. Illud singulare: quantumvis fructus hujus, natura calidi, esitationem neri nascitur e fruticibus more Juniperi, qualis Austriaco provenit in solo; In aliis equidem provinciis Juniperus in arborem excrevit. Frutices hi trunco

tenui, sed radicibus plurimis, nodosis, crassis, longe, lateque sub terra excurrentibus nituntur. Non nisi in solo arenoso, melioris graminis experte prodeunt. In campis Tarumensibus, ubi sancti Joachimi oppidum condidimus, in vicinis territoriis urbiculæ Curuquati, & urbis sancti Pauli finibus Brasiliam versus Quabyra miri passim in conspectu est. Sed per eosdem terrarum tractus hoc fructu abundantes pascua minus læta deprehendas, vel arenis gramen suffocantibus, vel his fruticibus meliores terræ succos absumentibus. Per reliquam sane, quam peragravi, Paraquariam gleba pinguiori gaudentem nullum Quabyræ miri vestigium usquam conspexi. Neque silentio prætereunda alia plantæ hujus utilitas: In ejus ramulis cera conficitur a formicis lacte candidior, & balsami nobilissimi instar mire fragrans. Micis, seu granulis albis minutissimis per fruticem sparsis ea constat. Ex his per fœminas operose collectis, & ad focum eliquatis candelæ sunt ad templorum usum, ubi accensæ suavissimum exhalant odorem. Dolendum profecto, ceræ cæterum præclarissimæ duritiem deesse; Nam candelæ ex ea paratæ cito colliquescunt, brevique consumuntur. Diutius ut durarent, ceræ formicarum vulgarem apum ceram admiscui frequenter. Nobilem hanc Quabyra miri ceram, viris Principibus usui, omnibus admirationi, fors & ægris levamini futuram in Europæas nunquam provincias advehi, mirabar sæpe, & magnopere dolui.

La granadilla, seu flos Passionis Dominicæ

Priori jure succedit fructus saluberrimus, quem Hispani la granadilla, Mburucuyà Quarani, Netegniklepà Abipones vocant. E frutice, qui hederæ
in-

inſtar ſepibus, dumetisque adhæreſcit, copioſiſſimus in campo naſcitur, nullo anni diſcrimine. Complura illius ſunt genera, ſola partium conformatione colorumque varietate diverſa. Singula pomulum referunt mediocres, coloris aurei, rubentibus maculis diſtinctum, ſapore acidulum inter, ac dulcem medio, odore ſuavi præditum, ſeminibus nigris rotundis reſertum. Sive crudum edatur, ſive cum ſaccharo, mali citrei inſtar, decoctum, ac frigida admixtum bibatur, humanis corporibus mirifice conducit. Melleus illius ſuccus ad ventriculum roborandum, ad artus ſolis æſtu laſſos ſine periculo refrigerandos facit plurimum. Elegantiffimum plantæ huius ſorem attentis ſi inſpicias oculis, flagrum, coronam, clavos, crucem, columnam, aleas, ſel, ac cætera, quibus ſervator noſter excruciatuſ eſt, inſtrumenta in illo non obſcure expreſſa deprehendes. Explodendi, qui id ceu phantaſticum pietatis fanaticæ commentum, futilemque naturæ interpretationem explodunt. Vetuſti de hoc argumento verſiculi exſtant, incerti authoris.

Pulcer in America Moſcho redolentior eſt flos,
Qui fert occiſi nobile ſtemma Dei.

Idcirco omnium ore Floſ paſſionis dicitur, dignuſque videbatur olim, qui ex America Romam afferretur, Paulo quinto ſummo Pontifice. A noſtro Eufebio Nierenbergio Naturalis Hiſtoriæ libro quarto decimo, decimo capite minutatim deſcriptuſ, varie a variis calamo depictuſ eſt, ſed niſi coloribus, ac penicillo exprimitur, vivam ejus imaginem nunquam animo comprehendes.

Quem-

Quembè.

Fructus Quembè eo sane memorabilior, quo minus cognitus, etiam multis, qui in Paraquaria incanuerunt; In Borealibus enim duntaxat ejus provinciarum nemoribus nativum illi est solum. Spithamam longus, pugno virili crassior in medio, in extremitatibus utrinque tenuior ad Cylindri figuram prope accedit, & columbam plumis nudatam exprimere videtur, aliquando bilibris, Pelle tenera flavescens, tuberculis, fusco punctulo in medio insignitis undique plena vestitur. Pulpa illi liquida dulcissimi saporis, sed spinis teneris, quas palatum duntaxat, non oculus percipit, referta est, atque eam ob rem non lente mandenda, sed celeriter glutienda. Siquia enim pulpam dentibus cunctanter contriverit, linguam spinis latentibus exasperatam sentiet aliquamdiu, & ad fandum minus expeditam. Caulis, qui, ut in tritico Turcico, medium occupat, ligneum quid habet, abjiciturque. Incredibile, quam jucundi saporis, quam salutaris hic sit fructus, quantum reficiat hominem ambulatione diuturna fessum, ac sudore diffluentem. In crebris per sylvas itineribus, quæ ad sylvicolas Barbaros quærendos pedes confeci, id sum expertus. Tanti ponderis fructus e lento frutice, qui funem refert, & hederæ ritu altis se implicat arboribus, nascitur, & ex illo, ceni fune, pendet. Is frutex, quem Quaranii Quembepi dicunt, quantæ firmitatis sit, ex eo conjice, quod Indi robustissimi, dum mellis legendi gratia cellam arborem securi incidunt, huic frutici ramis, truncoque illigato diu, tutoque infideant. Ex dicto Quembepi Hispani, Lusitanique rudentes, Cannabinis quibusvis fideiores, contextunt interdum.

Tata-

Tatayŷ, Morus.

Tatayŷ arbor procera, & grandiorum e numero Mora profert ſapore, & figura noſtratibus ſimilia, ſed coloris flaveſcentis, & majora. Mora hæc Tatayŷba a Quaraniis dicuntur. Arboris iſtius materies duriffima, docilis, croceique coloris. Ex hac tibiæ, litui, pyxides, aliaque, ut apud Europæos e buxo, elegantiffime ab Indis tornantur. Ejusdem ligni ſegmenta cum alumine cocta lanæ, Goſſipioque flavo colore tingendis feliciter impenduntur.

Mammones.

Mammones, fructus pomi cotonei magnitudine, imo & majores aliquando, viridi quadam, poſtquam maturuerunt, flavedine, in ipſo arboris trunco naſcuntur, & e brevibus pediculis pendentes, mammarum ſpeciem referunt, unde illis nomen. Eorum pulpa Melonum colorem luteum, ſaporemque imitatur, & jam cruda editur, jam, quod melius, cum carnibus cocta. Arbor præcæritate, craſſitieque eſt mediocri; Cinereo cortice juglandem; Foliiſ latioribus, & in varios angulos ſectis ficum aliquomodo exprimit. Ejus lignum debile liquore lacteo, inſipidoque turgeſcit. En alteram, cur a mammis nomen obtinuerit, rationem! Hæc arbor quavis anni parte & flores, & fructus oſtentat; Sed tanta fertilitate exhauritur adeo, ut ultra quadriennium vix perduret. Recens plantata primo mox anno adulta ſinul, ſinul fructibus prægnans videtur. Duæ ſunt hujus arboris ſpecies, quarum Mas altera, altera femina dicitur. Quibusdam in rebus a ſe differunt æquidem, taſſum tamen, alteram ſine altera ſterilem eſſe.

esse. Hoc sexus discrimen plautis, arboribusque variis assignatur. Mammones fructus ut in Brasilia, aliisque Americæ regionibus frequentissimi, sic rarissimi sunt in Paraquaria, & extra hortos vix spectantur.

Alabas.

Frutex, quin rectius, carduus humilis, spinosus, & arenoso potissimum solo gaudens Alabás profert, quas in California Pitahayas, unicas indigenarum cupedias, vocant. Poma sunt rotunda, ovi Gallinæ magnitudine, cortice crasso, lento, & spinis acutissimis, sed tenuibus armato; sub quo pulpa jam sanguine rubrior, jam nive candidior, liquidiorque latet, quæ seminibus nigris tenerrimis, pulvere pyrio minutioribus undique conspersa sapore dulci gratissimo palatum oblectat, corpusque calore æstuans insigniter refrigerat. Enimvero hunc fructum, si in Europa suppeteret, mensarum secundarum belariis haud dubito adnumerandum. In quibusdam Paraquariæ tractibus passim prostat; In aliis raro visitur. In itineribus mihi sæpe ad mactandam sitim præsentissimum remedium fuit.

Aguay.

Aguay vastæ molis arbor fructus prunis confimiles præbet. Succo acriori cum affluant, aqua percocti sæpius, tutiusque eduntur. Huic arbori nominis affinitate similis alia, sed re, ac figura dissimillima est.

Anguay, vel ybira payè

Anguay proceritatis, crassitudinisque eximie; ligni, quod ad fabrilia quoque opera idoneum, perquam duri, rubei, & insigniter fragrantis. Pro fructu offert semina dura, amygdalis similia, quæ etiam in medicina locum habent. Fructus hujus ossa violacei coloris, & triangularia, cum nitide splendeant, Indæ Barbaræ e collo suspendunt suo, & his veluti monilibus ornari se putant. Resina, quæ ex hac arbore stillat, odoris est fragrantissimi, ac saluberrimæ virtutis. Balsamum Peruvianum, & Brasiliense, ubique gentium celebre, ex hac resina, admixto oleo Cupay arboris, aliisque confatur. Eadem & thuris loco, quod suavitate plurimum superat, in templis adhibetur. Cortices ejusdem arboris idem prope præstant, quippe resina prægnantes. Anguay arbor dicitur, quod ex illa potissimum mortaria conficiuntur a Quaraniis, quorum lingua etiam Ybira payè vocatur, Arbor præstigiatorum; Payè enim præstigiatores, magum, medicum, augurem, verbo, veteratorem significat. Hujus instituti Sycophantæ barbari, quoties visitandos se a contubernalibus, consulendosque prospexerant, hac resina foco injecta tugurium suffire suum consuevere, divinum quid spirare ut viderentur.

Yba poroyty.

Yba poroyty pomulum est cerasis affine, scidull, sed grati saporis. Ex arbore balsamum conficitur.

Tarumay.

Tarumay arboris fructus ad Olivæ similitudinem accedit equidem, sed ab illius sapore abest longissimè. Ab arborum istiusmodi frequentia territorium, ubi sancti Joachimi oppidum collocavimus, Tarumà ab Hispanis Indisque appellabatur. Qui huic fructui magnopere inhiet, nemo est omnium.

Quayába.

Quayába arbor pyra quædam, ovatz figuræ, granis referta gignit. Eorum superficies, dum maturaverunt, flavescit, pulpa rubet. Cum saccharo cocta & sapiunt, & prorsum magis. Immatura si coquantur, ad ventriculum roborandum, adstringendamque alvum plus valent. Hæc arbor in solo etiam minus pingui feliciter adolescit.

Vinàl.

Vinàl arbor grandior foliis oleæ, sed latioribus tegitur. Vaginas, Algarrobæ nigræ similes, dulcesque profert, sed longius protensas. Ex hoc fructu potus paratur. Spinis horret arbor spicam longis, peracutis, robustisque. Illis qui compungitur, rem & periculi, & doloris plenissimam sentiet. Adeo virulenti sunt hi aculei. Sed & medicamentum offert arbor eadem. Succus equidem ex foliis illius, prius contritis, expressus oculis ægris mederi dicitur, si illis illinatur, maxime dum humore noxio laborant.

Ybira yepirô.

Ex Ybira yepirô balsamum non spernendum parare nôruat, usibus, nescio, quibus destinatum.

Caayçy.

Caayçy, quod lentisci genus esse perhibent nonnulli, resinam pellucidam, & suavis odoris ministrat.

Aguaribay.

Ex frutice Aguaribay, qui pariter lentisci, seu mastiches genus creditur, balsamum quoque fit, mundandis, sanandisque vulneribus perutile. Ore sumptum sanguinis profluvio, tussique sedandæ conducit.

Molle.

Molle arbor hæud obscuri nominis lignum solidum offert fabris, sed teredini obnoxium. Folii lauri semper virentibus ornatur, quæ contrita macerandis pellibus caprinis, imo & medicinis serviunt. Ex ejus trunco copiosum juxta, ac fragrantissimum gummi manat, quod thuris loco accenditur. Fructus fert nigri coloris, ab Abiponibus Apafani dictos, quibus jam maturis cortex pallide cæruleus. Ex his fructibus, quippe siliqua græca dulcioribus, cum aqua coctis, acer, duleisque confit syrupus. Hic, si aqua permisceatur, potum dat gratum, sed vehementem. Temulentia inde orta ebriorum oculis,

ne-

nescio, quam ferocitatem infundit, & per bīdium vix exhalatur. Cæterum & ramos, & resinam hujus arboris multiplices in usus convertere norunt medici, luculenta ægrorum utilitate, quam ipse fui expertus.

Bacoba, & Bananà.

Bacoba, & Bananà fructus Americanis jucundissimi ad ficuum genus pertinent. Ovi figura, rubro colore sunt. Frutices, e quibus generantur, semine, ramisque carent, sed foliis longis, latis, & virore ornatissimis superbiunt; illorum è medio Germen, fructusque emergit. Truncus fruticum, seu caulis tenuis est, ac fragilis. Partu unico defuncti intereunt, sed per surculos ex eorum radice pullulantes compensantur. Bananæ fructus longiores sunt, figuræ quadrangularis, pellis crocæ, pulpæ mollis, succi non uberrimi, & frigidioris, atque adeo, ni omnino maturi fuerint, stomacho infesti. Bacoba igitur Bananà salubrior. Uterque tamen fructus rite exhibitus morbis variis medetur. Potus ex illis expressus temulentiam adfert intemperantibus. Ambæ arbores in solo quamvis sterilissimo oriuntur, & quavis anni parte fructus protrudunt. Sunt, qui Bacobam Platanum appellant. Verum liquet, illam inter, ac Platanum Romanorum plurimum interesse.

Ananàs seu Piña del Paraguay.

Ananàs mensarum nobilium delicias in Europa, ac hortorum ornamenta Hispani indigenæ Piñas del Paraguay, quippe Pineis nucibus aliquantulum similes, & in Boreali Paraguarizæ tracta frequentissimas, appellant. A Quaraniis Nanà, quod Carduum significat, is dicitur fructus. Hic cum & in notis

trescunt. Idcirco radices citra cunctationem diligenter purgatæ, avulsa prius pellicula, in frustula secantur, solique, ut arescant, exponuntur per biduum. Aresacta radicum frustula cretæ instar albescent, duranturque tantum, ad exarandos characteres illis uti ut liceat. In mortario ligneo contrusa in farinam subinde rediguntur, ex qua panem coquunt variz figuræ salubrem quidem, sed illis duntaxat sapidum, qui triticum nostrum ne primoribus quidem labris degustarunt unquam. Panes ejusmodi Americani tabulæ sunt rotundæ, candidæ, tenues, corticis, qui ex subere avellitur, instar duriusculæ, & Mbeyù a Quaraniis vocantur. Liborum, quæ ex farina melle mixta in Germania fiunt, speciem referunt, sed sapore omni destituuntur. Alias ex Mandiò radicibus succum exprimunt, qui per binas horas in vasculo relictus albam in fundo deponit sæcem. Ex hoc siccata farinam, ex farina placentulas, globulos, & nescio, quæ alia, conficiunt. Ex eodem succo ad focum excocto pulvem parant a Quaraniis Mingau dictam, quæ ut ad famem sedandam plerumque, sic etiam amyli loco ad incrustandas vestes, imo & glutinis loco ad papirum congrutinandam aliquando adhibetur. Aliud Mandiò genus est, cujus radices aquis per dies aliquot immersas, & jam molliores sub cineribus assant, eduntque impune. Longum sit modos referre omnes, quibus Mandiocam jam in cibum, jam in potum, jam in medicinam, jam butyro, oryza, saccharoque admixtis in bellaria convertere solent. Felices Americani, qui tot artificiis stomachum decipere suum, & tranquillare norunt! Ego enimvero, sæpe in itineribus esurientissimus licet, a me impetrare nunquam potui, ut Mandiocam quocunque demum modo concisatam in famis remedium adhiberem. Illam
gusta

gustavi identidem, identidem cum nausea rejeci. Americanis sapit. satis est. Haud equidem invideo. Miror magis. Fateor tamen, radicem Mandiò integram, rite perpurgatam, cum carne bubula coctam neutiquam insuavem esse palato. Talis mandiocæ usus & gratissimus mihi, & unicus fuit. Aliis quoque modis præparatas has radices, etsi insipidas Europæo, succi tamen, sanguinisque boni genitricem esse, nunquam dubitavi; Nam, ut alia taceam argumenta, matres Americanæ, siquando ad prolem lactandam lac sibi deficere sentiant, quam primum cocta Mandioca se refecerint aliquoties, aridas paulo ante matnas lacte rursus impleri, experiuntur. Lusitani in Brasilia sola plerumque Mandiocæ farina (Farinha do pão) instructi ardua multorum mensium per immensas solitudines itinera pedites suscipiunt, perficiuntque. Lusitani quoque nautæ, dum in Brasiliæ portibus multos menses detinentur, dumque in suam renavigant lusitaniam, Mandiocâ potissimum aluntur, quin & major indigenarum pars; continuis enim pluviis tritici culturam impediens nobilissimi solum triticeo vescuntur pane farina magnis sumptibus per Oceanum Ulyssipone advectâ. Americani quoque Boreales magni faciunt, coluntque solerter mandiocam, quæ a Mexicanis yucâ, & panis ex ea coctus Cazave appellatur. Radicem Mandiò, quam a Divo Thomâ Apostolo (de quo alio in loco plura differemus) sibi detectam ex majorum suorum documentis asserunt Indi Brasili, Paraquariique, præclarissimum optimi Numinis beneficium putant, quippe unicum non raro vitæ tolerandæ subsidium. Quamvis enim jam a locustis, formicis, aliisque bestiis voracibus, jam diutina cœli siccitate triticum (Mayz) olera, legumina, pepones, arborum fruges funditus deleantur, Mandioca sub terra semper

superstes rerum cæterarum solet esse supplementum; Arboris enim hujus ramis, foliisque quacunq; de causa destructis licet, ejus radices vigent, crescunt, incohumes remanent. Siccitas, plantis reliquis lethifera, isti propitia est, & maxime salutaris. Mirandum illud, breviterque discutiendum: Mandio radices crudas a bestiis citra ullam noxam vorari, ajunt; succum vero ex iis expressum bestiis juxta, ac hominibus lethalem esse, cum tamen idem rite coctus omnibus sit salutaris. Si enim venena aliqua per calorem evadunt nocentiora, cur succus Mandiocæ igne coctus redditur innoxius? Cardenas medicus opinatur, Mandiocæ succum e rebus duabus diversis componi, quarum altera vapor quidam subtilis virulentus sit: Altera crassior, glutinosa, & animantibus salutaris; Per ignem dissipari vaporem noxium, partem vero illam crassiorem, & innoxiam remanere. Hæc ille. Si cui aliud sentire lubuerit, nil repugnabo. Multa certe vel ob nativum frigus, vel ob calorem nimium humanis corporibus perniciosa per artem chemicam ope ignis corriguntur, mutanturque adeo, ut quod crudum antea fuerat venenum, medicorum arbitrio, artificioque coctum, vel inmixtis aliis temperatum subito evadat medicamentum. Ex cicuta, aliis trecentis id liquet. Cæterum auctor sum advenis Europæis, ne cibis e Mandioca paratis, neu obviis in America fructibus quibusvis temere vescantur; Indigenarum stent consilio, qui plantarum suarum scientia, experientiaque præditi escam a veneno, innoxia a noxiis discernere nōrunt. Elegantissimum, quod oculis mire blanditur, pomulum visceribus, si edatur, labem adferret, vel cruciatum. Sed jam nominum affinitas, ut a Mandio esculento ad laniferum Mandiyū transeamus, me monet.

Man-

Mandyù Gossipium.

Ut Mandiò ad Americanos alendos, sic Mandiyù. (latinis Gossipium, Hispanis Algodon) ad cos tegendos plurimum confert. Hoc etsi oculis usurpent Europæi, versentque manibus quotidie, ejus tamen originem quam plurimi ignorant. Dicam. Procreatur a fruticibus, qui corylò hujate vix majores, lignum, corticemque sambuci referunt. Foliis tenerissimis, copiosis, laciniosisque vestiuntur. Tria inter foliola, qualibus avellanæ adhuc virides cinguntur, flores oriuntur rosis ampliores, e quinque foliis latis flavi coloris compositi, striis rubris intermixtis. Ex concavo florum fundo stamina crocea assurgunt. Flores in fructum abeunt denique viridem ovata figuræ, vel potius conicæ, calici, seu globo rosarum nondum explicitarum similem, qui prunum majus magnitudine excedit jam adultus. Maturus nigrescit, & sua sponte in tres finditur partes, ac Gossipium candidissimum undique protrudit, quod seminibus nigris, figura, & mole sua pistaceis similibus, est plenissimum. Sub atra horum seminum cute latens medulla coloris albi est in flavedinem inclinantis, saporis dulcis, & multæ pinguedinis, magnique ad tussim, ac respirandi difficultatem sedandam usus. Oleum ex eodem semine expressum adversus calculi dolores, ad obliterandas item cutis maculas valere dicitur. Gossipium ipsum crematum sanguinem sistit. Cum sensim maturescat, maturumque suo e claustro erumpat gossipium, non uno, ut triticum, die colligitur, sed, qui quotidie colligant, mittendi. Quaranicis in oppidis id puellarum est negotium, quæ leni gradu agrum lustrantes blanda, ne frutices offendantur, manu fructum decerpunt. Collectum quotidie Gossipium in domus area per pelles bubulas sparsum, ut sicce-

sicceatur, soli exponitur. His rite observatis vel sacos coriaco clausum annos plures tutò vel servari potest, vel, ut primum lubuerit, in fila attenuari. Ex eo enim omnis generis telæ, carbasus, sindon, byssus ab Indis texuntur. Ad semina illa e Gossipio extricanda fœminæ machina lignea, quæ duobus e cylindris, binos digitos crassis, constat, utuntur. Hos intruso illis Gossipio dum circumagunt manu, semina ultro humum decidunt, quia, cum crassiora sint ipsa, duos inter cylindros medio, ab his arcuè compressis expelluntur. Germani Gossipium lanam arboream non abs re appellant, quia, etsi fere ex fruticibus colligatur, in arboribus tamen provenit aliquando. In urbe Sanæti Jacobi ejus generis arborem annosam, trunci, proceritatisque mediocris ipse spectavi, ex qua collectum gossipium impendebatur ellychnio lampadis argenteæ, quæ nostro in templo ad significandam, honorandamque Eucharistici Numinis præsentiam diu noctuque, ut ubique mos fert, lucebat. In nonnullis Paraquariæ locis gossipium flavum provenit. Sed hæc rariora. Quidquid enim alias Gossipii in illa provincia est, nivis instar albet, & e fruticibus nascitur, qui e semine per agri areolas sparsio orti fructum reddunt annis plurimis. Si quæ forte planta vel exarescat, vel consenescat, novo semine injecto nova succrescit, ac primo mox anno est fructuosa. Gossipium amat solum apricum, lapidosum, altum, ventis undique pervium; Loca palustria, sylvis clausa, uliginosa, Cælum pertinaciter pluviosum huic plantæ sunt certe exitia. Ex humore enim, vel imbre nimio vermes innumeri procreantur, qui fruticis ramos, folia, corticem, fructum ipsum misere depascunt, sed raro impune; Nam volucres prægrandes, nominis mihi jam ignoti, turmatim advolant, a quibus vermes Gossipii vastatores devo-

devorantur, nullo tamen, vastatis scilicet jam agris, colonorum emolumento. Campus Gossipio generando suapte opportunissimus exquisitam poscit culturam. Arandus iterum, iterumque est, ac ne tribuli, lolia, herbae increbrescant, identidem repurgandus. Sulcos, scrobesque, quibus singulis terna, quaternave Gossipii semina recentiora inseruntur, via recta, tantoque intervallo relicto facere oportet, ut per æquales areolas bobus duobus aratoribus transitus pateat. Annis equidem singulis idem arandus est denuo ager, & vere propinquante plantarum rami, foliis hyeme nudati, ut vites, putantur, novis mox frondibus vestiendi. Prolixius de Gossipii cultura differui, quod dudum optaveram, ut de utilissima hac planta in Austriacæ ditionis provincias introducenda cogitetur aliquando, ne cogeremur tantam Gossipii vim ex Melita, Candia, vel aliis, quas seu Archipelagus, seu America habet, insulis immenso sumptu mercari. Haud equidem inficior, Gossipium non nisi mihiore sub Cælo procreari. Ea certe de causa nec ubique terrarum provenit in America. In Boni aeris, cæterisque Austro, qui istic fri idus est, propinquioribus territoriis nusquam in campo Gossipii plantam videas. Videres forsitan, si sereretur. Hæc opinio certo mihi nititur experimento. Oppidum yapeyu, cui etiam a Sanctis tribus Regibus nomen est, septies mille Quaranos incolas Christianos numerat, in occidentali uruguayi litore situm, & ducentas admodum leucas orientem inter & Boream (Nordost) a Boni aeris urbe remotum Tabacam, Herbam Paraquaricam, Gossipium Indis habitatoribus necessaria ex aliis Quaraniorum oppidis, septentrioni vicinioribus emere cogebatur quot annis, quod aura illic rigidior ejusmodi plantarum procreationi obstare crederetur semper. Ovium, boumque,

que, quibus supra Europæorum fidem illud abundat oppidum, multa quot annis millia pro Gossipio, tabaca, Herba Paraquarica vendebantur. Pater Franciscus Serdaheli Hungarus, meus in Austria, & navigatione socius, & oppidi Yapeyu per annos complures Parochus illas tres plantas levit, coluitque ea felicitate, ut uberima subinde messis omnium expectationem superarit, luculenta ejus oppidi utilitate. Et si non omnis ferat omnia tellus, multi tamen sterilis tractus a segnioribus colonis nequidquam sterilitatis accusantur. Dummodo semen, culturamque ab iis acciperent, fructum redderent haud dubie quantavis spe majorem. Plures Bannatus, Sclavoniæ, Hungariæque campi, qui vino generoso, & nativa Tabaca abundant, Gossipio pariter, si fere-retur, abundarent. De Goritienfi, vicinisque territoriis, ubi aura lenior, eo confidentius id affirmo. Quanta jam serici portio his in provinciis colligitur quot annis! Moros, bombycum altrices, quis enumeret? sericum incredibili cum quaestu vendunt nepotes, quod eorum avi, atavique de nomine duntaxat norunt. Nobilissimo Hungariæ Regno auri, argenti, æris, pecorum, vini, tritici, tabacæ, omnis generis frugum ditissimo novus hic opes augendi fons detectus est Augustissima Maria Theresia imperante, colonorum industriam & acuate, & remunerante. Quid si Josepho Secundo Cæsare, sceptrorum illius dignissimo hærede his iam Provinciis dominante, & suorum commercium terra, marique ad vicinorum invidiam feliciter amplificante Gossipii quoque cultura invalesceret? Quanta inde orbi Austriaco emolumenta accedent, quanta compendia! si demi habuerimus, quod foris erat petendum. Sit, qui incipiat, principiis optati respondebunt progressus. Neque imitatores deerunt usquam coloni, utilitatum spe alle-

Et,

Si; quin & laboris facilitate, cum multo operosior sit lini, quam Gossipii preparatio; Hoc enim a frutice avulsum, & sole horas aliquot siccatum foeminis, quæ fila ducant, potest tradi. linum e contrario, antequam ad texturam transeat, quot hominum occupat manus! Evulsus ex agro, calycibusque jam liberum in lacuna macerandum, rursus in calefactis tuguriis torrendum, stupariis malleis contundendum, frangibulo conterendum, ferreo pectine, ut cortices decidant, & flocci, carminandum. Hæc dum rite præstentur omnia, hebdomades abeunt non paucæ. Minoris negotii gossipium est, quod maximo & temporis, & laboris compendio ex campo ad colum, vel fusum, inde ad texturam transfertur. Quare labori ut parceretur, & tempori, Quaraniorem in coloniis non linum, etsi satum lætissime proveniat, sed Gossipium seritur, quo centena propemodum Indorum millia quot annis vestiuntur. In iisdem tamen oppidis ager lino conserebatur, sed eum duntaxat in finem, ut ex ejus seminibus oleum exprimeretur tum medicinis, tum pictoribus necessarium. Scapus lini, metu laboris, abjicitur semper. Vulgus Hispanorum Paraquariensium indusiis gossipinis utitur, opulentiores lincis. Malunt telas lineas ex Europa allatas incredibili plerumque pretio emere, quam lini colendi molestias subire. Num reprehensione minus digni Europæorum multi, qui gossipium magnis sumptibus aliunde advehunt, quod, dummodo id plantare non pigeat, tellus patria illis liberali manu largiretur. Idem prope de Oryzæ cultura in Austriacæ terra introducenda sentiendum.

Oryza.

Primis, quos in Paraquaria egeram, annis adeo rara fuit, caraque oryza, ut, cum alicnis e provinciis adveheretur, vix aliquando, ac ne vix quidem nostris in mensis compareret. Nusquam seminabatur, & qui sponte sua in remotissimis ad Paraquay septentrionalia litora nascentem oryzam colligeret, adferretque, nemo Hispanorum fuit, Payaquis Barbaros istuc grassantes, jure formidantium. A lusitanis Brasilis demum instructi Quaranicis in oppidis oryzam serere cepimus, tantaque passim messis erat, ut consumi neutiquam posset. Cum enim operosum sit, oryza granum suo extricare e cortice, Indi tantum laborem pertæsi triticum Turcicum, quod nullo negotio in mortariis conteritur, quam oryzam edere malunt. Uberrimam igitur messem tanta oryza multitudo consecuta est quanta ejus tum caritas, tum inopia quondam fuit. Neque sibi persuadeat quispiam, oryza seminationem, educationemque artificis, nescio, quibus constare; Nam tritici Europæi more & scribitur, & metitur eo tamen discrimine, quod vere ineunte, campoque natura humidiori semina sint mandanda. Oryzam non nisi in locis palustribus, & uliginosis generari, perperam affirmarunt plerique. Enimvero quæ a nobis in sylvis, vel potius in campo, qui olim sylva fuit, seminata est, uberiolem longe nobis reddidit fructum, quam quæ palustri in loco seminabatur. Locus equidem ab arboribus antea occupatus nativam diu humiditatem retinet, cineresque ex arboribus excisis, ac eadem in statione crematis incredibilem humo impertiuntur fertilitatem. In hujusmodi campis Quarani & tabacum, & Mayz, & pleraque alia; gossipium si excipias, ingenti cum senore passim serere consueverunt. sincero, quò in
Pa-

Patriam nostram feror, studio impensius hæc, prolixiusque annotanda putavi. Ardentissime enim optabam dudum, his ut in provinciis civitate donaretur Gossipii, & Oryzæ cultura, quæ innumerabilium orientem solem versus populorum princeps est, saluberrimæque annona, & humanis corporibus præ quavis carne robur infundit singulare, exiguoque temporis intervallo convalescentibus lapsas vires reddere consuevit. Experimentum multiplex de hoc me reddidit certissimum. In multis, multas in hebdomades productis itineribus oryza unicum mihi sæpe, utilissimumque viaticum fuit. Cui lubuerit, licebit tentare hunc seu Gossipii, seu Oryzæ satum, & vix poenitebit tentasse. Alius, aliusque locus, aliud, aliudque tempus experiundum, suadeo, dum optata denique messis respondeat sementi. Quot flores, fructusque peregrini, quot plantæ ex Africa, Asia, America ad nos translatae solò huius egrègie assueverunt! sed hem! superi boni! quantum in hoc arborum, fruticum, plantarumque labyrintho me implicui, exitum ex sylvis ut vix inveniam. Quin illis inmorari lubet tantisper, dum, arboribus seu medicinalibus expositis alias quoque seu fabricis tantum utiies, seu alio nomine memorabiles saltent raptim enumeravero.

Tayy urundey Quebracho.

Præter arbores jam recitatas: lignum sanctum, Quayacan, Mistol, Tatayy, Anguay, Algarrobo, Molle &c. Singularem duritiæ, magnitudinæque excellunt Tayy, seu Tajibo, Urundey, Quebracho seu rubri, seu pallidi coloris; utraque arbor ab Hispanis Quebracho, vel Quebrahacho dicitur, quod, ni

Seibo.

Seibo, Abiponibus Naiñik arbor mediocris, floribus violaceis superba, ramis tortuosis, ligno spongioso, & ut suber, tam molli constat, ut recens cultello quovis, cœu pomum, secari possit quidem, aridum vero neque securibus elaborari. Ramulus illius quivis humo infixus radices agit confestim, crescitque. Tigris quoties ungues sibi ardere sentit, iisdem ad dolorem mitigandum hujus arboris corticem dicitur refricare.

Palo de leche.

Palo de leche ab Hispanis, seu arbor lactea, ab Abiponibus Nichiegik dicitur, quod ejus lignum lacte candidius sit, sed adeo blandum, ut cultro vulgari scindi possit, & ad fabrilia opuscula adhiberi.

Yçapy.

Yçapy arbor ampla, & eximia proceritatis, foliis pomi citrinæ, sed exilioribus, virorisque magis pallidi affluit. Id singulare, quod aerè leniori diu, noctuque quodvis ejus folium aquam stillet copiosam, quæ circumjectum arbori spatium rigat, adeoque lutosum reddit, ut nobis sylvas perambulantibus plurimum sæpius molestiæ crearet. Lignum arboris perleve est, ac lentum, nec humiditate finditur; Quapropter stapedibus, ligneis enim vulgus utitur, opportunum. Joannes Verkens lipsiensis in relatione itineris a Batavis ad orientales Indias ductore Petro Wilhelmo Verhuffen olim suscepti narrat, in insula Ferro, ex canariis una, arborem prægrandem inveniri, quæ quavis anni parte diu, noctuque aquam stillan-

stillando fundit, ad quam pro suo, pecorumque suorum usu recipiendum indigenæ cantharos majores suspendunt; Incredibilem enim aquæ dulcis penuriam illis esse, affirmat. Quæ si vera sint, eandem esse arborem suspicor, quæ in Paraquaria Ycapy a Quaraniis appellatur. Hanc aquam medica quadam virtute pollere ferunt, sed quali, me latet.

Arbor formicarum.

Arbol de hormigas, arbor formicarum dicitur. E ligno componitur imbecilli, & spongioso. Arbor, quanta est, cribri instar undique perforata, & a formicis infesta erinus fugienda, si sapiunt, transeuntibus. Si enim arborem vel attigeris, veluti classico audito formicarum exercitus e latebris suis profiliens & te, & arborem ipsam opplebit. Maturandam, illico fugam, ni misere extruciari a formicis, dilaniarique velis, magnopere tibi suadeo.

Umbù.

Umbù ab Abiponibus Akalmaik dicitur. Tanta est arboris hujus, si ramos, truncumque spectes, amplitudo, ejus pedem sol nunquam ut videat. Viris quinquaginta sub illa confidentibus umbram liberalem præbet, eosque adversus imbrem quantumvis tuetur. Tilix Europææ cum umbu annosa compositæ quid? nisi umbræ, ac pumiliones.

Salix.

Salix, Hispanis Sauçe, Abiponibus Apaſañik; etſi infulas Paranzæ, & quorundam amnium ripas passim impleat, alibi ad multa sæpe terrarum spatia non

reperitur. Saligna folia, vel ligna jam medicina jam alium in finem necessaria multo interdum, sed irrita semper labore a nobis querebantur. Salicetorum in insulis, & ipsarum adeo insularum originem interitumque alias exposuimus.

Ambay.

Ambay ex ficum sylvestrium genere paucos intra menses in mediocrem assurgit altitudinem. Candice est tenui, & sambuci instar perforato, cortice ficibus proprio, ligno betularum colorem album imitante, sed adeo molli, cultellis secari ut queat. Ramis paucissimis, foliis vero prægrandibus, ac laciniosis circa summum duntaxat ornatur; Major enim candicis pars, ut palmis usuvenit, frondibus auda adstat. Indis volupe est penes sua tuguria hanc plantare arborem, quod illis multiplici est usui. Nam radicem illius siccata bacillo ex ligno duriori facto subjiciunt, quem dum manibus velocissime circumagunt, per utriusque ligni affricum ignem eliciunt, admotaque stupe, palea, vel folio arido excipiunt, aluntque. Idem, quod Ambay radix, lignum caragnata, vel Urucuy præstat, quin seu chalybe, seu pyrite, aut filice opus sit Americanis. Adhæc Ambay arbor tum foliorum amœna viriditate, qua oculos recreat, tum corticis, succi, folii, quibus vario modo applicatis jam Gonorrhœam, jam sanguinis menstrui immoderationem, jam alvi proluviem compescunt, salubritate Indis magnopere se commendat.

Nux juglans.

Nux juglans, quæ ab hujatibus figura, fructuque nil differt, in Tucumanis sylvis frequentissima est,
in

in aliis Paraquariæ territoriis rarior. Ejus lignum scloporum thecis, mannbriis, aliis arculariorum operibus impenditur. Nucum diversa sunt genera: Aliæ prægrandes, & blandi corticis: Pumilæ aliæ, & corticis prope lapidei.

Urucuy.

Urucuy frutex arborefcens ligni candore, ac corticis nigredine corylum imitatur. Ejus folia grandiora sunt, & corculi speciem referunt. Flores e quinque foliis albis non nihil rubescentibus compositi Rosam vulgarem magnitudine æquant, carent tamen odore. Pro fructu illi sunt siliquæ primum virides, dein' rubicundæ, in quarum singulis quadraginta circiter grana latent pisorum instar, sed utrinque complanata, &, ut malorum semina carnem habent candidam. Eorum superficies rubore luculento splendet, eoque tangentium se manus tingit confestim. Siliquæ maturæ ultro diffiliunt. Grana hæc seu sicca jam, seu recentia Minium supplent. Contrita, aquaque conspersa jam Barbarorum corporibus ornatus gratia, jam telis, cantharis, quibusvis aliis rebus pingendis, tingendisve passim adhibentur. Coccineus hic color rebus illitus pertinacissime inhæret, si granis Urucuy aqua calida subactis urina, vel alumen admisceatur. Eadem grana aquæ feruenti injiciuntur, & ex colore in fundo subsidente tabellæ fiunt. quæ in Europa a fœmiis ad fucandas facies, ad alia a pictoribus, tinctoriisque impenduntur. In medicina quoque, ac culina locum habent, variis modis parata, ac permixta. Ligno urucuy, ut paulo ante dixeram, ad eliciendum ignem Indi utuntur. Ex arboris cortice rudentes, chordas, funes,

cannabinis fortiores texunt alii. Territorium sylvis, rupibus, paludibus, stagnis horridum, quod a frequentia arborum Urucny Urucuti appellatur, sæpe, diuque repetitis itineribus, jam eques, jam ut res ferebat, pedes, peragravi, dum in vicino sancti Joachimi territorio octennium versabar. Cum de coerulei coloris origine egerim, de plantis, quæ cæruleum, purpureum, flavum, nigrumque colorem suppeditant, juvat differere.

Añil, seu Indigo.

Massa illa cærulei coloris, quæ ab Hispanis Añil, vel Añir, a cæteris Europæis Indigo dicitur, conficitur ex planta, cui radix tenuis, longa, in plures furculos divisa; Inde caules proxi partim humi serpentes, partim in altum arrecti oriuntur. Uno e latere rubescunt, ramulis, foliolisque rotundis digiti auricularis unguem mole æquantibus, hinc obscure viridibus, inde argenti instar albescentibus onerantur. Plantæ hujus flosculi purpurei non nihil pallescent, floribus pilorum, vel ut alii explicant, cassidi apertæ similes. His filiquæ a caule pendentes succedunt, semine olivarum colorem referente, & raparum semini simillimo, refertæ. Folia plantæ jam maturæ in fasciculos colligata lapideo in mortario tunduntur primum. Mox lebeti aqua tepida, vel quod alii magis probant, frigida pleno injecta macerantur aliquandiu, ac identidem circumaguntur. In mensa denique lignea, ligneo margine altiori circumdata, in qua hinc, atque illinc scrobes cavati sint, effunduntur. Aqua inani dilabente spissior coloris materia in illis scrobibus subsidit, coagulatur, induraturque. Inde exceptæ particulæ solidæ pluribus porro diebus siccantur; Quo enim sicciores, eo propius ad

caeruleum, quem venetum appellant, colorem accedunt. Atque hic modus est colorem Indigo parandi, etsi aliis aliis modis, atque instrumentis eundem in finem uti haud ignorem. Qui telas, pannosve eo colore tingunt in Paraquaria, puerorum urinam, ut firminus color inhæreat, non alumen illi admiscunt. Hæc planta Afil alibi feritur, in Paraquaria sponte sua per campos passim nascitur, sed, ut plura alia, e quibus quæstum facere possent indigenæ, fere negligitur, industria liberalitati naturæ raro respondente. In prædio quodam urbis sancti Jacobi officina Indigo colori parando destinata ingentes olim hero suo attulit utilitates, quod ex superstitibus rationum libris patet. Mortaria saxeæ, & nescio quæ alia desertæ officinæ instrumenta videntur etiamnum. In Europæis quoque provinciis, ubi mitior aeris temperies, plantam hanc coli posse, dubitavi nunquam. In blandiori scilicet, beneque subacto solo jaciendum esset semen. Teneræ adhuc plantulæ, ut lactucam, & brassicas solemus, transferendæ eo modo, ut alia ab alia opportuno distet intervallo. Ne lolia plantas adolescentem suffocent, curandum solerter. Hæc planta, de qua mihi sermo hætenus, quo vocabulo a latinis designetur, arduum est statuere. Arabes colorem caeruleum, & notam herbam Isatidem, vel Glastum Nil vel Nir vocarunt. Hispani idem nomen plantæ Indigo applicuerunt, syllaba An ceu articulo præfixa, dicuntque Afil, vel Afir, eo fere modo, quod pro Chimia Alchimia, pro Corân Mahumetis lege Alcorân dici solet; Al enim articulus nominis putatur. Vide dictionarium vetustissimum Antonii Nebrissenfis Hispani. Alii quoque lexieographi Glastum & Isatidem pro synonymis vendunt; Hoc enim græcæ, illud latinæ originis est, quamvis linguæ Britannicæ vocabulum ab alijs rectius putetur. Nam

Cæsar libro quinto, capite quarto decimo ait: *Omnes vero se Britanni vitro inficiunt, quod caruleum efficit colorem; Atque hoc horridiore sunt in pugna aspectu.* Alii non vitrò sed *Glastò* legeudum esse, multis paginis contendunt. Qui Cæsar's commentarios commentariis suis illustrarunt, ni dicere mavis, obscurarunt, incredibile est, quam acriter, quam inutiliter de diversa hac lectione inter se digladiantur; Eo enim controversia demum recidit, ut *vitrum* vocem latinam, *Glastum* Britannicam esse, & utramque eandem herbam significare, quæ caruleum efficit colorem. Nam Plinius libro 22. Capite 1. scribit: *Simile plantagini Glastum in Gallia vocatur, quo Britannorum conjuges, nurusque toto corpore oblita quibusdam in sacris, & nude incedunt, Æthiopum colorem imitantes, scilicet fuscum, Glasto proprium; Haud enim colorem caruleum cælestem, seu, ut vulgo dicimus, Berolinensem imprimit, sed obscurum. Glastum vero, & vitrum synonyma esse, ut aliorum testimonia omittam, ex Humfredo Lhuyd Cambro-Britanno perspicuum est, qui ait: Nec hi, sed Britanni, ut Cæsar, & alii referunt, corpora Glasto in caruleum colorem, ut hostibus terribiliores viderentur, pingere soliti. Et nobis in hunc diem, quod antiquitatem probare videtur, caruleus color Glas dicitur, quo nomine & herba illa plantagini haud dissimilis, & mercatoribus nunc optime cognita nuncupatur.* Hæc Anglus de Anglia scribens. Nos quoque Germani vitrum *Glas* etiamnum vocamus. De hoc argumento plura nosse si cupis, lege clarissimi viri Francisci Oudendorpii Batavi commentarios in librum quintum, caput quartum decimum Cæsar's paulo ante me memoratum. Qui rerum naturalium historiam nostra scripserunt ætate, Isatidem tinctoriam, Germanis salix Æter Waid, in Gallia, Thuringia, & alibi provenientem ab Indigo colore Americano distinguunt.

stinguunt, Sed hæc lis de nomine est, quam aliis arbitrandam lubens committo.

Cochinilla.

Cochinilla, vel, ut alii, Cochinella noti coloris ab Abiponibus Cachil, ab Hispanis la grana dicitur, propter aliquam cum granis Chermes affinitatem, quæ ex Illice coccigera colliguntur. Hæc arbuscula frequentissima est in Hispania, maxime in Bætica, olim Turdetana provincia, in Lusitania item, & in quibusdam Galliz tractibus. In Illicis istius foliis cocca, seu grana rubra procreantur, reipsa, ut ferunt, vermium nidi; muscæ enim minutæ hæc folia terebrant, ac in iis ovula deponunt sua, unde grana Chermes oriri dicuntur, quibus tinctorum, pictoresque ad res colore coccineo, seu purpureo imbuendas uti solent, quem & Murex, ostrum, seu conchylium aliis ministrat. Cochinillæ Paraqnariensis origo sunt insecta alata, quæ carduis quibusdam, quos Hispani Tunas, alii ficus Indicas appellant, semper insident, eorumque succo aluntur. Plura sunt carduorum ejusmodi genera ut fructu, sic figura discrepantia. Alios Lakà, alios Roáyami, Kakeè, Nanapfahète alios vocant Abipones, omnes tamen esculentos. Carduus, in quo Cochinilla reperitur, universali nomine Tuna ab Hispanis, Jamacarù a Brasiliis, Opuntia a Botanicis vocatur. E radice admodum brevi truncus assurgit crassus jam trium, jam quatuor angulorum, viridis, tortuosus, pulpæ albæ, & fragilis, undique spinis aculeatus; huic foliorum, & frondium loco trunci alii omnino similes, sat longi hinc, atque illinc adnascuntur, succo plenissimi. Floribus flavis fructus succedunt rubri, ficu vulgari majores, dulcis simul, simul acidulj saporis, ac vel ideo palato jucundi. Eorum

rum pulpa nigris, minutisque seminibus, ut uva acinis, turget; cortice nudata mirifice sapit, maxime sitientibus, & ex calore ægris. Ex his igitur fruticibus per campos passim obviis fœminæ Cochinillam colligunt, quæ ex micis albis, perexiguis, fluidis, & mucoso simillimis constat. Plurimæ istiusmodi particule in tabellas tenues rotundas compactæ, aerique aliquandiu expositæ rubescunt demum, & indurantur. Neque alia, ut pingendis tingendisve rebus serviant, industria porro est opus. Sunt, qui Cochinillam vermiculum Indicum esse, ex quo tosto, vel manibus contrito color coccineus conficitur, scripserunt, quibus, si de quavis Americæ Cochinilla id dictum velint, non possum non repugnare. Plus equidem fidei oculis meis, quam verbis alienis tribuo. Massam illam albam, fluidam, e carduis collectam, a fœminis allatam toties vidi, manibus contrectavi meis, floribus pingendis, aceto colore rubro imbuendo adhibui, nunquam illi vel minimam illius insecti particulam immixtam deprehendi. Ejusmodi reculas Cochinillæ admixtas si deprehendant Europæi, id fraudibus mercatorum exterorum factum credant, qui res heterogeneous immiscendo & pondus, & lucra sua augere conantur. Sic Tamarindis pruna nostratia ab illis admisceri, pharmacopola ingenue mihi erat conquestus. Paucis abhinc annis in publica urbis taberna cochinillam emi, sed adeo Corruptam, & nescio, quibus quisquilliis vitiatam, ut, cum nultum prorsus colorem redderet, nulli mihi usui fuerit. Clarissimus medicus Woyts in suo gazaphylacio, triplicem, quin quadruplicem cochinillam ab exteris mercatoribus Europæ inferri, alteram ab altera multum discrepantem, refert. Quid alibi ab aliis fiat in paranda Cochinilla, plane ignoro; Paraquericam, de qua sola mihi sermo est, insectorum, quæ carduis in-

insident, excrementum esse, existimo, vel rectius eorum seminum eo prope modo, quo bombyces fila serica e suis egerere visceribus consueverunt. Bombyces mori foliis, insecta cochinillæ Tunarum carduis aluntur; Hi cardui ut fructum purpureum generant, sic insecta, quæ carduis istis vescuntur, succum quemdam initio album, dein, ut primum siccatur, purpureum egerunt. Quemadmodum formicæ, quæ fruticibus Quabyræ miri fragrantissimis se nutriunt, ceram suavissimi odoris producant, quod paulo ante memoravi. Hunc igitur, quidquid sit, insectorum succum ex carduis opuntix collectum, & postquam aura siccatus est, in massam purpuream coalescentem cochinillam in Paraquaria vocamus, atque rebus quibusvis seu tingendis, quin alia opus sit præparatione, impendere, solemus. Ejusmodi cochinillæ, dum plura florum millia ad templi ornatum meis concinnavi manibus, vim senè magnam consumpsi, quin vel minimam insecti particulam illi inspersam deprehenderim; Si quis alter deprehenderit, muscam, aut vermiculum talem massæ illi adhuc humidæ vel fortuito, ut in cibis contingit, illapsam, vel mercatorum exterorum ponderis augendi gratia fraudibus admixtam fuisse, sibi tuto persuadeat. Illud mihi exploratissimum, in Paraquaria neminem seu pictorum, seu tinctorum insectis ipsis, sed eorum, qui in carduis reperitur, succo uti. Num vero ex insectorum ejusmodi, quæ viva colorem purpureum effundunt, exanimis jam corporibus idem, vel similis color exprimi arte queat, ignoro; Nobis equidem nunquam lubuit id experiri, cum naturalis cochinilla semper fuerit in promptu. Grana illa, grano piperis vix minora, fusci plerumque, interdum lucidi coloris, partim rotunda, partim polygona, & rugosa, quæ in aro-

mate-

matopolarum tabernis, in tinctorum officinis passim prostant, cochinilla vulgo appellantur equidem, re tamen ipsa mihi videntur cocca ilicis (Des stechbalm, oder grunciche Kermes beere, scharlach beere) esse, ex Hispania, Gallia, vel ex alia Europæ provincia probabiliter allata; Nisi forte ex insulis Americanis, quæ a Joanne Bermudes Hispano, & a Georgio Sommer Anglo nomen habent, aliquando advehantur. Istic enim grana, quæ Sommerinal rothholz dicuntur, generari scribunt nonnulli, purpurei, ut vera cochinilla, coloris. Quidquid sit, cochinillam Paraquariensi ulla ratione similem nusquam a me in Germania visam esse, sanctè affirmo, videoque granis variis, quæ cochinillæ colorem aliquomodo imitantur, cochinillæ nomen promiscue impertiri eodem jure, quo Indi potionem seu ex uvis, seu arborum fructibus paratam vinum appellare consueverunt, quia utriusque abusus homines, reddit temulentos. Noster Joannes Marchifeti, Flaminensis, oppidi Quaranici, cui Nuestra señors de Sancta Fé nomen dedit, diu Parochus Carduus opuntiz, seu Tunas in horto, qui latissime patebat, domestico plantandas curavit, ne cochinillam oppide suo necessariam per campos remotissimos conquirere porro opus esset. Carduis jam adultis insecta illa alata, cimicibus prope similia, quæ per Indos corbibus e campo allata, undique inspersa fuerunt successu, qui vota superaret, optimo; Tam copiosa enim, tam eximia cochinilla identidem collecta est, ut a vicinis Parochis ad oppidorum suorum usus, quovis pretio oblato, certatim posceretur, quod præ campestri illa, & Sylvestri amznus, luculentiusque rutilabat, maxime, dum succo mali citrei conspergebatur. Annis succedentibus idem Pater Marchifeti hujusmodi carduis purnes oppidi aditus obsep.

obsepsit, ne equitibus Barbaris, a quibus multæ clades acceptæ, pluresque indies timendæ fuerant, accessus dein tam expeditus esset. Hujus generis sepimentum vivum, quo & Hispani in hortis, prædiisque utuntur suis, ut securitatis instrumentum, sic cochinillæ seminarium existit semper fecundum, quæ Paraquariensibus non colorem modo nobilissimum, sed & medicinam præbet cordi roborando, sudori ciendo, arcendoque veneno utilem, ut adeo aceto, aliisque liguoribus salubriter condiendis tuto misceatur. De Paraquariensi cochinilla duntaxat id a me dictum noveris; Aliam quameunque mihi ignotam, & vel hoc nomine suspectam ne primoribus quidem labris admoverem. Abbas Vidaure scribit: Insecta foliis Opuntiz insidentia a Chilenibus aciculis compungi, capique. Chilensi id fieri in provincia etsi concedamus, de Paraquaria idem affirmari haud posse, tot annorum experientia mihi constat.

Virga aurea.

Virga aurea, Abiponibus Nakalik, caudice resissimo, foliis, frondibusque ab imo ad summum stipato, & jam quatuor, jam quinque pedes alto, flore insigniter flavo superbiens in plurimis Paraquariz Campis abundat. Illius seu caudex, seu folia admixto alumine in aqua percocta colorem croceum splendidissimum pictoribus, infectoribusque offerunt; si quid cœrulei immisceas, colorem lætissime viridem habebis. Segmenta arboris Tatayy, ut alibi exposui, colorem item flavium, præbent, sed minus clarum. Eadem virga aurea magni quoque est apud medicos nominis, varique usus. Matronam nobilem, annos plures lecto affixam, cujus morbus, nescio, quis, & medicorum plurium sagacitatem, & medicamentorum vires elusit semper, ab advena Ger-

splendentibus præditum, ut ea degustandi lubido me incesse- rit. Ea saccharo quovis dulciora deprehendi, & herbæ Paraquariæ, dum cum aqua fervente bi- bitur, condiendæ sacchari loco adhiberi posse, judi- cavi. De utilissima, ut videbatur, inventiuncula magnopere mihi applaudens socio meo Hispano fo- lium ejus fruticis gustandum porrexì. Is vero, quod res erat, prudenter suspicatus, plantæ peregrinæ non gustatu modo, sed & tactu abstinendum sibi videri, respondit. Indæ vetulæ hæc de re in oppido consul- tæ: Hæc folia rebus viridi colore inficiendis adhiberi equidem, sed virulenta esse, affirmarunt. Enimve- ro de hoc factus certior inconsiderantiam damnavi meam, qui præcipiti manu plantam mihi nondum exploratam ori admoverim meo.

Ligna tinctoria.

Ligna porro tinctoria varii coloris, quæ ex Brasilia, Quayana, aliisque Americæ provinciis in Europam transferuntur, pleraque suppetunt in ea Paraquariæ parte, quæ Brasiliæ confinis. Idem de radicibus, arborum oleis, succis, resinis, gummi, nucleis &c. dictum puta.

Cardones seu Cerei.

Carduis, quos tunas, vel ficus Indicas appel- lant, sociandi videntur Cardones, seu Cerei (Alaga- rik Abiponibus) quorum truncus & vastus, & procerus, pulpæ fungosæ, ac fragilis. Foliorum, ramorumque loco caudices alii crassi, & longissimi innascuntur, spinosi undique, succo turgentes, & in altum ere- cti. Flores iis albi, fructus ovo anserino grandior, figuræ ovatæ, coloris obscure rubri proveuit, quo

Indi impune vescuntur. In Paraquariæ solitudinibus sylvas cardonum longe, lateque porrectas sæpe peragravi. Mel, quod in illis apes fundunt, plurimum celebratur. Singulas prope cardonum partes, succum maxime ex iis expressum in usus medicos convertere norunt & Europæi & Americani. Multa sunt cardonum genera, diversæ, monstrosæque figuræ. Humi serpunt alii, alii sursum arrigunt se se. Horum memorabilior cereus Peruvianus major spinosus, ad viginti pedes altus, pedem unum crassus. Ejus truncus varios angulos, & veluti canales, tubera item, ac aculeos habet. Cortex illi viridis, pulpa carnosæ, & sub hac materia lignea, ubi medulla candida succi plena est. Parce florescit. Plura de hoc cereo nosse si cupias, hortos Principum, ubi prostat spectabilis, adi.

Caraquatà variæ species.

Caraquata Quaraniis, Abiponibus Kalitè, Mexicanis Maguey, vel Metl ubique frequens, & ad varia perutilis est planta. ob aliquam affinitatem species Aloës a quibusdam, atque adeo ab Hispanis Azibar, vel Závila dicitur juxta Antonii Nebrissensis lexicon. Complures sunt ejus plantæ species in Paraquaria passim obvix. Mihi notiores carpum memorabo. Caraquata quazù, seu grandis radice crassa, sed brevi nititur. Foliis viginti aliquot pinguisimis, utrinque serræ instar dentatis, peracutis, ad duos pedes longitudinis se se porrigentibus constat, in quorum centro scapus trunci instar assurgit, quinos, sæpe plures pedes altus. Ejus vertex croceis floribus coronatur. E foliorum fibris, ut alii e lino, vel cannabe, fila ducunt Indæ, chordas, vestes, retia sibi texunt, in quibus bina ex arbore inspen-

suspensis cubare solent. Hæc tamen fisa nullo seu tempore, seu artificio perfectam nanciscuntur albedinem, neque colorem, qui illis illinitur, retinent diu. In Quayana tamen provincia ex eodem Caraquatæ filo, quod Hispani hilo de pita, vel chaguar appellant, tibialia adeo venusta texti, scribunt fide digni, ut ob firmitatem juxta, ac egregiam molli- tudinem sericis tibialibus interdum præferantur in Gallia. Aliud Caraquatæ genus, priori admodum simile, in sylvis visitur, sed ad fila ducenda ineptum; Hinc ab Abiponibus frater Caraquatæ, Kalitè nanah- bevoa, vocatur. In sylvis Mbaë verà, Acaray, & Monday fluvios inter ad Nord ost sitis non ex Caraquata, sed ex cortice arboris Pinô rite perpur- gato fila, vestesque sibi parant Indæ sylvestres sindo- nis Europææ ritu candidissimas, quas ipse toties vidi, stupuique. Tela enim ex corticis hujus filo contexta, soli aliquamdiu exposita, frequenterque irrigata non modo albescit insigniter, sed & colo- rem, quo tincta est, quemvis fidelissime servat. Dolendum sane, hanc arborem Pinô in sylvis edi- tioribus duntaxat reperiri, ac per plerosque Paraqua- riz tractus ignorari omnino. Caraquata alterius fi- guræ speciem cinaræ, vel Ananz refert. Fructum coccinei coloris generat, semenque copiosum, caul- recto, sed gracili inclusum habet. Circumdatur fo- liis vastissimis, serræ instar denticulatis, ac humum versus pendentibus, in quorum centro aquæ clarissi- mæ portionem non modicam iter agentes inveniunt, sitimque levant suam in aridis solitudinibus, ubi nusquam gutta aquæ suppedit aliquando. Caraquata alia foliis gladio similis, & utrinque minaci spinarum serie armata fructum inus, forisque palli- de flavescenem, semine nigro refertum, succo aci- dulo, sed grato prægranem præfert. Verum hunc

e tot aculeis, quibus folia ejus custodes horrent, citra vulnus extricare, hic labor, hoc opus est. Ex fructu, saccharo admixto, & potus saluberrimus, & nobile adversus morbos varios medicamentum paratur, fugiendum tamen maximopere forminis prægnantibus, quibus abortum ciere dicitur. Hæc, aliaque Caraquatæ genera innumerabiles Americanis præstant utilitates. Circum hortos, prædiorumque ædes plantata præ quovis alio sepimento spinarum aculeis furtivum, noxiumve impediunt accessum, nullaque aeris intemperie necantur. Folia pro lino ad fila duenda, pro tegulis item ad tegenda extemporalia turgida, spinæ pro acubus serviunt. E foliis compunctis succus, qui saponis loco lotricibus est usui, pinguis elicitur. Eadem, si ad ignem excoquantur, esculenta sunt. Caraquatæ fructus varios cibis adnumerant Indi. Ex ejus foliis cultro rasæ liquor dulcis manat affatim, qui igne spissatus in saccharum condensatur. Quid mirum jam novo invento Domini Bouchery in Gallia saccharum e Melissis expressum magnifice promitti? Idem Caraquatæ liquor seminibus malorum aureorum, melopeponum, & aquæ immixtus vinescit; soli expositus aliquamdiu æscit. Qua ratione, quibus morbis, vulneribusque medeatur succus e Caraquata profluens, longum sit enarrare. Ad hæc Caraquatæ adgasci solet Polypodium, quod cuivis alteri Europæo præferendum e medicorum sententia. Tot, tantasque utilitates etsi præstet Caraquatæ planta indigenis, fateor tamen, mihi illam per tot annos nunquam usui, sæpissime seu equiti, seu pediti impedimento in itineribus fuisse; Namque ut molossi diducto ricu allatrae solent venientes, sic conferti per viam, & vix penetrabiles Cardui aculeatis, lateque expansis foliis lacerant transeun-

seuntes. Paucos ante annos Pofonii, quod Hungariz metropolis nobilissima, Excellentissimus Comes Erdödi suum mihi hortum spectandum exhibuit ipse, omni plantarum exoticarum genere comptissimum. Cum hinc, atque illinc Tunas, carduos, cardones, Caraquatas, aliosque Americæ frutices attonitus circumspicerem, illorum nomina, usus, proprietatesque exposui simul, simul mirari me, aiebam, tantis sumptibus ex America advehi, tanto labore coli ejusmodi plantas, quibus eradicandis nec secures, neque trecentæ industriæ in Paraquaria nobis sufficiebant.

Arundines variæ

Tam in campis palustribus, quam humidioribus in sylvis, arundinum ingens passim frequentia est, ac Varietas; Aliæ siquidem solidæ, concavæ aliæ. Quædam crassitie semur virile excedunt, nonnullæ vix pollicem æquant; Multæ penna, qua ad scribendum utimur, anserina graciliores, sed denas facile orgyas longæ vicinis arboribus implicant se se, & a Quaraniis Taquarembô vocantur. Arundinem quamcunque Quaranii Taquá, Abipones Akatlefaye, Hispani Caña appellant. Arundines tantæ molis passim suppetunt, ædium in fabrica, in plaustris, navibusque ut lignum suppleant, & si opportuno cedantur tempore, duritiæ id superant etiam, ac perennitate. Fuere, qui ex amplis arundinibus lagenas prægrandes concinnarunt ad vinum in itineribus servandum idoneas, & vitreis, quippe fragilibus, meliores. Cum in variis provinciæ ejusdem tractibus arundines variæ proveniant; Indi ex arundine sagittæ per viam fortuito inventæ hostium Barbarorum, qui illac comearunt, nomen, patriamque sagaciter con-

ſectant. Nemora non raro longiſſime patentia, & rudento continuo horrida pedites tranſivimus, quæ & noctem in illo agere cogebamur ſæpe, inſomne ſemper, & anxii. Arundincta equidem paluſtri ſed ſolo cum gaudeant, inſectorum, puta, ricinorum, anguium, culicumque ſeminaria ſunt, & ſtativa, quæ advenarum ſanguini, auribusque nunquam parum uſque ſonori, & mordaces, præſertim malacia ingruente. Ventus ſi irruat validior, diſſecto, ad quem conſideremus, focò, arundines foliis aridis operæ flammam concipient illico, noſque cremabunt; Nam nec incendiï ſopienti instrumenta ſuppetunt, neque evadendi opportunitates. Frequens id periculi genus, & pluribus exitiale. Arundines, quas germani cannas Hiſpanicas, Hiſpani Indicas appellant, & pro baculis habent, Paraquaria nuſquam gignit, licet in Borealis Americæ provinciis nec raras, neque caras. Ejusmodi ſcipione arundineo nemini, præterquam militari præfectura inſigni in Paraquaria uti permiſſum.

Canna ſaccharifera.

In calentioribus, quæ ad ſeptentriones vergunt magis, territoriis Canna ſaccharifera latiſſime provenit, cultorum ſi modo ſolertiâ hand deſideretur. Auguſto menſe, hyeme ſcilicet iſtic exeunte, cannarum taleæ pedem unum, vel duos circiter longæ ſulcûs agri æquali a ſe ſpatio diſtantibus, riteque aratis oblique inferuntur. Ex talearum ſenſim putreſcentium fundo novum cannarum germen erumpit, quæ in octo pedum altitudinem accreſcunt Denique, & decem circiter menſium intervallo maturæ reſcantur. Quo diutius in agro relinquuntur, eo magis melleus earum ſuccus, ſpiſſiorque evadit, qui variis in America modis, machinisque exprimitur ſubinde. In Paraqua-

raquaria Cannæ, foliis antea nudatæ, in frusta ſequi-
 pedalia ſecantur. Hæc duobus duriffimo e ligno cy-
 lindris grandibus, quos ope rotæ majoris lignæ bo-
 ves bini circumagunt, manu intruduntur. Machinam
 hanc Trapiche vocant Paraquarienfes. Arctæ cylindro-
 rum compreffione expreffus ſuccus in ſubjectum lin-
 trem, vel ſcapium deſluit. In lebetæ æneo plus,
 minusve coquitur pro diverſitate uſus, cui dulcis li-
 quor deſtinatur; Nam ſi pro melle potui, ciboꝝ
 ſervituro adhibendus eſt, ad focum minus ſpiſſatur,
 utribuſque clauſis pro arbitrio conſervatur. In iſto-
 rum fundo, poſtquam mel conſumptum uſu, mul-
 tos lapillos candidos, cryſtallinos, ex melle coa-
 gulato ortos, invenimus ſemper, quos vulgo ſaccha-
 rum Candi puriſſimum, & naturale vocant; Aliud
 enim, quod filis implicatum, flavumque in tabernis
 proſtat, artificiale videtur. Si vero expreſſus e can-
 nis liquor conſciendo ſaccharo deſtinetur, diutius
 excoquendus erit, atque ſpiſſiorem in maſſam redi-
 gendus. Hæc in ollas ex argilla fictas, quarum fun-
 dus hinc illinc perforatus ſit, tranſuſa quo ſæpius,
 diutiusque ſoli exponitur, eo magis ſacibus, in ſub-
 jectum ollæ vaſculum deſluentibus, purgatur, eoque
 candidius ſaccharum; nobiliusque evadit. E ſacibus
 deſuis vel ſaccharum vilius, vel arte chimica ſtillatim
 ad ignem eliquatis aquam vitæ, ut vulgo dicitur,
 conſciunt Hiſpani. Eundem in finem cannas cylin-
 dris jam contritas necdum tamen ſucci omnis exper-
 tes (Bagaffo dicuntur) alii impendunt. Noſtris in
 oppidis has cannarum exuvias equis, muliſque voran-
 das reliquimus. Hæ pecorum omnium cupediz quan-
 ta cum aviditate, quot inter rixas fuere conſumptæ!
 Illud animadvertendum præterea: ollæ, in quibus
 liquor melleus ſoli exponitur, limo recenti madefacto
 diligenter conteguntur. Quidquid ſacchari ſeu in Pa-

raquaria, seu in vicina Brasilia paratur, farinae triticeae speciem refert. Id solum lusitanis usui est. Id ex portu ulyssiponensi qua qua versus navibus transportatur, & tum calcis, tum taurini sanguinis beneficio, aliisque, nescio, quibus industriis in lapidem veluti congelatur. Tale tot artificii sibi suspectis transformatum saccharum, quod ipse vidi, averfantur lusitani, & purum, sincerumque sibi præoptant. Sed supervacaneum hunc esse metum ecquis nostrum non videt? Cum agrorum feracitati incolarum Paragvariensium industria neutiquam respondeat, saccharum istuc elaboratum illi provinciae raro sufficit, ut adeo de illo in Europam transmittendo cogitet nemo. Exquisita cannarum cultura e contrario ingentes in Brasiliam opes ex Europa derivat, lusitanici commercii nervus præcipuus, ac divitiarum fons perennis. Arundo saccharifera a Quaraniis Taquarey, ab Hyspanis caña dulce vocatur, ab Abiponibus Akatkraye noctè. A sylvestri arundine nil differt, nisi quod nodos plures habeat, internodiaque minora. Foliis eleganter viridibus, amplissimisque præsertim in vertice ornatur. Quatuor fere pollices crassa est. Quamvis septem, octove pedes procera sit, multa ejus portio tamen, quæ ad ejus fastigium vergit, abjicitur, quippe tam succo vacua, quam foliis plenissima. Glebam præpinguem, solumque, uti cæteræ arundines, riguum amant, nec in collibus, etsi rigetur identidem, multum adolescit. Cañæ recens plantatæ terræ plus est aggerendum æstate, ne solis æstu exarescat; Hyeme minus, ne nimium germinet, & quo pluribus foliis superbierit, eo parciore succo turgescat. Lolæ quoque, quæ humum exfugunt, luxuriantia solerter extirpanda. Pruina moderatæ cannis adultis prosunt, quod succum melleum conspissant, immoderatæ obstant, quoniam succum omnem exhauriunt. Formicæ,

can-

cannis adolescentibus exitiales, proviribus sunt arcendæ. Plures alias, quibus cannarum educatio, expressio, & in saccharum transformatio indiget, industrias silentio prætereundas brevitatis causa putavi. obiter adnotavi præcipua, ut sacchari, quod consumere egregie nbrunt Europæi, etiam genesim penitus intelligant, definantque admirari arundineam hanc dulcedinem tam operose in America elaboratam, tam exaggerato sæpe pretio vendi in Europa.

Mel apum.

A melle, quod cannæ præbent, ad mel, quod apes fundunt, transeamus. Alvearia, quorum adeo laboriosus est per Europam cultus, nulla per omnem videas Paraquariam, quod multiplex apum genus seu in concavis arboribus, seu in terræ cavernis, seu patente in campo mel nobile, ac Copiosum, passim deponant, in illis maxime territoriis, quæ Cælo mitiore gaudent, campisque floridioribus propinquant magis. Pro apum, locorum, temporumque varietate varium mel & nomine, & sapore reperitur. Quod sub terra latet, ab Abiponibus Naherek appellatur. Id acidulum alicubi, alibi dulcissimum. Ex una sæpe caverna ingens ejus portio eruitur frequenter, cantharos plures impletura. Quod vere incunte e fruticibus potissimum, vel alto e gramine pendens decerpitur, ab Hispanis indigenis lechiguana, ab Abiponibus Naatek, vel Nahaurek dicitur. Materia, qua mellis istius alveoli, seu cellulae constant, chartæ bibulae videtur simillima, tantique sæpe est voluminis, & ambitus, utroque illud brachio complecti ægre ut queas. Favos, quos in Europa vespæ quædam condunt, pari prope modo structos aliquando videmus. Mellis lechiguanæ præstantiam vel ex eo

profecto, qui cum Isidoro Pelusiota libro I. epistola 132. *Mel sylvestre summe amarum, & gustatui omni infestum, atque inimicum existimant.* Quod si tale fuerit in solitudine Jerusalem inter, & Jericho, tibi melle sylvestri victitans Joannes versabatur, iuxta Menochium libro 2. capite 1. ab Anatot usque Thecue, & Engaddi, id forte illarum apum, forte succi, quo alebantur, naturæ erittribuendum, quin mel sylvestre quodvis aliud, amaritiei jure possit accusari. Nam etsi melli Americano sylvestri universim propria sit dulcedo, si tamen e ruta, absinthio, artemisia, roremarino sugant apes; amaritiem, nescio, quam melli aspergunt suo. Mensibus in Paraquaria hybernis Junio, Julio, & Augusto mel quodvis sibi minus salutare affirmant Abipones, eoque abstinent religiosè. Hispani Jacobopolitani in remotissima etiam nemora ad mel, ceramque conquirendam turmatim proficiscuntur; Hanc ad solem labore improbo dealbatam, Chilenis, Peruvianisque venalem quæstu vix mediocri transmittunt. Ubi ubi latentia in sylvis alvearia detegere, spoliareque, Abiponibus nullum prope est negotium; Cælo sudo, claro sole in campum equites excurrunt. Apiculas, ut incredibili pollent oculorum acie, qua qua versus volitantes observant, & relicto ad sylvæ margines equo, pedites sequuntur, dum, quam arborem illæ iniverint, videant denique; Hanc simiorum instar pernicies conscendunt, foramen, alvearii scilicet portam, ac indicem, securi aperiant, mel supposito valè coriaceo, ceramque eximunt, ac domum deportant, ubi a confidentibus amicis, prolibus, conjugibusque adventitia illa dulcedo jam cœu ambrosia Lingendo, jam cœu nectar bibendo suavissime conumitur. Quod si communis viros inter compotatio quocunque nomine indicta fuerit, mel allatum frigida miscetur, stipite obvio

exagitatum tantisper, nullo præterea fermento accedente, horarum aliquot intervallo ebullit, spumat, vinescit, & vel parce haustum vini meracissimi instar temulentiam accelerat Indis, ad quorum mentem natura imbecillem opprimendam bina, ternave pocilla satis esse, superque experti sumus. Ceræ, quam loapal Abipones, yraiti Quaranii vocant, vix ullus est apud hos Indos usus; Focus enim in tugurii pavimento usque vivus ut culinæ interdiu, sic candelæ vices agit noctu. si quam tamen ceram domi in promptu habeant, pro crepundiis, pro scrutis quibusvis obvio Hispano eam porrigere consueverunt. Crebrum mellis usum, cur Abipones adeo vegeti sint, & vivaces, causam esse aliquam, alio loco ostendam.

Sal.

Melli sal succedat. Hoc ut bestię pleræque omnes, sic Barbari incredibiliter appetunt, quamvis raro illius compotes fiant. Licet enim Paraquaria alicubi sale abundet seu naturali, seu artificiali, per immensos tamen terrarum tractus neutrum suppetit, nisi forte magnis sumptibus aliunde allatum. Quaraniorum certe oppida latissime diffusa & calce, & sale carent; utrumque e remotis Hispanorum coloniis jam navibus, jam plaustris advehendum est, pretioque emendum sæpe intolerabili, sæpe nullo impetrandum. Cordubensi in territorio, & alibi lacus diutina cœli siccitate exhausti sal coagulatum offerunt equidem, sed eadem siccitate durante ad hos lacus perveniri ægerrime potest, cum Campi, per quos transeundum, aquam negent & vectoribus, & bobus, a quibus sal plaustris ad urbes est transportandum. Annis pluviosis, lacubus illis redundantibus sal haud coagulatur.

Quod

Quod cum eveniat frequenter, frequens est salis penuria, caritasque. Quibusdam in locis, quæ urbis Assumptionis, & Sancti Jacobi iuribus obnoxia, jam nitrum e Campo collectum, jam aquas salvas minoribus in ollis excoctas in sal probum convertunt. Ad conceptionis oppidum sal in oppidulo Sanctæ Lucæ coctum adeo amarum venerat aliquando, ut satius fuerit insulas edere carnes, quam stomachos nostros tanta amaritie excruciare. Sal, quod in Indorum oppido Lambare, & in Cochinoco Peruvio confini paratur, plurimi fit, quippe lapidi similis, candidius, & medicamentis maxime idoneum. Cives Boni aeris interdum navibus per mare Australe, alias per terram sal plaustris advehunt ex lacubus, ubi salis nativi, niveique infinita congeries. Hi lacus fretum Magallanicum versus siti cum multorum dierum itinere absint ab urbe, nunquam sine multis sumptibus, raro sine discrimine possunt adiri. Ingens sæpe Hispanorum Turma, qui sal istic conquirituri abiesant, per Barbaros Australes misere contrucidata vitæ, plaustrorum, bestiarumque omnium jacturam fecit, vix uno, qui cladem in urbe nunciaret, superstite. Has difficultates si perpenderis, sal in Paraquaria plerumque rarum, sæpe nullum esse, nihil admodum miraberis porro. In ditionis Jacobopolitanæ oppido Moppa Hispanus nobilis, qui ex chaco advenam me hospitio comiter excepit, tantum salis, quantum binis ovis sorbilibus salsiendis sufficeret, quovis pretio per omnes loci plateas quæsitum non impetravit. Id temporis libra ceræ pro libra salis passim pendebatur. Quarani carnem, & quidquid obsoniorum habent, ne mica quidem salis conditam edunt plerumque; Enim vero singulis patribusfamilias cochlear unicum sale plenum, hebdomadi integræ suf-

* 74 =====
 Ecquando scribendi finem inveniam, si fructuum, plantarumque ad unam omnium vel nomina recensuero? Rorisanarini, Rutæ, Artemisiæ, virgæ aureæ, Menthæ, absinthii sylvas amplissimas in quibusdam Quaraniorum oppidis deprehendi, Salvia triplex diversæ quidem formæ, virtutis tamen ejusdem nobis innotuit. Quæ salvia Regia ab Hispanis dicitur, rarior est ob cultorum paucitatem. Borrago, Plantago, Malva, Origanum, Nasturtium hortense, boglossum, Verbena, Fumaria, Portulaca, Liquiritia, seu Regalitia, Piperis genus triplex scilicet, ut Quaranii vocant, gý piper vulgare, Cumbarý, grani exilis, sed mordacissimum, & Aji, quod Turcicum vocamus, etiam Europæ proprium &c. passim, haud tamen ubique, proveniunt. Piper quaecunque ab Abiponibus Keeráye dicitur, & ut amara & acida quævis, a plerisque fastiditur. Zingiber ex plantata ejus radice copiosus nascitur. Urticæ nostrates, quod mireris, per multa terrarum spatia nusquam vidi. Herbas innumeras medicis utiles, uti contrayerva &c. Liberali naturæ Paraquariense solum in acceptis refert. De frugibus, quæ ad Indorum alimenta maxime pertinent, juvat paucula jam adnotare.

Mayz, triticum Turcicum.

Frumentum vulgo Turcicum, quod Hispani mayz, Quaranii Abati, Abipones Nemelk, Europæi quidam kukurúz vocant, præcipua est Americanorum añona. Varii coloris grana profert. Quaranii diversa ejus genera serunt. Mihi notiora sunt. Abati hatá e granis durissimis componitur. Abati morotí e contrario candidissimis, mollissimisque e
 gra-

granis. Abati mihi mensis unius spatio maturescit, sed spicas profert exiles admodum, pumilasque. Celeberrimum est Mayz Bisingallo, cujus grana angulata sunt, mucronataque. In mortario ligneo contrita farinam reddunt saluberrimam juxta, ac suavissimam; Ista vel sola vel melle, aut saccharo admisto si cum aqua bibatur, & sitim ardentissimam, & famem celerrime sedat. Farina hæc militum Jacobopolitanorum, dum fugitivos insectantur Barbaros, viaticum est exquisitissimum, quo longas sæpe, arduasque excursiones, quin vel focum pro cibo coquendo excitare necesse sit, paucis diebus feliciter absolvunt. Mihi quoque in calamitosis itineribus Cælo æstuante eadem farina levamini sæpe fuit. Ex granis Mayz cujuscunque seu integris seu in mortario comminutis varias ciborum formas, quin & panem tenuem arduentes inter prunas coctum Indæ conficiunt, qui tamen extra famem immodicam Europæis stomachis minime jucundus. A' Quaraniis Mbuyapè, ab aliis Chipà, vel tortilla, ab Abiponibus Etantà panis quiscunque vocatur. Matronæ Hispanæ ex farina Mayz, quam cribrò solertissime purgant, panes candidos, & quamdiu recentes, grati saporis parare norunt. Mihi præ quovis pane triticeo fuerunt. Grana Mayz, mortario contrita, & aqua affusa post horas aliquot vinescencia potionem frequenter præbent Hispanæ plebi, Indis quibusdam frequentissime, quæ Chicha, vel aloja vocatur. Nunquam te, spondeo, lubido incesset hunc gustandi potum, si quibus modis apud Indos paretur, intellexeris. Quoties communis statuta est computatio, vetulæ effortæ, rancidæ eundem evocantur in locum, ubi confidentes porrecta sibi Mayz grana dentibus molunt suis, & in parata vasa cum saliya exponunt, quam optimum esse potus fermentum, condimentumque

Barbari putant, fœminasque juniores, quod impuris humoribus scaterere videantur, honorifico Mayz grana dentibus terendi ununere excludunt. Potus ex aqua, & execrabili hac massa compositus eccui demum stomacho nauseam non cieat, ac vomitum? Hic tamen nos sane barbarus apud plerasque Barbaras Americæ gentes Civitate est donatus. Abipones, quibus mellis, & siliquæ græcæ copia est, tritico Turcico etsi vescantur avide, illo tamen ad potionem parandam nunquam utuntur. Cæterum multæ sunt; luculentæque tritici Mayz prærogativæ; Nam in gleba etiam non optima satum bene provenit, Granum unum sæpe milhenis plura grana reddit cultori. Illius spicæ teneræ adhuc, & lætescentes seu assæ, seu cum carnibus coctæ & Americanis, & Europæis plurimum arrident. Id tritici genus quocunque denum modo præparatum ad roborandum insigniter corpus, ad sanguinem augendum, ad vitam producendam multum conferre, Indi experiuntur. Neque ad gallinas, aliasque bestias saginandas præstantius illo pabulum deteximus usquam.

Batata.

In cibaria Indorum penu locum non infimum habent radices quædam, quas Hispanus Batatas, vel Camotes de Malaga, Quaranius yeti, Germanus Poma terrestria (Erdäpfel) appellat. Supervacaneum sit rem omnibus perspectam prolixius describere. Paraquarienses Germanicis, sive earum molem, sive saporem spectemus, multum præstare, extra dubium est. Istæ radices, rapas malleim dicere, jam albi, jam rubri, jam flavi coloris sunt in Paraquaria. Batatas purpureas præ aliis viliores, Flavæ, quas yeti paracà vocant Quaranii, omnium optimas semper judicavi.

Man-

Mandubi.

Mandubi Quaraniis, Hispanis Mani fructus est Americæ invidendus, optandus Europæ. Amygdalam pinguedine, dulcedine, & si corticem excipias, etiam figura refert. Sub terra nascitur e planta pulcherrima duos circiter pedes alta. Caulis illi quatuor laterum, pilis aspersus, colore viridi, & tantillum rubescente. Rami graciles quaternis singuli foliolis hinc læto virore, inde albedine quadam tinctis, & lanugine tenerrima vestiuntur. Ad ramulorum originem flosculi crocei, & in marginibus rubicundi brevi pediculo insistentes tribus foliolis circumdantur. Radices hujus plantæ breves sunt, angustæ, ac tortuosæ, quibus vaginæ oblongæ lutei, coloris, & imbecilli corticis inhærent. Vaginis singulis jam singuli (Nam diversæ sunt Mandubi species) jam bini nuclei clauduntur, cuticula eleganter purpurea tecti, pulpa condidissima, pinguißimaque præditi. Nucleos hos seu leviter frixos, seu assos vel Europæi appetunt, celebrantque. Oleum ex nucleis torculari expressum pro, imo præ omni olivarum oleo lactucæ, cibis quoque butyri, vel adipis bubuli loco a plurimis adhibetur. Italum novi Bergomatem, qui tabacæ pulveris rite præparatos, hocque Mandubi oleo recenti obiter asperfos tabacæ Hispalensi sumillimos reddebat. Præclarum hunc fructum Europæ nostræ identidem peroptavi, multiplici certe usui futurum.

Varia leguminum genera.

Præter lentes, fabas, Faselos, seu phaseolos, aliaque leguminum genera (Quaraniis cumandà, abiponibus Nauvirgila) ex Anglia, Italia, Germa-

Lactuca.

Lactuca, sive Endivia, quæ Intybus sativus à latinis, ab Hispanis Escarola dicitur; Sive crispa illa, & Brassicæ instar capitata hybernis mensibus, si rite colatur, in promptu est; Æstivis rarissime, nisi in rivorum litoribus plantetur; In horto enim ob nimium Cœli æstum in germen illico, & semen excrescit. Rapæ Europææ primo, quo feruntur, anno feliciter oriuntur, proxime sequenti in raphanos nigros mordacissimos solent degenerare.

Raphanus.

Enimvero tellus Paraquariensis Raphanis admodum opportuna videtur; Eorum semine per ventum disperso in stupendam ubique accrescunt molem, & loliorum more agros implent, tritici pestes

Sinapi.

Sinapi (Hispanis Mostaza) salubre ciborum condimentum in hortis cultioribus raro desideratur.

Nasturtium.

Nasturtium Europæum, ejus radices carni bubulæ adhibent Germani, Paraquariæ universæ omnino ignotum, etsi Nasturtium seu hortense, seu aquaticum (Hispanis Mastuerzo, Germanis Bruunkres) in locis riguis sponte nascatur.

mais in agro remanentibus, qui stantes subinde cremantur; Cineres enim præ quovis fimo arvom fecundant. In singulis Quaraniarum oppidis tantum tritici seritur, quantum uni anno sufficere putatur. Facta messe prospera, quidquid tritici seu in faccis, seu in horreo reliquum fecit annus superior, Indis gratuito tribuitur, qui pro nativa segnitie illud coctum edere, quam molere, ac pinfere malunt. Quotidie iisdem in oppidis panis e tritico similagineus recens binorum, qui oppidum procurant, Sacerdotum mensæ apponitur. Panis ex eadem massa insignis portio, cum carnibus nostra in culina elixis ad ægrotantium singulorum ædes, recepto dudum more, mittitur ipso meridie. Numerosioribus in oppidis, quorum multa quatuor, quinque, bina septem capitum millibus definiuntur, ingens panum candidissimorum numerus ægris impenditur quotidie. Oppidi quoque magistratibus, quoties statis per annum diebus solenne illis epulum datur, ejusmodi panes e flore farinæ primarii obtingunt. Non ægris modo, & oppidi primoribus Indis, sed & plebejis aliis, ut occasio ferebat, panem identidem sumus largiti, ut adeo certissimum sit, triticum ab iisdem potissimum absumi, qui illud severunt, messueruntque. Quod quidem æquissimum mihi semper videbatur. Grana tritici e spicis excutiuntur non hominum tribula armatorum manibus, sed pedibus equorum, quorum centum, vel ducenti per aream, ubi spicæ humi confertæ jacent, sepibus clausam circumaguntur, magno temporis, maximo operarum compendio.

Avena.

Avena ne de nomine quidem nota est Paraguaris. Quid, quod & in Hispania loliorum more duntaxat alicubi oriatur, &, ut ab ipsis Hispanis acceperam, nusquam feratur; Equorum enim pabulum istuc non avena, sed hordeum esse solet.

Vinum.

Extra Tucumanis urbes Cordubam, Riojam, & vallem catamarcam vindemia propemodum nulla. Vinum quod his in locis confieri solet, ne Sacerdotibus quidem ad aram operantibus est satis, ut adeo ex chilensibus Mendoza, Sancti Ludovici, & Sancti Joannis cis alpes sitis urbeculis imani labore, imodico sumptu sit advehendum. Hispani Paraguarientes ut a vino, sic a vinearum cultura abhorruerunt nunquam. Solum, Cœlumque Paraguaris vineis sane propitium est, &, siquod aliud, vitibus maxime opportunum; Vinum gignit generosum juxta, ac saluberrimum, sed pro tanta Provincie amplitudine permodicum, quod neutiquam incolarum socordis, formicarum potius voracissimarum infinitati tribuendum, a quibus, nulla cultorum industria proficiente, vites corroduuntur. Si qui tamen in lucem prodeant racemi, columbarum sylvestrium, Vesparumque, quæ noctu turmatim advolant, edacitate absumuntur. Verum de hoc argumento jam alias differuimus.

Petrificatio lignorum, & Cornuum.

De fluviis, lacubusque Paraquariz, præter ea, quæ scripsi, nil admodum memoratu dignum mihi succurrit. Jam alias memini, in Parana flumine vastissimos quandoque stipites in lapides converti, qui, si in Europam transveherentur, ingenti sane pretio, præsertim in Gallia, artificum clarissimorum patria, venumirent, Principum conclavia, Cimeliaque ornaturi. Boum quoque Cornua in lapides marmoris instar versicolore simul, simul silicis more, ut primum chalybi illidebantur, flammivomos mutata complura ipsius in sylva urucutÿy deprehendi, & socio meo Germano exhibenda, ad Sancti Joachimi oppidum deportavi.

Thermæ.

Per illos, quos peragravi, Paraquariz tractus aquas minerales, vel ægris salubres nusquam detexi. Pater Josephus Sanchez labrador tamen, cujus alias honorifica facta est mentio, in suis per Chiquitorum oppida itineribus Thermas salutares duobus in locis esse, comperit, quas illius prope verbis latine describo. A' Sancti Jacobi oppido haud procul abest thetmarum scaturigo, sylvis undique cincta. Ampla est, ac ternos circiter pedes profunda; Aquis ex iino ebullientibus, lebetis ad focum effervescentis more, clangorem, nescio, quem edit. Pedem si illi immergas, colorem senties vehementiorem, qui tamen paulo post fit tolerabilior. Aquis pisciculi innatant, sed neutiquam molesti. Odor sulphuris fastidii plusculum adfert. Lapides, e quibus calx

calx parari solet, fontis ripas ambiunt. Aqua scattens, quo magis a fonte recedit, eo plus refrigerens rivum denique efficit, qui ad oppidum a Sanctissimo Corde Jesu nuncupatum decurrens trium inde leucarum spatio in vastissimis palmetis dispersus desinit. Multis diu, graviterque ægrotantibus hæ thermæ salutis fuerunt. In conspectu oppidi Sancti Joannis ad rupium margines fons alter exiguus, aquis calidis ebulliens, nascitur, qui propinqua in valle lacunam componit, ex cujus aquis inde redundantibus amnis oritur. In prima scatebra æstuat quidem illa aqua, sed tantillum progressa refrigeratur sensim, potaturque a Chiquitis. Verum ut ingrati saporis est, sic salubritatis haud maximæ. Enimvero huic aquæ plerique tribuunt minorem illo in oppido matrum Indarum fecunditatem. Idem Sancti Jacobi oppidi habitatores queruntur. Ex quo id unum colligo, has thermarum undas lavantibus se se ægris, minime tamen eas bibentibus expedire. Hæc, quæ de Chiquitorum rebus memoravi, & non nulla alia Josephi Sanchez diligentissimi naturæ exploratoris observationibus, relationibusque debeo, cujus quotidiana consuetudine tum in Paraquaria, tum in plurium mensium navigationibus sum usus. Utinam ad manus mihi essent ferarum, volucrum, piscium, plantarum imagines solerti ejusdem calamo expressæ, dignissimæ profecto, quæ ad Historiæ meæ ornatum Vindobonensi scalpro excuderentur. De metallis, rectius dixero, de metallorum omnium inopia alias egimus. Cætera, quæ ad Paraquariam pertinent, commentariis meis, ut occasio ferebat, breviter inspersi. De feris, plantis, arboribus strictim duntaxat, carptimque, & illorum more, qui iter præcipitant, obiter disserui, sed maxima, quæ potui, fide. Enucleatius nôsse talia si cupis, officinas

nas Herbarias, Botanologos inspice, qui ex institutis hoc argumentum amplis voluminibus sunt complexi. Si quid istis contrarium apud me deprehenderis, cave, præcipiti iudicio seu erroris, seu ignorantiz vel me, vel i los arguas; Noveris equidem, doctissimos hos inter scriptores de rerum, maxime Americanarum, nomine, forma, proprietatibusque trecentas fervere discordias, idein affirmanter altero, altero mordicus negante. Ambo sæpius idem reipsa sentiunt, verbis duntaxat discrepant, alius alium perperam intelligit, cum hic de aliis loquitur, ille de capis respondet. Linguarum jam diversitas, jam ignorantia altercationum unica sæpe fuit origo, ut adeo perarduum sit, utri litigantium fidem adhibeas, statuere. Ego quidem, dum ad res Paraquarienses scribendas animum adjeci, oculis meis, quam alienis descriptionibus plus credendum semper putavi, illorum minime, qui de Americanis provinciis differunt, quas vel nunquam, vel peregrinantium more obiter inspexerunt. Neque tamen ulli, in mea ut juret verba, arroganter suaserim. Pertinaciter affirmo nihil. Novi probe, bonum quandoque dormire Homernum, clari cætera nominis historicos opinione falli sua, memoria labi quibusdam in rebus, ac hallucinari ecquis nostrum ignorat? Nec plura. Ad Abipones jam, historiz mez princeps argumentum, properemus, ne in operis vestibulo hæsisse minimum videamur.

Menda sic corrige.

Pag.	Lin.	Pro	Legē
7	22	Recrudescentē	— Recrudescente
17	24	Jesuiticum	— Jesuiticum
20	31	Sacromontum	— Sacramentum
25	19	cohibit	— cohibiti
26	27	cachinis	— cachinnis
28	10	Rericendum	— Reticendum
47	22	Pruinæ	— Pruina
61	21	Post verbum: <i>Mil-</i>	— deest punctum
		<i>liaria</i>	
—	—	collocat	— collocati
66	31	Monday, & Acaray	— Monday, & Acaray
72	14	Turmatin	— Turmatim
—	26	Tupa	— Tupâ
73	4	fibs	— fibi
74	19	i	— o
—	25	oscuiri	— osculum
78	20	Possunr	— Possunt
83	13	Benevolumo	— Benevolum.
85	11	Filia	— Filia
87	27	obscœintates	— obscœnitates,
—	32	Dedocere illique	— Dedocere, illique
89	6	Fuir	— Fuit
97	24	<i>servatori</i>	— frustra duplicatur.
—	31	Monday	— Monday
—	—	Miri	— Miri
99	33	circumligata	— circumligata
101	29	<i>E</i> ~~fl~~ <i>ffium</i> est	
—	32	Pœtis	— Poetis
104	9	Placidamque	— Placidumque
—	25	Incolumen	— Incolumen

Pag.	Lin.	Pro	Lege
105	2	serorque	— sororque
—	14	Interrogationibus- que	— Interrogationibus, Præparationibusque necessariis
106	1	Mihic	— Mihi
107	12	Tumuland	— Tumulandis
111	—	Imandiocæ	— Mandiocæ
—	25	Fornicarum	— Formicarum
116	21	Idendidem	— Identidem
142	23	Post verbum Ru- pibus	— deest; <i>Que</i>
144	7	violatione	— violationem
146	31	lagenul	— lagenula
147	10	Incolumen	— Incolumem
173	30	Navigationes	— Navigatione
174	7	genitus	— gemitus
178	26	Saranam	— Paranam
192	21	cepi	— capi
221	28	Buevem	— Brevem
230	22	Inetalla	— Metalla
235	7	Ingenus	— Ingenuus
247	3	Affigere	— Affigere
249	16	oppositis	— appositis
251	19	Pedes	— Pedis
257	24	Bajs	— Bajis
260	19	observabatur	— observabatur
264	10	Nio	— Nio
267	7	Frigidore	— Frigidiore
274	9	Tunc impotes.	— Tunc sui impotes
278	1	Pauco sjugulant	— Paucis jugulant
283	5	Evaderet	— loquor evaderet
295	—	cariacco	— coriaceo
298	31	cachinis	— cachinnis
304	5	Degliuendis	— Deglutiendis

<i>Pag.</i>	<i>Lin.</i>	<i>Pro</i>	<i>Lege</i>
315	14	Auscultantes	— Auscultantes
316	4	Perico	— Perrico
331	13	cerus	— certus
335	27	Hund	— Haud
338	24	omnes	— amnes
—	31	Europæi	— Europæis
347	18	orborem	— arborem
350	25	Diversæ	— Diversa
356	1	Mililariter	— Militariter
—	8	Imonangara	— Imoñangara
378	29	cinero	— cinereo
380	15	fluvitantia	— Fluitantia
387	6	obstrudatur	— obtrudatur
393	35	Lnnæ	— Lunæ
394	6	duntaxar	— duntaxat
399	15	Quægre	— Quæque
403	21	obefiqret	— obefiores
422	30	Aunona	— Annona
424	18	Ex hoc	— Ex hac
431	31	Terra	— Terras
434	21	ignum	— lignum
—	—	Soco	— Foco
—	22	Abrili	— Fabrili
436	19	Peranbulantibus	— Perambulantibus
437	2	recipiendum	— recipiendam
439	2	Mannbriis	— Manubriis
444	30	Gazaphylocio	— Gazophylacio
445	9	Miri	— Miri
450	17	caragnatâ	— caraquatâ
452	32	Allatrae	— Allatrare
465	7	Ardentiffimam	— Ardentiffimam
—	33	Moluut	— Molunt

<i>Pag.</i>	<i>Int.</i>	<i>Pro</i>	<i>Lege</i>
467	17	condidissima	→ candidissima
474	25	colorem	— calorem

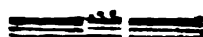
Si quæ alia minoris momenti menda deprehenderis,
tute vel corriges, vel excusabis.

Tabula Geographica, quam promisi, totius Paragua-
riæ à me dudum, necdum à chalcographo elabo-
rata secundæ parti meæ historiæ præfigetur.

<i>Pag.</i>	<i>It.</i>	<i>Pro</i>	<i>Leg</i>
467	17	condiciſſima	— candiciſſima
474	25	colorem	— calorem

Si quæ alia minoris momenti menda deprehenderis,
tunc vel corriges, vel excuſabis.

Tabula Geographica, quam præmiſi, totius Paragua-
riæ à me dudum, necdum à chalcographo elabo-
rata ſecundæ parti meæ hiftoriæ præfigetur.

١٢

F
2699
-A2
D63
v.1

Dobrizhoffer

Historia de
Abiponibus ...

010260

